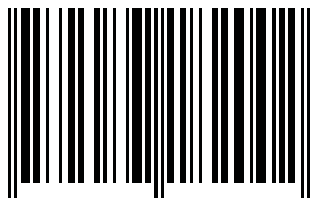

ISSN 2077-1827

9 772077 182002

93

№ 1 (93) 2019

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

ISSN 2077-1827

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

№ 1 (93) 2019

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ і НАУКИ УКРАЇНИ

Державний вищий навчальний заклад

“Донбаський державний педагогічний університет”

**ГУМАНІЗАЦІЯ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ**

Збірник наукових праць

**Виходить 6 разів на рік
Заснований у вересні 1996 р.**

№ 1 (93) 2019

**За загальною редакцією доктора педагогічних наук,
доцента С.А. САЯПНОЇ**

**Харків
ТОВ «Видавництво НТМТ»
2019**

УДК 371.13

Засновник, редакція –
Державний вищий навчальний заклад
“Донбаський державний педагогічний університет” (ДДПУ)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 21279-11079ПР, видано 26.03.2015 р.
Державною реєстраційною службою України

Затверджено Рішенням Атестаційної колегії
Міністерства освіти і науки України від 30.06.2015 р.
як наукове фахове видання із педагогічних наук

Випуск збірника наукових праць репрезентує результати теоретичних та експериментальних досліджень, присвячених різним аспектам вивчення гостро актуальної соціально-психологічної та педагогічної проблеми дитячої гри та іграшки.

The issue of the collection of scientific works represents the results of theoretical and experimental investigations devoted to various aspects of studying the acutely relevant socio-psychological and pedagogical problems of children's playing, gaming and toys.

Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

Друкується за рішенням Вченої ради
ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний університет”
(протокол № 7 від 28.02.2019 р.)

Адреса редакції:

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
вул. генерала Батюка, 19,
м. Слов'янськ, Донецької області, Україна, 84116.
Тел.: + 380509898962 (в робочі дні та години).
E-mail: kaf.phsdspu@gmail.com.

© ДДПУ, 2019

Редакційна колегія:

Саяпіна С.А. – завідувач кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки вищої школи (головний редактор видання).

Сипченко В.І. – кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (заступник головного редактора).

Панасенко Е.А. – завідувач кафедри практичної психології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології.

Гавриш Н.В. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Лодатко Е.О. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Дмитрієва І.В. – завідувач кафедри технологій колекційної та інклюзивної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри технологій колекційної та інклюзивної освіти.

Набока О.Г. – перший проректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри менеджменту.

Гаврілова Л.Г. – завідувач кафедри теорії і практики початкової освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і практики початкової освіти.

Омельченко С.О. – ректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теоретичних, методичних основ фізичного виховання та реабілітації.

Кузьміна О.В. – завідувач кафедри педагогіки ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки.

Борова Т.А. – завідувач кафедри педагогіки та іноземної філології Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та іноземної філології.

Бондаренко В.І. – завідувач кафедри загальнотехнічних дисциплін, безпеки життєдіяльності та автосправи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри загальнотехнічних дисциплін, безпеки життєдіяльності та автосправи.

Зайцева Л.І. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної освіти Бердянського державного педагогічного університету.

Пучков І.Р. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри природничо-математичних дисциплін та інформатики в початковій освіті ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Панченко Л.Ф. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри філософії і освіти дорослих ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України.

Пулка Йоланта – кандидат педагогічних наук, доцент Краківської Академії імені Анджея Фрича Моджевського (Польща).

Слабоуз В.В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (літературний редактор).

Черкашина Л.А. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (технічний редактор).

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

УДК 373.2.091.33-027.22:796

ГАВРИШ Наталія

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Г. Сковороди

вул. Сухомлинського 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

E-mail: n.rodinaga@ukr.net

СТАЄННА Олена

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної освіти Київського університету імені Б. Грінченка

вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ, Україна, 04053

E-mail: staenna@rambler.ru

ОРГАНІЗОВАНА ТА ВІЛЬНА ГРА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Анотація. Стаття має практико-орієнтований характер та відображає хід і проміжні результати локального дослідження, мета якого полягала у визначенні співвідношення між організованою та вільною грою в освітньому процесі дошкільного закладу й апробуванні інноваційних ігрових технологій. У результаті дослідження підтверджено необхідність встановлення відповідного балансу між грою, організованою педагогом (дидактична гра творчого характеру, гра-стратегія, гра-квест), та вільною, самостійною грою, ініційованою дітьми, на користь останньої.

Авторами зауважено, що очевидна потреба в забезпеченні готовності педагогів до управління організованою грою та опосередкованого супроводу вільної гри. Підсумком статті є думка про те, що практика переважання в освітньому процесі організованих ігор, які відбуваються за ініціативою педагога і залишають дітей в пасивній позиції, та мінімізація простору вільної гри, що виникає виключно за бажанням дітей, має змінитися на користь збалансування між цими видами дитячої гри.

Ключові слова: організована гра, вільна гра, ігрова діяльність, освітній процес дошкільного закладу, діти старшого дошкільного віку.

Постановка проблеми. Гра як одна з найпродуктивніших форм навчання, виховання і розвитку дітей усіх часів і народів має займати центральне місце в організації життєдіяльності дітей в дошкільному закладі, насичувати кожен день, кожен вільну від організованого процесу хвилину життя дошкільника. (Л. Артемова, І. Карабаєва, К. Карасьова, Н. Кудикіна, В. Кудрявцев, Н. Михайленко та ін.). Проте протягом останніх десятиліть цінності «знаннєвої» парадигми в дошкільній освіті спричинили пріоритет обізнаності над умілістю (саме у грі вона формується найкраще); засвоєння інформації як її заучування, запам'ятовування – над наслідуванням зразків бажаних моделей поведінки, що також найкраще засвоюються у дитячій грі. Так дитяча гра в дошкільному закладі була поступово витіснена навчально-пізнавальною діяльністю, орієнтованими на школу завданнями (В. Абраменкова, К. Карасьова, В. Кудрявцев, К. Крутій, М. Осоріна, Т. Піроженко, О. Смірнова та ін.).

Незважаючи на зміну освітньої парадигми, реформаційні та модернізаційні процеси, що відбуваються останнім часом у дошкільній освіті, дитяча гра, на жаль, так і не може поки що відновити своє

законне місце провідного для дошкільного дитинства виду діяльності. В освітньому процесі багатьох дошкільних закладів, як і раніше, панує «занятійна» модель організації освітнього процесу з центрацією уваги дітей на вихователі та характерної для дітей ролі слухачів і виконавців настанов і вказівок дорослого, відчуттям контрольованості навчальної ситуації, очевидно нестаток уваги до різних видів дитячої гри. Втім можливо і необхідно встановити баланс між ігровими формами пізнавальної діяльності, що, як правило, організуються і керуються дорослим, та вільною, ініційованою дітьми грою для максимального забезпечення умов їх особистісного розвитку дошкільників, набуття життєвої компетентності дошкільників.

Аналіз останніх публікацій. Проблематика дитячої гри та іграшки в різні часи була і залишається одним з напрямів, що найбільш активно вивчається науковцями. Вона знаходить відображення й у більшості європейських і вітчизняних нормативно-правових документів, що стосуються освіти і захисту дитинства [8, с. 3-8].

Питання змісту і процесу дитячої гри, її ролі в розвитку особистості, її соціалізації, узагальнення теоретичних засад ігрової діяльності та управління грою прямо чи опосередковано знайшла відображення в працях класиків педагогіки Я. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фребеля, М. Монтесорі, К. Ушинського, П. Блонського, Я. Корчака, А. Макаренка, В. Сухомлинського, Ш. Амонашвілі; психології: Е. Берна, К. Гросса, Е. Еріксона, І. Сікорського, Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Запорожця, О. Леонтєва та інших. Ключовим висновком учених є визнання особливої ролі гри як способу активного засвоєння, «вростання» дитини в людську культуру, в соціальний світ, засобу і способу її психічного розвитку [5]. Вагомими

в розробці ігрового напряму є здобутки провідних науковців дошкільної педагогіки (Л. Артемова, Н. Ветлугіна, Р. Жуковська, Н. Кудикіна, Т. Маркова, Н. Михайленко, Т. Поніманська, Г. Усова, П. Саморукова та ін.). Проте, на відміну від позиції учених, які досліджували гру в попередні століття, у двадцять першому найбільш поширеною стала позиція у ставленні до гри як особливого педагогічного методу, твореного людством для розвитку-навчання-виховання дітей [7, с. 18].

Саме таке розуміння гри, на нашу думку, значною мірою вплинуло на поступове, але стійке витіснення в освітньому процесі дошкільного закладу вільної гри за ініціативою дітей грою, організованою й керованою дорослим [7, 8].

Мета дослідження. Здійснити емпіричне дослідження співвідношення організованої та вільної гри дитини в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, апробувати інноваційні ігрові технології, спрямовані на встановлення оптимального балансу між ними.

Виклад основного матеріалу. У сучасній дошкільній педагогіці значення гри жодним чином не заперечується, проте часто-густо деякими науковцями розглядається переважно як дидактичне (А. Бондаренко, А. Матусік, Г. Усова та ін.). Практики використовують будь-який вид гри з метою надбання дитиною нових умінь, уявлень, формування корисних навичок тощо. І в такому способі організації гра втрачає властиві їй ознаки і перетворюється на ігровий метод навчання-виховання-розвитку. Погоджуємося з думкою науковців про те, що пряма організація вихователем ігрових ситуацій, штучне створення дорослим ігрового сюжету з подальшою його пропозицією дітям не є грою (К. Крутій, О. Смірнова, І. Рябкова). Проте значення таких ігрових моментів в освітньому

процесі для навчання-розвитку дітей беззаперечно. Переконаємося в цьому на прикладі одного з варіантів організованої гри - настільної гри-подорожі або як їх ще називають ігри-«бродилки». Відповідно до загальноприйнятої класифікації гру-подорож відносять до різновиду дидактичних ігор, проте зазначимо, що цей вид ігор може містити елементи сюжетно-рольової гри, гри-стратегії, квесту та ін. У гри-подорожі використовуються багато способів розкриття пізнавального вмісту в поєднанні з ігровою діяльністю: постановка задач, пояснення способів її рішення, розробка маршрутів подорожі, поетапне рішення задач, радість від її рішення тощо. Роль педагога в такій грі досить складна, адже вимагає знань, готовності відповісти на питання дітей, граючи з ними, вести процес навчання непомітно.

Зміст навчальної гри-подорожі має бути цікавим і значущим для її учасників, а всяке ігрове дійство – закінчуватись одержанням певного результату, що несе в собі певну цінність, ґрунтується на знаннях, навичках і уміннях, та забезпечує можливість гравцям обирати раціональні й ефективні рішення, при цьому критично оцінювати себе й оточуючих.

Сучасна ігрова індустрія пропонує дуже багато варіантів таких ігор з різноманітними сюжетами, наприклад, «Подорож містом», «Подорож країною», «Подорож світом». Кожна наступна гра є продовженням попередньої та може мати декілька варіантів організації.

1. Найлегший варіант організації гри передбачає наявність ігрового поля, яке схематично відображує контури міста або країни. На полі розташовуються картки із зображенням пам'ятних місць міста або країни. Діти по черзі кидають кубик та пересуваючи фішки збирають картки – якщо зміг назвати об'єкт зображений на картці та розповісти про нього, то

забирає картку собі, якщо ні – повертає на місце. Виграє той, у кого більше карток.

2. Для організації ігор-«бродилок» можна також використовувати дитячі карти країн. Їх особливість полягає в спрощенні зображення місцевості та доповненні зображеннями тварин або рослин, характерних для певної місцевості, різноманітні пам'ятки архітектури тощо. Завчай такі карти тематичні. Організуючи гру варто доповнити карту лініями-маршрутами різного кольору. Після цього можна запропонувати дітям обрати маршрут та пограти. Наприклад, пройти по маршруту та відмітити у себе в маршрутному листі все, що зустрічаєш на шляху; «пройти» по маршруту очима та назвати всі об'єкти, які можна зустріти; прокласти власний екскурсійний маршрут, після чого запропонувати його пройти друзям тощо.

3. Найскладніший варіант такої гри передбачає роботу з картою. Ігровим полем виступає спрощена карта країни, світу або його частини (Європа, Африка, Австралія тощо). На карті відмічаються маршрути, якими може пересуватись гравець. Також варто відмітити який вид транспорту доступний на кожному відрізку шляху.

На початку кожен гравець отримує маршрут та відповідну кількість фішок для того, щоб відмічати міста (села, природні об'єкти), які він відвідав. Перед гравцями стоїть цікаве завдання – відвідати якомога більше міст і подолати найдовший маршрут. Для цього потрібно збирати квитки на різні види транспорту. Збирати квитки можна за допомогою відповідей на цікаві запитання – їх варто підготувати на окремих картках. Чим складніше запитання, тим дорожчий квиток можна отримати (для зручності краще квитки на різні види транспорту зробити різного кольору). Тож можна обирати – летіти літаком, їхати автобусом або велосипедом.

Можливо варто придбати квиток на корабель? Варіантів багато, а мета одна - прокласти максимально довший маршрут подорожуючи по різних містах світу. Але треба бути обережним, якщо фішки закінчаться, а до місця призначення гравець не дістався, то перемогу отримує суперник. З метою урізноманітнення такої гри можна пропонувати: прокладати найкоротший маршрут; прокласти маршрут через міста в назві яких є (або відсутня) літера «А»; використовувати лише наземний транспорт та ін. Отже, багатоваріантна організація ігрової подорожі має досить високий навчально-розвивальний потенціал.

Насьогодні напрацьовано численні варіанти використання ігрового методу в освітньому процесі ЗДО. Проілюструємо це окремими прикладами.

Домінування ігрового методу для вирішення навчальних завдань може стати стрижнем навчально-ігрового заняття, тобто, такого заняття, в якому активно застосовують елементи гри. В його основу може бути покладено ігровий чи літературний сюжет, в який уплетені різноманітні навчально-розвивальні завдання, вправи, монологізовані фрагменти, через які вихователь повідомляє дітям про невідоме чи маловідоме. Навчально-ігрове заняття найбільш поширене в молодших групах і допомагає спрямувати малюків на організовану пізнавальну діяльність, сформувати через систему ігрових завдань первинні навички навчальної діяльності. Переваги очевидні, проте пам'ятаємо, що ініціатива йде виключно від дорослого, що мінімізує ігрову позицію дитини.

В іншому виді занять – сюжетно-ігровому – ігрові елементи можуть бути представленими театралізацією, драматизацією, ігровими ситуаціями, рухливими або/і словесними іграми тощо. Сюжет заняття може бути підказаний змістом будь-якого літературного чи фольклорного твору.

Наприклад, за мотивами української казки «Рукавичка». Пригадавши сюжет відомої казки, діти під керівництвом вихователя створюють дошку об'яв у лісі, на яку містять повідомлення про різні знахідки (можна почати з тієї ж рукавички, яку звірі по черзі знаходили на галявинці та прагнули знайти її господаря). Об'яви для дошки можуть супроводжуватись малюнками, розрахунками (вказівками на кількість, розмір, форму тощо). Педагог організує розігрування діалогових ситуацій (розмова по телефону, зустріч, допомога тощо). Характерним для цього заняття є те, що всі навчальні, розвивальні завдання вирішуються у процесі розгортання сюжету, під час ігрової ситуації, тобто момент появи кожного прихований від дітей, є для них сюрпризом. Характерною є логічна структура цього заняття, що складається з вступної частини – входження в ігровий сюжет, визначення загальної мети руху (дій, пошуку тощо), розподілу обов'язків та ролей; основної частини – власне розгортання ігрового сюжету, виконання дітьми відповідних дій; та заключної частини, в якій обов'язковим елементом є післядія, обговорення підсумків гри, складання карти, запису розходів, створення пам'ятного альбому чи щось інше.

Ігровий метод залишається домінуючим і на занятті-грі, адже, крім ігрового сюжету, це заняття повинно мати всі інші ознаки гри: ігрові ролі, ігрові правила, ігрові дії, підведення підсумків гри. На відміну від попереднього виду, заняття-гра носить тренінговий характер, діти вправляються у застосуванні тих чи інших способів дії, закріплюють, уточнюють чи поширюють одержані раніше знання. Змінюється і позиція вихователя у занятті-грі. Якщо в сюжетному занятті вихователь виступає ключовою фігурою, то в занятті-грі його роль – диригувати грою, допомагати дітям створювати та розгортати ігровий сюжет. Не зважаючи на більший рівень самостійності, гра, що розгортається, все одно

зініціюється та керується дорослим. Продемонструємо, як це відбувається на прикладі заняття «Збори на острів». Спонукаючи дітей до обговорення в першій частині гри списку необхідних речей, вихователь не заперечує проти тих речей, які в ситуації життя на острові вбачаються зайвими (холодильник, ліжко, кашпо з кімнатною квіткою та інше). Пізніше, на наступних етапах гри діти, можливо, самі зрозуміють свої помилки та виправлять їх.

Останнім часом розповсюдження набув такий варіант організованої дидактичної гри, як квести, що розглядається теоретиками, як тривалий цілеспрямований пошук, пов'язаний з пригодами або грою. В різноманітних визначеннях квесту спільним є його трактування як проблемного завдання, спрямованого на пізнавальну та дослідницьку діяльність, розвиток критичного, логічного, аналітичного та творчого мислення дітей [13].

На думку вчених, які займаються дослідженням квест-технологій, під час виконання завдань квесту діти проходять повний цикл мотивації: від уваги до задоволення, знайомляться з аутентичним матеріалом, що дозволяє їм досліджувати, обговорювати та шукати нові рішення поставленого завдання. Як зазначають дослідники, квест поєднує в своїй структурі елементи мозкового штурму, тренінгу та власне гри [14; 15].

Ідея квест-гри проста – команди, переміщаючись в реальному або віртуальному просторі, виконують різні завдання. Гра передбачає послідовність локацій і завдань, об'єднаних загальним сценарієм. Виконавши завдання, команда отримує спрямування на наступну локацію або завдання, і таким чином просувається до фінішу. Кількість рівнів і їх складність визначається для кожної гри відповідно до її мети і сюжетними особливостями. Використовуючи свої знання, інтелект, кмітливість,

команда гравців повинна прагнути виконати всі завдання і подолати маршрут за певний час. Відтак, це гра, в якій задіяні розум дітей, їх фізичні здібності та увага; в квест-грі проявляються кмітливість, пам'ять, увага та організованість дітей.

Під час проведення гри-квесту, отримавши великий емоційний заряд, діти стають більш розкутими у спілкуванні, підвищують рівень інтелектуально-мовленнєвої активності, вчаться разом вирішувати завдання, що призводить до згуртування дитячого колективу.

В сучасній педагогіці найбільш широкого використовують кілька видів квестів, а саме: лінійний, коли завдання вирішуються одна за одною, а гравці рухаються по заздалегідь спланованому маршруту; штурмовий, коли гравці отримують завдання, підказки до його виконання, але спосіб вирішення та маршрут обирають самостійно; коловий, це той самий лінійний квест, але маршрут має колову структуру. У цьому виді квесту бере участь, як правило, кілька команд, які стартують з різних позицій та кожна рухається власним маршрутом до фінішу. Ситуація пошуку може бути штучно створеною, але переживання і дії учасників є реальними, що збагачує їх ігровий досвід.

Враховуючи вікові особливості дітей дошкільного віку, в дошкільних навчальних закладах найбільш доцільно проводити саме лінійні квести, які будуть містити різноманітні завдання: ребуси, головоломки, загадки, шифровки, рухові та творчі завдання, підказки, цікавинки та багато іншого.

При підготовці квесту для дітей дошкільного віку особливу увагу має бути враховано такі моменти: підготовка сценарію, який буде цікавий дітям за сюжетом та міститиме інформацію пізнавального характеру; розробка маршруту, він має бути незвичним для дітей але повністю

безпечним (для урізноманітнення завдань можна додати різні способи пересування); підготовка завдань, які мають спиратись не лише на готові знання дітей, а й торкатись зони найближчого розвитку; підготовка реквізиту (карта скарбів, грамоти, підказки, «чарівні речі», мітки, позначки та ін.).

Наведемо кілька ідей для розгортання квесту: 1. Казкові будиночки. В чарівному казковому світі будують місто, для якого слід зібрати різноманітні казкові будиночки (хатинку семи гномів, палац Снігової королеви та ін.). Діти відправляються в подорож та в процесі виконання завдань знаходять картки чарівних будиночків, які потім розміщують на карті казкового міста. 2. Дім для жука. Де живе жук? Чиє у нього дім? В цьому варіанті квесту дітям пропонується зібрати матеріали для будівництва справжнього дому для жука. В процесі виконання кожного завдання діти знаходять якийсь один елемент для будівництва (це можуть бути готові паперові форми або природні матеріали такі як кора, жолуді, сухе листя тощо.) Коли всі матеріали зібрано, діти пропонується спільно побудувати будиночок. 3. Порядок у домі. В ляльковому будинку забули зачинити вікна і пустун вітер розкидав речі по всій кімнаті. Необхідно знайти всі загублені предмети та навести в домі лад, адже скоро прийдуть гості. 4. Допомога казковому герою. До дітей звертається казковий герой (Кіт у чоботях, Білосніжка, Мальвіна та ін.), та повідомляє, що лиходій вкрав його улюблену книгу з казками та сховав її в сундук з п'ятьма замками. Для того щоб повернути книгу треба виконати всі завдання лиходія, а знайти сундук допоможе чарівна карта.

Маємо зауважити, що означені вище способи є чудовим прикладом збалансованого поєднання організованої та вільної гри, адже на певному етапі ініціатива від педагога непомітно перетікає до дітей. Діти починають

приймати задану ігрову ситуацію як реальну і щиро проживають її в наступних ігрових діях. Вихователю необхідно виявляти надзвичайну коректність, щоб зберегти цей настрій, непомітно вийти з гри, щоб поступитися активними позиціями дітям. Вмотивовані на такому занятті діти можуть продовжувати грати ще протягом цілого тижня і навіть більше.

До таких збалансованих форм, що поєднує організовану та вільну гру, належить гра-стратегія, яка до сих пір, на жаль, не знайшла поширення в освітньому процесі дошкільного закладу. На нашу думку, передусім з причини збідненого ігрового досвіду педагогів, низького рівня їх готовності до методично грамотного управління ігровою ситуацією. Гра-стратегія як ситуативна гра – складна, багатопланова діяльність, що передбачає не тільки усвідомлення ігрового задуму, сюжетної лінії, а й певну послідовність спрямованих сукупних дій усіх учасників гри, з якими необхідно домовитися, об'єднати зусилля, неодноразово визначитися в особистісному та колективному моральному й інтелектуальному виборі. Стратегічна гра стає можливою за умови здатності її учасників передбачити можливі наслідки своїх дій, готовності до планування послідовних кроків, вміння визнавати помилки та власно корегувати їх, знаходити нестандартні способи розв'язання проблеми. Отже, діти мають бути вмотивованими та інформаційно і дієво підготовленими до такої гри (саме в цьому полягає завдання вихователя).

Гра-стратегія має всі структурні компоненти гри: задум, ігрові ролі, відповідний сюжет, ігрові дії, результат гри. Передусім у її основу покладено інтригу, реальну проблему, визначено загальну мету, для реалізації якої й необхідно об'єднати спільні зусилля, обговорюючи всі подальші кроки. Все це мотивує дітей реально діяти і переживати,

емоційно реагувати в умовній ситуації гри, тож йдеться про вільну гру. З іншого боку, гра-стратегія залишається ігровим методом, який надає вихователям унікальну можливість спостерігати за процесом збагачення соціального досвіду дітей, їхніми ціннісними пріоритетами, особистісними проявами в зовсім не простих, наближених до реальних ситуаціях, має можливість оцінити здатність кожної дитини до конструктивних рішень, самостійного вибору тощо. Вихователь має можливість оцінити здатність кожної дитини до конструктивних рішень, самостійного вибору тощо. Аналіз результатів спостережень зумовлює подальші виховні дії педагога. І в цьому особлива корисність цього ігрового методу.

Висновки. Резюмуючи викладене, зауважимо, що практика переважання в освітньому процесі організованих ігор, які відбуваються за ініціативою педагога і залишають дітей в пасивній позиції, та мінімізація простору вільної гри, що виникає виключно за бажанням дітей, має змінитися на користь збалансування між цими видами дитячої гри. Дитяча гра має залишатися провідною діяльністю в освітньому процесі дошкільного закладу. Способів забезпечення балансу між керованою та вільною видами гри в сучасній практиці роботи дошкільних закладів достатньо. Проте активному провадженню їх в освітній процес заважає низький рівень ігрового досвіду педагогів та їх готовності до методично грамотного управління дитячою грою. Практично підтверджена теза Л. С. Виготського, яку він висловив під час відкритої лекції: «По суті, завдяки ігрової діяльності, і рухається дитина. Тільки в цьому сенсі гра може бути названа діяльністю провідною, тобто визначальною для розвитку дитини» [3, с. 220].

Перспективи подальших досліджень. Є необхідність розробки та практикування семінарів і тренінгів для педагогів, націлених на збагачення

їхнього ігрового досвіду та формування готовності до управління дитячою грою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Артемова Л. В. Вчися граючись. Навколишній світ у дидактичних іграх дошкільників: Книга для вихователів дитячих садків і батьків / Л. В. Артемова – К.: Томіріс. – 1995. – 213 с.
2. Артемова Л. В. Моделі структур дидактичної гри та практики дитячої гри / Л. В. Артемова // Дошкільне виховання. – 2005. – № 4. – С.18-23.
3. Блонский П. П. Избранные педагогические и психологические сочинения : в 2 томах / П. П. Блонский. Том 1. – Москва : Педагогика. – 1979. – 304 с.
4. Богущ А. М., Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. – Навчально-методичний посібник. – К.: ВД «Слово». – 2008. – 278 с.
5. Выготский Л. С. Психология развития ребенка / Л. С. Выготский. – М. : Изд-вл Смысл; Изд-во Эксмо. – 2004. – 512 с.
6. Воспитание детей в игре. Методическое пособие / Сост. А. К. Бондаренко, А. И. Матусик. – М.: Просвещение. – 1983. – 198 с.
7. Кудикіна Н. В. Теоретико-методичні засади організації ігрової діяльності дітей // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти. Навчально-методичний посібник; за ред. Г. С. Тарасенко. – К.: ВД «Слово». – 2010. – 320 с.
8. Крутій К. Л. Стіни, стелі та підлога, які говорять. Оптимальне перетворення освітнього простору дитячого садочка / К. Л. Крутій // Дошкільне виховання. – 2019. – №1. – С. 3-8.

9. Кульченко О. Вільна гра дітей, або День без іграшок. Флешмоб у дитячих садках / О. Кульченко // Дошкільне виховання. – 2019. – №1. – С. 9-10.
10. Осорина М. В. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых / М. В. Осорина. – Изд. 3-е. – СПб. : Речь. – 2004. – 276 с.
11. Руководство играми детей в дошкольных учреждениях; под ред. М. А. Васильевой. – М.: Просвещение. – 1986. – 112 с.
12. Рябкова И. А. Возрастные особенности ролевой игры дошкольников в условиях открытой предметной среды / И. А. Рябкова, Е. О. Смирнова, Е. Г. Шеина // Психологическая наука и образование. – 2018. – Т. 23. – № 6. – С. 75–84. [Электронный ресурс] Режим доступа: http://psyjournals.ru/files/96716/pse_2018_n6_Ryabkova_Smirnova_Sheina.pdf
13. Сокол І. М. Квест: метод чи технологія? / І. М. Сокол // Науково-методичний журнал “Комп’ютер у школі та сім’ї”. – 2014. – № 2 (114). – С. 28–32.
14. Трофимчук В. Как возникли квесты / Владимир Трофимчук // Библиотека интерактивной литературы. – 2012. – [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://rilarhiv.ru/ifmagazine1/01.2012/history/quest.htm>.
15. Чепіль М. М. Педагогічні технології : навч. посіб. / М. М. Чепіль, Н. З. Дудник. – Київ : Академвидав. Рябкова И. А., Смирнова Е. О., Шеина Е. Г. – 2012. – 222 с.
16. Эльконин Д. Б. Психология игры / Д. Б. Эльконин – Москва : Педагогика. – 1978. – 300 с.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2019

ГАВРИШ Наталія

доктор педагогических наук, профессор, профессор кафедры психологии и педагогики дошкольного образования Переяслав-Хмельницкого государственного педагогического университета имени Г. Сковороды

ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл., Украина, 08401

E-mail: n.rodinaga@ukr.net

СТАЕННАЯ Елена

кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры дошкольного образования Киевского университета имени Б. Гринченко

ул. Бульварно-Кудрявская, 18/2, м. Киев, Украина, 04053

E-mail: staenna@rambler.ru

**ОРГАНИЗОВАННАЯ И СВОБОДНАЯ ИГРА В
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ДОШКОЛЬНОГО
УЧРЕЖДЕНИЯ**

Резюме. Статья имеет практико-ориентированный характер и отражает ход и промежуточные результаты локального исследования, цель которого заключалась в определении соотношения между организованной и свободной игрой в образовательном процессе дошкольного учреждения и апробации инновационных игровых технологий. В результате исследования подтверждена необходимость установления соответствующего баланса между игрой, организованной педагогом (дидактическая игра творческого характера, игра-стратегия, игра-квест), и свободной, самостоятельной игрой, инициированной детьми, в пользу последней. Итогом статьи является мысль о том, что преобладание в образовательном процессе организованных игр, которые проходят по

инициативе педагога и оставляют детей в пассивной позиции, и минимизация пространства свободной игры, которая возникает исключительно по желанию детей, должна измениться в пользу сбалансированности между этими видами детской игры.

Ключевые слова: организованная игра, свободная игра, игровая деятельность, образовательный процесс дошкольного учреждения, дети старшего дошкольного возраста.

HAVRYSH Nataliia

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Psychology and Pedagogy of Preschool Education of Pereiaslav-Khmelnitskyi State Pedagogical University named after H. Skovoroda

30, Sukhomlynskooho Str., Pereiaslav-Khmelnitskyi, Kyiv region

E-mail: n.rodinaga@ukr.net

STAIENNA Olena

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Preschool University of Kyiv University named after V. Hrinchenko

18/2, Bulvarno-Kudriavska Str., Kyiv, Ukraine, 04053

E-mail: staenna@rambler.ru

ORGANISED AND FREE GAME IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE PRESCHOOL INSTITUTION

Abstract. Annotation. A research aim was a location and role of the organized and free playing the educational process of preschool establishment on the example of work in a group with the children of fifth year of life. As a result of research the necessity of establishment of corresponding balance is confirmed between the game, organized by a teacher, and free, independent playing an educational process, initiated by children in behalf on the last. An

obvious necessity of enriching is for the different forms of university and formation of playing experience of future specialists and educators.

Introduction. Despite the change in the educational paradigm, the reforming and modernizing processes taking place recently in preschool education, the children's game, unfortunately, cannot yet restore its legitimate place of a preschooling kind of activity. In the educational process of many preschool institutions, the basic activity is the "lesson" model of organising the educational process with the focus of children's attention on educators and characteristic role of listeners and performers of the instructions and orders of the adult, the sense of controllability of the educational situation, there is obviously lack of attention to different types of the children's game. However, it is possible and necessary to establish a balance between the game forms of cognitive activity, which, as a rule, are organised and guided by adults, and by the free game, initiated by children, to maximise the conditions for the personal development of preschoolers, acquiring the life competence by preschoolers.

Analysis of publications. The issue of the content and process of the children's game, its role in developing the individual, its socialisation, generalising the theoretical foundations of the gaming activity and game management have directly or indirectly been reflected in the writings of the classics of pedagogics Ya. Komenskyi, J.-J. Rousseau, F. Fröbel, M. Montessori, K. Ushynskiy, P. Blonskyi, J. Korczak, A. Makarenko, V. Sukhomlynskyi, Sh. Amonashvili; psychology E. L. Berne, K. Groos, E. H. Erikson, I. Sikorskyi, L. Vyhotskyi, D. Elkonin, O. Zaporozhets, O. Leontiev and others. The key finding of the scientists is recognizing the special role of the game as a way of active learning, the so-called "ingestion" of the child into human culture, the social world, the means and way of his/her mental

development. Significant in developing the game direction the achievements of the leading scientists of preschool pedagogics (L. Artemova, N. Vetluchina, R. Zhukovska, N. Kudykina, T. Markova, N. Mykhailenko, T. Ponimanska, H. Usova, P. Samorukova, etc.) are.

Purpose. The purpose is to carry out the empirical study of the ratio of the organised and free game of the child in the educational process of the institution of preschool education (IPE), to test the innovative game technologies aimed at establishing the optimal balance between them.

Results. Up now numerous variants of using the game method in the educational process of the IPE have been developed. There are some examples of them in the paper. The domination of the game method for solving educational problems can become the core of the educational-game lesson, that is, such a lesson at which the elements of the game are actively used. In another type of lessons – story-and-play – the game elements can be represented by stage adaptation, dramatization, game situations, mobile and / or verbal games, etc. The game method remains the dominant and at the game-lesson, in addition to the gaming plot, this lesson should have all other features of the game: playing roles, gaming rules, game actions, summing up the game. Unlike the previous type, the lesson-game is of a training character, children are guided with applying one or another method of action, they fix, specify or distribute the previously acquired knowledge. Recently, such a variant of the organised didactic game, as quests have been distributed, this variant is regarded as a long-term targeted search, associated with adventure or playing by the theorists. In the various definitions of the quest, the common is its interpretation as a problem aimed at cognitive and research activities, developing critical, logical, analytical and creative thinking of children. The game-strategy has all the structural components of the game: the idea, playing roles, the corresponding

plot, game actions, the outcome of the game. First of all, it is based on the intrigue, the real problem, the general purpose is defined, for realisation of which it is necessary to unite the joint efforts, discussing all the further steps.

Conclusion. Summarising the above presented, it should be noted that the practice of prevailing in the educational process of organised games that take place on the initiative of the pedagogue and leave children in a passive position, and minimising the free game space that arises exclusively at the will of children, should change in favour of balancing between these types of children's games. The children's game should remain a leading activity in the educational process of the preschool institution. There are plenty of ways to ensure the balance between the controlled and free game types in the modern practice of work in preschool institutions.

Keywords: the organized game, free game, playing activity, educational process of preschool establishment, to put life fifth year.

REFERENCES

1. Artemova L. V. Vchysja ghrayuchysj. Navkolyshnij svit u dydaktychnykh ighrakh doshkiljnykiv: Knygha dlja vykhovateliv dytjachykh sadkiv i batjkiv / L. V. Artemova – K.: Tomiris. – 1995. – 213 s. [in Ukrainian].
2. Artemova L. V. Modeli struktur dydaktychnoji ghry ta praktyky dytjachoji ghry / L. V. Artemova // Doshkiljne vykhoannja. – 2005. – № 4. – S.18-23. [in Ukrainian].
3. Blonskii P. P. Izbrannye pedagogicheskie i psikhologicheskie sochineniia : v 2 tomakh / P. P. Blonskii. Tom 1. – Moskva : Pedagogika. – 1979. – 304 s. [in Russian].
4. Boghush A. M., Lucan N. I. Movlennjevo-igrova dijajlnistj doshkiljnykiv: movlennjevi ighry, sytuaciji, vpravy. – Navchaljno-metodychnyj posibnyk. – K.: VD «Slovo». – 2008. – 278 s. [in Ukrainian].

5. Vygotskii L. S. Psikhologiya razvitiia rebenka / L. S. Vygotskii. – M. : Izd-vl Smysl; Izd-vo Eksmo. – 2004. – 512 s. [in Russian].
6. Vospitanie detei v igre. Metodicheskoe posobie / Sost. A. K. Bondarenko, A. I. Matusik. – M.: Prosveshchenie. – 1983. – 198 s. [in Russian].
7. Kudykina N. V. Teoretyko-metodychni zasady orghanizaciji ighrovoji dijalnosti ditej // Orghanizacija dytjachoji ighrovoji dijalnosti v konteksti nastupnosti doshkilnoji ta pochatkovoji osvity. Navaljno-metodychnyj posibnyk; za red. Gh. S. Tarasenko. – K.: VD «Slovo». – 2010. – 320 s. [in Ukrainian].
8. Krutij K. L. Stiny, steli ta pidlogha, jaki ghovorjatj. Optymaljne peretvorennja osvitnjogho prostoru dytjachogho sadochka / K. L. Krutij // Doshkiljne vykhovannja. – 2019. – №1. – S. 3-8. [in Ukrainian].
9. Kuljchenko O. Viljna ghra ditej, abo Denj bez ighrashok. Fleshmob u dytjachykh sadkakh / O. Kuljchenko // Doshkiljne vykhovannja. – 2019. – №1. – S. 9-10. [in Ukrainian].
10. Osorina M. V. Sekretnyi mir detei v prostranstve mira vzroslykh / M. V. Osorina. – Izd. 3-e. – SPb. : Rech. – 2004. – 276 s. [in Russian].
11. Rukovodstvo igrami detei v doshkolnykh uchrezhdeniiah; pod red. M. A. Vasilevoi. – M.: Prosveshchenie. – 1986. – 112 s. [in Russian].
12. Riabkova I. A. Vozrastnye osobennosti rolevoi igry doshkolnikov v usloviiakh otkrytoi predmetnoi sredy / I. A. Riabkova, E. O. Smirnova, E. G. Sheina // Psikhologicheskaja nauka i obrazovanie. – 2018. – T. 23. – № 6. – S. 75–84. [Elektronnyi resurs] Rezhim dostupa: http://psyjournals.ru/files/96716/pse_2018_n6_Ryabkova_Smirnova_Sheina.pdf [in Russian].

13. Sokol I. M. Kvest: metod chy tekhnologhija? / I. M. Sokol // Naukovo-metodychnyj zhurnal “Komp'juter u shkoli ta sim'ji”. – 2014. – # 2 (114). – С. 28–32. [in Ukrainian].
14. Trofimchuk V. Kak voznikli kvesty / Vladimir Trofimchuk // Biblioteka interaktivnoi literatury. – 2012. – [Elektronnyi resurs] Rezhim dostupa: <http://rilarhiv.ru/ifmagazine1/01.2012/history/quest.htm>. [in Russian].
15. Chepilj M. M. Pedagoghichni tekhnologhiji : navch. posib. / M. M. Chepilj, N. Z. Dudnyk. – Kyjiv : Akademvydav. Rjabkova Y. A., Smyrnova E. O., Sheyna E. Gh. – 2012. – 222 s. [in Ukrainian].
16. Elkonin D. B. Psikhologiiia igry / D. B. Elkonin – Moskva : Pedagogika. – 1978. – 300 s. [in Russian].

(англійською переклала канд.філ.наук, доцент кафедри іноземних мов
ДДПУ В. Слабоуз)

УДК 373.2.091.33-027.22:796

КРУТІЙ Катерина

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 32, Вінниця, 21100

E-mail: katerina.krutiy@gmail.com

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЛЬНОЇ ГРИ ДИТИНИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ «ДНЯ БЕЗ ІГРАШОК»

Анотація. Стаття присвячена актуальній проблемі сучасної дошкільної освіти – вільній грі дитини в умовах дошкільного закладу. Авторкою висвітлено та проаналізовано основні підходи до визначення поняття «гра», відповідно до рівня природничих знань, соціальних і меркантильних настанов, історичних поглядів і сучасних тенденцій. Зроблено контент-аналіз термінів «ігрова діяльність» та «ігрові форми навчання». Метою дослідження було здійснення на основі вивчення результатів останніх публікацій із проблематики дитячої гри власного емпіричного дослідження вільної гри дитини в умовах закладу дошкільної освіти, запропонувавши проведення «Дня без іграшок». У результаті дослідження підтверджено необхідність актуалізації для педагогів і суспільства значення вільної, самостійної, ініційованої дитиною гри. Підкреслено, що є нагальна необхідність постійного збагачення ігрового досвіду вихователів і майбутніх спеціалістів, а ігрова діяльність повинна повернутись до закладів освіти шляхом надання більшої кількості вільного

© Крутій К., 2019

часу для дітей. На базі зібраної у ході дослідження інформації, були окреслені перспективи розвитку зазначеної тематичної лінії в організації повномасштабного дослідження стану ігрової діяльності в закладах дошкільної освіти України та запровадження моніторингу проведення тренінгових заходів щодо надбання студентами і вихователями ігрового досвіду.

Ключові слова: ігрова діяльність, ігровий досвід, день без іграшок, вільна та самостійна гра дошкільника.

Постановка проблеми. У науковому фольклорі є теза, що приписується видатному фізику А. Ейнштейну, який нібито після розмови з одним із провідних психологів ХХ в. Жаном Піаже висловив таку думку, що підтверджує значущість того, що є «гра»: «Я дійшов висновку, що таємниця атомного ядра – це дитяча гра у порівняння з таємницею дитячої гри».

Видатний філософ ХХ ст. М. С. Каган свого часу наполягав на тому, що існують, об'єктивні труднощі при вивченні гри. «Гра» є збірним поняттям, яким позначаються досить різні по суті своєї форми діяльності [4, с. 205]. Науковець переймався питанням: чи багато спільного між грою дівчинки в «дочки-матері» і її ж грою в кеглі, або грою немовляти з брязкальцем та грою актора в театрі? М. С. Каган доходить висновку, що гра є культурним феноменом і тим самим істотно відрізняється від гри тварин. Між ними існує звичайно ж генетичний зв'язок, проте гра людини «окультурена»: її зміст та її форми породжені не біологічними, а соціальними типами життєдіяльності [4, с. 206]. У 2005 році зоопсихолог, професор Гордон Бургхардт визначив критерії гри, які можна застосовувати в оцінці дії живої істоти: повторюваність, спонтанність, довільність, добровільність (задоволення), не спрямовано на виживання (безпека). Без

стресу [16]. *Ненасильницьке спілкування* (термін, введений Маршаллом Розенбергом [9]) базується на ідеї того, що кожна людина здатна до співпереживання. На думку М. Розенберга, життя і гра – це майже те ж саме. Він пропонував не втягуватися ні в що, що не є грою (дослівно – Never do anything that is not play).

Актуальність дослідження. На мою думку, не втрачають сучасного та актуального звучання тези Л. С. Виготського, висловленні під час відкритої лекції (1933 рік): «Мені залишається відповісти на три питання: по-перше, показати, що *гра є не панівним, а є провідним моментом у розвитку дитини*, по-друге, показати, в чому полягає розвиток самої гри, тобто що значить рух від переважання уявної ситуації до переважання правила; і, третє, показати, яким внутрішнім перетворенням сприяє гра в розвитку дитини» [3, с. 219].

Звісно, поняття «гра» охоплює значне коло різномірних форм діяльності, що зобов'язує будь-якого науковця виокремлювати «чисту культуру» гри для визначення гри як такої, або гри у вузькому і точному сенсі слова. Вочевидь, що ні гра на скрипці, ні гра актора не є іграми у вузькому значенні цього терміну. Менш очевидно, але, на погляд М. С. Кагана [4], безперечно, що ті ігри дитини, які заведено називати «рольовими», або «сюжетними», або «творчими», теж не є іграми в строгому сенсі слова, якими є гра в хованки чи в плигунки. Так, П. П. Блонський мав вельми серйозні підстави стверджувати, що подібні дитячі ігри – це «по суті ... мистецтво дитини» [2, с. 583]. Ще точніше, мабуть, говорити тут про «мистецтво-гру» як первісну синкретичну діяльність, з якої поступово відокремлюються чисто дійство драматизації та чиста гра.

Аналіз останніх публікацій. У лютому 2013 року до тексту Декларації про права дитини було внесено доповнення та коментарі до статті 31, в якій право на гру визнається життєво важливим для дитини,

поряд із базовими потребами в харчуванні, здоров'ї, захисті та навчанні. У тексті коментаря гра розглядається максимально широко – як *спонтанна вільна дитяча діяльність*, що приносить позитивні емоції і впевненість в собі. Назвемо ключові положення для визначення гри. Гра – це добровільна, вільна дитяча діяльність, що передбачає єдність думки і дії, комунікації та самовираження (експресії). Гра приносить позитивні емоції, переживання своїх досягнень і впевненість у собі. Гра інтуїтивна і спонтанна, вона не може бути запрограмована і керована ззовні, автоматизована [11, с. 25].

О. О. Смирноюю та І. О. Рябковою [12, с. 18] проведено дослідження (брали участь дошкільнята 3–6 років), результати якого засвідчили, що низький рівень гри спостерігався в 60% дітей, і зводився до одноманітних дій з іграшками. Для високого рівня (зафіксовано в 5% дошкільників) було характерно розгортання рольових взаємин і створення ігрового простору. Отже, є винятком той рівень гри, який півстоліття тому, за даними досліджень Д. Б. Ельконіна, вважався віковою нормою для старших дошкільників [15]. Особливістю ігор сучасних дітей є переважне відображення життя вигаданих героїв, найчастіше, комп'ютерних, телевізійних, мультиплікаційних тощо. Науковці, які досліджують проблеми дитячої гри, визнають той факт, що дошкільники краще знають віртуальний, а не реальний світ. За даними ЮНЕСКО, 93% дітей дошкільного віку дивляться телевізор до 28 годин щотижня, ця цифра в 8 разів перевищує гранично допустимі норми. Як показують дослідження О. О. Смирної [13, с. 28], у кімнаті сучасного міського дошкільника в середньому налічується близько 400 іграшок, з яких тільки 6% реально використовуються в грі.

Упродовж двох років дослідження «Моніторинг взаємодії з навколишнім середовищем» (MENE) було проведено як партнерський проект між Natural England, Defra, Public Health England, Historic England і King's College в Лондоні (вибірка – 10 тис. дітей від 2-х до 16 років) [18]. У ході обстеження було зібрано інформацію про перебування дітей у природному середовищі, в тому числі: частота і місце призначення, мотиви для відвідувань, хто відвідує, чи були присутні дорослі. За останні 12 місяців лише 88% всіх дітей в Англії були хоча б один раз на природі, 70% дітей бували на природі щотижня. 12% дітей жодного разу не були на природі за останні 12 місяців! Якщо батьки рідко або взагалі жодного разу не були на природі за останній рік, то і їхні діти дуже рідко покидали міські вулиці (39% дітей були за останній рік у лісі або парку).

Висновок із дослідження має катастрофічний вигляд: діти гуляють у середньому менше, ніж ті, хто перебуває у пенітенціарних закладах, тобто менше однієї години щодня [18]. За дослідженнями М. В. Осориної, дитячі ігри у дворі та різновікові дитячі спільноти, що були традиційно важливою школою соціалізації, сьогодні практично не зустрічаються [8, с. 201].

Мета дослідження. Здійснити на основі вивчення результатів останніх досліджень із проблематики дитячої гри власне емпіричне дослідження вільної гри дитини в умовах закладу дошкільної освіти, запропонувавши проведення «Дня без іграшок».

Виклад основного матеріалу. Дошколята мало спілкуються, мало грають і гуляють у природі, їх складно чимось здивувати, проте у них є найсучасніші девайси, завантажено в телефони ігри і відео. Об'єктивна неможливість між групової взаємодії дітей на вулиці призводить до того, що трансляція культурних цінностей, ігрових умінь і навичок утруднена. Адже в грі завжди є уявна ситуація і реальна. Той, хто грає, завжди

пам'ятає про це, утримує межу між «невсправді» і «по правді». Саме тому в грі у найдраматичніші моменти можна бачити щасливі обличчя дітей. Л. С. Виготський писав про це так: «У грі дитина плаче як пацієнт, і радіє як той, хто грає» [3]. На думку Й. Хейзинга, навіть мала дитина знає, що грає лише «начебто» справді, але що все «не насправді». Не будучи «повсякденним» життям, гра лежить за межами процесу безпосереднього задоволення потреб і пристрастей, перериває цей процес. Вона входить у нього як тимчасова дія, яка протікає всередині себе самої і відбувається заради задоволення, принесеного самим вчиненням дії [14]. Із-поміж прийомів розширення і збагачення дитиною простору М. В. Осоріна називає: інформаційне поле, в якому дитина веде пошук нових подій; використання здатності дитини змінювати масштаб бачення; реальна предметна ситуація осмислюється символічно і на її базі створюється новий, фантазійний простір подій: матрац – ринг, калюжа – море, тріщина – каньйон; можливість зрушити пошук новизни з об'єкта на себе: дитина прагне поставити собі різноманітні завдання, які ускладнюються у взаємодії з добре відомим об'єктом [8, с. 216].

У сучасній педагогіці дошкільного дитинства значення гри жодним чином не заперечується, проте часто-густо навіть деякими науковцями розглядається переважно як дидактичне. Практики використовують будь-який вид гри з метою надбання дитиною нових умінь, уявлень, формування корисних навичок тощо. Про це, зокрема, свідчать численні методи освітньої діяльності, де певним чином присутні терміни, які жодного відношення до суто дитячої гри не мають, а саме: «ігрова форма», «ігрові засоби», «ігрові технології», «ігрові заняття» тощо. У таблиці 1 запропоновано контент-аналіз термінів.

Таблиця 1

**Контент-аналіз термінів «ігрова діяльність» та
«ігрові форми навчання» (розроблено К. Л. Крутій)**

<i>№</i>	<i>Критерій порівняння</i>	<i>Ігрова діяльність</i>	<i>Ігрові форми навчання</i>	<i>Авторський аналіз</i>
1.	За роллю дорослого	Самостійність, ініціативність дитини	Роль дорослого – спрямовувати та контролювати	Самостійність дитини контролюється з боку дорослого
2.	За мотивацією	Мотивація від процесу, результат – позитивні емоції	Мотивація досягнення, результат – оцінка дорослого	Позитивні емоції дитини проти оцінки дорослого
3.	За креативністю	Спонтанність, креативність, непередбачуваність	Робота за зразком, одноманітність правильних способів	Робота за зразком не передбачає креативність

Отже, ігрова діяльність дитини не повинна підмінятись ігровими прийомами, ігровими технологіями тощо.

На мою думку, можна сформулювати визначення ігрової діяльності – це вільна, спонтанна, ініційована дитиною діяльність, яка є провідною, тобто визначальною для розвитку дошкільника.

Спостереження автора за ігровою діяльністю дошкільників уможливають твердження про появу «феномену пасивного очікування» дітьми пропозицій із боку дорослого, тоді як на пропозицію самостійно пограти, вони сідають за стіл із дидактичними іграшками (доміно, лото тощо).

Проте, за результатами дослідження І. О. Рябкової, О. О. Смирнової та ін. [10, с.82], процес маніпуляцій із предметними матеріалами народжує ту чи іншу асоціацію з будь-якими рольовими образами, які узгоджуються з інтересами та уявленнями дитини. *Гра починається з потреби*, що має знайти свій вираз в мотиві. Самостійний пошук ігрової теми у відкритому середовищі приводить до того, що дитина усвідомлює свій досвід, свою справжню потребу і надає їй рольової форми.

Сучасними науковцями доведено, що ігрова діяльність виникає не спонтанно, а передається тим людям, які вже володіють нею, тобто «уміють грати». *Не можна керувати дитячою грою*, але розвинути в дитині ігрові здібності – це надзавдання для вихователя. Коротко це можна сформулювати так: *вихователь має грати разом із дітьми впродовж усього передшкільного періоду*, формувати ігрові вміння, одночасно орієнтуючись на дитину, тобто як на здійснення ігрової дії, так і на пояснення для розуміння партнерами – дорослими або однолітками. На мою думку, *педагог має постійно збагачувати свій ігровий досвід*, який розуміється як сукупність практично засвоєних у коледжі, вищі, під час методичних тренінгів ігрових ситуацій, умінь у розвитку сюжетних ліній, у збагаченні змісту дитячих ігор.

Зазначу, що *пряма організація вихователем ігрових ситуацій або заучування запланованих діалогів до сюжету за темою не є грою*. Отже, педагог має надихати дітей на самостійну гру, створювати умови для неї, брати участь на рівних правах, але не керувати нею (О. О. Смирнова). Роль

дорослого насамперед у тому, щоб долучити дитину до гри, показати можливість різних ігор і їх привабливість. Тільки за цієї умови можна бути стверджувати, що дорослим дотримано найважливіше право дитини – право на гру.

За підрахунками експертів, за останні 20 років діти втратили понад 12 годин вільного часу щотижня. Як тут не пригадати слова Поліанни: «Тітка Поллі, ви так добре розписали, коли і що мені робити, а ... коли я буду просто жити?!» (Елінор Портер, «Поліанна»). Отже, заорганізованість, плановість і контроль дитячої гри з боку вихователя є неприпустимими явищами, які заважають дошкільникам дійсно розгорнути сюжетну гру. Нестача вільної гри має наслідки – про це попереджає Американська академія педіатрії (American Academy of Pediatrics). Дефіцит гри підриває основи розвитку дитини – про це заявляють лікарі на підставі результатів наукових досліджень. Матеріал ґрунтувався на дослідженнях німецького нейробіолога Геральд Хютер (Gerald Huether), які показали, що *найкращий інструмент розвитку дитини – це вільна гра*, а не розписаний за хвилинами день, що складається з розвивальних занять і гуртків [17].

Г. Хютер пояснює, що в процесі гри вивільнюються речовини, які відповідають за зв'язки в мозку. Катехоламіни, ендогенні опіати та інші пептиди стимулюють розвиток нейронних мереж. Причому нейронні зв'язки виникають не в результаті розвивальних заходів, а у вільній грі. Нейробіолог наполягає, щоб максимально стабілізувати величезний потенціал розвитку мозку і розкрити таланти, закладені в дітях, дорослі зобов'язані забезпечити їм можливість грати якомога довше. Г. Хютером у співавторстві з філософом Крістофом Кварчем була написана і вийшла друком книга «Врятуйте гру» (Rettet das Spiel), у якій автори виступають за те, щоб свідомо вбудувати гру в

щоденний розклад дитячої діяльності, наголошуючи, що «гра – це добриво для мозку і харчування для дитячих душ» [17].

Спираючись на сучасні дослідження ігрової діяльності було запропоновано в жовтні 2018 року провести в Україні флешмоб «Вільна гра, або День без іграшок». Було повідомлення в мережі Facebook про пошук «зберігачів дитячої гри», тобто захоплених педагогів, які вміють створювати відкритий ігровий простір, уміють спостерігати, слухати, чути, підтримувати, обговорювати, розуміти, співчувати. В ігровому відкритому просторі дорослий лише створюватиме умови для розвитку інтересів і запитів дитини, для отримання нею досвіду досягнення своєї мети. Основною вимогою до такого педагога в «День без іграшок» була включена присутність за мінімумом прямих впливів (крім ситуацій, що представляють фізичну або психологічну небезпеку для дитини чи дорослого). Було також запропоновано спостерігати: як дітлахи грають, з ким, скільки, де, хто організатор, причини конфліктів, як «гасять» конфлікти? По закінченню дня обговорити побачене з другим вихователем, обмінятись враженнями. Отже, пріоритетом в обговоренні було: що нового педагоги дізналися про своїх вихованців? [6, с. 7].

По закінченні флешмобу педагоги активно ділились враженнями щодо проведеного заходу [5; 7, с. 9; 1, с. 11]. Вранці здивовані діти негайно почали досліджувати новий простір. Розглядали все те, що з'явилося нового, і швидко почали організовувати гру. З пружинок і паличок майстрували вудки. З великих коробок будували фортеці, казкові замки, тримаючи коробки над головою, ходили, як дракони в Китаї, використовували їх як сховище. Зі стільців та столиків, простирадл та подушок робили халабуди. Деякі діти з подушок та ковдр створили кубельця для усамітнення. Ячні лотки слугували вітринами в кафе: в них розкладали, ніби цукерки та тістечка, жолуді,

каштани, морські камінці. Хлопчики, граючись у лицарів, виготовили шоломи та мечі з катушок. Навіть не дуже активні малята долучилися до гри. Надзвичайно цікаво було спостерігати за тим, як творчо діти використовували “нові іграшки”, як організовувались до тієї чи іншої гри, знаходили собі партнерів. На запитання “Чи хотіли б ви, щоб іграшки повернулися?” всі дружно відповіли: “Ні”. Повертаючись додому, малюки захоплено розповідали батькам про цікаво прожитий день [1, с. 11].

Висновки. Підбиваючи підсумки учасники засвідчували, що будь-яка гра є вільною діяльністю, діти й педагоги стали ближчими, краще пізнали одне одного через спільне перебування у світі фантазії, творчості, мрій, де їм було комфортно й цікаво. Організоване і проведене емпіричне дослідження (взяли участь більше ніж 300 вихователів, майже 700 дітей від 3 до 7 років, усі регіони України) дало підстави зробити певні висновки, а саме: необхідність проведення такого заходу не може бути одноразовим фактом, є сенс ввести в практику роботи щоквартальний «День без іграшок» як для дітей дошкільного, так і для дітей третього року життя. Практично підтверджена теза Л. С. Виготського, яку він висловив під час відкритої лекції: «По суті, завдяки ігрової діяльності, і рухається дитина. Тільки в цьому сенсі гра може бути названа діяльністю провідною, тобто визначальною для розвитку дитини» [3, с. 220].

Перспективи подальших досліджень. Є необхідність проведення в Україні повномасштабного дослідження щодо стану ігрової діяльності в закладах дошкільної освіти та запровадження моніторингу проведення тренінгових заходів щодо надбання студентами і вихователями ігрового досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Башинська Л., Лесько М. Байдужих не було / Л. Башинська, М. Лесько // Дошкільне виховання. – 2019. – №1. – С. 11.
2. Блонский П. П. Избранные педагогические и психологические сочинения : в 2 томах. – Москва : Педагогика. – Том 1. – 1979. – 304 с.
3. Выготский Л.С. Психология развития ребенка / Л. С. Выготский. – М. : Изд-вл Смысл; Изд-во Эксмо, 2004. – 512 с.
4. Каган М. С. Человеческая деятельность (Опыт системного анализа) / М. С. Каган. – М. : Политиздат. – 1974. – 328 с.
5. Крутій К. Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: Монографія: У 2-х ч.– Частина перша. Концепції, проектування, технології створення / К. Л. Крутій. – Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД. – 2009. – 320 с.
6. Крутій К. Л. Стіни, стелі та підлога, які говорять. Оптимальне перетворення освітнього простору дитячого садочка / К. Л. Крутій. // Дошкільне виховання. – 2019. – №1. –С. 3–8.
7. Кульченко О. Вільна гра дітей, або День без іграшок. Флешмоб у дитячих садках / О. Кульченко // Дошкільне виховання. – 2019. – №1. – С. 9–10.
8. Осорина М. В. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых / М. В.Осорина. – Изд. 3-е. – СПб. : Речь. – 2004. – 276 с.
9. Розенберг Маршалл. Ненасильственное общение. Язык жизни [пер. с англ.]. / М. Розенберг. – СПб : София, 2018. – С. 288.
- 10.Рябкова И. А. Возрастные особенности ролевой игры дошкольников в условиях открытой предметной среды / И А Рябкова, Е О. Смирнова, Е. Г. Шеина // Психологическая наука и образование. – 2018. – Т. 23. – № 6. – С. 75–84.. [Электронный ресурс] Режим доступа: http://psyjournals.ru/files/96716/pse_2018_n6_Ryabkova_Smirnova_Sheina.pdf

11. Смирнова Е. О., Соколова М. В. Роль игры в жизни и развитии детей: новый подход к правам ребенка / Е. О. Смирнова, М. В. Соколова // Современная зарубежная психология. – 2013. – Том 2. – № 2. – С. 6–18. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://psyjournals.ru/jmfp/2013/n2/61155.shtml>
12. Смирнова Е. О., Рябкова И. А. Психологические особенности игровой деятельности современных дошкольников / Е. О. Смирнова, И. А. Рябкова // Вопросы психологии. – 2013. – № 2. – С. 15–24.
13. Смирнова Е. О. Современная детская субкультура / Е. О. Смирнова // Консультативная психология и психотерапия. – 2015. – № 4 (88). – С. 25–35.
14. Хейзинга Й. Homo ludens. В тени завтрашнего дня [пер. с нидерл.] / Й. Хейзинга. – М.: Изд. группа «Прогресс», «Прогресс-Академия». – 1992. – С.15–29.
15. Эльконин Д. Б. Психология игры / Д. Б. Эльконин – Москва: Педагогика. – 1978. – 300 с.
16. Burghardt Gordon M. The Genesis of Animal Play : Testing the Limits. – Cambridge, MA: MIT Press, – 2005. – p. 3.
17. Hüther Gerald, Quarch Christoph. Retter das spiel! Weil Leben mehr als Funktionieren ist. – Germany : Carl Hanser Verlag München, 2016. –230 с.
18. Monitor of Engagement with the Natural Environment pilot study: visits to the natural environment by children. Official Statistics URL: <https://www.gov.uk/government/statistics/monitor-of-engagement-with-the-natural-environment-pilot-study-visits-to-the-natural-environment-by-children>

Стаття надійшла до редакції 28.01.2019

КРУТИЙ Катерина

доктор педагогических наук, профессор, профессор кафедры дошкольного и начального образования Винницкого государственного педагогического университета имени Михаила Коцюбинского

ул. Острожского, 32, Винница, 21100

E-mail: katerina.krutiy@gmail.com

ЭМПИРИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ СВОБОДНОЙ ИГРЫ РЕБЕНКА В УСЛОВИЯХ ЗАВЕДЕНИЯ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ВО ВРЕМЯ ПРОВЕДЕНИЯ " ДНЯ БЕЗ ИГРУШЕК»

Аннотация. Статья посвящена актуальной проблеме современного дошкольного образования – свободной игре ребенка в условиях дошкольного учреждения. Целью исследования было проведение на основе изучения результатов последних публикаций по проблематике детской игры собственного эмпирического исследования свободной игры ребенка в условиях учреждения дошкольного образования. В результате исследования подтверждена необходимость актуализации для педагогов значения свободной, самостоятельной, инициированной ребенком игры. На базе собранной в ходе исследования информации, были обозначены перспективы развития данной тематической линии в организации полномасштабного исследования состояния игровой деятельности в учреждениях дошкольного образования и внедрение мониторинга проведения тренинговых мероприятий относительно приобретения студентами и воспитателями игрового опыта.

Ключевые слова: игровая деятельность, игровой опыт, день без игрушек, свободная и самостоятельная игра дошкольника.

KRUTII Kateryna

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Preschool and Primary Education of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynskyi,

Ostrozko Str. 32, Vinnytsia, 21100

E-mail: katerina.krutiy@gmail.com

EMPIRICAL INVESTIGATION OF FREE GAME OF THE CHILD UNDER THE CONDITIONS OF PRESCHOOL EDUCATION DURING CONDUCTING “DAY WITHOUT TOYS”

Annotation. The aim of the study was to carry out, on the basis of studying the results of the latest publications on the problems of the children's game, their own empirical study of the free play of the child in the conditions of the establishment of preschool education, proposing the holding of a «Day without toys». As a result of the study, the necessity of actualization for teachers and society of the meaning of a free, independent, child-initiated game was confirmed. There is an urgent need to constantly enrich the gaming experience of educators and future professionals. Play activity should return to educational institutions by providing more free time for children.

Introduction. The viewpoints by L. S. Vyhotskyi do not lose the contemporary and actual sound, “I still have to answer three questions: firstly, to show that *the game is not dominant, but is a leading moment in the development of the child*, secondly, to show what is the development of the game itself, that is, what is the movement from the predominance of the imaginary situation to the predominance of the rule; and, thirdly, to show what internal transformation is facilitated by the game in the child's development.” P. Blonskyi had very serious reasons to assert that such children's games are “essentially ... the art of the child.” It is more precisely, perhaps, to speak here of the “art-game” as the

initial syncretic activity, from which gradually the purely dramatic art action and pure game are separated.

Analysis of publications. In February 2013, the text of the Declaration on the Rights of the Child and the comments on Article 31 were supplemented, in them the right to the game is recognized as vital to the child, along with the basic needs for nutrition, health, protection and education. O. Smyrnova ta I. Riabkova conducted a study (the preschoolers of 3-6 years old took part), the results of which showed that low level of game was observed in 60% of children, and was reduced to uniform actions with toys. According to M. Osoryna's research, children's games in the yard and children's communities of different age that have traditionally been an important school of socialisation today practically do not occur.

Purpose. The purpose of the article is on the basis of studying the results of the latest researches on the issues of the children's game to conduct our own empirical study of the free game of the child under the conditions of the institution of preschool education, conducting a "Day Without Toys".

Results. Preschoolers communicate little, play and walk in nature, it is hard to surprise them, but they have the most up-to-date gadgets, games and videos downloaded into phones. The objective impossibility of the intergroup interaction of children outside leads to the fact that transferring the cultural values, game skills and abilities becomes difficult. The author's observations on the gaming activity of preschool children enable the statement about the appearance of a "phenomenon of passive waiting" by children of offers and suggestions from the adult, while on the offer to play independently, they sit down at the table with the didactic toys (dominoes, lotto, etc.). The lack of play undermines the bases of the child's development – doctors confirm this fact on the basis of the scientific researches. The material was based on the

investigations by the German neurobiologist Gerald Hutter, these investigations showed that *the best instrument to develop the child is a free game* but not the day planned in minutes, consisting of developing classes and hobby groups.

Based on the contemporary researches on gaming activities, it was suggested in October 2018 to conduct a flash mob the “Free Game, or a Day Without Toys” in Ukraine. There was a message on the Facebook network about searching for pedagogues – “custodians of the children’s game”. The main requirement for such a pedagogue on the “Day Without Toys” was the presence of a minimum of direct influences (except in the situations that present a physical or psychological danger to a child or adult). It was also offered to watch: how the children are playing, with whom, how long, where, who is the organiser, the reasons for conflicts, what ways are used to “quench” conflicts. It was also offered at the end of the day to discuss the seen with the second educator, to exchange experiences.

Conclusion. The organised and conducted empirical research (attended by more than 300 educators, almost 700 children from 3 to 7 years old from all the regions of Ukraine) has given grounds to make certain conclusions, namely: the need for such an event cannot be a one-time fact, it makes sense to put into practice of work the quarterly “Day Without Toys” for both preschool children and children of the third year of life.

Keywords: play activity, play experience, a day without toys, free and independent play of a preschooler.

REFERENCES

1. Bashynska L., Lesko M. Baiduzhykh ne bulo / L. Bashynska, M. Lesko // Doshkilne vykhovannia. – 2019. – № 1. – S. 11. [in Ukrainian].
2. Blonskii P. P. Izbrannye pedagogicheskie i psikhologicheskie sochineniia : v 2 tomakh. Tom 1. – Moskva : Pedagogika, 1979. – 304 s. [in Russian].

3. Vygotskii L. S. Psikhologiiia razvitiia rebenka / L. S. Vygotskii. – M. : Izd-vl Smysl; Izd-vo Eksmo, 2004. – 512 s. [in Russian].
4. Kagan M. S. Chelovecheskaia deiatelnost (Opyt sistemnogo analiza) / M. S. Kagan. – M. : Politizdat, 1974. – 328 s. [in Russian].
5. Krutij K. L. Osvitnij prostir doshkiljnogho navchaljnogho zakladu: Monoghrafija: U 2-kh ch.– Chastyna persha. Konceptiji, proektuvannja, tekhnologhiji stvorennya / K. L. Krutij. – Zaporizhzhja: TOV «LIPS» LTD. – 2009. – 320 s. [in Ukrainian].
6. Krutij K. L. Stiny, steli ta pidlogha, jaki ghovorjatj. Optymaljne peretvorennya osvithnjogho prostoru dytjachogho sadochka/ K. L. Krutij. // Doshkiljne vykhovannja. – 2019. – №1. –S. 3–8. [in Ukrainian].
7. Kuljchenko O. Viljna ghra ditej, abo Denj bez ighrashok. Fleshmob u dytjachykh sadkakh / O. Kuljchenko // Doshkiljne vykhovannja. – 2019. – №1. – S. 9–10. [in Ukrainian].
8. Osorina M. V. Sekretnyi mir detei v prostranstve mira vzroslykh / M. V. Osorina. – Izd. 3-e. – SPb. : Rech. – 2004. – 276 s. [in Russian].
9. Rozenberg Marshall. Nenasilstvennoe obshchenie. Iazyk zhizni [per. s ang.]. / M. Rozenberg. – SPb : Sofiia, 2018. – S. 288. [in Russian].
10. Riabkova I. A. Vozrastnye osobennosti rolevoi igry doshkolnikov v usloviakh otkrytoi predmetnoi sredy / I A Riabkova, E O. Smirnova, E. G. Sheina // Psikhologicheskaia nauka i obrazovanie. – 2018. – T. 23. – № 6. – С. 75–84. [Elektronnyi resurs] Rezhim dostupa: http://psyjournals.ru/files/96716/pse_2018_n6_Ryabkova_Smirnova_Sheina.pdf [in Russian].
11. Smirnova E. O., Sokolova M. V. Rol igry v zhizni i razvitii detei: novyi podkhod k pravam rebenka / E. O. Smirnova, M. V. Sokolova // Sovremennaia zarubezhnaia psikhologija. – 2013. – Tom 2. – № 2. – S. 6–18. [Elektronnyi

- resurs] Rezhim dostupa: <http://psyjournals.ru/jmfp/2013/n2/61155.shtml> [in Russian].
12. Smirnova E. O., Riabkova I. A. Psikhologicheskie osobennosti igrovoi deiatelnosti sovremennykh doshkolnikov / E. O. Smirnova, I. A. Riabkova // *Voprosy psikhologii*. – 2013. – № 2. – S. 15–24. [in Russian].
13. Smirnova E. O. Sovremennaiia detskaia subkultura / E. O. Smirnova // *Konsultativnaia psikhologiiia i psikhoterapiia*. – 2015. – № 4 (88). – S. 25–35. [in Russian].
14. Kheizinga I. Homo ludens. V teni zavtrashnego dnia [per. s niderl.] / I. Kheizinga. – M.: Izd. gruppа «Progress», «Progress-Akademiia». – 1992. – S. 15–29. [in Russian].
15. Elkonin D. B. Psikhologiiia igry / D. B. Elkonin – Moskva: Pedagogika. – 1978. – 300 s. [in Russian].
16. Burghardt Gordon M. *The Genesis of Animal Play : Testing the Limits*. – Cambridge, MA: MIT Press, – 2005. – p. 3.
17. Hüther Gerald, Quarch Christoph. *Retter das spiel! Weil Leben mehr als Funktionieren ist*. – Germany : Carl Hanser Verlag München, 2016. – 230 c.
18. Monitor of Engagement with the Natural Environment pilot study: visits to the natural environment by children. Official Statistics URL: <https://www.gov.uk/government/statistics/monitor-of-engagement-with-the-natural-environment-pilot-study-visits-to-the-natural-environment-by-children>

(англійською переклала канд.філ.наук, доцент кафедри іноземних мов ДДПУ В. Слабоуз)

УДК 159.923.2:[373.2.015.31:17.022.1

ЛОХВИЦЬКА Любов

канд. пед. наук, доцент, професор кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,

вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

E-mail: liubovalo@bigmir.net

МОНКЕВІЧІЕНЕ Она

д-р психол. наук, професор, професор кафедри дослідження дитинства, Університет Вітаутаса Магнуса Академія освіти,

T. Ševčenkos g. 31, 03111 Вільнюс, Литовська Республіка

E-mail: ona.monkeviciene@vdu.lt

ЙОНІЛЕНЕ Марія

д-р наук з едукології, доцент, доцент кафедри дослідження дитинства, Університет Вітаутаса Магнуса Академія освіти,

Studentų St. 39, LT-08106 Вільнюс, Литовська Республіка

E-mail: marija.joniliene@gmail.com

**МЕТОД ІГРОВОГО ВКЛЮЧЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ У
ВИХОВНІ МОРАЛЬНІ СИТУАЦІЇ: ПСИХОЛОГІЧНЕ
ОБҐРУНТУВАННЯ**

Анотація. Ця стаття зосереджується на аналізі психологічних засад реалізації морального виховання дітей дошкільного віку через включення їх до ігрових ситуацій. Розкрито закономірності морального розвитку дошкільників в ігровій діяльності на основі вивчення результатів досліджень зарубіжних та вітчизняних учених.

© Лохвицька Л., Монкевічіене О., Йонілене М., 2019

З'ясовано теоретичні положення про те, що гра є інтегрованим процесом: як форма вона забезпечує суб'єкт-суб'єктну взаємодію і як метод сприяє засвоєнню дітьми моральних норм більш ефективно, ніж моралізаторські впливи. Сутність полягає у включенні (inclusion) дошкільників у виховні моральні ситуації з використанням ляльок-«моральних путівників». Всього пропонується вісім ляльок, що символізують моральні почуття і емоції, моральні міркування, моральні дії, моральну поведінку, моральний вибір, моральні цінності, моральні переконання, моральний вчинок. Використання такої лялькотехніки у моральному вихованні дошкільників обумовлюється віковими особливостями і можливостями морального розвитку дітей (поділ здійснено за віковими групами). Концептуально доведено потенціал методу ігрового включення дітей у моральні виховні ситуації. У процесі невимушеної ігрової діяльності з ляльками-«моральними путівниками» дитина здобуває навички морального поводження, потрапляючи в різні ситуації, що можуть мати місце в реальному житті. Завдяки такому ігровому включенню розкривається особистісний потенціал дошкільника, розвивається його моральна самосвідомість. Виокремлено також низку супутніх методів, які створюють цілісний методичний інструментарій, що стимулює становлення моральної самосвідомості дошкільника. Останнє визначено як субстанція морального виховання, що включає такі структурні компоненти: емоційно-ціннісний, когнітивний, поведінковий.

Keywords: моральне виховання, моральна самосвідомість, діти дошкільного віку, моральна виховна ситуація, ігрове включення.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Зростання ролі моральних засад у всіх сферах соціального життя – домінуюча ознака

демократичного високорозвиненого суспільства. Поняття моралі та моральних цінностей набувають актуальності в сучасному глобалізованому світі. Звідси, моральне виховання особистості має стати основною і головною метою освіти. Саме тому його реалізація в українській державі постала як важливе освітнє завдання, що несе в собі суспільне, соціальне та наукове значення. Специфіка морального виховання обумовлена віковими та індивідуальними особливостями, нормами суспільної моралі, принципами регулювання поведінки тощо. Моральні конструкції для дітей розглядаються в контексті їх цілісного морального досвіду, що зміцнений емоційними переживаннями і підкріплюється моральною обізнаністю, стимулюючи моральну поведінку. Означене дає підстави стверджувати, що в період дошкільного дитинства необхідно сприяти розвитку емоцій і моральних почуттів, що забезпечать формування у дітей моральних властивостей і якостей особистості, спонукати їх до засвоєння певних норм і правил, розвивати відповідні моральні мотиви і звички поведінки. На цьому важливому завданні наголошується в державному стандарті дошкільної освіти в Україні (Базовий компонент дошкільної освіти і Україні, 2012), де соціально-моральний розвиток особистості визначений одним з пріоритетних [1, с. 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Наукове осмислення сутності, закономірностей та чинників морального розвитку і морального виховання дитини досліджується у роботах зарубіжних й українських учених. Сучасні американські науковці вивчають структуру морального виховання (D. Narvaez, J. Rest, 1995); розробляють підходи у його реалізації, зокрема,

D. Narvaez (2005) запропонувала інтегративний, що виявився найбільш доцільним; здійснюють напрацювання щодо змісту і шляхів здійснення завдань морального виховання на різних етапах онтогенезу (L. Nucci, D. Narvaez D., & T. Krettenauer (2008 – first ed., 2014 second ed.) [2; 3; 4].

Нам імпонують погляди науковців, які розкрили тенденції реалізації завдань морального виховання дитини в освітньому процесі відповідно до їх прямої залежності від налагодження тісного спілкування між вихованцем і педагогом, що визначається встановленням доброзичливого мікроклімату в групі і сприйняттям кожного з них як суб'єкта з потенційним самовихованням (self-education) (австралійський педагог G. Hoban, 2002) [5]; на основі врахування їх ціннісної орієнтації та власної феноменології дитини (литовські вчені A. Grabauskienė (1991); O. Monkevičienė, K. Stankevičienė, V. Autukevičienė, M. Jonilienė (2011, 2017) та ін.) [6; 7; 8]. Зокрема, на думку A. Grabauskienės (1991), моральне виховання дітей дошкільного віку є єдиною і неподільною системою, що становить розвиток емоційних переживань, добродесної поведінки і моральних когніцій, які складають базис моральних цінностей. Система має унікальну структуру, в якій виокремлюються такі частини: 1) моральна свідомість, що забезпечує формування морально-етичного іміджу на основі моральної інтерпретації норми; 2) морально-етичні почуття; 3) формування добродесної поведінки, 4) моральна оцінка і моральна самооцінка; 5) накопичення власного морального досвіду життєдіяльності [6, с. 67]. Така експлікація наукової позиції досліджуваного питання перегукується з результатами досліджень, проведених австралійськими науковцями K. Chalmers, E. Frydenberg, J. Deans (2011) [9] та американськими вченими A. Marcelo, T. Yates (2014) [10], що, за нашим науковим переконанням, визначає становлення моральної самосвідомості

дитини епіцентром морального розвитку, на який впливає система різних виховних взаємодій морального змісту.

Представниками української психологічної школи також активно вивчаються проблеми морального розвитку і морального виховання, які трактуються у контексті розгляду дитини як цілісної унікальної особистості, спрямованої на повну реалізацію власного «Я» (І. Бех, 2008; М. Боришевський, 2010; О. Кононко, 2001; В. Кузьменко, 2006 та ін.) [11-14]. У концепціях зазначених авторів розвиток визначений як ланцюг переходів дитини з біологічного на соціальний та індивідуальний рівні, що необхідно враховувати у моральному вихованні. У психологічних дослідженнях (І. Бех, 2008; О. Кононко, 2001;) доведено, що період дошкільного дитинства – це початковий етап становлення особистості, коли закладаються основи характеру людини, її ставлення до навколишнього світу, людей, до самої себе, засвоюються моральні норми поведінки [11; 13]. Значний доробок у розвиток української психології останніх десятиліть внесли фундаментальні праці (І. Бех, 2008, М. Боришевський, 2010 та ін.) про становлення самосвідомості як механізму регуляції поведінки [11; 12].

Здійснений аналіз цілого масиву психологічних досліджень дозволив з'ясувати, що для моральних уявлень і суджень дітей дошкільного віку характерні такі риси, як елементарність, конкретність, зв'язок із почуттями. Відповідно, мета, закладена у виховному процесі, переходить у переконання, переконання – у звички, а звички – в нахили. Недостатній розвиток їхніх уявлень про норми і правила поведінки знижує рівень моральних мотивів і обмежує обсяг моральної поведінки в цілому (Л. Лохвицька, 2014) [15]. Однак, у процесі виховання педагог не завжди може забезпечити поєднання знань дітей про моральні норми з вимогами

дорослих щодо їхньої поведінки та організувати на практиці вияв моральних вчинків. Для цього необхідно вчити дітей бачити необхідність втілення уявлень про моральні норми в різних життєвих ситуаціях. Для дошкільників характерний прояв емоційності, оскільки така форма вияву почуттів викликана потребою підтримки іншої людини, допомоги, тому вона має моральний характер.

Моральні почуття служать рушійною силою поведінки дитини. Протягом дошкільного дитинства моральні почуття стають більш глибокими, стійкими, вони стосуються все більшого обсягу явищ. Розвиток почуттів дошкільника зумовлений зростанням можливостей його спілкування з дорослими та однолітками і розвитком різних видів діяльності. У процесі морального виховання почуття дітей зміцнюються, стають більш стійкими і починають виступати у ролі мотивів поведінки. Справжня моральна вихованість відзначається стійкістю моральних мотивів, потребою моральної поведінки. Якщо дитина здійснює вчинок з примусу чи страху покарання, то її моральною вважати не можна. Отже, важливим є перехід зовнішніх моральних норм і оцінок у внутрішній план як регулятора поведінки та реалізації їх у взаєминах особистості з навколишнім середовищем.

Незважаючи на істотне зростання кількості досліджень, присвячених проблемі морального зростання особистості ще зберігається значний розрив між теоретико-методологічними засадами, їх експериментальною реалізацією і технологічним забезпеченням. Особливої наукової уваги потребують питання здійснення морального виховання у цілісності і єдності його складових на етапі дошкільного дитинства, тобто пошук оптимальних шляхів і дієвих методів реалізації його завдань.

Формулювання цілей статті. Ця стаття, що має науково-методичний зміст, присвячена висвітленню психологічних позицій упровадження завдань морального виховання в освітній процес закладів дошкільної освіти: застосуванню на практиці методу ігрового включення (інклюзії) дітей у виховні моральні ситуації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. *Авторська концепція дослідження:* Моральне виховання дошкільника необхідно розглядати як інтегральну єдність та взаємодію когнітивного, емоційного і поведінкового компонентів, воно здійснюється в процесі інтеріоризації-екстеріоризації моральних ідеалів, зразків, норм і правил, що лежать в основі базових етичних понять. Динаміка морального розвитку в дошкільному віці опосередкована моральними почуттями дитини і детермінується протиріччям між прагненням дитини зберегти позитивний образ «Я» і уявленнями про реальний образ «Я», що залежить від ставлення дорослих і власної самооцінки. Актуалізація зазначеного протиріччя створює специфічну динаміку розвитку моральної самосвідомості дошкільника.

Наукове припущення дослідження: успішність процесу морального виховання полягатиме в реалізації методу ігрового включення дошкільників у виховні моральні ситуації на основі використання елементів лялькотехніки (ляльки-«моральні путівники»), а також застосування низки супутніх методів.

Використання в роботі з дітьми дошкільного віку інтерактивних стимульних психологічних ситуацій та гри як засобу виховання забезпечує їх перспективний особистісний розвиток (О. Monkevičienė, 2011) [16, с. 20-21]. Вченою запропонований підхід «почути кожну дитину», за якого

педагог повинен ідентифікувати інтереси, захоплення, бажання дитини, її симпатії, прагнення до отримання нею нових вражень і знань. На основі врахування такого комплексу дитячих уподобань відбувається планування спільної діяльності, а сама дитина залучається до здійснення нею моральної самооцінки в такій діяльності [там само].

Отже, результатами проведеного дослідження підтверджена істинність, що завданням педагогів є надання дитині допомоги у розумінні власних почуттів, вияві емпатії та самоповаги, розвитку навичок позитивного спілкування з довколишніми, а також вміння справлятися з емоційними чи поведінковими проблемами, конфліктами та труднощами, що виникають. Поряд з моделями позитивної (ідеальної) поведінки необхідно розглядати і варіанти неналежної поведінки, що трапляються в реальному житті, щоб дитина мала змогу проаналізувати невідповідність такого поводження, знайти відповіді на запитання: «Що ж робити в такому разі?». Це означає, що необхідно стимулювати розвиток у дитини навичок подолання негативної моральної ситуації, посилити співпереживання та стурбованість один про одного [там само].

Спираючись на концепцію емоційно-когнітивного розвитку особистості дитини і його специфічність в дошкільному віці М. Jonilienė (2008), О. Monkevičienė (2011) зауважили, що головна ідея морального зростання – розвиток у дітей усвідомлення проблемних ситуацій морального змісту, прийняття належних рішень (на кшталт: «Добре рішення допомагає мені відчувати себе краще. Добре рішення не завдає шкоди мені та іншим»), їх адаптація у середовищі, співпраця та взаємодопомога, які покращують власне емоційне самопочуття та стан інших і сприяють виникненню дружби одне до одного [17; 16]. Зазначене можливо забезпечити організувавши ігрову діяльність дошкільників, що є

невимушеною формою їхнього спілкування і оволодіння моральними нормами і правилами.

Загалом система роботи щодо становлення моральної самосвідомості у дітей дошкільного віку ґрунтується на реалізації завдань, запропонованих програмою з морального виховання «Скарбниця моралі», що має чинність у українській дошкільній освіті з 2014 р. (авт. Л. Лохвицька) [18]. Психологічна канва морального виховання у зазначеній програмі представлена як процес засвоєння (інтеріоризації-екстеріоризації) доступних дитині базових етичних понять, на основі яких засвоюються моральні еталони, зразки, норми та правила і розвивається моральна самосвідомість особистості. Алгоритм такого процесу відбувається через дію загального психологічного механізму інтерналізації базових моральних (етичних) понять і особистих (часткових) механізмів наслідування – імітації; ідентифікації; внутрішньої (самооцінка) і зовнішньої оцінки (оцінка оточуючих). Мета програми конкретизується в її змісті, що представлено відповідними тематичними блоками: «Про мораль знати – негараздів уникати», «Дорослих поважати і чемним зростати», «З дітьми дружно жити і їх розуміти», «Довіру проявляти і співпереживати», «Гарних манер набувати і ввічливим ставати», «Добрі справи творити і завжди їм радіти», «У злагоді бути – про образи забути», «Себе оцінити і кращим зробити» [18]. Програмові завдання у тематичних модулях для кожної вікової групи подано з поступовим поглибленням і ускладненням змісту матеріалу відповідно до можливостей дітей. Контент кожного з тематичних модулів може вивчатися автономно або синтезовано з іншими, що відповідатиме системному викладу його наповнення. Відтак, головною ідеєю є презентація методу ігрового включення дошкільників у виховні моральні ситуації як реалізація завдань морального виховання за

програмою «Скарбниця моралі». За нашим науковим переконанням, ефективність такого методу ґрунтується на основі використання елементів лялькотехніки (ляльки-«моральні путівники»), що забезпечить активність дитини в освоєнні морального досвіду.

Зміст поняття «ігрове включення» трактуємо спираючись на визначення, запропоноване Д. Майерсом (2003) як «включення людей в те коло, на яке розповсюджуються однакові моральні цінності і правила справедливості» [19, с. 612]. Тобто, маємо на увазі охоплення дітей виховною взаємодією через залучення їх до вирішення моральних ситуацій, що подаються їм через образи (у нашому дослідженні) відповідних ляльок-«моральних путівників». Останнє у психологічній науці кваліфікується як лялькотехніка, якій присвячено низку досліджень у доробку сучасних зарубіжних учених. Зокрема, з Хорватії – J. Gržinić, S. Ilic, K. Vidovic (2010), зі США – Rh. DeVries (2018) та ін., якими активно студіювалися питання застосування ляльки задля стимулювання дитини до вияву емоційності, залучення до спілкування, взаємодії з іншими тощо [20; 21]. Саме в результаті такої спільної невимушеної діяльності відбувається засвоєння моральних норм, які мають стати внутрішніми орієнтирами кожної особистості.

Спираючись на означену концепцію, пропонуємо технологію морального виховання «Дорога до Я-морального», за основу якої взято застосування образів восьми чарівних ляльок, з яких чотири дівчинки і така ж кількість хлопчиків (число 8 як символ безкінечності, оскільки моральне виховання не закінчується в період дошкільного дитинства, тому що моральне становлення особистості відбувається протягом всього її життя). Ляльки-«моральні путівники» розрізняються за кольорами веселки – це сім основних (на ляльках презентується в елементах одягу, прикрас,

взуття), а також додаємо ще білий колір, який є кольором чистоти і довершеності (позитив, що вміщує всі кольори спектру). Фактично використання ляльок-«моральних путівників» – є різновидом лялькотехніки у роботі з дітьми дошкільного віку [22, с. 10]. Усі ляльки мають українські імена і уособлюють відповідні складники морального виховання: Марійка – моральні почуття і емоції, означена жовтим кольором, що символізує емоційну чуттєвість; Ганнуся – моральні дії, червоний колір, символізує впевненість і наполегливість; Катруся – моральна поведінка, фіолетовий колір, є втіленням урівноваженості; Наталочка – моральні цінності, помаранчевий, говорить про толерантність і позитивний настрій; Іванко – моральні міркування, синій колір, символізує осмисленість; Василько – моральний вибір, зелений колір, означає доброзичливість; Петрик – моральні переконання, блакитний колір, означає чесність і щирість; Тарасик – моральний вчинок, білий колір, моральність як збірне поняття (Л. Лохвицька, 2016) [там само]. Розподіл ляльок за віковими групами здійснено в такій послідовності: молодша – ляльки Марійка та Іванко; у середній до них додаються ляльки Ганнуся, Катруся, Василько; у старшій – Наталочка, Петрик, Тарасик. Комбінація «приходу» ляльок може бути різноманітною оскільки залежатиме від виховної ситуації морального змісту. Тобто, застосування ляльок-«моральних путівників» здійснюється на основі принципу когерентності – взаємозв'язку всіх складових морального виховання: емоційного, когнітивного і поведінкового компонентів [23].

Окрім основного методу – ігрового включення дітей у виховні ситуації морального змісту з використанням ляльок-«моральних путівників», потребним є застосування низки супутнього методичного інструментарію. Пропонуємо їх редукований виклад. За нашим науковим

баченням, доречно акцентуватися на: розв'язуванні моральних задач; дидактичних іграх; читанні творів художньої літератури; розучуванні мирилок; розповідях; використанні персонажів мультфільмів; театралізованих ігор; ігор-моделювання (створення ситуацій моделювання стосунків як форми реагування, «відпрацювання» емоцій, почуттів, ставлень); складання казок про Ляльок-героїв; театральних етюдах; полілогах (обговорення ситуації, запитання – відповіді). Доцільними також будуть: бестінг (besting) – вправи та ігри для стабілізації психічного стану, які проводяться з метою підвищення самооцінки дітей, впевненості у собі, утвердженні в колективі; полілог – обговорення тощо. Нам імпонують техніки, запропоновані Дж. Кехо, Н. Фішер (2009): позитивний предикат (твердження) – використовуються з метою допомогти дітям подолати страхи і сумніви (різновид – використання плакату «Я – хороший (моральний)»); візуалізація – створення зорових образів бажаних ситуацій; переписування сценарію – привчання «по-новому» (позитивно) подивитися на те, що сталося, винести «уроки», виробити «план» для майбутніх аналогічних подій; настанови – дають можливість дітям отримати знання про «норми»; визнання чеснот – схвалення і підтримка дитини за моральні вчинки («зала слави»); визнання і відзначення чеснот довколишніх; викорінення негативу – обговорення з дитиною відмінності між позитивною (моральною) і негативною поведінкою, вироблення спільного переконання, що позитивні дії завжди є кращими для обох сторін; метод протилежної думки – протидія негативній думці протилежною: «У мене немає друзів» – «У мене багато друзів» [24].

Для дослідження доречною є методична платформа, розроблена українськими вченими Н. Гавриш, О. Брежнєвої, І. Кіндрат, О. Рейпольської (2015) щодо доцільності використання таких методів:

емпатії (метод особистої аналогії) – пояснюється реакцією переживання, «вживанням» в образ іншого; інтерпретації – пояснення, тлумачення дитиною (на рівні її розуміння) моральних норм і правил; образного бачення – через розвиток уяви сприяє розвитку здатності «домальовувати», відтворювати наслідки морального вибору і моральних дій («Що сталося б...?»); конструювання понять – забезпечує основу для розуміння дітьми (зокрема, старшого дошкільного віку) суті окремих понять, наприклад, чуйності, відповідальності, доброзичливості та ін.; чуттєвого пізнання – розвиток у дітей вміння сприймати світ через призму відчуття [25].

На увагу і практичне втілення заслуговують й такі супутні методи:

- моральний перформанс (від англ. *performance* – вистава, спектакль, термін означає виконання, виступ, дійство) – розглядається як участь дитини у міні-постановці під час приходу ляльки-«морального путівника» у режимі реального часу, тобто створення і обговорення виховних ситуацій на моральну тему, де лялька виступає в ролі помічника, а діти «відпрацьовують» ролі того, хто ображає і того, кого ображають; він також може бути комплексним, що включатиме використання художнього слова, показ і пояснення, прийом перевтілення і т. ін.

- дотичним до попереднього є техніка морального фреймінгу – розглядається як інтерпретація навколишнього (зовнішнього) світу, свого «Я» і своїх моральних дій у ньому. Він є доцільним, оскільки включає в себе три рівні: діагностичний (що не так?), прогностичний (як має бути?) та мотиваційний (чому саме я маю діяти, щоб щось змінити?). Сутність його застосування – об'єднання вихованців групи у дотриманні норм і правил моральної взаємодії;

- прийом гіперболізації – перебільшення чи навпаки зменшення проблемності моральної ситуації.

Пропонуємо також застосування власних технік: створення проєктів «Парад емоцій», «Планета моральних вчинків», «У світі добра» та ін. (для дітей старшої групи); прийом перевтілення («Будь таким, яким ти хочеш бачити свого друга»); створення плакатів (колажів) «Що таке добре, що таке погано», «Добро перемагає» та ін.; створення ситуацій успіху (пошуку морального рішення); установка на позитив; створення потфоліо «Я – моральний», «Я хороший друг» та ін.; спонукання – при цьому необхідно підтримувати дітей за прояви зусиль щодо їх виконання, а не лише за результат, що сприяє розвитку впевненості у здоланні труднощів; метод інверсії (перевертання, переставляння) – спрямований на пошук ідей рішення моральної задачі в нових варіантах [22].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Нове бачення реалізації завдань морального виховання дошкільників обґрунтовується психологічними закономірностями його перебігу. Використання методу ігрового включення дітей у ситуації моральної колізії через образи ляльок-«моральних путівників» базується на розвитку моральної самосвідомості дошкільника, яка визначає рівень його моральної вихованості. Потенціал методу ігрового включення дітей у виховні ситуації морального змісту сприяє єдності в розвитку моральної свідомості, почуттів і переживань, дій і вчинків дитини (когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти). Перспективи подальшого наукового пошуку будуть спрямовані на добір методик для здійснення моніторингу морального виховання дітей в умовах роботи закладів дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / наук. кер. А. М. Богуш; авт. кол.: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. та ін.*

Київ, 2012. Спецвип. журн. «Вихователь-методист дошкільного закладу». 30 с.

2. Narvaez D., Rest J. The Four Components of Acting Morally // *Moral Behavior and Moral Development: An Introduction* / eds. W. Kurtines, J. Gewirtz. New York: McGraw-Hill, 1995. P. 385–400.
3. Narvaez D. Integrative ethical education // *Handbook of moral development* / eds.: M. Killen & J. Smetana. Mahwah; New York: Erlbaum, 2005. P. 703–733.
4. *Handbook of Moral and Character Education* / Nucci L., Narvaez D., & Krettenauer T. (Eds.). 2-nd Ed. New York: Routledge, 2014. 570 p.
5. Hoban G. F. *Teacher Learning for Educational Change: a systems thinking approach*. USA, Philadelphia: Open University Press, 2002. 190 p.
6. Grabauskienė A. Dorovinis auklėjimas // *Kompleksinis ugdymas ikimokyklinėje įstaigoje* / sud. O. Monkevičienė. Kaunas: Šviesa, 1991, p. 66–71.
7. Jonilienė M., Monkevičienė O. “*Geras, teisingas, mandagus*” vaiko samprotavimuose. 2011. [Electronic resource]. Access mode: <http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/geras-teisingas-mandagus-vaiko-samprotavimuose/9768>
8. Monkevičienė O., Stankevičienė K., Autukevičienė B., Jonilienė M. Pedagogical strategies that improve children’s play-based learning. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference, Volume II, May 26th–27th, 2017. P. 290-307. [Electronic resource]. Access mode: <http://dx.doi.org/10.17770/sie2017vol2.2254>
9. Chalmers K., Frydenberg E., Deans J. An Exploration into the Coping Strategies of Preschoolers: Implications for Professional Practice. *Children Australia*. 2011. № 36, 3. P. 120–127. Retrieved from: http://elc.unimelb.edu.au/pdf/research_2011_1.pdf

10. Marcelo A.K., Yates T.M. Prospective Relations among Preschoolers' Play, Coping, and Adjustment as Moderated by Stressful Events. *Journal of Applied Developmental Psychology*. 2014. № 35, Issue 3. P. 223–233.
11. Бех І.Д. *Виховання особистості: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Либідь, 2008. 848 с.*
12. Боришевський М. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності: монограф. Київ: Академвидав, 2010. 416 с.
13. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника: автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07. Київ, 2001. 37 с.
14. Кузьменко В.У. Психолого-педагогічні основи розвитку індивідуальності дитини від 3 до 7 років: автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Київ, 2006. 48 с.
15. Лохвицька Л. Моральне виховання: нові чи старі проблеми. *Дошкільне виховання*. 2014. № 7. С. 12–16.
16. Monkevičienė O. Education from Child's Perspective: Pedagogical approaches and their Expression in practice // *Changing Education in a Changing Society*. ATEE (Association for Teacher Education in Europe). Klaipėda: Klaipėda University Lithuania, 2011. Vol. 1. P.17–23.
17. Jonilienė M. Vaiko dorinių vaizdinių ir juos lydinių išgyvenimų ypatumai. [Peculiarities of child's moral constructs and experiences accompanying them]. *PEDAGOGIKA*. 2008. Vol. 131, 92. P. 103–109.
18. Лохвицька Л.В. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі». Тернопіль: Мандрівець, 2014. 128 с.
19. Майерс Д. Социальная психология / пер. с англ. 6-е изд., перераб. и доп. СПб.: Питер, 2003. 752 с.
20. Gržinić J., Ilić S., Vidović K., Child and psychological aspects of a doll (Theoretical approach). *Metodicki obzori*. 2010. № 9, Vol. 5. Pp. 45-59.

21. DeVries Rh. Moral and Intellectual Development Through Play: How to Promote Children's Development Through Playing Group Games. 2018. [Electronic resource]. Access mode: <https://www.canr.msu.edu/uploads/236/66786/Moralandintellect.pdf>
22. Лохвицька Л.В. Особистість дошкільника: Дорога до Я-морального: навч. посіб. Тернопіль: Мандрівець, 2016. 408 с.
23. Lokhvytska L., Joniliene M. System of work "Road to I-moral" as innovation in moral education of preschoolers // International conference "Towards Research-based Education". Programme. Abstracts of research reports. LEU: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2015. P. 70.
24. Кехо Д., Фишер Н. Сила разума для детей / пер. с англ. П.А. Самсонов. 6-е изд. Минск: Попурри, 2013. 176 с.
25. Гавриш Н., Брежнева О., Кіндрат І., Рейпольська О. Розумне виховання сучасних дошкільників / за заг. ред. О. Брежневої. Київ: Вид. Дім «Слово», 2015. 176 с.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2019

ЛОХВИЦКАЯ ЛЮБОВЬ

канд. пед. наук, доцент, профессор кафедры психологии и педагогики дошкольного образования, ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»,

ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл., Украина, 08401

E-mail: liubovalo@bigmir.net

МОНКЕВИЧИЕНЕ Она

д-р психол. наук, профессор, профессор кафедры исследования детства, Университет Витаутаса Магнуса Академия образования,

T. Ševčenkos g. 31, 03111 Вильнюс, Литовская Республика

E-mail: ona.monkeviciene@vdu.lt

ИОНИЛЕНЕ Мария

д-р наук по эдукологии, доцент, доцент кафедры исследования детства, Университет Витаутаса Магнуса Академия образования,

Studentų St. 39, LT-08106 Вильнюс, Литовская Республика

E-mail: marija.joniliene@gmail.com

МЕТОД ИГРОВОГО ВКЛЮЧЕНИЯ ДОШКОЛЬНИКОВ В ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ ПРАВСТВЕННЫЕ СИТУАЦИИ: ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ

Резюме. В статье проанализированы психологические основы реализации нравственного воспитания детей дошкольного возраста путем включения их в игровые ситуации. Раскрыты закономерности нравственного развития дошкольников в игровой деятельности посредством изучения результатов исследований зарубежных и отечественных ученых. Обоснованы теоретические положения о том, что игра является интегрированным процессом: как форма она обеспечивает субъект-субъектное взаимодействие и как метод способствует усвоению детьми нравственных норм более эффективно, чем морализаторские напутствия. Сущность заключается во включении (inclusion) дошкольников в воспитательные нравственные ситуации с использованием кукол-«моральных путеводителей». Всего предлагается восемь кукол, символизирующих нравственные чувства и эмоции, моральные представления, моральные действия, нравственное поведение, нравственный выбор, моральные ценности, моральные убеждения, моральный поступок. Использование такой куклотехники в нравственном воспитании дошкольников определяется возрастными особенностями и

возможностями нравственного развития детей (разделение осуществлено по возрастным группам). Концептуально доказан потенциал метода игрового включения детей в моральные воспитательные ситуации. В процессе непринужденной игровой деятельности с куклами-«моральными путеводителями» ребенок приобретает навыки нравственного поведения, попадая в различные ситуации, которые могут иметь место в реальной жизни. Благодаря такому игровому включению раскрывается личностный потенциал дошкольника, развивается его моральное самосознание. Выделены также сопутствующие методы, которые создают целостный методический инструментарий, что стимулирует становление нравственного самосознания дошкольника. Последнее определено как субстанция нравственного воспитания, включая такие структурные компоненты: эмоционально-ценностный, когнитивный, поведенческий.

Ключевые слова: нравственное воспитание, нравственное самосознание, дети дошкольного возраста, нравственная воспитательная ситуация, игровое включения.

LOKHVYTSKA Liubov

Ph.D. in Pedagogy, Assistant Professor, Professor of the Department of Psychology and Pedagogy of Preschool Education,
Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University, 30,
Sukhomlynskyi Str., Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv Reg., Ukraine, 08401

E-mail: liubovalo@bigmir.net

MONKEVIČIENĖ Ona

Dr. Psychol. Sciences, Professor, Professor of the Department of Childhood Studies, VDU Education Academy

T. Ševčenkos g. 31, 03111 Vilnius, Republic of Lithuania

E-mail: ona.monkeviciene@vdu.lt

JONILIENĖ Marija

Dr. at Educology, Associate Professor, Doc. of the Department of Childhood Studies, VDU Education Academy

Studentų St. 39, LT-08106 Vilnius, Republic of Lithuania

E-mail: marija.joniliene@gmail.com

THE METHOD OF GAME INCLUSION OF PRESCHOOLERS INTO EDUCATIONAL MORAL SITUATIONS: PSYCHOLOGICAL JUSTIFICATION

Abstract. Introduction. The article raises the problem of realization tasks of preschool children's moral education, which is identified as one of the priorities in the Basic component of preschool education (2012) as a state standard. The topicality of the outlined scientific problem is characteristic of the whole world civilization, which puts the development of moral relations and the moral values formation of each individual in the foreground.

Analysis of publications. Productive in clarifying the peculiarities of moral development and preschooler's personality upbringing are the scientific studies conducted by foreign studies: the American psychological school (D. Narvaez, J. Rest, T. Krettenauer, A. Marcelo, T. Yates); Australian pedagogues and psychologists (G. Hoban, K. Chalmers, E. Frydenberg, J. Deans); representatives of the Lithuanian psychological and pedagogical science (A. Grabauskienė, O. Monkevičienė, K. Stankevičienė, B. Autukevičienė, M. Jonilienė) and home scholars: I. Bekh, M. Boryshevskiy, O. Kononko, V. Kuzmenko, L. Lokhvytska and oths.

Purpose. This article, which has a scientific and methodological content, presents the psychological position of applying the method of children's game inclusion in practice into educational moral situations.

Results. On the basis of the characterized regularities of the preschooler's moral development in game activity, the theoretical positions of influence of the game application in moral education were determined. The essence lies in the inclusion of preschoolers into educational moral situations using dolls-“moral guides”. In total, eight dolls which symbolize moral feelings and emotions, moral considerations, moral actions, moral behavior, moral choices, moral values, moral beliefs, moral actions are offered. The use of such puppetry in the preschool children's moral education is conditioned by the age peculiarities and possibilities of children's moral development (division is performed according to age groups). A number of accompanying methods are also singled out, which create an integral methodical toolkit that stimulates the formation of a preschooler's moral consciousness. The latter is defined as the substance of moral education, which includes the following structural components: emotional-value, cognitive, behavioral.

Conclusion. The potential of the method of children's game inclusion into moral educational situations is conceptually proved. In the process of a casual gaming activity with dolls-“moral guides”, the child acquires the skills of moral behavior, getting into different situations that can take place in real life. Due to such game inclusion the preschooler's personal potential is revealed, his moral self-consciousness is developing.

Keywords: moral education, moral consciousness, preschoolers, moral educational situation, game inclusion.

REFERENCES

1. *Bazovyi komponent doshkilnoyi osvity (nova redakstiya) [Basic component of preschool education (new edition)].* (2012). / nauk. ker. A. M. Bogush. Kyiv: Spets. vyp. zhurnalu “Vykhovatel-metodyst doshkilnoho zakladu” – Spec. issue journ. “Educator-methodist of a preschool institution”. [in Ukrainian].

2. Narvaez, D. & Rest, J. (1995). The Four Components of Acting Morally. In Kurtines, W. and Gewirtz, J. (Eds.), *Moral Behavior and Moral Development: An Introduction* (pp. 385–400). McGraw-Hill, New York.
3. Narvaez, D. (2005). Integrative ethical education. In M. Killen & J. Smetana (Eds.), *Handbook of moral development* (pp. 703–733). Mahwah, NJ: Erlbaum.
4. Nucci L., Narvaez D., & Krettenauer T. (Eds.). (2014). *Handbook of Moral and Character Education*. Second Ed. New York: Routledge.
5. Hoban, G.F. (2002). *Teacher Learning for Educational Change: a systems thinking approach*. USA, Philadelphia, Open University Press.
6. Grabauskienė, A. (1991). Dorovinis auklėjimas. In O. Monkevičienė (Sud.), *Kompleksinis ugdymas ikimokyklinėje įstaigoje* (pp. 66–71). Kaunas: Šviesa.
7. Jonilienė, M. & Monkevičienė, O. (2011). “*Geras, teisingas, mandagus*” vaiko samprotavimuose. Retrieved from: <http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/geras-teisingas-mandagus-vaiko-samprotavimuose/9768>
8. Monkevičienė, O., Stankevičienė, K., Autukevičienė, B. & Jonilienė, M. (2017). Pedagogical strategies that improve children’s play-based learning. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference*. Volume II, May 26th-27th, (Pp. 290–307). <http://dx.doi.org/10.17770/sie2017vol2.2254>
9. Chalmers, K., Frydenberg, E. & Deans, J. (2011). An Exploration into the Coping Strategies of Preschoolers: Implications for Professional Practice. *Children Australia*, 36, 3, 120–127. Retrieved from: http://elc.unimelb.edu.au/pdf/research_2011_1.pdf
10. Marcelo, A.K. & Yates, T.M. (2014). Prospective Relations among Preschoolers’ Play, Coping, and Adjustment as Moderated by Stressful Events. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35, Issue 3, 223–233.

11. Bekh, I.D. (2008). *Vyhovannja osobystosti [Education of personality]*. [Kyiv](#): Lybid'. [in Ukrainian].
12. Boryshevskiy, M. (2010) *Doroga do sebe: Vid osnov sub'yektnosti do vershyn duhovnosti [The Road to Yourself: From the Foundations of Subjectivity to the Tops of Spirituality]*. Kyiv: Akademvydav. [in Ukrainian].
13. Kononko, O.L. (2001). *Psychologichni osnovy osobystisnogo stanovlennja doshkil'nyka [Psychological foundations of the personal formation of a preschooler]*: Avtoref. dys. dokt. psyhol. nauk. Kyiv: Instytut psihologii im. G. S. Kostjuka APN Ukrainy. [in Ukrainian].
14. Kuz'menko, V.U. (2006). *Psychologo-pedagogichni osnovy rozvytku individual'nosti dytyny vid 3 do 7 rokiv [Psychological and pedagogical bases of development of the individuality of the child from 3 to 7 years]*: Avtoref. dys. dokt. psyhol. nauk. Kyiv: NPU im. M.P. Dragomanova. [in Ukrainian].
15. Lokhvytska, L. (2014). Moralne vyhovannia: novi chy stari problemy [Moral education: new or old problems]. *Doshkilne vyhovannia – Preschool education*, 7, 12–16. [in Ukrainian].
16. Monkevičienė, O. (2011). Education from Child's Perspective: Pedagogical approaches and their Expression in practice. *Changing Education in a Changing Society*. ATEE (Association for Teacher Education in Europe) (Vol. 1. pp. 17–23). Klaipėda: Klaipėda University Lithuania.
17. Jonilienė, M. (2008). Vaiko dorinių vaizdinių ir juos lydinčių išgyvenimų ypatumai. [Peculiarities of child's moral constructs and experiences accompanying them]. *Pedagogika*, Vol. 131, 92, 103–109.
18. Lokhvytska, L.V. (2014). *Programa z moralnogo vyhovannia ditey doshkil'nogo viku "Skarbnytsia morali" [Program for moral upbringing of preschool children "Treasury of Morality"]*. Ternopil: Mandrivets. [in Ukrainian].

19. Mayers, D. (2003). *Sotsialna psihologiya* [*Social Psychology*]. 6-e izd., pererab. i dopoln. SPb.: Piter. [in Russian].
20. Gržinic, J., Ilic, S., Vidovic, K. (2010). Child and psychological aspects of a doll (Theoretical approach). *Metodicki obzori*, 9, Vol. 5. 45–59.
21. DeVries, Rh. (2018). *Moral and Intellectual Development Through Play: How to Promote Children's Development Through Playing Group Games*. Retrieved from: <https://www.canr.msu.edu/uploads/236/66786/Moralandintellect.pdf>
22. Lokhvytska, L.V. (2016). *Osobystist' doshkil'nyka: Doroha do Ya-moral'noho* [*Preschooler's Personality: The Road to the I-Moral*]. Ternopil': Mandrivets'. [in Ukrainian].
23. Lokhvytska, L. & Joniliene, M. (2015). System of work “Road to I-moral” as innovation in moral education of preschoolers. *International conference “Towards Research-based Education”*. Programme. Abstracts of research reports (p. 70). LEU: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
24. Keho, D., Fisher, N. (2009). *Sila razuma dlia detey* [Mind power for children]. Perevod s angl. P.A. Samsonov. 5-e izd. Minsk: Popurri. [in Russian].
25. Gavrysh, N., Brezhneva, O., Kindrat, I., & Reypolska, O. (2015). *Rozumne vyhovannia suchasnyh doshkilnykiv* [*Smart upbringing of modern preschoolers*]. Kyiv: Vyd. Dim “Slovo”. [in Ukrainian].

(англійською переклала автор Л. Лохвицька – канд. пед. наук, доцент, професор кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»)

УДК 373.2.015.31:316.647.5

ЛЯПУНОВА Валентина

доктор пед. наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

вул. Гетьманська 20, м. Мелітополь, Запорізька обл., Україна, 72312

E-mail: Lapunova001@gmail.com

ДОБРОВОЛЬСЬКА Лариса

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

вул. Гетьманська 20, м. Мелітополь, Запорізька обл., Україна, 72312

E-mail: dobrov5335@ukr.net

**ВПЛИВ ІГРАШОК НА ПЕРЕБІГ ПРОЦЕСІВ ІДЕНТИФІКАЦІЇ
ТА РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ДІТЕЙ**

Анотація. Ця стаття є оглядовою. У статті розглядається проблема соціокультурної значущості дитячої іграшки у процесі ідентифікації дошкільнят та її роль у формуванні толерантності дітей дошкільного віку, який вважається найбільш сензитивним до цілеспрямованого впливу на формування означеної якості у дитини.

Стаття має на меті визначення ролі іграшки як носія інформації про світ дорослих та ціннісного змісту соціального життя, що впливає на формування ідентичності і толерантності у дошкільнят.

Актуальність досліджуваної теми зумовлена соціокультурною значущістю дитячої іграшки у процесі формування особистості дітей

© Ляпунова В., Добровольська Л., 2019

дошкільного віку. Ідентифікація, пошук своєї ідентичності має велике значення для розвитку підростаючої особистості, оскільки під ідентифікацією розуміють інтегрованість людини у суспільство.

Розглядається сутність понять «ідентифікація», «ідентичність», «толерантність». Визначено види ідентичності залежно від форми соціалізації дітей. Зазначається, що у індивіда формується не одна, а кілька ідентичностей, що існують паралельно з різними типами толерантності. Це дозволяє розвивати толерантні якості дітей згідно з тим віковим періодом, коли формується та чи інша ідентичність, або випереджаючи його. Схарактеризовано етапи формування у дітей статевої та етнічної ідентичності.

Наголошується, що тематика і форми іграшок знаходяться в безпосередньому зв'язку з матеріальним життям суспільства і розвитком його духовної культури та педагогічних поглядів.

Встановлено, що через іграшки закріплюються у свідомості ті стереотипи ролей, моральні цінності, які діти бачать вдома, по телебаченню, в книгах і інших джерелах інформації.

Доведено, що сучасна іграшка несе на собі всі риси технічної цивілізації і споживчого ринкового суспільства, які властиві сучасному світу. Особливості формування та прояву толерантності на початковому етапі ідентифікації особистості, а саме в дошкільному віці, свідчить про вагомості можливості впливу дитячої іграшки на ці процеси.

Ключові слова: іграшка, ідентифікація, ідентичність, розвиток толерантності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Роль дитячої іграшки не так проста і не настільки примітивна по відношенню до

серйозної справи виховання дітей, як це може здатися на перший буденний погляд. Серед інших засобів виховання людини, яке починається з малку, іграшка займає особливе місце і відіграє далеко не останню роль.

Відомо, що в історії людства в усі часи дорослі люди проявляли особливу турботу про своїх маленьких нащадків – дітей, подібно до того, як це роблять представники всього тваринного світу, по відношенню до своїх дитинчат. І одна з найбільш разючих відмінностей між поведінкою людей та тварин полягає в тому, що люди з давніх часів виготовляли для дітей іграшки, розважали і навчали їх, моделюючи за допомогою іграшок оточуючий світ, занурюючи в нього дітей.

Доведено, що діти в старшому дошкільному віці сензитивні до формування толерантності, особливо на першій стадії, яку дослідники називають "дифузія самоідентичності". Цей період характеризується невизначеністю переконань і неясністю перспективи розвитку цих переконань. В цілому, віковий період 5-7 років, як стверджують науковці, є виключно важливим для психічного розвитку і становлення особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Як відомо, іграшка, представляє собою «дзеркало життя» (Н. Бартрам), «створює точний портрет певного типу культури» (М.С. Каган), тобто стає знаком конкретної культури, фіксує актуальні її смисли і транслює їх новим поколінням.

Досліджуючи тему, ми спиралися на праці основоположників ігрової теми в сучасній філософії: Й.Хейзінгі, Е.Фінка, а також на роботи Н. Бартрама, І.Е.Берлянд, Е. Берна, М.С. Кагана та ін.

Для вивчення феномену іграшки фундаментальне значення мають роботи психологів і педагогів Е.А.Аркіна, Л.В.Артемової, Л.А.Венгера, Л.С.Виготського, Е.М.Гаспарової, О.М.Дьяченко, Е.А.Коссаковської, Ж.Піаже, Т.А.Репіної, Д.Б. Ельконіна, Е. Еріксона та ін., в яких розкрито специфіку іграшки як універсального елементу дитячої гри, її поліфункціональність, а також визначено конкретно-історичні особливості функціонування іграшок у суспільстві.

Дослідження Є. А. Аркіна, Є. А. Фльоріної, В. С. Мухіної та ін. ілюструють відносини між суспільством і дитиною в контексті соціалізації і адаптації дітей до світу дорослих. Наукові доробки авторів певною мірою допомагають вихователям і надають науково-методичні рекомендації щодо використання іграшки як засобу соціалізації та виховання, розкривають особливості її розвивального впливу на психіку дитини.

В останні роки іграшки починають розглядатися з точки зору психотерапевтичного впливу на дитину, тому виник новий напрям – куклотерапія, що використовує в якості основного прийому психокорекційного впливу ляльку як проміжний об'єкт взаємодії дитини і дорослого (батьків, вихователя, психолога, лікаря).

Сучасні класифікації іграшок дають можливість педагогу уявити все різноманіття сучасних іграшок і зрозуміти, що вони не тільки сприяють появі у дитини певного типу поведінки, виникнення різних емоційних станів і розвитку позитивних якостей особистості (доброзичливість, толерантність, здатність до співпереживання), а й допомагають дитині позбутися від уже сформованих небажаних проявів в поведінці (тривожність, упертість, замкнутість, гнів, ворожість, тощо.).

Психологічні особливості дітей дошкільного віку, як передумову засвоєння моральних цінностей, вивчали Л. Венгер, Л. Виготський,

Д. Ельконін, О. Запорожець, Е. Кудрявцева, О. Леонтьєв, М. Лісіна, В. Мухіна, М. Поддьяков та ін.

Питання формування толерантності у дітей дошкільного віку вивчають Н. Авраменко, Н. Іванова, Є. Ільїнська, О. Конишева, О. Овсянникова, К. Ремарчук, Т. Фадєєва, С. Фадєєв та ін.. Автори розвивають ідеї педагогіки толерантності, виділяють етапи і закономірності виховання толерантності у дошкільному віці, вивчають можливості використання різних методів, прийомів та засобів в контексті виховання толерантності. Однак, незважаючи на значну кількість серйозних досліджень, що з'явилися останнім часом, питання щодо впливу іграшки на формування толерантності у дітей дошкільного віку залишаються недостатньо дослідженими.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження – розглянути вплив іграшки на перебіг процесів ідентифікації у дошкільному віці та встановити взаємозв'язок ідентичності і толерантності у дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Варто зауважити, що педагоги і психологи не прийшли ще до однозначного висновку про можливість впливати на моральні, зокрема, толерантні якості особистості через освітню діяльність.

Г. Солдатова зазначає, що погляди психологів і педагогів на методи навчання і формування толерантності, мають дуже широкий діапазон: від повного оптимізму до крайнього песимізму [7].

Згідно однієї з точок зору, кожна дитина спочатку народжується толерантною, її не треба вчити толерантності, потрібно тільки будувати життя так, щоб виключити вплив на неї інтолерантності і розвивати у дитини відповідні якості. Є й протилежна точка зору: кожній людині

властива природна агресивність і інтолерантність, в процесі соціалізації вони придушуються, але, так чи інакше, прориваються назовні. Хоча не можна не погодитися з автором, що розбіжність думок велика, проте, на наш погляд, ні перша, ні друга позиції не відкидають необхідність цілеспрямованого впливу з метою розвитку толерантних якостей особистості.

Щоб зрозуміти механізми впливу на індивіда з метою виховання такої якості, як толерантність, потрібно вирішити, що можна вважати критерієм або відправною точкою толерантності / інтолерантності.

Аналізуючи результати психологічних досліджень різних авторів (А. А. Бодальов., С. К. Бондирева, Д. В. Колесов), можна зробити висновок про те, що такою відправною точкою доцільно вважати еталонний образ людини (тобто образ іншого). Якості еталонного образу іншого і його зв'язок з образом свого "я" є підставою для глибинної толерантності або інтолерантності індивіда, більш серйозними і важливими, ніж його ситуаційні установки на співпрацю або конфлікт в кожному конкретному випадку [2].

Оскільки толерантність обумовлюється взаємозв'язком образу іншого і образу свого "я", а особистість як реалізація "я-концепції" підтримується через інформацію, яку вона отримує від інших, то формування і розвиток толерантних якостей, на наш погляд, безпосередньо пов'язані з процесом ідентифікації і досягненням самоідентичності.

Розглянемо феномен ідентичності з позиції впливу на неї для більш успішного розвитку толерантних якостей особистості.

Ідентичність – це складне багаторівневе утворення, в якому визначається два види: соціальна і персональна або особистісна ідентичність. На думку Е. Еріксона, персональна і соціальна ідентичність

виступають як певна єдність, як дві нерозривні грані одного процесу – процесу психосоціального розвитку дитини [10].

Залежно від форми соціалізації ідентичність деталізується, і виділяються такі її види як статево-рольова, професійна, етнічна, національна, релігійна та ін. Той факт, що у індивіда не одна, а кілька ідентичностей, що існують паралельно з різними типами толерантності, дозволяє нам припустити, що формувати толерантні якості потрібно згідно з тим віковим періодом, коли формується та чи інша ідентичність, або випереджаючи його.

Так, наприклад, виділяють кілька етапів формування у дитини статевої ідентичності (етапи формування статевої ідентичності не слід плутати з фазами психосексуального розвитку) [1, С.283]

Перший етап – знання "первинної статевої ідентичності" – формується у дитини до 1,5 років в ході спілкування з дорослими. 2х-річна дитина вже чітко знає свою стать, але належність до неї вона сама обґрунтувати не може.

Другий етап – 3-4 роки. Діти починають ясно розрізняти стать оточуючих людей.

Нарешті, третій етап – 6-7 років. На цьому етапі відбувається диференціація статевих ролей, вибираються певні форми ігор, певні форми компаній. Саме у віці 5-7 років з'являються одностатеві компанії однолітків, тому саме цей вік, на наш погляд, можна вважати найбільш сензитивним як для формування толерантних установок по відношенню до представників протилежної статі, так і для прийняття широкого, ще не обтяженого стереотипами, спектра гендерних ролей .

В процесі гендерної соціалізації відбувається засвоєння соціальних норм, умінь, стереотипів, соціальних настанов, прийнятих у суспільстві

форм поведінки, варіантів життєвого стилю. На ранніх стадіях гендерної соціалізації на індивіда більшою мірою впливають батьки, брати, сестри, друзі по іграх.

Безсумнівно, статево-рольова диференціація має позитивне значення для формування гендерної ідентичності дитини. Однак найчастіше у дітей формуються поряд з гендерною ідентичністю стереотипи, які є продуктами тривалого патріархального панування в багатьох суспільствах. Гендерні стереотипи починають засвоюватись у дитинстві. Ця первинна соціалізація пов'язана в основному з неусвідомленими і пасивними механізмами засвоєння культури, коли дитина починає регулювати свою поведінку в залежності від домінуючих у суспільстві уявлень про мужність і жіночність. В першу чергу сім'єю дитині транслуються певні гендерні тактики поведінки, стать дитини зазвичай враховується батьками при виборі одягу, дизайну інтер'єру, тощо. Один із прикладів такого цілеспрямованого формування громадської думки – гендерні стереотипи в іграшках.

В освітніх методиках дитячих садків навчальні ігри та іграшки для дівчаток і хлопчиків залишаються як і раніше гендерно орієнтованими. В ігровій кімнаті, як правило, відведені куточки окремо для дівчаток і для хлопчиків. У дівчаток відтворена домашня обстановка (внутрішній, «пасивний» світ), у хлопчиків – професійна, що репрезентує активні види діяльності. Іграшки розвивають певні вміння, дають можливість «приміряти» дорослі ролі, побічно повідомляючи дітям, що те, що вони можуть робити, залежить від їх статі. «Відповідні статі» іграшки для хлопчиків стимулюють рухову активність дослідження простору, схильність до ризику, винахідливість, для дівчаток – близькість з іншою людиною і вербальну взаємодію.

Так як іграшка є одним із засобів соціалізації, розглянемо, який соціальний досвід допоможуть засвоїти дітям сучасні іграшки. Роль «прекрасної ляльки» в більшості випадків виконує лялька Барбі, до якої проявляється неоднозначне ставлення громадськості як в нашій країні, так і за кордоном. Розглядаючи позитивний вплив цієї ляльки на розвиток психіки, психологи В.К.Лосева і А.І.Луньков вказують на те, що вона дозволяє засвоїти дівчаткам важливий компонент жіночої ролі – роль «красуні», в той час як всілякі «пупсики», «малюки» дозволяють освоїти роль матері, яка доглядає за дитиною. Освоєння цієї ролі на Едиповій фазі (3 – 5 років), для якої характерно виникнення у дітей інтересу до статевих відмінностей, атрибутики своєї статі, дає відчуття психосексуальної ідентичності і впевненості в собі. Заборона на задоволення цієї потреби може спотворити психосексуальний розвиток дівчинки, внести розкол в її свідомість, створити почуття власної неадекватності [3].

Говорячи про можливий негативний вплив Барбі і подібних до неї ляльок на психічний розвиток дитини, психологи і педагоги виділяють кілька аспектів. По-перше, ігри з такими ляльками долучають дітей до культури краси і матеріальних цінностей, виховують з думками про необхідність вирости багатими і красивими. По-друге, дуже часто, володіючи лялькою, дівчинка уявляє себе не мамою, не вона заколисує дитину, а покоївка, що прибирає її будинок і займається господарством. По-третє, викликає занепокоєння зміст ігор, на які вони надихають дітей. Замість того, щоб грати з плюшевими звірятками, з іграшковими автомобілями, в м'ячі, кубики тощо, тобто з всіма традиційними атрибутами дитинства, діти дошкільного віку привчаються вдаватися до фантазій і мрій про життя, властивих не їм, а підліткам.

За останні роки змінився образ не тільки «прекрасної ляльки», а й образ ляльок-героїв сучасних мультфільмів. Вони, як зазначалося вище, мають характерну зовнішність, заданість образу поведінки, стабільну моральну характеристику, не залежну від мінливих сюжетних ліній в грі. Якщо десять років тому на прилавках магазинів можна було побачити іграшки, що є носіями якостей, які наше суспільство хотіло бачити в дитині, то сьогодні це в основному іграшки, що представляють інший ціннісний світ. На зміну Чебурашці, Буратіно, Карлсону, що виражають своєю поведінкою реалії українських відносин, прийшли герої зарубіжних – американських і японських – мультфільмів: Бетмен, людина-павук, снайпер, солдат удачі, зіркові воїни та інші персонажі, які можна побачити на прилавках багатьох магазинів. Яку ж моральну характеристику несуть в собі герої сучасних мультфільмів? Вони відрізняються, перш за все, силою, спритністю, сміливістю, надлюдськими якостями, різноманітними вміннями, чудовими фізичними даними, сильно «накачаними» м'язи, яким міг би позаздрити будь-який сучасний культурист. Більшість цих героїв можна назвати ідеальними представниками чоловічої статі, а їх поведінка ніби доводить всім оточуючим: на чиему боці сила, той і правий.

Особливе місце серед іграшок-героїв сучасних мультфільмів займають неземні істоти, потворні гноми, мутанти: тролі, зіркові воїни, покемони. всіх їх можна віднести до казкових персонажів, але якщо героям вітчизняних казок був притаманний потенціал добра, сучасні казкові персонажі несуть далеко не позитивний потенціал, на жаль, не завжди відразу помітний для оточуючих. Наприклад, покемони (від англійського кишень, мон – скорочене «монстр») – герої японського мультфільму, відповідно до сюжету, належать дітям: хлопчикам і дівчаткам 10-12 років. Діти володіють великими знаннями про покемонів, займаються їх

«вихованням» – тренуванням особливих бойових якостей, які дозволять брати їм участь у боях один з одним. Власник покемона-перможця, зрештою, отримує звання майстра. Сюжет в загальних рисах нешкідливий, якби не характер бойових якостей, якими володіють покемони: здатності до кровососання, укусу, атаки крилами, наведення жаху, подряпин, удару хвостом і т.п. Таким чином, сучасні казкові персонажі своєю поведінкою ніби стверджують: добро перемагає зло, але тільки за допомогою застосування сили.

Здавалось би, що дорослі повинні робити все, щоб дитина якомога рідше стикалась з такими казковими персонажами. Але в нашій країні інтерес до цих персонажів підтримується ніби штучно. Так, на прилавках магазинів іграшок покемонів можна зустріти у вигляді іграшок для купання маленьких дітей, поряд з традиційними качечками, м'ячиками, човниками і т.п. Малюки з радістю приймають будь-які іграшки, не підозрюючи нічого про «заданості образу». У багатьох дітей іграшки, отримані в дитинстві, переходять в розряд улюблених. Дорослі при цьому не підозрюють, що в дитинстві має місце такий механізм соціалізації, як відкладання (імпрітінг), тобто образ об'єктів фіксується у дитини на підсвідомому рівні. Природно припустити, що в більш старшому віці, коли власник такої іграшки побачить її на екрані телевізора в якості героя мультфільму, «спрацює» інший механізм засвоєння соціального досвіду – ідентифікація, який допоможе прийняти «до наслідування» всі особливості поведінки свого улюбленця.

Виходячи з твердження Е.А. Фльоріної про те, що «тематика і форми іграшки знаходяться в безпосередньому зв'язку з матеріальним життям суспільства і розвитком його духовної культури та педагогічних поглядів» [8; с.12], педагог в роботі з батьками повинен обговорювати питання про

сутність педагогічних поглядів і духовної культури того суспільства, яке для своїх дітей створює різних монстрів, чудовиськ, суперменів з яскраво вираженими бойовими якостями, набори різного виду зброї і т.п.? Який соціальний досвід може засвоїти дитина, граючи в подібні іграшки? Чи можна очікувати прояву у дитини, що грає з монстрами, чудовиськами, трансформерами, таких якостей, як здатність до співпереживання, бажання прийти на допомогу слабшому? Чи не порушується при цьому логічний ланцюжок «суспільство – іграшка – дитина»?

Таким чином, через іграшки закріплюються у свідомості ті стереотипи ролей, які діти бачать вдома, по телебаченню, в книгах і інших джерелах інформації.

На даний момент автори і виробники іграшок, так само як і більшість громадян у країні, знаходяться в полоні колишніх традиційно-консервативних поглядів. Становище не зміниться, поки проблема "прихованої" або "м'якої" дискримінації не буде усвідомлена в нашій державі.

Інший вид ідентичності, що має виняткове значення для виховання підростаючого покоління, – ідентичність етнічна, яка так само проходить кілька вікових етапів формування.

Перший етап (6-7 років) характеризується несистематичними знаннями про свою етнічну приналежність, так як сім'я для індивіда більш значима, ніж країна і етнічна група. У 8-9 років (другий етап) дитина ідентифікує себе зі своєю етнічною групою, усвідомлює національність батьків, місце проживання і свою рідну мову. До 10-11 років етнічна ідентичність формується в повному обсязі: усвідомлюється унікальність історії свого народу, специфіка його культури.

Очевидно, цей віковий період можна вважати найбільш сензитивним для розвитку етнічної толерантності, так як поряд з встановленням міцних соціокультурних зв'язків всередині своєї етнічної групи і формуванням дихотомії "свої" і "чужі" особистість повинна усвідомлювати унікальність і специфіку не тільки свого народу, а й інших референтних груп. Це підкреслює роль мультикультурної освіти, в першу чергу, і її можливості в розвитку толерантності.

Не можна забувати, що етнічна ідентичність починає формуватися у віці 6-7 років, тому вже в цьому віці доцільно, на наш погляд, надавати доступну для дитини інформацію про расове і етнічне розмаїття в світі: іграшки, візуальні тексти в дитячих книжках, що зображують представників різних народів, мультфільми за мотивами казок народів світу і т.д. Виходячи зі спостережень, діти, котрі познайомилися з етнічною і расовою різноманітністю в дошкільному віці, природно сприймають культурні відмінності, а, отже, легше і швидше досягають етнічної самоідентичності і відрізняються більш високим рівнем етнічної толерантності. Хоча це положення ще вимагає свого доказу і потребує досліджень, багато авторів визнають, що спочатку у дитини повинна бути сформована готовність визнавати етнокультурні відмінності як щось позитивне, що потім повинне розвинутися у здатність до міжетнічного розуміння і діалогу [5; 6] . Для цього ще в дошкільному віці необхідно показати, що різноманітність може зробити їх життя багатшим, привабливішим, цікавішим, і що етнокультурне різноманіття було, є і буде, і це норма, яка обумовлена різноманіттям форм існування людського життя.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Сучасна іграшка несе на собі всі риси

технічної цивілізації і споживчого ринкового суспільства. Поява комп'ютерних ігор і електронних іграшок в сучасному суспільстві різко підвищує роль іграшки як суб'єкта, наділеного уявною свідомістю, що тягне за собою можливість витіснення і заміни живого партнера по спілкуванню – ігровим (з уявною свідомістю). Сучасна іграшка є масовою, серійною, переважно етнічно-нейтральною; виготовляється, як правило, з новітніх синтетичних матеріалів. Сучасні іграшки несуть в собі новий ціннісний зміст: вони прищеплюють і проповідують ідеї комп'ютеризації, фемінізму, переваги матеріальних цінностей.

Спроба з'ясувати особливості формування та прояву толерантності на початковому етапі ідентифікації особистості, а саме в дошкільному віці, свідчить про вагомості можливості впливу дитячої іграшки на ці процеси. Дорослі мають розуміти, що кожна дитяча іграшка по-різному впливає на внутрішній світ дитини і здатна принести як користь, так і шкоду незрілій дитячій психіці. Цілі виховання моральних якостей у підростаючого покоління мають спонукати педагогічну та батьківську спільноту до контролю ігор та іграшок, які пропонуються сферою продажу, рекламою та ЗМІ до розповсюдження та використання.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у вивченні сучасного ринку розробки та виготовлення дитячої іграшки, розробці системи критеріїв для оцінки та раціональної цензури іграшок, ігор та дитячої медіапродукції в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Асмолов А.Г. Психология личности: Принципы общепсихологического анализа /А. Г. Асмолов. – М., 2001. – 416 с.

2. Бондырева С. К. Толерантность (введение в проблему) / С. К. Бондырева, Д. В. Колесов. – Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2003. – 240 с.
3. Лосева В.К., Луньков А.И. Психосексуальное развитие ребенка / В.К. Лосева В.К., А.И. Луньков. – М.: А.П.О., 1995. – 64 с.
4. Лэндрет Г. Л. Игровая терапия : искусство отношений: перевод с англ / Г. Л. Лэндрет – М.: международная педагогическая академия.– 1998. — 368 с.
5. Рашидов С.Ф. Соціальні і релігійні ідентичності та виховання толерантності / С.Ф. Рашидов // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2015. – Вип. 1 (64). – С. 225-243.
6. Романюк, К. Проблема формування міжетнічної толерантності дітей старшого дошкільного віку: психолого-педагогічний аспект / К. Романюк // Вісник Прикарпатського університету . Педагогіка. – Івано-Франківськ, 2010. – Вип. XXXII. – С. 30–37.
7. Солдатова Г. У. Тренинг «Учимся толерантности» / Г. У.Содатова, Л. А. Шайгерова, О. Д. Шарова // На пути к толерантному сознанию / под ред. А.Г. Асмолова. – М. : Смысл, 2000. – С. 177–239.
8. Флёрина Е. А. Игра и игрушка: пособие для воспитателя детского сада /Е. А. Флёрина. – М.: Просвещение, 1973. –304 с.
9. Хотинец В. Ю. Этническая идентичность и толерантность / В.Ю Хотинец. – Екатеринбург: Изд-во Уральского университета, 2002. — 124 с.
10. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис /Е Эриксон. – М., Издательская группа «Прогресс», 1996. – 344 с.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2019.

ЛЯПУНОВА Валентина

доктор пед. наук, доцент, зав. кафедрой социальной работы, социальной педагогики и дошкольного образования, Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого

ул. Гетьманская 20, г. Мелитополь, Запорожская обл., Украина, 72312

E-mail: Lapunova001@gmail.com

ДОБРОВОЛЬСЬКАЯ Лариса

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедры социальной работы, социальной педагогики и дошкольного образования, Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого

ул. Гетьманская 20, г. Мелитополь, Запорожская обл., Украина, 72312

E-mail: dobrov5335@ukr.net

ВЛИЯНИЕ ИГРУШЕК НА ПРОТЕКАНИЕ ПРОЦЕССОВ ИДЕНТИФИКАЦИИ И РАЗВИТИЯ ТОЛЕРАНТНОСТИ У ДЕТЕЙ

Резюме. В статье рассматривается влияние игрушки на ход протекания процессов идентификации в дошкольном возрасте. Предпринята попытка установить взаимосвязь развития процессов идентификации и толерантности у детей дошкольного возраста. Показаны существенные возможности влияния детской игрушки на эти процессы. Анализируется влияние современных на процессы социализации дошкольников.

Ключевые слова: игрушка, идентификация, идентичность, развитие толерантности.

LIAPUNOVA Valentyna

Doctor of pedagogical Sciences, Head of the Department of Social Work, Social Pedagogy and Preschool Education, Bogdan Khmelnytsky Melitopol state pedagogical university

Hetmanska street, 20, Melitopol, Zaporizhzhia region, 72312, Ukraine

E-mail: Lapunova001@gmail.com

DOBROVOLSKA Iarysa

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Department of Social Work, Social Pedagogy and Preschool Education, Bogdan Khmelnytsky Melitopol state pedagogical university

Hetmanska street, 20, Melitopol, Zaporizhzhia region, 72312, Ukraine

E-mail: dobrov5335@ukr.net

THE INFLUENCE OF TOYS ON THE PROCESSES OF IDENTIFICATION AND DEVELOPMENT OF TOLERANCE IN CHILDREN

Summary. This work is a review article. It deals with the influence of toys on the process of identification in the preschool age. Our scientific work explains the essence of the concepts, such as "identification", "identity" and "tolerance". The article specifies types of identity according to the form of children's socialization. The stages of sexual and ethnic identity and their formation among children are described in the article. It is emphasized that the themes and forms of toys are in direct connection with the material life of society and the development of its spiritual culture and pedagogical views. Also, the article shows a significant influence of children's toys on the process of identification and development of tolerance among children. An interconnection in the formation of these processes has been defined.

Abstract. Introduction. This work is a review article. It deals with the problems of socio-cultural significance of children's toys in the process of preschoolers identification and their role in forming tolerance for preschool children, which is considered to be the most sensitive to the purposeful influence on the formation of the specified child's personality.

Analysis of publications. We relied on the work of the founders of the game based theme in modern philosophy: J. Heyzingi, E. Fink, N. Bartrama, I. E. Berland, E. Bern, M.S. Kagan and others.

For the study of the toy phenomenon, the fundamental importance is in the work of psychologists and educators: EA Arkina, L.V.Artemova, L.A. Wenger, L.S. Vygotsky, E. M.Gasparova, O.M.Dyachenko, E.A. Kosakovskaya, V.S. Mukhina, J.Piazhe, T.A.Repina, E.A. Florina, D.B. Elkonin, E. Erickson and others, who reveal the specifics of toys as a universal elements for the children's play, its polyfunctionality, as well as specific historical features of toys in society.

Purpose. Intended purpose is to define the role of a toy as an information holder (the world of adults and the value of social life, which affects the formation of identity and tolerance in preschoolers).

Results. Nowadays, the question of the socio-cultural significance of children's toys is very actual (tolerance for preschool children, which is considered to be the most sensitive to the purposeful influence on the formation of the specified child's personality). Identification and the search of their identity are very important for the development of personality, because the identification means the human integration into society.

Our scientific work explains the essence of the concepts, such as "identification", "identity" and "tolerance".

The article specifies types of identity according to the form of children's socialization.

It is noted that the individual is not one but several identities that exist in parallel with different types of tolerance. It allows to form tolerant specifics of children according to the age, when one or another identity is formed or to pass this age period.

The stages of sexual and ethnic identity and their formation among children are described in the article.

It is emphasized that the themes and forms of toys are in direct connection with the material life of society and the development of its spiritual culture and pedagogical views.

It is revealed that toys fix in the consciousness through the stereotypes of roles, moral values that children see at home, on television, in books and other sources of information.

Conclusion. The influence of toys on the processes of identification in preschool children is shown. It is proved that the modern toy carries all the features of technical civilization and consumer market society, which are common for modern world. The peculiarities of the formation and demonstration of tolerance at the initial stage of person's identification, especially in the preschool age, testify to the significant influence of children's toys on these processes.

Key words: toy, identification, identity, development of tolerance.

REFERENCES

1. Asmolov A.H. Psykholohyia lychnosty: Pryntsyry obshchepsykholohycheskoho analyza /A. H. Asmolov. – M., 2001. – 416 s.
2. Бондырева С. К. Тolerantnost (vvedenye v problemu) / S. K. Бондырева, D. V. Kolesov. – Voronezh : Yzd-vo NPO "МОДЭК", 2003. – 240 s.

3. Loseva V.K., Lunkov A.Y. *Psikhoseksualnoe razvitye rebenka* / V.K. Loseva V.K., A.Y. Lunkov. – М.: А.Р.О., 1995. – 64 s.
4. Lëndret H. L. *Yhrovaia terapiia : yskusstvo otnoshenyi: perevod s anhl* / H. L. Lëndret – М.: mezhdunarodnaia pedahohycheskaia akademyia.– 1998. — 368 s.
5. Rashydov S.F. *Sotsialni i relihiini identychnosti ta vykhovannia tolerantnosti* / S.F. Rashydov // *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*. – 2015. – Vyp. 1 (64). – S. 225-243.
6. Romaniuk, K. *Problema formuvannia mizhetnichnoi tolerantnosti ditei starshoho doskilnoho viku: psykhologo-pedahohichniyi aspekt* / K. Romaniuk // *Visnyk Prykarpatskoho universytetu . Pedahohika*. – Ivano-Frankivsk, 2010. – Vyp. XXXII. – S. 30–37.
7. Soldatova H. U. *Trenynh «Uchymisia tolerantnosti»* / H. U.Sodatova, L. A. Shaiherova, O. D. Sharova // *Na puty k tolerantnomu soznanyiu* / pod red. A.H. Asmolova. – М. : Смысл, 2000. – S. 177–239.
8. Flëryna E. A. *Yhra y yhrushka: posobyе dlia vospytatel'ia detskoho sada* /E. A. Flëryna. – М.: Prosveshchenye, 1973. –304 s.
9. Khotynets V. Yu. *Этническаиа ydentychnost y tolerantnost* / V.Yu Khotynets. – Ekaterynburh: Yzd-vo Uralskoho unyversyteta, 2002. — 124 s.
- 10.Эрыkson Э. *Ydentychnost: yunost y kryzys* /Ye Yerykson. – М., Yzdatelskaia hruppa «Prohress», 1996. – 344 s.

(англійською переклав Музя Є. М.– доцент кафедри іноземних мов Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького)

УДК 373.2.091.33-027.22:794]:355.1-054.73

ЛУЦЕНКО Ірина

доктор пед. наук, доцент, професор, завідувач кафедри методик та технологій дошкільної освіти НПУ імені М.П.Драгоманова

вул. Пирогова, 9, м.Київ, Україна, 03115

E-mail:sofiras@ukr.net

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОБОРУ ІГРАШОК ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ РОДИН УЧАСНИКІВ АТО ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Анотація. У статті досліджується проблема обґрунтування та практичної реалізації сучасних психолого-педагогічних підходів до добору іграшок та організації ігрової діяльності дошкільників. Гру схарактеризовано як спосіб відтворення дитиною своїх життєвих вражень, досвіду, пережитих подій, вираження ставлення до важливих складових дійсності. До таких віднесено сім'ю дитини, відносини всередині сім'ї, зміни життєвих обставин, в яких перебуває родина.

Зазначено, що реалізація розвивального й виховного впливів гри залежить від організації ігрової діяльності, яка здійснюється з урахуванням психологічних (вікових та індивідуальних) особливостей розвитку. Зроблено висновок, що мають бути враховані виділені індивідуальні особливості розвитку дітей із родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб. Також ураховуються особливості сімейного виховання дітей обох категорій родин. Зазначено, що до гри спонукають не тільки предметні знання про діяльність людей та їхні відносини, а й різноманітні

хвилювання дитини, викликані її ставленням до важливих складових дійсності. Звернено увагу на ігри, які виникають з ініціативи дітей, оскільки в них вони відтворюють епізоди психотравмівних подій із свого життя і життя своїх родин.

Виокремлено ігрові відносини дитини з однолітками-ігровими партнерами, в яких вона виявляє індивідуальні особливості розвитку, властиві їй якості, риси характеру, особливості поведінки, емоційні переживання.

Розглянуто критерії добору іграшок та схарактеризовано ляльку як ігрового партнера дитини. Зокрема виділено такі критерії, як соціальна і психологічна безпечність. Зазначено, що серед іграшок, які пропонуються дітям, не повинні опинитися «антиіграшки», які поширюють антицінності, провокують прояви агресії, ненависті; неякісні іграшки – «іграшки-провокатори».

У рамках лялькотерапії пропонується організовувати виготовлення дітьми ляльок із різних матеріалів.

Ключові слова: іграшка, ігрова діяльність, ігрові відносини, індивідуальні особливості розвитку, психотравма.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Грі належить особлива роль у формуванні особистості дитини-дошкільника. Гра є способом відтворення дитиною своїх життєвих вражень, досвіду, пережитих подій, внутрішнього стану, емоцій, страхів, хвилювань. Ігрова взаємодія дитини з однолітками-ігровими партнерами виявляє властиві їй якості, риси характеру, особливості поведінки, емоційні переживання.

Закладений в ігровій діяльності потужний психолого-педагогічний потенціал зумовив інтерес дитячої психології, дошкільної педагогіки до

питань організації ігрової діяльності дітей, методик здійснення через гру впливу на процеси формування базових якостей особистості дошкільника: довільність, самостійність і відповідальність, креативність, ініціативність та інші. Гра за цим науковим напрямом розглядається як провідна діяльність дитини дошкільного віку й тому їй має бути відведено оптимальний обсяг часу в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Другий напрям – використання психотерапевтичного ефекту гри у формі ігрової терапії. Цей напрям ґрунтується на тому, що гра є природним способом самовираження дитини, де вона може програти свої почуття, страхи, проблеми.

Організація освітнього процесу з дітьми з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб передбачає опертя на обидва наукові напрями, оскільки ці діти пережили у своєму життєвому досвіді психотравмивні події і у них виявлено ознаки перенесення психотравми [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Ґрунтовні праці з психології дитячої гри належать Л.Виготському, О.Леонтєву, Д. Ельконіну, С.Рубінштейну. На сучасному етапі проблема дитячої гри розглядається у працях К.Каплунової (розвиток творчих ігор старших дошкільників), К.Карасьової (самодіяльні ігри дошкільників), І.Карабаєвої (організація ігор з піском), Т.Піроженко (організація ігрової діяльності дітей різних вікових категорій), Г.Тарасенко (організація ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної і початкової освіти), М.Савченко (виховання самостійності в ігровій діяльності) та ін.

Значне місце в проблемі організації ігрової діяльності дітей відведено питанню добору іграшок. Іграшка розглядається як засіб формування у дошкільників світоглядних уявлень (К.Поліщук); особлива увага приділяється психолого–педагогічній експертизі дитячої іграшки (О.Передрій, О.Смирнова); іграшки-провокатори виділила й описала М.Коченгіна. Значний психологічний потенціал народної іграшки розкриває Т.Щербак. Як етнокультурний засіб виховання дітей із родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб розглядає українську народну іграшку С.Поворознюк.

Формулювання цілей статті. Мета статті – обґрунтувати психолого-педагогічні підходи до організації ігрової діяльності дітей із родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб в умовах особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти. Розглянути критерії добору іграшок для дітей визначених категорій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Відведенню особливої ролі організації в освітньому процесі ігрової діяльності з дітьми з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб нас вмотивовують висловлювання К.Ушинського про те, що дитина в своїх іграх без будь-якого вдавання виявляє своє душевне життя. Особливої уваги заслуговує думка педагога-вченого про те, що в грі дитя живе, і сліди цього життя глибше залишаються в ньому, ніж сліди реального життя... і якщо в реальному житті дитина залишається дитям..., то в грі дитя – вже зріюча людина, яка пробує свої сили і самостійно розпоряджається своїми ж творіннями. Отже, гра одночасно і діагностує психічний стан дитини, і сприяє його врівноваженню, досягненню дитиною психологічної (дошкільної) зрілості.

Висуваючи мету обґрунтувати сучасні психолого-педагогічні підходи до організації ігрової діяльності дітей, ми виходимо з фундаментального положення дитячої психології про те, що рольова гра не виникає спонтанно, а формується під впливом виховання [2]. Відтак реалізація розвивального й виховного впливів, які може здійснювати гра на різні сфери психічного розвитку дитини, залежить від педагогічної організації ігрової діяльності, яка здійснюється з урахуванням психологічних (вікових і індивідуальних) особливостей розвитку. Тому виділені індивідуальні й індивідуально-типові особливості розвитку дітей із родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб мають бути враховані в процесі організації їхньої ігрової діяльності, оскільки ці діти, за висновками психологів, потребують постійної уваги та співучасті дорослих у їхній діяльності [1, с.35-36].

До найчастіше зафіксованих спільних позитивних і тривожних індивідуальних особливостей дітей цих категорій належать такі: позитивні (активність, патріотизм, відповідальність); тривожні (порушення емоційної сфери, страхи, тривожність; порушення когнітивної сфери (розсіяність); порушення комунікативної сфери (агресивність, недовіра))[1, с.35-36]. Тому предметом особливої уваги вихователя в процесі організації ігрової діяльності за їхньої участі мають бути реальні ігрові відносини, оскільки саме в них проявляються як позитивні, так і тривожні особливості розвитку дітей. Залежно від стану розвитку індивідуальних і особистісних якостей, індивідуальної реакції на психотравмівні події такі діти можуть бути як активними, відповідальними, турботливо ставитися до партнерів по грі, ділитися іграшками, так і пасивними, неконтактними, агресивними, вимагати до себе особливого ставлення.

Виділені індивідуальні особливості розвитку дітей мають бути враховані у попередній корекційній роботі психолога, тематиці рольових ігор, розподілі ролей, формі участі вихователя у грі дітей; під час об'єднання дітей у гру, визначення кількості залучених до неї дітей. На початкових етапах доцільно організовувати ігри з невеликою кількістю учасників (1-2 дитини) за участі вихователя протягом всієї гри.

Наступним фундаментальним положенням є твердження про соціальну природу гри і те, що зміст ігор дітей залежить від їхніх конкретних соціальних умов життя [2]. Це положення знаходить своє підтвердження у тому, що на зміст ігор дітей із родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб безпосередньо впливають життєві обставини їхніх родин і особливості їхнього сімейного виховання. У ході проведеного під нашим керівництвом спеціального дослідження було встановлено, що сімейне виховання дітей учасників АТО і дітей внутрішньо переміщених осіб має низку характерних ознак.

Аналіз вивчення своєрідних особливостей виховання дітей у родинах учасників АТО дає підстави стверджувати, що цим сім'ям найбільш притаманні такі позитивні прояви виховання: надання всебічної підтримки (32%); виховання патріотизму (29%); виховання відповідальності (14%). Найбільш вираженими тривожними проявами у вихованні дітей у родинах учасників АТО є такі: байдужість у ставленні до дітей (10%); авторитарний стиль виховання (9%); прояви роздратованості, приниження особистості (3%).

Найбільш виражені позитивні прояви особливостей виховання дітей у родинах внутрішньо переміщених осіб такі: надання всебічної підтримки (46%); виховання патріотизму (21%); згуртованість родини, підтримання дружніх зв'язків з іншими ВПО сім'ями (12%). До найбільш виражених

тривожних проявів у вихованні дітей у родинях внутрішньо переміщених осіб віднесено такі: байдужість у ставленні до дітей (33%); надмірне матеріальне заохочення дитини (12%); прояви роздратованості, приниження особистості, надмірна зверхність (10%) [1, с.44-46].

Як спільні, так і відмінні особливості життєвих обставин, прояви сімейного виховання дітей визначених категорій не можуть не позначитися на їхній ігровій діяльності, її змісті, характері відтворюваних сюжетів, відносин між дорослими, між дорослими і дітьми. Тому діти грають у ігри воєнної тематики, відтворюють атмосферу доброзичливості, заохочення, підтримки, згуртованості або байдужості, роздратованості, матеріального заохочення, тобто дії та відносини близьких дорослих, життєві обставини і події, які не можуть не торкнутися їхнього життя. Діти відтворюють турботливість, ніжність або суворість матері, вимогливість, жорсткість або любов, доброзичливість батька. Однак, як підкреслював Д.Ельконін, відтворювані якості дорослих у іграх з іграшками або в іграх з однолітками не є ще їхніми особистими якостями [2].

Для розуміння зв'язку ігор дітей із життєвими обставинами їхніх родин, звернемося до поглядів С.Рубінштейна. Зокрема вчений наголошував на тому, що гра є вираженням певного ставлення особистості до навколишньої дійсності [3]. Тому не достатньо розглядати гру лише як форму взаємодії дитини з довкіллям. У грі вона проживає і переживає важливі для неї аспекти дійсності, виражає своє безпосереднє ставлення до їх внутрішнього змісту [3].

Отже, гру викликають не тільки предметні знання про діяльність людей і їхні відносини (О.Леонтьєв, Д.Ельконін), а й різноманітні переживання дитини, викликані її ставленням до важливих складових дійсності. Оскільки сім'я і все, що з нею пов'язане, є важливим для

дитини, вона насамперед відтворює в своїх іграх зовнішні події, які вплинули на її сім'ю і призвели до вагомих змін у повсякденному житті, або події, відносини, характерні для психологічного мікроклімату всередині сім'ї. Це пояснює схильність дітей із родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб до ігор воєнної тематики, в сім'ю, лікарню.

Психотерапевтичний вплив програвання дітьми епізодів психотравмівних для них подій можна пояснити, послуговуючись обґрунтуванням гри, яке надав С.Рубінштейн. Вчений підкреслював, що все, чим гра живе і що вона втілює, зокрема й дії, вона запозичує з дійсності. Гра виходить за межі однієї ситуації, відволікається від одних аспектів дійсності з тим, щоб ще глибше в дієвому плані виявити інші [3]. Повертаючись у грі до психотравмівних подій, дитина програє почуття, які вони у неї викликали і ніби піднімається над ними: спочатку їх визнає, далі навчається контролювати і поступово відсторонюватися, звільнятися від них. Тому гра – це і відхід від дійсності, і проникнення в неї [3]. Зауважимо, що таке проникнення відбувається не тільки на рівні розуміння дитиною предметного змісту подій і обставин, соціальних функцій дорослих і відносин між ними, але й у свій внутрішній світ, світ ставлень, емоцій, почуттів, переживань. Так, завдяки грі дитина досягає емоційної рівноваги.

Організуючи ігрову діяльність дошкільників із родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб, вихователь має проявляти особливу увагу до ігор, які виникають з ініціативи дітей і відтворюють епізоди психотравмівних подій із їхнього життя і життя родин, включатися в такі ігри дітей обережно, ненав'язливо, щоб не порушити їх психотерапевтичний вплив; якщо дитина схильна до розгортання гри за участі вихователя з арсеналу педагогічного керівництва вилучити прямі

вказівки, критику, заборону, застосовувати лише м'які, гнучкі пропозиції, поради, непрямі вказівки; сприяти іграм із ініціативи дітей шляхом забезпечення необхідними іграшками, атрибутами, матеріалами.

При цьому особливу увагу слід приділити питанню добору іграшок, ураховуючи те, що діти дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб пережили психологічну травму, негативні наслідки якої за певних умов можуть нейтралізуватися і набувати неяскраво вираженого характеру; а також те, що в інших випадках наслідки психотравми є більш вираженими, супроводжуються появою великої кількості страхів, мають ознаки стресу, підвищеної тривожності, лякливості, заниженої самооцінки [1].

Добираючи іграшки для цих категорій дітей, слід провести психолого-педагогічну експертизу, зокрема за такими критеріями, як соціальна і психологічна безпечність. Іграшка не повинна викликати у дитини почуття тривоги, агресії, а, навпаки, збуджувати позитивні емоції, спонукати до спілкування з іграшкою як з партнером, до ігрового спілкування з дорослими, ігор з іграшкою з однолітками.

Серед іграшок, які пропонуються дітям, не повинні опинитися «антиіграшки» (за термінологією В.Абраменкової), які поширюють антицінності, провокують прояви агресії, ненависті, корисливості; неякісні іграшки – «іграшки-провокатори» (за термінологією М.Коченгіної). До іграшок-провокаторів М.Коченгіна відносить такі, що перекручують уявлення дітей про навколишній світ, спонукають їх демонструвати жорстокість або агресію, не навчають усміхатися. Це такі іграшки: іграшки з несиметричним розташуванням деталей на голові (тулубі); іграшки, у яких не вистачає деталей; іграшки з нереалістичним розміром деталей (наприклад, маленькі лапки); іграшки, зовнішній вигляд яких не відповідає

дійсності; «сердиті іграшки» та «іграшки без емоцій»; іграшки, що спонукають дітей до проявів агресії, жорстокості; іграшки-одноденки [4].

З метою організації ігрової діяльності з дітьми з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб доцільно використовувати ляльку, яка є найбільш популярною в усьому світі народною іграшкою. Це пов'язано з тим, що діти, які перебувають у стані емоційного напруження, тривожності, замкнуті, завдяки привабливості ляльки, її антропоморфним ознакам, легше вступають у контакт з новими для них людьми (вихователем, однолітками) саме через посередництво ляльки.

На початкових етапах лялька може стати для дитини ідеальним партнером у спілкуванні, індивідуально-вагомим об'єктом, до якого вона відчуватиме почуття прив'язаності, любові. Тому саме ляльці як своєму другові вона може розповісти про свої тривоги і страхи. Лялька виступає не тільки в ролі ігрового партнера, вона може опинитися й у ролі «дитини». І тоді вже дошкільник у ролі дорослого піклується про свою ляльку-дитину. Така зміна ролей корисна в ситуації, коли дитині необхідно усвідомити, які зміни відбулися у місцепроживанні її сім'ї чи у самій родині; звикнути до нових умов. Виконуючи функцію заміщення, лялька зменшує вплив на дітей стресогенних емоцій, допомагає долати психологічні бар'єри у взаємодії з довкіллям.

У рамках лялькотерапії, яку доречно застосовувати з метою зняття у дітей із родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб посттравматичного симптомокомплексу, Л.Калмикова пропонує організовувати з дітьми виготовлення ляльки, яке вже є процесом, що заспокоює, своєрідною медитацією. В процесі пошиття або виліплювання ляльки з пластиліну, глини, тіста чи піску, вирізування з паперу або збирання з природного матеріалу в дітей відбуваються позитивні зміни в

психологічному стані, емоційній сфері. Отже, терапевтичну функцію виконує не тільки готова лялька, а й сам процес її виготовлення [1, с.91-97].

Висновки з проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Результати проведеного дослідження дозволяють зробити висновки про особливу роль організації в освітньому процесі ігрової діяльності з дітьми з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб. У процесі організації ігрової діяльності мають бути враховані виділені індивідуальні й індивідуально-типові особливості розвитку дітей. Також повинні враховуватися особливості сімейного виховання дітей обох категорій родин. Предметом особливої уваги мають бути реальні ігрові відносини, оскільки саме в них проявляються як позитивні, так і тривожні особливості розвитку дітей.

Необхідно брати до уваги те, що ігри дітей викликають не тільки предметні знання про діяльність людей і їхні відносини, а різноманітні переживання дитини, викликані її ставленням до важливих аспектів дійсності. Тому особливу увагу слід приділяти іграм, які виникають з ініціативи дітей і відтворюють епізоди психотравмівних подій із їхнього життя і життя родин.

Важливим аспектом організації ігрової діяльності дітей є добір іграшок. З-поміж інших, визначальними критеріями добору іграшок є їх соціальна і психологічна безпечність. З метою організації ігрової діяльності з дітьми з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб доцільно використовувати ляльку. У рамках лялькотерапії доречно організовувати виготовлення дітьми ляльок із різних матеріалів. Перспектива подальших досліджень полягає у розробленні методичних

рекомендацій щодо організації ігрової діяльності дітей з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Психолого-педагогічний супровід виховання і розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб: концепція, методика, технології : навчально-методичний посібник / І. О. Луценко, А. М. Богуш, Л. О. Калмикова, В. У. Кузьменко, С. І. Поворознюк, О. Д. Рейпольська ; за наук. редакцією І. О. Луценко. – Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – 213 с.
2. Эльконин Д. Б. Психология игры [Электронный ресурс] / Д. Б. Эльконин. – Режим доступа: http://www.pseudology.org/psychology/psychologiya_igry2.pdf
3. Рубинштейн С. В. Основы общей психологии / С. В. Рубинштейн. – [изд. 2-е]. – СПб. : Издательство Питер, 2002. – 720 с.
4. Коченгіна М. В. Розвідка класифікації дитячих іграшок-провокаторів [Електронний ресурс] / М. В. Коченгіна. – Режим доступу : http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_73/part_1/4.pdf

Стаття надійшла до редакції 21.01..2019.

ЛУЦЕНКО Ирина

доктор пед. наук, доцент, профессор, заведующий кафедрой методик и технологий дошкольного образования НПУ имени М.П.Драгоманова

ул. Пирогова, 9, Киев, Украина, 03115

E-mail:sofiras@ukr.net

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ПОДБОРУ ИГРУШЕК И ОРГАНИЗАЦИИ ИГРОВОЙ ДЕЯЛЬНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ ИЗ СЕМЕЙ УЧАСТНИКОВ АТО И ВНУТРЕННЕ ПЕРЕМЕЩЕННЫХ ЛИЦ

Резюме. В статье проведено исследование проблемы обоснования психолого-педагогических подходов к подбору игрушек и организации игровой деятельности дошкольников. Игру охарактеризовано как способ отображения ребенком своих жизненных впечатлений, опыта, пережитых событий, выражения отношения к значимым сторонам действительности. К таким сторонам отнесено семью ребенка, отношения в семье, изменения жизненных обстоятельств, в которых находится семья.

Определено то, что реализация развивающего и воспитательного воздействий игры зависит от педагогической организации игровой деятельности, которая осуществляется с учетом психологических (возрастных и индивидуальных) особенностей развития. Сделан вывод о том, что должны учитываться выделенные индивидуальные особенности развития детей из семей участников АТО и внутренне перемещенных лиц. Также должны учитываться особенности семейного воспитания детей. Обосновано то, что на возникновение игры влияют не только предметные знания о деятельности людей и их отношениях, а и разнообразные переживания ребенка, вызванные его отношением к значимым сторонам действительности. Обращено внимание на игры, которые возникают по инициативе детей,

поскольку в них дети отображают эпизоды психотравмирующих событий из их жизни и жизни их семей.

Выделено игровые отношения ребенка со сверстниками – игровыми партнерами, в которых он проявляет индивидуальные особенности развития, свойственные ему качества, черты характера, особенности поведения, эмоциональные переживания.

Рассмотрены критерии подбора игрушек и охарактеризовано куклу как игрового партнера ребенка. В частности, выделено такие критерии, как социальная и психологическая безопасность игрушки. Подчеркнуто, что среди игрушек, которые предлагаются детям, не должны оказаться «антиигрушки», которые распространяют антиценности, провоцируют проявления агрессии, ненависти; некачественные игрушки – «игрушки-провокаторы».

В рамках куклотерапии предлагается организовывать изготовление детьми кукол из различных материалов.

Ключевые слова: игрушка, игровая деятельность, игровые отношения, индивидуальные особенности развития, психотравма.

LUTSENKO Iryna

Dr. in Pedagogy, Professor, Head of the Department of Methods and Technologies of Pre-school Education National Pedagogical University named after Dragomanov

Pyrohov Street, 9, Kyiv, Ukraine, 01601

E-mail:sofiras@ukr.net

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL APPROACHES TO THE SELECTION OF TOYS AND THE ORGANIZATION OF GAME ACTIVITIES WITH PRESCHOOLERS FROM THE FAMILIES OF ANTI-TERRORISTIC OPERATION PARTICIPANTS AND INTERNAL TRANSMITTED PERSONS

Abstract. Introduction. The article deals with the problem of substantiation and implementation of modern psychological and pedagogical approaches to the selection of toys and the organization of game activities with preschoolers.

The game is described as a way of recreating the child's life impressions, experienced events, expressing the attitude to significant aspects of performance. The game relations of a child with peers to reveal the peculiarities of one's own development, qualities, behavior and emotional experiences are singled out. The criteria for the selection of toys are considered and the doll is described as a game partner of a child.

Analysis of publications. Substantial works on the psychology of children's play belong to L. Vigotsky, O. Leontiyev, D. Elkonin, S. Rubinstein. At the present stage, the problem of children's play is considered in the works of K. Kaplunova, K. Karasyova, I. Karabayeva, T. Pirozhenko, G. Tarasenko, M. Savchenko and others. A significant place in the problem of the organization of gaming activities of children is devoted to the selection of toys. S. Povorozniuk regards Ukrainian folk toys as an ethno-cultural means of bringing children up in the families of ATO participants and internally displaced persons.

Purpose. The purpose of the article is to substantiate the psychological and pedagogical approaches to the organization of gaming activities of children from the families of ATO participants and internally displaced persons in the context of a personally oriented model of preschool education.

Results. Realization of the developmental and educational influences of a play on different spheres of a child depends on the organization of the game activity carried out on the condition of considering psychological peculiarities of a child's development. Therefore, the individual peculiarities of development of children from the families of ATO participants and internally displaced persons should be taken into account. Special attention of an educator should be drawn to

the real gaming relations, since it is in them that both positive and disturbing features of development of children of these categories can be manifested.

When choosing toys, it is necessary to conduct a psychological and pedagogical expertise, in particular for such criteria as social and psychological safety. Be aware not to offer "anti-toys" to children. Such low-quality toys as "toys-provocateurs" can cause aggression and hatred.

To organize gaming activities, it is advisable to use a doll. As part of lalo therapy it is appropriate to suggest children making dolls using different materials.

Conclusion. In the process of organizing game activities, the individual peculiarities of children's development should be taken into account. Also, we should pay attention to the specifics of both categories of families and their approach to educating of children. A selection of toys and development of gaming relationship between children is an important aspect of organizing this activity.

Key words: a toy, game activity, game relations, individual peculiarities of development, psychotrauma.

REFERENCES

1. Lutsenko, I. O., Bohush, A. M., Kalmykova, L. O., Kuzmenko, V. U., Povorozniuk, S. I., Reipolska, O. D. (2018). Psykholoho-pedahohichnyi suprovid vykhovannia i rozvytku ditei doshkilnoho viku z rodyn uchasnykiv ATO i vnutrishno peremishchenykh osib: kontsepsiia, metodyka, tekhnolohii [Psychological and pedagogical support of upbringing and development of children of preschool age from the families of ATO participants and internally displaced persons: concept, methodology, technology]. K. : Vydavnytstvo NPU imeni M. P. Drahomanova. [in Ukrainian].
2. Elkonin D. B. Psikhologiya igry [Game psychology] Retrieved from http://www.pseudology.org/psychology/psychologiya_igry2.pdf [in Russian].

3. Rubinshteyn, S. V. (2002). *Osnovy obshchey psikhologii* [Basics of general psychology]. Sankt-Peterburg: Izdatelstvo Piter. [in Russian].
4. Kochenhina M. V. *Rozvidka klasyfikatsii dytiachykh ihrashok-provokatoriv* [Exploration of the classification of children's toys-provocateurs] Retrieved from http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_73/part_1/4.pdf [in Ukrainian].

(переклад зроблено особисто автором статті)

УДК 373.2.015.31:502/504]:688.72/.73

АНДРЕЄВА Тамара

кандидат філософських наук, доцент кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

вул. В. Сухомлинського 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна 08400

E-mail: andreeva.tamar.t@gmail.ua

ДЗЮБЕНКО Олена

кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

E-mail: alena_dzybenko2008@ukr.net

ІГРАШКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. Анотація. В статті висвітлено форми і методи формування екологічної культури дітей дошкільного віку за допомогою іграшок. Доведено, що на виховання дітей дошкільного віку, їх соціалізацію,

формування їх світогляду та ціннісних орієнтацій стосовно світу природи впливає практично все, що їх оточує, незалежно від того, цей вплив відбувається безпосередньо чи опосередковано.

Автори наголошують, що провідною діяльністю дітей дошкільного віку є гра, саме в ній органічно і невимушено дитина набуває знань, знайомиться з довкіллям. Тому використання відповідних ігор та іграшок для формування екологічної культури є необхідною умовою сучасного навчально-виховного простору закладів дошкільної освіти.

Зауважено, що дітям 2 – 3 років доцільно пропонувати іграшкових як свійських, так і диких тварин даної місцевості, а також найвідоміших тварин планети, таких як слон, мавпа, жираф, крокодил. Про кожну тварин дорослий повинен дати доступну інформацію – де вона живе, чим харчується, розповісти про характерні особливості поведінки в природі. Бажано підібрати картинки на відповідну тематику, розповісти казки, вивчити віршики. Дітям починаючи з цього віку починають збирати бібліотеку, і обов'язкове місце в ній повинні зайняти енциклопедії на природничу тематику.

Встановлено, що гра є провідною діяльністю дітей дошкільного віку. «Важливий чинник успішного перебігу та розвитку творчих ігор – це іграшка. Конче потрібно забезпечити у групі достатню кількість іграшок для всіх дітей, адже саме вони допомагають залучити малюків до гри. Якщо немає чи бракує іграшок, діти майже не розвивають сюжету гри, оскільки їм потрібний конкретний «матеріальний» центр, який би надавав сенсу чи змісту їхній діяльності. Іграшка для дитини – це справжній предмет, з яким вона вступає в реальну взаємодію.

Отже, іграшка є незамінним атрибутом дитинства, і якраз іграшки, які зображують тварин реалістично, сприятимуть вихованню у дітей

дбайливого ставлення до природи, формуванню екологічної культури і набуттю відповідних знань. В подальших дослідженнях звернемося до висвітлення ролі іграшок в формуванні екологічної культури в контексті наступності і перспективності.

Ключові слова: іграшка, культура, екологія, екологічна культура, діти дошкільного віку.

Мораль природи – ось та єдина релігія, яку дослідник природи пропонує своїм співгромадянам, народам, людству, майбутнім поколінням, які звільнилися від упереджень, котрі так часто порушували щастя їх предків.

Поль Гольбах

Актуальність дослідження. На сучасному етапі історичного поступу Української держави питання охорони природи й формування екологічної культури перебувають в центрі уваги всього суспільства, адже екологічна ситуація в Україні, як і в усьому світі, надзвичайно загострилася. Як наслідок, сучасне суспільство внаслідок втручання людини в природні геобіоценози балансує на критичному порозі екостабільності. По багатьох позиціях Україна нині займає передові місця у світовому рейтингу антропогенної загрози довкіллю. У цьому контексті особливого значення набуває всебічне дослідження і переосмислення на сучасних методологічних засадах формування природодоцільної поведінки з врахуванням багатовікового досвіду існування людства в природному середовищі та впровадження традицій раціонального природокористування в сучасний соціум. Особливо важливо розпочати таку роботу з раннього віку, використовуючи весь накопичений досвід як народної педагогіки, так новітніх досліджень.

Стрімкі трансформаційні процеси в галузі дошкільної освіти та виховання в Україні спрямовані на втілення в життя дитиноцентричної моделі виховання, навчання і розвитку дошкільника, детального вивчення та врахування в навчально-виховному процесі індивідуальних особливостей та потенційних можливостей кожної дитини. Такий підхід актуалізує потребу сучасної дошкільної науки в розробці інноваційних концептуальних положень, підходів і умов до формування ціннісного ставлення як до людей найближчого оточення, до всього людства, до природного і суспільного довкілля.

Сучасна освіта, спрямована на втілення гуманістичних і духовних орієнтирів, на даному етапі історичного поступу людства є стратегічною лінією розвитку особистості, суспільства, нації й держави, запорукою майбутнього, масштабною сферою розбудови суспільства, його політичної, соціально-економічної, культурної й наукової організації. Вона є засобом відтворення й нарощування інтелектуального, морального і духовного потенціалу народу, виховання в дитини ціннісного ставлення до всього живого.

Освіта виховує громадянина України, прищеплює любов до української культури, повагу до народних традицій, формує ціннісне ставлення до предметів суспільного довкілля, до рідної природи і в кінцевому результаті до Батьківщини. Вона підпорядкована формуванню системи національних інтересів як головних пріоритетів світоглядної культури, вихованню бережного ставлення до природного довкілля.

Зміст освітньої лінії «Дитина у природному довкіллі» містить доступні дитині дошкільного віку уявлення про природу планети Земля та Всесвіт, розвиток емоційно-ціннісного та відповідального екологічного ставлення до природного довкілля. Природнича освіченість передбачає

наявність уявлень дитини про живі організми і природне середовище, багатоманітність явищ природи, причинно-наслідкові зв'язки у природному доквіллі та взаємозв'язок природних умов, рослинного і тваринного світу, позитивний і негативний вплив людської діяльності на стан природи. Ціннісне ставлення дитини до природи виявляється у її природодоцільній поведінці: гуманне ставлення до рослин і тварин; готовність включатись у практичну діяльність, що пов'язана з природою; дотримання правил природокористування [1, с.6].

На виховання дітей дошкільного віку, їх соціалізацію, формування їх світогляду та ціннісних орієнтацій стосовно світу природи впливає практично все, що їх оточує, незалежно від того, цей вплив відбувається безпосередньо чи опосередковано. Найбільшою мірою у своїх почуттях, поведінці, рисах характеру дитина зобов'язана своєму найближчому оточенню – родині, та найближчим для неї людям – батьку й матері та педагогам дошкільних навчальних закладів, рівню сформованості їхньої загальної, педагогічної та екологічної культури, ступеню готовності до виховання дитини, їхнім особистісним якостям та ціннісним орієнтаціям.

Провідною діяльністю дітей дошкільного віку є гра, саме в ній органічно і невимушено дитина набуває знань, знайомиться з доквіллям. Тому використання відповідних ігор та іграшок для формування екологічної культури є необхідною умовою сучасного навчально-виховного простору закладів дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психолого-педагогічні особливості формування екологічної культури були предметом наукових пошуків Г. Беленької, Н. Лисенко, З. Плохій, Г. Тарасенко, Н. Яришевої та ін. Іграшку як знаковий предмет дошкільного дитинства досліджували Н. Гавриш, О. Долинна, Т. Піроженко, Н. Химич та ін.. Але використання

іграшки як засобу формування екологічної культури дітей дошкільного віку висвітлено недостатньо, що й дало привід для написання даної статті.

Мета дослідження полягає у розкритті методів і прийомів роботи з іграшками для формування у дітей дошкільного віку екологічної культури.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури показав, що на сьогоднішній день відсутнє єдине, загальноприйняте визначення терміну «культура». Психологічний словник наводить таке визначення «**Culture** — «обробіток», «обробляти») — сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії; історично набутий набір правил усередині соціуму для його збереження та гармонізації. **Культура** є складною системою буття» [2, с. 442]. За допомогою цього поняття характеризується соціально – історичне значення для суспільства і особистісний сенс для індивідів певних явищ дійсності. Філософський енциклопедичний словник пояснює це поняття як вказівку на соціальне значення певних явищ дійсності, адже вся сукупність предметів людської діяльності, суспільних відносин і включених в цю систему явищ може виступати в якості предметних об'єктів культурних відношень. У філософії культура визначається як специфічний спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, представлений у продуктах матеріальної і духовної праці, в системі соціальних норм і закладів, в духовних цінностях, в сукупності відносин людей і природи, між собою і до самих себе. Культуру прийнято визначати через протиставлення її природним явищам, оскільки одним з найважливіших проявів культури є відбиток свідомої діяльності суб'єкта на відміну від природного буття природних тіл. Проте насправді в процесі еволюції суспільства виникає наростаюче їх взаємопроникнення і взаємозумовленість. Культура - це прояв свідомої діяльності, вона

характеризує ступінь свободи суб'єкта по відношенню до природної і соціальної необхідності.

Культура в якості соціального явища може бути визначена в найзагальнішому вигляді як спосіб життя людини і суспільства. І в цьому своєму статусі культура являє собою найважливіший компонент і показник рівня розвитку людської цивілізації.

Головна функція феномену культури – людинотворча або гуманістична. Інші функції пов'язані з нею. Функцію передачі соціального досвіду часто називають функцією історичної наступності або інформаційною. Культуру вважають соціальною пам'яттю людства. Вона увіковічена в знакових системах, усних переказах, казках, легендах, звичаях та обрядах, календарних та родинних святах, пам'ятниках літератури і мистецтва, філософії, релігії та ін. Однак це не просто складування запасів соціального досвіду певного народу, а засіб жорсткого відбору і активної передачі найкращих і найдоцільніших зразків народної творчості. Розрив культурної наступності поколінь призводить до суспільної амнезії, прирікає прийдешні покоління на втрату соціальної пам'яті. Можна сміливо стверджувати, що суспільство є інтелектуально багатим настільки, наскільки ним використовуються знання, які знаходяться в культурному генофонді людства. Всі типи суспільств суттєво відрізняються насамперед по цій ознаці.

Культуру прийнято визначати через протиставлення її природним явищам, оскільки одним з найважливіших проявів культури є відбиток свідомої діяльності суб'єкта на відміну від природного буття природних тел. Однак насправді в процесі еволюції суспільства виникає наростаюче їх взаємопроникнення і взаємообумовленість. Культура - це прояв свідомої

діяльності, вона характеризує ступінь свободи суб'єкта по відношенню до природної і соціальної необхідності.

Екологія (від [дав.-гр. οἶκος](#) — середовище, житло і [λόγος](#) — вчення, наука) - біологічна дисципліна, яка вивчає взаємовідносини організму з середовищем існування, а також організацію і функціонування популяцій, видів, біоценозів, біосфери, охоплює вивчення глобальних процесів на планеті Земля, вивчення мешканців океанів і суходолу та їх взаємодії. Термін вперше запропонував німецький біолог [Ернст Геккель](#) в 1866 р. в книзі «Загальна морфологія організмів» («Generelle Morphologie der Organismen») для позначення біологічної науки, яка вивчає взаємовідносини організмів з їх середовищем. Стосовно рослин цей термін вперше був використаний данським ботаніком Е. Вармінгом у 1895 році.

Екологія в даний час є важливою науковою основою раціонального використання природних ресурсів та стійкого розвитку суспільства, охорони біологічного різноманіття. Екологічне знання дозволяє розробити дієві кроки до подолання екологічної кризи та вирішувати інші екологічні проблеми.

Екологічна культура — окрема галузь людської духовності, пізнання та практики, яка визначає характер та способи відносин людини з біосферою.

Екологічна культура звернена до двох світів - природного довкілля і внутрішнього світу людини. Своїми цілями вона спрямована на створення природодоцільного устрою чи ладу в природі та на виховання високих гуманістичних життєвих цінностей та орієнтирів у людському житті стосовно довкілля. Основою екологічної культури є екологічна життєдіяльність, що виявляється в різних формах та втіленнях. Об'єктами, на які спрямована життєдіяльність, можуть бути елементи як живої

(включаючи людину), так і неживої природи, що входять у сферу людських інтересів.

Сучасне суспільство опинилося перед вибором: або зберегти існуючий спосіб взаємодії з природою, що неминуче може призвести до екологічної катастрофи, або зберегти біосферу, придатну для життя, але для цього необхідно змінити сформований тип діяльності, який визначають як антропоцентричний. Останнє можливе за умови докорінної перебудови світогляду людей, ломки цінностей в області як матеріальної, так і духовної культури та формування нової - екологічної культури. «Зміст екологічного виховання як процесу включає в себе декілька послідовних стадій, кінцевим результатом яких повинна бути особистість із сформованою екологічною культурою. Для того, щоб на практиці реалізувати дане завдання необхідно чітко усвідомити методику роботи. основними стадіями такого процесу є : 1) засвоєння дітьми екологічних знань; 2) перетворення їх в елементи переконань як основний стрижень свідомості» [3, с.50].

Починати процес формування екологічної культури слід якомога раніше, в тут неможливо обійтися без іграшок. Вже на першому році життя дітям слід пропонувати іграшки, які допоможуть дитині ознайомитися з світом тварин. Ці іграшки повинні бути зручні для користування – не давати дітям занадто великих іграшок, маленькі для дітей цього віку теж неприпустимі. Іграшки не повинні мати гострих кутів та реалістично відображати характерні ознаки тварини. При ознайомленні з іграшкою дорослий повинен назвати її, а також бажано дати ім'я тваринці, яке дитина може легко запам'ятати і вимовляти. Слід показати способи гри – погодувати тваринку, погладити, пожаліти, коли вона впала, взяти на прогулянку, збудувати житло тощо. В цей час можна використовувати

народні забавлянки «Сорока-ворона», колискові про котика, півника, голубів та ін.

Дітям 2 – 3 років доцільно пропонувати іграшкових як свійських, так і диких тварин даної місцевості, а також найвідоміших тварин планети, таких як слон, мавпа, жираф, крокодил. Про кожну тварин дорослий повинен дати доступну інформацію – де вона живе, чим харчується, розповісти про характерні особливості поведінки в природі. бажано підібрати картинки на відповідну тематику, розповісти казки, вивчити віршики. Дітям починаючи з цього віку починають збирати бібліотеку, і обов'язкове місце в ній повинні зайняти енциклопедії на природничу тематику. дитині пропонують знайти зображення тварини в енциклопедії, читають наведену інформацію.

Гра є провідною діяльністю дітей дошкільного віку. «Важливий чинник успішного перебігу та розвитку творчих ігор – це іграшка. Конче потрібно забезпечити у групі достатню кількість іграшок для всіх дітей, адже саме вони допомагають залучити малюків до гри. Якщо немає чи бракує іграшок, діти майже не розвивають сюжету гри, оскільки їм потрібний конкретний «матеріальний» центр, який би надавав сенсу чи змісту їхній діяльності. Іграшка для дитини – це справжній предмет, з яким вона вступає в реальну взаємодію. Нагадуючи малюкові набутий досвід або переживання, іграшка стає центром його гри, і малюк намагається за її допомогою розвинути діяльність, аналогічну попередньому досвідові» [4, с.34]. Дітям середнього дошкільного віку пропонують більшу кількість іграшок, які зображують тварин. Іграшки мають бути з різного матеріалу – гумові, пластмасові, глиняні, м'які, але вони повинні відображати основні характерні особливості тварин різних системних груп – рептилії, риби, птахи, плазуни, ссавці різних кліматичних зон. Внесення нової іграшки

потрібно подавати як сюрпризний момент, наприклад – хтось кинув шишки коли діти готові до заняття – до дітей завітала білочка і хоче з ними погратися. Тут доречно розповісти, де живе білочка, хто її сусіди, яке в неї житло, про спосіб життя в дану пору року. Також використовують художнє слово, картинки, відеофільми, дидактичні і словесні ігри. можна запропонувати дітям самим придумати невелике оповідання про якусь життєву ситуацію – загубилося білченя, білочка до зими готується тощо. В наступні дні іграшкову білочку залучають в різні види ігор – сюжетно-рольові, дидактичні, рухливі, ігри-драматизації тощо.

В групі дітей старшого дошкільного віку обов'язково повинен бути глобус. Дітям розповідають про причини зміни дня і ночі, пір року наочно показуючи це за допомогою глобуса і ліхтарика. Також розповідають про особливості рослинного і тваринного світу в різних кліматичних зонах. При проведенні даної роботи обов'язково використовують іграшки. показують на глобусі місце поширення даного виду, розповідають про екологію тварини – яке житло вона собі будує, чим харчується, які взаємовідносини з іншими видами, які мешкають на цій території. Формуванню екологічної культури сприятимуть такі проблемні запитання: «Які умови треба забезпечити, щоб ця тварина почувалася добре?», «Якщо люди будуть знищувати і забруднювати природу, що може статися з твариною?», «Які заходи можна запропонувати для збереження виду?» тощо. До роботи слід залучити батьків, давати дітям цікаві домашні завдання, наприклад перед проведенням гри-подорожі «Екскурсія в заповідник Асканія-Нова» запропонувати кожній дитині разом з батьками підготувати інформацію про якусь тварину. В цьому віці діти вже починають вивчати букви, щоб зробити цей процес цікавим, дітям пропонують вибрати тварин, назва яких починається з тієї ж букви, що і

ім'я дитини – Зоя готує інформацію про зебру, Василько про верблюда, Аня про антилопу, Богдан про [буйвола](#). Дітям доводять, що немає «красивих» і «негарних», «корисних» і «шкідливих» тварин. Всі тварини мають однакове право на життя, і людина як розумна істота повинна створити для них відповідні умови, якщо вона вторглася в геобіоценоз і порушила його.

Дітей слід ознайомити не лише з широко розповсюдженими тваринами, але і з тими, які потрапили до Червоної книги і потребують особливого піклування. В нагоді стануть реалістичні мультфільми та відеофільми. Також доцільно створити в груповій кімнаті макети певних кліматичних зон і після ознайомлення з твариною іграшку розміщувати саме там.

Висновки. Іграшка є незамінним атрибутом дитинства, і якраз іграшки, які зображують тварин реалістично, сприятимуть вихованню у дітей дбайливого ставлення до природи, формуванню екологічної культури і набуттю відповідних знань. В подальших дослідженнях звернемось до висвітлення ролі іграшок в формуванні екологічної культури в контексті наступності і перспективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М. (нова редакція). Київ, 2012. 26с.
2. Психологический словарь / Под общ. ред. А. в. Петровского, М. Г. Ярошевского. – 2-е изд, испр. И доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
3. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник-педагог. Навчально-методичний посібник для ВНЗ. – К.: Видавничий дім «Слово», 2009. – 400 с.

4. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку/ Авт. – упор. А. Л. Бурова. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 256 с.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2019

АНДРЕЕВА Тамара

кандидат философских наук, доцент кафедры психологии и педагогики дошкольного образования, ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды».

Ул. В. Сухомлинского, 30, С. Переяслав-Хмельницкий, Киевская область, Украина, 08400

E-mail: andreeva.tamar.t@gmail.ua

ДЗЮБЕНКО Елена

кандидат биологических наук, доцент кафедры биологии и методики обучения ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»

E-mail: alena_dzybenko2008@ukr.net

ИГРУШКА КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Резюме. В статье освещены формы и методы формирования экологической культуры детей дошкольного возраста с помощью игрушек. Доказано, что на воспитание детей дошкольного возраста, их социализацию, формирование их мировоззрения и ценностных ориентаций по отношению к миру природы влияет практически все, что их окружает, независимо от того, это влияние происходит непосредственно или косвенно. Авторы подчеркивают, что ведущей деятельностью детей дошкольного возраста является игра, именно в ней органично и

непринужденно ребенок приобретает знания, знакомится с окружающей средой. Поэтому использование соответствующих игр и игрушек для формирования экологической культуры является необходимым условием современного учебно-воспитательного пространства учреждений дошкольного образования.

Замечено, что детям 2 – 3 лет целесообразно предлагать игрушечных как домашних, так и диких животных данной местности, а также самых известных животных планеты, таких как слон, обезьяна, жираф, крокодил. О каждой животных взрослый должен дать доступную информацию – где она живет, чем питается, рассказать о характерных особенностях поведения в природе. Желательно подобрать картинки на соответствующую тематику, рассказать сказки, выучить стишки. Детям начиная с этого возраста начинают собирать библиотеку, и обязательное место в ней должны занять энциклопедии на природную тематику.

Установлено, что игра является ведущей деятельностью детей дошкольного возраста. "Важный фактор успешного течения и развития творческих игр-это игрушка. Крайне необходимо обеспечить в группе достаточное количество игрушек для всех детей, ведь именно они помогают привлечь малышей к игре. Если нет или не хватает игрушек, дети почти не развивают сюжета игры, поскольку им нужен конкретный «материальный» центр, который бы предоставлял смысла или содержания их деятельности. Игрушка для ребенка – это настоящий предмет, с которым он вступает в реальное взаимодействие.

Итак, игрушка является незаменимым атрибутом детства, и как раз игрушки, которые изображают животных реалистично, будут способствовать воспитанию у детей бережного отношения к природе, формированию экологической культуры и приобретению

соответствующих знаний. В дальнейших исследованиях обратимся к освещению роли игрушек в формировании экологической культуры в контексте преемственности и перспективности.

Ключевые слова: игрушка, культура, экология, экологическая культура, дети дошкольного возраста.

ANDREEVA Tamara

candidate of philosophy, associate Professor of psychology and pedagogy of preschool education, SHEI «Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University».

V. Sukhomlinsky str., 30, С. Pereyaslav-Khmelnytsky, Kiev region, Ukraine 08400

E-mail: andreeva.tamar.t@gmail ua

DZIUBENKO Olena

PhD. in Biology, Associate Professor of the Department of Biology and Methodology of Education SHEI «Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University».

V. Sukhomlinsky str., 30, С. Pereyaslav-Khmelnytsky, Kiev region, Ukraine 08400

E-mail: alena_dzybenko2008@ukr.net

TOY AS A MEANS OF FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE OF PRESCHOOL CHILDREN

Summary. The article highlights the forms and methods of formation of environmental culture of preschool children with toys. It is proved that the upbringing of preschool children, their socialization, the formation of their worldview and value orientations in relation to the world of nature affects almost everything that surrounds them, regardless of whether this influence occurs directly or indirectly. The authors emphasize that the leading activity of

preschool children is a game, it is in it organically and naturally the child acquires knowledge, gets acquainted with the environment. Therefore, the use of appropriate games and toys for the formation of environmental culture is a necessary condition for the modern educational space of pre-school institutions.

Abstract. Abstract. The leading activity of preschool children is a game, it is in it organically and naturally the child acquires knowledge, gets acquainted with the environment. Therefore, the use of appropriate games and toys for the formation of environmental culture is a necessary condition for the modern educational space of pre-school institutions.

Analysis of publication. Psycho-pedagogical features of formation of ecological culture has been the subject of scientific research G. Blanco, N. Lysenko, S. Bad, Tarasenko, N. Arisawa etc. the Toy as the iconic subject of early childhood researched N. Gavrish, A. Valley, So Pirozhenko, N. Khimich, etc.. But the use of toys as a means of formation of environmental culture of preschool children is not sufficiently covered, which gave rise to the writing of this article.

Purpose. The purpose of the study is to reveal the methods and techniques of working with toys for the formation of environmental culture in preschool children.

Results. The analysis of scientific literature showed that today there is no single, generally accepted definition of the term "culture". The psychological dictionary gives such definition "Culture - "cultivation", "to process") — set of the material and spiritual values created by mankind throughout its history; historically acquired set of rules in society for its preservation and harmonization. Culture is a complex system of life".

Children 2-3 years it is advisable to offer a toy both domestic and wild animals of the area, as well as the most famous animals of the planet, such as

elephant, monkey, giraffe, crocodile. An adult should give accessible information about each animal – where it lives, what it eats, tell about the characteristic features of behavior in nature. it is desirable to pick up pictures on the corresponding subject, to tell fairy tales, to learn rhymes.

Conclusion. Toy is an indispensable attribute of childhood, and just toys that depict animals realistically, will contribute to the education of children respect for nature, the formation of environmental culture and the acquisition of relevant knowledge. In further studies, we turn to the role of toys in the formation of ecological culture in the context of continuity and prospects.

Key words: toy, culture, ecology, ecological culture, preschool children.

REFERENCES

1. Basic component of pre-school education / scientific Director: A. M. Bogush, full member of the national Academy of SCIENCES of Ukraine, Prof. science; Ed. Qty: Bogush A. M. (new edition). Kyiv, 2012. 26С.
2. Psychological dictionary / Under the General editorship of V. Petrovsky, M. G. Yaroshevsky. - 2nd ed., ISPR. And DOP. - M.: Politizdat, 1990. - 494 p.
3. Lysenko N. Theory and practice of environmental education: preschool teacher. Educational and methodical manual for UNIVERSITIES. - K.: publishing house "Word", 2009. - 400 p.
4. Organization of game activities of preschool children/ Auth. – stop. A. L. Drilling. – Ternopil: Mandril, 2010. - 256 p.

(англійською мовою переклала О. Дзюбенко – кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»)

УДК 373.2.015.31:159.942

ВОЛІК Наталія

аспірант кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Богдана Хмельницького

вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь, Україна, 72300

E-mail: n.volik.n@gmail.com

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДОШКІЛЬНИКА

Анотація. У статті надано визначення поняття “дидактичні ігри”, розкрито його сутність, вказано на доцільність використання дидактичних ігор для розвитку емоційного інтелекту. Також надано визначення понять “емоційний інтелект” та “емпатія”; наголошено на важливості розвитку емоційного інтелекту в дошкільному дитинстві, уточнено з якого саме віку слід починати цю роботу. Ознайомлено з поняттям афекту. Наведено перелік дидактичних ігор, направлених на розвиток емоційного інтелекту дошкільника, в порядку, що на нашу думку забезпечує найефективніший результат у напрямку розвитку емоційного інтелекту. Також викладено загальні методичні рекомендації та методичні вказівки щодо використання поданих дидактичних ігор в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. Рекомендовано використовувати піктограми (картки із зображенням емоцій) для проведення ігор. Визначено мету та завдання дидактичних ігор для розвитку емоційного інтелекту. Представлено поняття базових емоцій людини, подано перелік базових емоцій, з якими слід ознайомити дитину дошкільного віку під час освітнього процесу.

У статті зазначено, що проведення дидактичних ігор з розвитку емоційного інтелекту не є роботою суто спеціаліста вузької направленості – практичного психолога, а й може, і навіть є необхідним у роботі вихователя, як у системі занять, так і в процесі гурткової роботи у другій половині дня; вони можуть використовуватись як під час роботи в групі, так й індивідуально.

В статті наголошено, що список із дванадцяти ігор, наданих нами, не є вичерпним у роботі педагога, і може бути доповнений ним самостійно.

Виходячи з матеріалів, поданих у статті, можемо зазначити, що вона має як інформаційний так і практичний характер.

Ключові слова: дидактичні ігри, емоційний інтелект, базові емоції, емпатія, розвиток, дитина дошкільного віку, педагог.

Постановка проблеми. Очевидним фактом сьогодення є таке явище, як дедалі зростаюче ускладнення структури сучасного соціуму. Швидкість змін, що відбуваються в світі міжособистісних відносин, змушує людину так само швидко реагувати на ці зміни, розкривати не тільки свій інтелектуальний (когнітивний) потенціал, але й робити впевнені кроки на шляху психологічного розвитку особистості. Зрозуміло, що не всі представники Homo Sapiens прагнуть до глобальних змін в моделі особистісного розвитку. Але наукове співтовариство не може обійти своєю увагою той факт, що на передній план в перспективах розвитку людства виходить така проблема, як «розвиток емоційного інтелекту».

Згадану проблему не оминають і психологи та педагоги дошкілля. Базовий компонент дошкільної освіти – основний документ, за яким впроваджується освітня діяльність у закладах дошкільної освіти, визначає однією з основних компетенцій, якою має оволодіти дитина дошкільного віку, *соціально-комунікативну* [1, с. 11]. Вона, в свою чергу, включає

наступні компоненти: оволодіння елементарними соціальними та морально-етичними нормами міжособистісних взаємин, уміння дотримуватися їх під час спілкування; здатність взаємодіяти з людьми, які її оточують – узгоджувати свої дії, поведінку з іншими; усвідомлювати своє місце в соціальному середовищі; позитивно сприймати себе; вміння співпереживати, співчувати, допомагати іншим, обирати відповідні способи спілкування в різних життєвих ситуаціях.

Тож, якщо якомога раніше розпочати формування цілісної особистості, то й результати розбудови успішного суспільства не змусять довго на себе чекати. На нашу думку, щоб досягти успіхів у навчанні і вихованні дитини, та виконанні тих завдань, що перед педагогами ставить Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті [2] та Національна стратегія розвитку освіти на період 2012-2021 рр. [3], вкрай необхідно розробити та впровадити в дію систему розвитку емоційного інтелекту на усіх ланках освіти. Не дивно, що починати необхідно з дошкільної ланки, як тієї, що передує усім іншим.

Проте, емоційне життя людини має свої закономірності, якими не можна нехтувати при проведенні дослідження та практичної роботи в галузі розвитку емоційного інтелекту. Механізм емоційної регуляції дій дитини передбачає, що педагогічний вплив на її психічний розвиток стає доречним тільки після фізіологічного переходу з раннього у молодший дошкільний вік.

При виборі засобів та методів розвитку емоційного інтелекту дошкільника, нами пропонується звернути увагу на використання дидактичних ігор. Їх можна проводити як у груповій, так і в індивідуальній формі.

Аналіз останніх досліджень. Поняття про утворення «розумних емоцій», що також було покладено і в основу так званого «діяльнісного підходу», було згадано ще у працях видатних психологів Л.С. Виготського [4] та О. М. Леонтьєва [5]. О. В. Запорожець справедливо вказував на те, що тільки узгоджене функціонування інтелектуальної та емоційної сфер, їх єдність можуть забезпечити успішне виконання будь-яких форм діяльності [6].

Поняття «емоційний інтелект» сформувалось в зарубіжній науковій думці вже давно, ще наприкінці 80-х років минулого століття. Його засновниками вважаються американські вчені Дж. Маєр та П. Саловей, які розробили свої положення виходячи з теорії множинного інтелекту Г. Гарднера. Доповнив це поняття їхній колега Д. Карузо. Сутність емоційної компетентності надалі була розвинена Д. Гоулманом у його працях в 1990-ті роки.

Серед вітчизняних дослідників останніх років, які розглядали емоційний інтелект як психологічну проблему, слід зазначити наступних авторів: С.В. Бикова, В.К. Вілюнас, Т.С. Кириленко, І.Г. Павлова, Ю.Г. Черножук, та ін.. Нами також було проаналізовано педагогічну літературу відносно цього питання. Виявлено, що розвитком емоційної сфери дошкільника, як педагогічною проблемою займаються поодинокі дослідники (Н. Д. Трофаїла, В.В. Маршицька). Наразі, наукових педагогічних досліджень такої дефініції, як «емоційний інтелект» дітей дошкільного віку та його розвитку у вказаній групі одержувачів освітніх послуг, віднайдено не було.

Мета статті – надати перелік дидактичних ігор, що використовуються нами у системі розвитку емоційного інтелекту дошкільника та можуть бути застосовані в навчальному процесі будь-якого

закладу дошкільної освіти; надати методичні рекомендації щодо їх використання у роботі педагога.

Виклад основного матеріалу. Згідно визначенню Українського педагогічного словника [7, с. 89], *дидактичні ігри* – це ігри для навчання і виховання дошкільників і школярів. Розвивають сенсорні (чуттєві) орієнтації дітей (на форму, розміри, колір, розташування предметів тощо), спостережливість, увагу, пам'ять, мислення, мову, уміння рахувати. Вони мають також важливе значення для морального виховання, сприяючи розвитку цілеспрямованості, витримки, самостійності, виробляють вміння діяти згідно з певними нормами.

Нас, насамперед, цікавить питання використання дидактичних ігор в дошкільній освіті, а саме відносно розвитку такого нового поки що для вітчизняного наукового співтовариства поняття, як «емоційний інтелект».

Емоційний інтелект (англ. Emotional intelligence) - здатність ефективно розбиратися в емоційній сфері людського життя: розуміти емоції і емоційне підґрунтя відносин, використовувати свої емоції для вирішення завдань, пов'язаних з відносинами та мотивацією [8, с. 79].

Апелюючи до загального визначення дидактичних ігор, поданого на початку даної статті, можна сказати, що вони вже самі по собі мають розвиваючу, в тому числі й емоційний інтелект, функцію. А якщо підібратись до вказаного поняття ближче – безпосередньо до певних ігор – маємо результат ефективного їх використання в цьому напрямку.

Зауважимо, що роботу з розвитку емоційного інтелекту слід починати саме в дошкільний період, при досягненні дитиною чотирирічного віку. Це пов'язано із тим, що у дошкільному віці відбувається переміщення такого психічного явища як *афект* (найсильніший вид емоційної реакції), з кінця діяльності на її початок.

Включається механізм емоційного передбачення наслідків діяльності, який знаходиться в основі емоційної регуляції дій дитини [9, с. 34]. Тобто, суто фізіологічно дитина здатна навчитись керувати своїми емоціями починаючи саме з цього віку.

Загальною **метою** ігор є формування емоційної компетентності дітей дошкільного віку. Відповідно до мети, сформульовано наступні **завдання**:

- ознайомлення дітей з емоційними станами людей;
- посилення інтересу до пізнання емоційних станів;
- спонукання дітей до проявів позитивних емоцій;
- вправлення в умінні висловлювати свої почуття;
- розвиток здатності до *емпатії*;
- формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення до природи та людей;
- формування адекватних морально-етичних уявлень та форм поведінки.

Емпатія (від грец. εμ – у присутності, під час і παθος – почуття, пристрасть) – пасивно-споглядальне розуміння ставлень, почуттів, психічних станів іншої особи без активного втручання з метою надати дійову допомогу на відміну від симпатії, для якої характерне почуття приязні, прихильності, доброзичливості до когось. Процес емпатії є в основному інтелектуальним за своїм змістом [7, с. 116].

Для проведення більшості ігор педагогу необхідно виготовити набір карток-пиктограм. *Пиктограми* – це зображення облич людей у різному емоційному стані. Також можна використовувати «смайлики» або кульки із зображенням базових емоцій. Згідно загальноприйнятому визначенню, *базові емоції* – це ті, що притаманні всім здоровим людям, і які однаково

проявляються у представників різних культур, які проживають на різних континентах. Тобто маються на увазі емоції, спільні для всіх [11].

До базових емоцій за К. Ізардом [12, с. 236] належать: інтерес; радість; здивування; сум; відраза; страх; гнів; презирство; сором; почуття провини.

Загальні рекомендації для розвитку емоційного інтелекту ті ж самі, що і для розвитку будь-яких інших здібностей. Наприклад, не потрібно намагатись протягом одного заняття познайомити дитину зі всім спектром емоцій. Починати необхідно з однієї емоції, наприклад, радості, поступово вводячи усі інші. Або двох протилежних (радість - сум). Для старших дошкільників вже на першому етапі можна додати ще нейтральний емоційний стан – спокій. Роботу з розвитку емоційного інтелекту слід проводити систематично.

Після заняття доречно подарувати кожній дитині сувенір – картинку-«посмішку». Це буде заохочувати дитину до кращого сприймання одержаної інформації [10, с. 5].

Подані дидактичні ігри проводяться нами в межах системи занять з розвитку емоційного інтелекту. Але вони можуть використовуватись і окремо, як гурткова робота в другій половині дня.

В умовах закладу дошкільної освіти таку роботу можуть проводити як практичні психологи, так і вихователі. Адже, саме вихователь більшу частину часу, яку проводить дитина в закладі освіти, має змогу не тільки спостерігати, а й ефективно взаємодіяти з дитиною. Саме вихователь, в решті решт, хоча і поряд з батьками, є зацікавленою особою в отриманні позитивного результату від педагогічних впливів на дитину. Нагадаємо, що згідно професійного кодексу практичного психолога, першою і найголовнішою задачею його, як спеціаліста, є психологічний супровід

дитини під час освітнього процесу. Отже, він закликаний допомогти вихователю у його кропіткій справі навчання і виховання дитини дошкільного віку. Тобто вихователь і практичний психолог мають діяти у тандемі.

Тож, надаємо перелік та опис дидактичних ігор, що якнайкраще, на нашу думку, розвивають емоційний інтелект дошкільника. Ігри подані у порядку їх використання в освітньому процесі, з методичними вказівками та рекомендаціями щодо їх проведення.

1. Гра «Колір радості»

Педагог показує дітям кошик з різнокольоровими предметами, приємними на дотик, однакової форми (наприклад, м'ячі). Та пропонує закрити очі і представити радісний момент свого життя. Потім, розплющивши очі, вибрати предмет певного кольору. Далі дитина має пояснити, чому саме цей колір вона вибрала.

Цю гру можна проводити щодо будь-якої емоції, але починати рекомендується з радості, як найлегшої для впізнавання та відтворення.

2. Гра «Чарівні коробочки»

Перед дітьми виставляють три коробки із зображеннями: радості, суму та спокою. Також дітям роздаються набори невеликих карток із зображеннями згаданих емоцій. Дітям необхідно розсортувати зображення по коробках. Гра проводиться у вільному темпі під музичний супровід зі спокійною мелодією.

3. Гра «Закінчи фразу»

Педагог розпочинає речення. Діти показують відповідними картками свої емоції.

Якщо мені весело, то я...

Якщо я хворію, то я...

Якщо мене ображають, то я...

Якщо у мене день народження, то я...

Якщо мене сварить мама, то я...

Педагогом можуть бути запропоновані й інші варіанти речень.

4. Гра «Який настрій у природи»

Дітям роздаються картки із зображенням природи у різну погоду.

Педагог показує піктограму з емоцією, діти повинні показати відповідне зображення природи. Також можна грати навпаки – педагог показує картку із зображенням природи, діти – відповідну піктограму з емоцією.

5. Гра «Виправ помилку»

Педагог, показуючи одну з піктограм або фотографій (радості, суму, здивування), називає її неправильно. Діти повинні знайти та виправити помилку, назвавши правильно емоцію.

Ця гра використовується на етапі закріплення отриманих про емоції знань.

6. Гра «Добери пару»

Педагог пропонує дітям розглянути фотографії людей та картинки різних казкових персонажів. Кожній дитині необхідно обрати фотографію, визначити емоційний стан того, хто зображений та дібрати до неї картинку із зображенням казкового персонажу, який передає ту ж саму емоцію. Після цього проводиться обговорення результатів гри.

7. Гра «Добери емоцію»

Дітям пропонується вибрати із набору карток з зображенням емоцій протилежні за значенням і пояснити свою думку.

8. Гра «Відгадай»

У кожної дитини на столі лежать комплекти піктограм або «смайликів» із зображенням всіх базових емоцій. Педагог показує картки з

малюнками або фотографіями різних емоцій. Діти повинні вибрати і показати вихователю відповідний «смайлик».

Ця вправа проводиться на завершальному етапі знайомства з емоціями для моніторингу рівня опанування ними.

9. Гра «Чарівний кубик»

Педагог (а надалі й діти) кидає на столі або ковдрі кубик, на кожній грані якого зображена піктограма, що виражає певну емоцію. Дітям необхідно відтворити емоцію, піктограма якої випала на верхній грані кубика.

10. Гра «Музика емоцій»

Педагог пропонує дітям конверти з наборами емоцій. Потім вмикає аудіо записи уривків із творів, що виражають різний настрій. Діти повинні вгадати настрій та емоцію, що відповідає певній мелодії, обрати відповідну піктограму і показати вихователю та іншим дітям.

Для цієї гри бажано підібрати по два або більше фрагментів аудіо записів з кожною емоцією, для того щоб мати можливість скорегувати відповіді тих, хто невірно відгадав настрій твору.

11. Гра «Будь чарівником!»

Дітям пропонується комплект казкових героїв. Їх необхідно розкласти на дві умовні групи: «погані» герої та «гарні». Потім необхідно пояснити чому віднесли до тієї чи іншої групи. На третьому етапі дитина оголошується чарівником і їй пропонується знайти в герої протилежну рису, через яку він переводиться до іншої групи. Таким чином необхідно перекласти усіх героїв. Наприклад, Баба Яга зла, тому що робить усім пакості. Але вона найкраща подруга для Чахлика, то для нього вона добра тощо.

Цю гру проводять із дітьми старшого дошкільного віку, коли вони вже добре орієнтуються у вирі емоцій.

12. Гра «Щасливі предмети»

Педагог роздає кожній дитині картки із зображенням неживих предметів: стільців, вікон, тарілок, речей. Потім ставиться запитання – що потрібно зробити щоб предмет став щасливим? Наприклад, тарілку треба помити, стілець – відремонтувати.

Висновки. Дидактична гра, як засіб та метод розвитку емоційного інтелекту дошкільника, є дієвим інструментом у процесі формування соціально адаптованої особистості. Її позитивною рисою, по-перше, безперечно є той факт, що вона може проводитись у будь-якому виді організованої діяльності та під час майже усіх режимних моментів в умовах закладу дошкільної освіти. По-друге, її можуть використовувати у своїй роботі спеціалісти різного рівня – як практичні психологи, так і вихователі. Це, у свою чергу, посилює взаємодію спеціалістів у напрямку формування особистості дошкільника та підвищує ефективність освітнього процесу. Наведені ігри закликані допомогти згаданим фахівцям організувати практичну частину вказаної роботи. Зауважимо, що поданий список не є вичерпним та передбачає творчий підхід педагога до його використання у роботі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти України. Науковий керівник: А. М. Богуш– К., 2012. - 26 с.
2. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К.: Шкільний світ, 2001. – 16 с.
3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pon.org.ua/novyny/2446->

nacionalna-strategiya-rozvitku-osviti-v-ukrayini.html (дата звернення 25.02.2019)

4. Выготский Л. С. Развитие высших психических функций / Л. С. Выготский. – М.: Изд-во “АПН РСФСР”, 1960. – 449с.
5. Леонтьев А. Н. Деятельность и личность // Вопросы философии, 1974, № 4, с. 87-97; № 5, с. 65-78.
6. Запорожец А.В. Значение ранних периодов детства для формирования детской личности. Принцип развития в психологии: – М., 1978. – 456 с.
7. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник /С. У. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с. URL: <https://hum.edu-lib.com/szbrannoe/goncharenko-s-u-ukrayinskiy-pedagogichniy-slovník-onlayn> (дата звернення: 01.02.2019)
8. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект: исследование феномена // Вопросы психологии. 2006. № 3. С. 78 - 86.
9. Загадковий світ емоцій. Розвиток емоційної сфери дошкільників/ Упоряд. І.В. Молодушкіна. – 2-ге вид. – Х.: Вид. група «Основа», 2012. – 207, [1] с.:іл.. – (Серія «Творчому педагогу»).
10. Ванжа С.М. Чарівний світ емоцій: гурткова робота. Старший дошкільний вік /С.М. Ванжа, О.В. Малікова – Х.: Вид-во «Ранок», 2015. – 112 с. – (Серія «Сучасна дошкільна освіта»). – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM)
11. Психологіс (Енциклопедія практичної психології). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://psychologis.com.ua/bazovye_emocii.htm (дата звернення: 26.02.2019)
12. Изард Кэррол Э. - Психология Эмоций / Кэррол Э. Изард –СПб.: Питер, 2007. — 464 с.: ил.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2019.

ВОЛИК Наталья

аспірант першого курсу Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Богдана Хмельницького (г. Мелітополь, Україна)

ул. Гетманская, 20, г. Мелітополь, Україна, 72300

E-mail: n.volik.n@gmail.com

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ИГРЫ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА ДОШКОЛЬНИКОВ

Резюме. В статье дано определение понятия "дидактические игры", раскрыто его сущность, указано на целесообразность использования дидактических игр для развития эмоционального интеллекта. Также дано определение понятий "эмоциональный интеллект" и "эмпатия"; отмечена важность развития эмоционального интеллекта в дошкольном детстве, уточнены с какого именно возраста следует начинать эту работу. Ознакомлены с понятием аффекта. Приведен перечень дидактических игр, направленных на развитие эмоционального интеллекта дошкольника, в порядке, по нашему мнению обеспечивает эффективный результат в направлении развития эмоционального интеллекта. Также изложены общие методические рекомендации и методические указания по применению представленных дидактических игр в образовательном процессе учреждения дошкольного образования. Рекомендуется использовать пиктограммы (карточки с изображением эмоций) для проведения игр. Определены цели и задачи дидактических игр для развития эмоционального интеллекта. Представлены понятия базовых эмоций человека, перечислены базовых эмоций, с которыми следует ознакомить ребенка дошкольного возраста во время образовательного процесса. В статье указано, что проведение дидактических игр по

развитию эмоционального интеллекта не является работой чисто специалиста узкой направленности - практического психолога. Но и может, и даже необходимо в работе воспитателя, как в системе занятий, так и в процессе кружковой работы во второй половине дня; дидактические игры могут использоваться как во время работы в группе, так и индивидуально.

В статье отмечается, что список из двенадцати игр, предоставленных нами, не является исчерпывающим в работе педагога, и может быть дополнен им самостоятельно.

Исходя из материалов, представленных в статье, можем отметить, что она как информационный так и практический характер.

Ключевые слова: дидактические игры, эмоциональный интеллект, базовые эмоции, эмпатия, развитие, ребенок дошкольного возраста, педагог.

VOLIK Natalia

The postgraduate of the chair of social work, social pedagogy and pre-school education of Melitopol State Pedagogical University named after Bogdan Khmel'nitsky.

Hetmanska str. 20, c. Melitopol, Ukraine, 72300

E-mail: n.volik.n@gmail.com

DIDACTIC GAMES FOR DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF A PRESCHOOLER

Summary. The article makes definition of didactic games, reveals its essentiality, and indicates the expedience of didactic games for development of emotional intelligence. Also article gives the definition of the terms "Emotional intelligence" and "empathy"; stresses the importance of emotional intelligence development in preschool childhood, specifies from what age should this work

be started. It acquaints with the notion of affect. Article provides a list of didactic games, directed on development of emotional intelligence of a preschooler, in a manner which, in our opinion, provides the most effective results in the direction of development of emotional intelligence.

Key words: Didactic games, emotional intelligence, basic emotions, empathy and preschool age child, pedagogue.

Introduction. Obvious factor of today is the phenomenon of growing complication of structure of the modern society. The speed of the changes that occurs in the world of interpersonal relationships, makes people quickly respond to these changes, reveal not only their intellectual (cognitive) potential, but also make confident steps on the way to psychological development of personality. So to the front plan in the prospects of mankind development comes unsettled problem of " development of emotional intelligence ".

The basic component of preschool education - the main document, which implements educational activities in pre-school establishments, defines one of the main competences that a child of preschool age, social and communicative [1, p. 11].

In our opinion, in order to achieve success in education and upbringing of the child, and implementing the tasks that National Doctrine of Educational Development in XXI century [2] and National educational development strategy stated for teachers for the period of 2012-2021 years [3], it is necessary to develop and introduce the system of emotional intelligence growth through education. So, no wonder that it should be started from preschool sphere, as the preceding all others.

However, emotional human life has its own laws, which cannot be neglected in this research and practical work in the field of development of emotional intelligence. The mechanism of emotional regulation of child

provides that pedagogical influence on its psychological development becomes appropriate only after physiological transition from early to the junior preschool age.

When selecting tools and methods for development of emotional intelligence of a preschooler, we offer to pay attention to the use of didactic games. They can be used both in group and in individual form.

Analysis of publications. The notion of the formation of "intelligent emotions", which was also laid as the basis for the so-called "activity approach", was mentioned in the works of prominent psychologists L. S. Vygotsky [4] and O. M. Leontiev [5]. O. Zaporozhets rightly pointed out that only the coordinated functioning of the intellectual and emotional spheres, their unity can ensure the successful implementation of any form of activity [6].

The notion of "emotional intelligence" was formed in foreign scientific thinking long time ago, in the end of 1980th. The founders are American scientists Dg. Mayer and Mr. Salovey who developed their position based on the theory of multiple intelligence G. Gardner. The one who complemented this notion was their colleague D. Caruso. The essence of emotional competence was further developed by D. Goulman in his works in 1990-ies.

It is revealed that development of emotional sphere of a preschooler as pedagogical problem is done by individual researchers (N. D. Trofaila, V.V. Marshicka). Currently, scientific pedagogical researches of such term as "emotional intelligence" of pre-school children and their development in the given group of recipients of educational services, was not found.

Purpose. The aim of the article is to provide a list of didactic games that are used in the development of emotional intelligence of a preschooler and may be used in the educational process of any institution of preschool education; to provide methodological recommendations for the work of the teacher.

Results. According to the definition of the Ukrainian pedagogical dictionary [7, p. 28. 89], *didactic games* are the games for training and education of preschoolers and schoolchildren. They help develop sensory (sensual) orientation of children (the shape, size, color, location of objects, etc.), observation, attention, memory, thinking, language, the ability to count. They also have great significance for the moral education, promoting the development of purposefulness, shutter speed, independence, produce the ability to operate in accordance with certain standarts.

First of all, we are interested in the use of didactic games in preschool education. In particular, regarding development of such new to the national scientific community notion as "emotional intelligence".

Emotional intelligence is the ability to understand the emotions and emotional background of relations, use emotions for solving the problems connected with the relations and motivation [8,C. 79].

It should be noted that the work on development of emotional intelligence should be started in the preschool period, when the child is 4 years old. It is connected with the fact that in preschool ages such mental phenomenon as affect (strongest type of emotional reactions) is transfered from the end of activity on its beginning. The mechanism of emotional predictions of the consequences which is located in the basis of emotional regulation of child is switched on. [9, p. 28-34]. In other words, purely physiologically child can learn to manage their emotions starting from this age.

The overall **goal** of the games is to form the emotional competence of children of preschool age. In accordance with the purposes the following tasks are formed:

- to get children acquainted with emotional disorders of people;
- to increased interest to cognition of emotional states;

- promotion of children to manifestations of positive emotions;
- practice ability to express feelings;
- development of the ability to *empathy*;
- development of positive emotional-successful attitude to the nature and people;
- adequate moral and ethical principles and forms of behavior.

Empathy is passively-contemplative understanding of attitudes, feelings, mental states of another person without active intervention with the aim to provide efficient aid, unlike sympathy for which it is typical to feel amity, commitment and goodwill to someone. The process of empathy is generally intellectual in its meaning [7, p. 28. 116].

For most games pedagogue must make a set of cards/icons. *Icons* are faces of people in different emotional state. According to the accepted definition, *basic emotions* are those who reside in all healthy people and which are shown in the representatives of different cultures living on different continents. In other words, meaning the emotions are common for all [11, 12].

So, we provide the list of the didactic games that will help, in our opinion, develop emotional intelligence of a preschooler. Games are provided in the order they should be used in educational process, with methodical guidance and advice.

1. The game "The Color of happiness"
2. The game "Magic boxes"
3. The game "Finish the phrase"
4. "What mood does nature have"
5. The game "Correct mistake".
6. The game "Choose pair"
7. The game "Pic emotion"

8. The game "Guess"
9. The game "Magic cube"
10. The game "Music of emotions"
11. The game "Be a magician!"
12. The game "Happy objects"

Conclusions. The didactic game, as the tool and method for development of emotional intelligence of a preschooler, is an effective instrument in the process of formation of the social adapted personality. The games intended to help the mentioned specialists to organize a practical part of their work. Note that the list is not exhaustive and provides a creative approach of a teacher to its use in his work.

REFERENCES

1. Bogush A. M. (2012). Bazoviy komponent doshkilnoyi osviti Ukrayini [The basic component of preschool illumination of Ukraine]. Kyiv. [in Ukrainian]
2. Natsionalna doktrina rozvitku osviti Ukrayini u XXI stolitti [The national doctrine of the development of Ukraine on the XXI century] (2001). Kyiv: School light. [in Ukrainian]
3. Natsionalna strategiya rozvitku osviti v Ukrayini na period do 2021 r. [National strategic strategy for development in Ukraine for the period until 2021]. Retrieved from <https://pon.org.ua/novyny/2446-nacionalna-strategiya-rozvitku-osviti-v-ukrayini.html>. [in Ukrainian]
4. Vygotsky, L. S. (1960). *Razvitie vyisshih psihicheskikh funktsiy [Development of Higher Mental Functions]*. Moskow: Publishing house "APN RSFSR". [in Russian]
5. Leontiev A. N. (1974). Deyatel'nost i lichnost [Activity and personality]. *Voprosy psihologii. – Questions of philosophy*, 4, 87-97; 5, 65-78. [in Russian]

6. Zaporozhets A.V. (1978). *Znachenie rannih periodov detstva dlya formirovaniya detskoj lichnosti. Printsip razvitiya v psihologii* [The value of the early periods of childhood for the formation of children's personality. The principle of development in psychology]. Moscow. [in Russian]
7. Goncharenko S. U. (1997). *Ukrayinskiy pedagogichniy slovník [Ukrainian pedagogical vocabulary]*. Kyiv: Libid. Retrieved from <https://hum.edu-lib.com/szbrannoe/goncharenko-s-u-ukrayinskiy-pedagogichniy-slovník-onlayn> [in Ukrainian]
8. Andreeva I. N. (2006). *Emotsionalnyiy intellekt: issledovanie fenomena* [Emotional intelligence: a study of the phenomenon]. *Voprosyi psihologii . – Questions of psychology*, 3, 78 - 86. [in Russian]
9. Molodushkina I. V. (2012). *Zagadkoviy svit emotsiy. Rozvitok emotsiynoyYi sferi doshkilnikiv* [Mysterious world of emotions. Development of the Emotional Sphere of Preschoolers]. - 2nd form. Kharkiv: Publishing group "Osnova". [in Ukrainian]
10. Vanzha S.M., Malikova O.V. (2015). *Charivniy svit emotsiy: gurtkova robota. Starshiy doshkilniy vik* [Magic world of emotions: mug work. Senior preschool age]. Kharkiv: Publishing "Ranok". [in Ukrainian]
11. *Psihologis (Entsiklopediya praktichnoyi psihologiyi)* [Psychology (Encyclopedia of Practical Psychology)] [E-Reader Version]. Retrieved from http://psychologis.com.ua/bazovye_emocii.htm [in Ukrainian]
12. Isard E. Carroll E. (2007). *Psihologiya Emotsiy [Psychology of Emotions]*. – SPb .: Peter [in Russian]

(Переклад зроблено особисто автором статті)

УДК 94:[688.721.2+745.52]:069.51(477.41-21 Переяслав)

ДЕМ'ЯНЕНКО Світлана

канд. педагог. наук, доцент, кафедри психології педагогіки дошкільної освіти, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,

вул. Сухомлинського, 30, м Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08400

E-mail: demianenko.lana@gmail.com

ДЕМ'ЯНЕНКО Наталія

Старший науковий співробітник, Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини, Переяслав-Хмельницький Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»,

вул. Т. Шевченка, 8 м Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08400

E-mail: nataalka_dem@ukr.net

ЩО ПОТРІБНО ЗНАТИ ПРО НАРОДНУ ЛЯЛЬКУ

Анотація. В статті розкривається сутність народної ляльки як самобутнього явища національної культури та важливого засобу передачі виховних, моральних та національних цінностей наступним поколінням. Проаналізовано дослідження вчених питання народної іграшки в різних аспектах вивчення: як предмета матеріальної та духовної культури; як забави, культурного знаряддя; як виду декоративно-прикладного мистецтва; з'ясовуються її витoki, історія розвитку, основи художньої виразності, ознаки вузьколокальні та загальноетнічні.

© Дем'яненко С., Дем'яненко Н., 2019

Стаття є науково-методичною, де представлено польові дослідження народних ляльок Переяславщини, проаналізовано особливості техніки та матеріалів їх виготовлення, описано специфіку та функції ляльки-мотанки у побуті дитини українського села ХХ століття. Встановлено своєрідність виготовлення народної ляльки та типові риси лялькарства Середньої Наддніпрянщини. Дослідження Переяславщини, відкрило досі неописані регіональні особливості ляльки-мотанки в загальній українській традиції її виготовлення. Ляльки мали велике значення для дітей, були частиною побуту. Виготовляли їх маленьким дітям старші жінки способом намотування. В основу брали сіно або тканину, скручували у валик. Зверху накладали клаптик білої тканини, посередині формували голову й замотували ниткою, роблячи «шию». Нитку не зав'язували, робили багато витків навколо шиї і відривали. Ляльку змотували без вузлів. Далі клаптик, примотували до шиї, «одягали» сорочку. Примотували спідницю, щоб було видно поділ сорочки. Спідницю покривали фартухом, примотували весь одяг поясом. Одягали головний убір – стрічку, віночок, хустку.

Зроблено акцент на необхідності формування готовності педагога до розуміння самотності ляльки-мотанки, виховного значення, символіки; демонстрування техніки виготовлення та передачі лялькарства наступним поколінням.

Ключові слова: народна лялька, вузлова лялька, лялька-мотанка, Середня Наддніпрянщина, Переяславщина, освітній процес, виховання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливим науковими чи практичними завданнями. Глобальні світові зміни та реформування української держави позначаються на самотності сучасної людини. Потреба в її ідентифікації відображається у встановленні зв'язку між надбаннями пращурів та сучасним життям. Загострені

переживання нації пов'язані з осмисленням свого місця в світі, пошуку себе. Трансформаційні процеси такого масштабу не можуть відбуватися без світоглядних тенденції та духовно-моральної опори на зруйновані особливо під час радянської доби національні риси ідентичності, своєрідності української нації. Щоб багатство народних традицій, національної культури попередніх поколінь не було втрачено і забуто, а міцнішало і проростало глибшими коренями необхідно берегти і підтримувати творчий спадок у мові, звичаях, моральних законах. На часі надійним тлом для відродження є звернення до національного генетичного коду, який закладеного в українській культурі – звичаях, традиціях, піснях, казках, іграх, іграшках та ін. Одним із головних векторів трансляції національної культури є пробудження інтересу суспільства до народної іграшки, розкриття перед сучасниками її витоків, архетипів та глибинної основи. Сіяти такі зерна необхідно в благодатний ґрунт навчально-виховного процесу, починаючи з найменших. Інтерес педагогів та діячів культури до народного іграшкарства свідчить про його затребуваність у певних колах. Однак, як показує досвід, серед різноманіття народних іграшок, найбільш емоційно привабливішими є народні ляльки. Народні майстрині, педагоги не прямо реконструюють давні взірці різних видів народної ляльки, а створюють сучасні художні образи, розвиваючи традицію. Дослідження народних ляльок свідчать про їх регіональне «гніздове» різноманіття. Виходячи з означеного, важливо не тільки відобразити перед дітьми збірні техніки виготовлення ляльок, часом подарункових не автентичних, а виокремити та продемонструвати дітям секрети регіональних особливостей і таїнства, які перетворюють клаптики тканини у світлий образ «ляльки-оберега», «ляльки-подружки», улюбленої іграшки дитини. Така лялька виховує, навчає, вводить дитину в світ

дорослості. Проблеми народної ляльки її самобутності, популярності в освітньому процесі дітей, компетентності педагогів щодо її значення, особливостей та традицій використання різних її видів, готовність до її творення залишаються малодослідженими. Додаткового аналізу потребують сучасні підходи до організації освітнього процесу в закладах вищої освіти щодо вивчення питання підготовки відповідних фахівців – етнографів, педагогів шкіл та дошкільних установ для роботи з народними іграшками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Питання народної іграшки піднімається у багатьох дослідженнях зарубіжних учених, які присвячені проблемам життя дитини (Р. Вайян, А. Міллер, Д. Левінгстон, О. Брайант, Л. Нерденшільд, Ф. Тейлор, А. Вейль, М. Мід та ін.). Теоретики і практики психології Л. Виготський, Б. Ельконін, Д. Винникотт, М. Осоріна, Є. Смирнова визначають гру та іграшку як основний предмет трансляції базових культурних установок, образів, що становлять основу картини світу. Іграшку як предмет матеріальної та духовної культури вивчають М. Киященко, Е. Маркарян, В. Межуєв, О. Постникова, Е. Соколов, Л. Столович, Н. Чавчавадзе.

Для дитини іграшка, на думку В. Абраменкової, – це не просто забава, а культурне знаряддя, за допомогою якого вона освоює величезний і складний світ, осягає закони людських взаємин і вічні істини [1]. Сучасна українська дослідниця Л. Герус розглядає українську народну іграшку як явище культури та вид декоративно-прикладного мистецтва; з’ясовує її

витоки, історію розвитку, основи художньої виразності, ознаки вузьколокальні та загальноетнічні.

Проблема дослідження народної ляльки досить обмежена у сучасному науковому просторі. На думку В. Мухіної, «улюблена іграшка вчить дитину доброті, здатності ототожнюватися (ідентифікуватися) як із лялькою, так і з людьми. У дітей встановлюються особливі стосунки з лялькою. За роки дитинства кожна дитина по-своєму прив'язується до своєї іграшки, переживаючи, завдяки їй, безліч різноманітних почуттів» [2, с. 127].

Найповніше вивчення традиційної ляльки здійснено у працях українських учених: О. Найдена, Л. Герус та М. Грушевського. Сучасні дослідження народної ляльки продовжуються О. Склярєнко, О. Матвієнко, М. Цивін та ін. Українськими педагогами Т. Коваленко, В. Титаренко, К. Ряхно, О. Щербань розроблено освітні технології використання народних іграшок і народних ігор у вихованні школярів. Однак на сьогодні в Україні обмаль друкованих методичних посібників, які б стисло і докладно розкривали світоглядну сутність народної іграшки Середньої Наддніпрянщини та розроблених технологій з виготовлення народних ляльок, якими могли б користуватися етнографи, педагоги, усі бажаючі.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розкриття особливостей народних ляльок Лівобережжя Київщини як крок до популяризації етнічних іграшок через впровадження у освітній процес українського традиційного промислу – лялькарства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Іграшку розглядаємо як річ призначену дітям для гри: цяцька, лялька, цяцянка, виграшка, забавка [3, с.784]. Іграшка залишається важливим предметом наукових та

практичних досліджень проблем дитинства початку XXI століття. Народні іграшки різноманітні за своїми функціями, формами, значенням. Особливу увагу привертають народні ляльки. Серед українських народних ляльок явищем особливим, певною мірою унікальним, є ляльки Середньої Наддніпрянщини. За дослідженнями О.Найдена українські народні ляльки є саморобними. Їх виготовляли з тканини, соломи, трави, очерету, конопель, липового лубу, кори, кукурудзи. Вони мали велике значення для дітей, були частиною їхнього буденного побуту [4, с.139].

Т.Г Лубенець вважав, що «іграшка є однією із найсуттєвіших потреб дитини, вона необхідна їй як необхідна їжа, повітря та світло». Дитині подобається іграшка не сама по собі, а все те, що можна пов'язати з нею, той довгий ланцюг фантазій, яким дитина доповнює і поширює іграшку». На його думку, кращими іграшками є виготовлені руками самих дітей, адже вони дають можливість виявити власну ініціативу та фантазію. Він радив вихователям вчити дітей виготовляти іграшки із природного матеріалу [5, с. 208].

Серед українських народних ляльок явищем особливим, певною мірою унікальним, є ганчіркові ляльки. Для їх створення використовували тканину, переважно її шматки від «старого» одягу, що вийшов із ужитку, або ті, що залишилися від шиття нового. Ганчіркові ляльки виготовляли намотуванням, зв'язуванням, використовували способи пришивання та вишивання. Спосіб виготовлення отримував місцеві назви «мотати ляльку», «крутити ляльку», «робити ляльку» (Київська область). Ляльки для маленьких дітей найчастіше виготовляли бабусі, мами, старші сестри. Їх називають хатніми, бо зроблені вони власноруч, не куплені. Їхнє місце зазвичай було на печі.

Спогади жительки Переяславщини 1948 року народження свідчать, що не в усіх дівчаток її дитинства були ляльки-мотанки. Це залежало від статків родини. Тоді вже були фабричні ляльки, які заможніші родини могли купити своїм дівчаткам. У міських дітей більшість були куповані «кукли», а сільські дівчатка переважно гралися саморобними ляльками. Таких ганчір'яних красунь, за свідченням інших респондентів, у дівчинки могло бути багато – до двох десятків. «Ляльки мали різну форму, величину й були виготовлені з різних за якістю тканин. Найменші ляльки – фігурки від 8-10 сантиметрів на зріст, а найбільші могли мати величину справжнього немовляти. Ляльки були: «немовлятами», «маленькими дівчатками», «мамами», «бабусями». Ляльок «хлопчиків» майже не було. Кожна лялька мала своє ім'я: немовля на ім'я Оля називала Оленятком, ляльку маленьку дівчинку – Надя, Оленка, Мар'яна, старшу ляльку – Вірка, Параска, Ганна; дорослу ляльку-матір, тітку – Настя, Катерина, Оксана; ляльку-бабусю називала Харитина, Горпина, Улита. Ляльки «жили» в корзині, виплетеній з вербової лози, або у великій торбині з грубого полотна на припічку, а зимою – на печі. Дитяче місце в сільській хаті взимку було на печі, а влітку – біля печі за «татарським столиком» (невеличкий столик із короткими ніжками) та на полу (лежанка справа біля печі, де спали дорослі). Були улюблені ляльки, які більше подобалися, а були не дуже до душі. Неможна пояснити чому так траплялося. Надвір ляльок не виносили, гралися в хаті. Розкладали на припічку, на столику, на полу і гралися. Такі ляльки респондентці робила бабуся 1902 року народження, від якої вона навчилася мотати сама» [6].

Найстарші жительки сіл Вінинці, Лецьки, Мала Каратуль, Помоклі, Гречаники Переяславського району свідчать, що старша дівчинка в сім'ї

могла робити ляльки для своїх молодших сестер. У дослідженнях О.Найдена знаходимо цьому підтвердження [7, с 141].

З розповідей респонденток 1949, 1951 і 1938 років народження, уродженок села Віненці, що на Київщині, стало відомо, вони мали не багато іграшок у своєму дитинстві, гралися в основному «дерев'яним» маленьким посудом, м'ячиками (з вовни), паличками, камінчиками, листочками, трісочками, мотузочками, пір'їнками, нитками, горіхами та іншим підручним матеріалом. Кожна мала одну «куклу» уже років у 6-8, яку купили батьки в місті Переяславі на базарі. Це було дорого, і не аби які балощі для дівчат. З базару для дітей привозили гостинці, частіше ласощі, інколи – свищики, свистунці з дерева чи глини. Ляльок-мотанок у них не було. Не пам'ятають таких із свого дитинства зовсім. На їх думку, такі ганчір'яні ляльки є дуже давніми, у своєму дитинстві вони їх уже застали. Хоча чули про них із розповідей старших. «Їх робили з усякого тряп'я, навіть із свого одягу, що потрапило в даний момент під руку, коли дитина вередувала і їй треба було чимось зайняти. Такий витвір мав влучно передані сюжетні риси ляльки-дівчинки, чи немовляти в сповитку. Зрозуміло, ляльки виготовлені поспіхом, часто незграбно, в побуті дитини приречені на не довге існування. Часто траплялося так, що від інтенсивного ігрового використання іграшка розмотувалась, дитина намагалась її змотати заново, примотати і зав'язати поясом та нитками частини одягу, що відпали, використовуючи одяг свій, мами, бабусі. Здебільшого це були хустки, фартухи. Дитина зверталась до дорослого за допомогою полагодити ляльку. Якщо дівчинка, награвшись, не використовувала уже розтріпану ляльку, мати могла її розібрати, вилучити справний одяг, який треба одягати (кофта, спідниця), а ганчірки викинути, спалити, пустити для господарських потреб або переробити, змотати з них

іншу ляльку. Нову ляльку дитина могла переробити сама, закутати в мамину хустку, обмотати рядном та ін. [8, 9, 10].

Деякі дослідники стверджують, що виготовлення народної ляльки було цілим таїнством, потребувало дотримання певних вимог, замовлянь. На нашу думку, це могло стосуватися лише обрядової ляльки. Матеріали дослідження зібрані на Переяславщині свідчать про інакше. Особливих умовностей вона не потребувала. Справа в тому, що доросла людина була обтяжена важкою працею і ляльки частіше робили, коли дитина вередувала й потребувала більше уваги дорослого, який не міг її приділити. Тому ляльки нашої місцевості, у ХХ ст. були типовими хатніми, призначеними для забавляння в дитячій грі й могли виготовлятися спонтанно. Більшість ляльок мотали бабусі, так як за віком і станом здоров'я мали більше часу глядіти внуків. Тому ляльок могли мотати, час від часу перемотувати: ганчірки з «молодиць» «перетворювати» на «немовлят» та ін. Бажання зробити ляльку виникало спонтанно, часто не потребувало ніякої підготовки. Очевидці кажуть, головне, що б воно виникло, тоді й лялька вийде... Однак, українці є віруючими і завжди дотримуються релігійних традицій. В свято заборонялося брати до рук ножиці, нитки і займатися ремеслом. Не робили ляльок проти ночі (пізнього вечора), казали, ще приснитися щось недобре і дитина буде кричати вночі. Дотримувалися традиції, що ляльки повинні мати своє місце і не допускалося, щоб дитячі іграшки ночували надворі. Ляльок не виготовляли з ганчірок, які були брудними та енергетично «нечистими». На нашій території матеріалом для виготовлення був одяг самих дітей (уже малий, зношений) та зношений одяг жінок, добре випраний, що перейшов у ганчірки. Чоловічий одяг для мотанок майже не використовували.

Нині популярною назвою народної ляльки є термін «лялька-мотанка». Раніше в Середній Наддніпрянщині та в більшості областей України більше використовували назву «кукла». Не можна стверджувати, що дана назва неправильна. Перший дослідник народних ляльок Марко Грушевський використовує термін: «вузлова кукла». О.Найден також використовує даний термін у своїй книзі «Українська народна іграшка». В сучасників, які цікавляться народними ляльками, виникає питання чим відрізняється лялька-мотанка від вузлової ляльки? Відомо, що ляльки Середньої Наддніпрянщини своєрідні за способом виготовлення й складні за декоративною палітрою. Відповідь шукаємо у дослідженнях О.Найдена. Таку ляльку виготовляли майже по всій Україні способом зв'язування й накручування вузлів, без голки й ножиць. Тому вона й називається «вузлова лялька». Існувало ще поняття «мотанка» – ляльки візуально схожої з «вузловою», але виготовленої шляхом намотування окремих шматочків тканини на основу. Проте назва «вузлова лялька» поширена не в усіх місцевостях. У південно-східній частині Київщини та прилеглої території Черкащини таку ляльку в ХХ ст. називали здебільшого «мотанкою» або тряпчаною лялькою. На думку респондентів, назва ляльки походить від назви процесу її створення – намотування тканини в сувій, намотування нитки для виділення голови від тулуба та примотування «одягу» поясом. Назва «мотанка» є більш народною. Термін «вузлова лялька», на нашу думку, має більш науковий характер, з'явився внаслідок називання дослідниками різних історичних періодів узагальненого способу створення народної ляльки в Україні. В місцях проведених розвідок, ми не зафіксували назви народної ляльки, як вузлова.

Хатні ляльки Переяславщини, зроблені Л.Мостовою, О.Марченко, були різні за пропорціями, мали видовжену форму і виготовлені за одним

принципом. В основу брали заготовку – жмуток м'якого сіна або трохи тканини (полотна), скручували у вигляді валика. Зверху накладали квадратний клаптик білої тканини, посередині формували голівку й замотували ниткою роблячи «шию». Частина сувійчика ставала головою, а решта – тулубом майбутньої ляльки Звисаючі шматки тканини залишали вільно звисати до низу, або примотували спіральними витками ниткою, яку закріплювали не з самого низу змотування, а вище. Авторки наголошували, що при виготовленні ляльки не прийнято користуватися голкою, ножицями, ножем. Мотати потрібно за рухом сонця – тоді вона буде «правильною».

Відділивши голівку від тулуба, нитку не зав'язували, а робили до двадцяти витків навколо шиї і відривали. Лялька має бути змотана без вузлів. Вузол означав перешкоду, стримування, тому бажали, щоб дитина змалку жила вільною, необтяженою, щасливою. «Не годиться змалку дитині вузлів в'язати..» Далі брали інший клаптик, можна кольоровий, більш прямокутної форми і примотували таким же способом до шиї, покриваючи сорочку аж до п'ят. Далі «одягаємо спідницю». Прикладаємо клаптик тканини до фігурки, так щоб знизу було видно поділ сорочки і примотуємо ниткою круговими рухами – лялька в спідниці. Далі спідницю покриваємо фартухом, примотуємо. Потім беремо не широкий продовгуватий шматок тканини (бажано червоного кольору) і примотуємо його поверх спідниці й фартуха, а кінець не зав'язуємо, а пропускаємо під витки намотування – так він міцно тримається. У ляльки має бути головний убір. Раніше в селах усі представники жіночої статі не ходили з непокритою головою. Бабусі й старші жінки одягали хустки, молодиці – очіпки, дівчатка носили стрічки на голові чи у кісниках. Орнамент хустки, її колір також мали великі відмінності й значення у виборі хустки жінкою

різного віку і статусу. Про це наголошували й майстрині: якщо лялька-дівчинка – одягали стрічку чи віночок; ляльок-молодиць запинали хустками світлих кольорів із яскравими квітками; ляльок-бабусь – платками з темним тлом та дрібними квітами. Пам'ятаючи вище сказане, підбираємо клаптик тканини для хустки мотанці, яким може стати шматочок старої жіночої квітчастої хустки чи тканини. Перегорнемо його навкіс і запнемо ляльку за шию. Способом під бороду хустку лялькам не запинали. Ще могли прикрашати ляльку намистом, дукачами, які виготовляли з різних матеріалів: розсипаного намиста хатніх жінок; дудок цибулі, які різали кільцями і нанизували на нитку; квітконіжок кульбаби, з яких плели ланцюжок. Старші дівчатка з ягід горобини робили «корали». Така лялька швидко й легко виготовлялася й була універсальною для гри дітей. Якщо цю ляльку «сповити» вона легко перевтілювалася в немовля і швидко забавляла дитину, яка вередувала.

Відтворена техніка виготовлення мотанки не містить рук і ніг. Розміри повністю круглої голови були пропорційними тілу. На обличчі ляльки хрестів не було. Обличчя могли бути порожніми, або їх розмальовували шматочком деревного вугілля, сажі (очі, ніс) та столовим буряком фарбували губи та щоки. Зрідка деталі обличчя ляльки-мотанки зображали технікою вишивання хрестиком червоними і чорними нитками. На прохання дослідників така лялька була відтворена авторками в 2009 році легко і впевнено.

О.Найден визначив ареал поширення вузлової ляльки Середньої Наддніпрянщини – Київська, Черкаська та Полтавська області. Місцями найбільшого зібрання ляльок, а отже найбільшого поширення, були села поблизу Дніпра (з обох боків) на території приблизно від Обухова до Кременчука. Місцем зародження таких ляльок, дослідник вважає

місцевість на правому березі Дніпра між Черкасами і Чигирином. У північній, західній, північно-західній частинах Середньої Наддніпряни ляльок майже не робили. На Полтавщині відомим осередком лялькарства була Решетилівка. В Музеї іграшки в Сергієві Посаді під Москвою експонуються народні ляльки з Полтавщини зроблені приблизно 1910 роках. За описом О.Найдена вони схожі з нашими Переяславськими ляльками. Це типові хатні ляльки для гри дітей. Зроблені невитончено, з влучними розмірами і пропорціями. Вбрання ляльок, за описом дослідника, нагадує Переяславську мотанку. Зовнішню відмінність помічаємо в головних уборах та у наявності слабо виражених хрестів на обличчі, які вишиті в одну нитку червоного (горизонталь) і чорного (вертикаль) кольорів. Порівнюючи їх з Черкаськими, О.Найден приходять до висновку про «...наявний занепад важливої іконографічної ознаки у віддаленій від вогнища зародження місцевості, тобто на периферії процесу» [11, с. 144].

Знавець народної іграшки досліджував також ляльки лівобережної частини Середньої Наддніпряни. Ляльки Драбівського району також не мали рук і ніг, їх головні убори нагадували віночки, очіпки, корони. Траплялися ляльки з порожніми обличчями – без хреста та намальованих рис. Одяг ляльок був строкатий, помітно кидався в очі зав'язаний та звисаючий червоний пояс. Як бачимо, ляльки різних географічних походжень мали як схожі так і відмінні між собою риси. Між ними багато спільного, але всі вони мали свою особливу місцеву традицію, яка передавалася від покоління до покоління.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, в результаті багаторічної праці вивчення типологічних особливостей народних ляльок Переяславщини

переконаємося в її сутності як глибокодуховної персони, яка приваблює своєю внутрішньою змістовністю. У ній захований цілий світ українського етносу, який може відкрити перед дітьми тільки талановитий педагог, який настільки дуже любить українськість абсолютно у кожному її прояві. Для розуміння етнічності народної ляльки і готовності передавати ці знання молодому поколінню педагог має сам пізнати її сенс, відчувати найвищу красу народної іграшки. Розуміти її виховне значення, символіку, географічні відмінності, розпізнавати духовне народне єство. Знати, що лялька робиться дорослим із любов'ю, наповнюється теплом рук і серця, що надає їй справді сакрального змісту. Навіть якщо вона не дуже красива, навчитися виховати в собі культуру чутливості й любові до всього по справжньому значимого, що сягає корінням глибинних джерел пам'яті українського народу та передати ці уміння дітям. Юна особистість, як зазначає К. Ющенко, «...освячена молитвою батька й матері, колисковою піснею, жадібно вбираючи духовний навколишній світ, культуру взаємин батьків, стає посланцем роду в майбутнє. Бо так чи так теперішня людина передає у завтра через своїх дітей, онуків і правнуків. Це і є дерево роду і народу, дерево життя» [12, с. 6].

Таким чином, спроба розкриття особливостей народних ляльок Переяславщини стане доповненням до вивчення традиційного промислу України – лялькарства. Погляд побутування буденності хатньої ляльки проллє світло на деякі темні плями її історичного минулого та стане кроком ближче до розуміння педагогами та етнографами її справжньої сутності. Так як ганчір'яна лялька не існувала сама по собі, а була пов'язана з грою дитини українського села ХХ ст., що викликає науковий інтерес і є перспективою подальших вивчень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абраменкова В. В. Во что играет наш ребенок. Игрушка и Антиигрушка / В. В. Абраменкова. – М.: Лепта, Яуза, 2006. – 640 с.
2. Мухина В. С. Игрушка как средство психического развития ребенка // Вопросы психологии. – 1988, № 2.
3. Новий тлумачний словник української мови. – Т. 3. – К.: ВД «Аконті», 2006. – С. 784с.
4. Найден О. С. Українська народна іграшка: Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості / О. С. Найден. – К.: АртЕк, 1999. – 256 с.
5. Улюкаєва І. Г. Історія дошкільної педагогіки: підручник / І. Г. Улюкаєва. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2016, 424 с.
6. Записано автором від Є. І .Мостової 1948 р.н. у с.Вінинці, Переяслав-Хмельницького району, Київської області
7. Найден О. С. Українська народна іграшка: Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості / О. С. Найден. – К.: АртЕк, 1999. – 256 с.
8. Записано автором від О. І. Марченко 1949 р.н. у с.Вінинці, Переяслав-Хмельницького району, Київської області.
9. Записано автором від Г. Г. Коваленко 1951 р.н. у с.Лецьки, Переяслав-Хмельницького району, Київської області.
10. Записано автором від Г. Адаменко 1938 р.н. у с.Віненці, Переяслав-Хмельницького району, Київської області.
11. Найден О. С. Українська народна іграшка: Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості / О. С. Найден. – К.: АртЕк, 1999. – 256 с.

12. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу / М. Грушевський. – К.: Либідь, 2006. – 256 с.
13. Шушкевич А. Ф. Народна лялька. Технологія виготовлення : навчально-методичний посібник / А. Ф. Шушкевич. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. – 200 с.

Стаття надійшла до редакції 21.01..2019.

ДЕМЬЯНЕНКО Светлана

канд. педагог. наук, доцент, кафедри психологи и педагогики дошкольного образования, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,

ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницький, Киевская обл., Украина, 08400

E-mail: demianenko.lana@gmail.com

ДЕМЬЯНЕНКО Наталья

старший научный сотрудник, Музей народной архитектуры и быта Среднего Приднепровья, Переяслав-Хмельницький Национальний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»,

ул. Т. Шевченко, 8 м Переяслав-Хмельницький, Киевская обл., Украина, 08400

E-mail: natalka_dem@ukr.net

ЧТО НУЖНО ЗНАТЬ О НАРОДНОЙ КУКЛЕ

Резюме. В статье раскрывается сущность народной куклы как самобытного явления национальной культуры и важного средства передачи воспитательных, нравственных и национальных ценностей следующим поколениям. Проанализированы исследования ученых о народной игрушке в различных аспектах изучения: как предмета

матеріальної і духовної культури; як забави, культурного оруддя; як виду декоративно-прикладного мистецтва; її істини, історія розвитку, основи художественної виразності, ознаки узколокальні і загальнонаціональні.

Стаття є науково-методичною, де представлені польові дослідження народних кукол Переяславщини, проаналізовані особливості техніки і матеріалів їх виготовлення, описано специфіку і функції кукли-мотанки в побуті дитини українського села ХХ століття. Встановлено своєрідність виготовлення народної кукли і типові риси кукловодства Середнього Придніпров'я. Дослідження Переяславщини, відкрило ще не описані регіональні особливості кукли-мотанки в загальній українській традиції її виготовлення. Кукли мали велике значення для дітей, були частиною побуту. Виготовляли їх малим дітям старші жінки способом наматывання. В основу брали сено або тканину, скручували в валик. Зверху накладували шматок білої тканини, посередині формували голову і заворачивали нитку, роблячи «шею». Нить не зав'язували, робили багато витків навколо шиї і відrywали. Куклу сматывали без вузлів. Далі шматок тканини, приматывали до шиї, «одевали» сорочку. Приматывали юбку, щоб було видно підол сорочки. Юбку покривали фартуком, приматывали всю одяг поясом. Надівали головний убор – ленту, венок, платок.

Зроблено акцент на необхідності формування готовності педагога до розуміння самобутності кукли-мотанки, виховного значення, символіки; демонстрації техніки виготовлення і передачі кукловодства наступним поколінням.

Ключевые слова: народная кукла, узловая кукла, кукла-мотанка, Среднее Приднепровье, Переяславщина, образовательный процесс, воспитание.

DEMIANENKO Svitlana

Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D), Associate Professor of the Department of Psychology and Pedagogy of Preschool Education, SHEE «Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University»,
30, Sukhomlynsky Str., Pereiaslav-Khmelnyskyi, Kyiv region, Ukraine,
08400

E-mail: demianenko.lana@gmail.com

DEMIANENKO Nataliia

Senior Research Assistant, Museum of Folk Architecture and Life of the Middle Trans-Dnipro region, Pereiaslav-Khmelnyskyi National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav»,
8, T. Shevchenko Str., Pereiaslav-Khmelnyskyi, Kyiv region, Ukraine,
08400

E-mail: natalka_dem@ukr.net

WHAT DO WE NEED TO KNOW ABOUT A NATIONAL DOLL

Abstract. Introduction. The article is devoted to the folk doll's revival and has a scientific and methodological character. On the author's opinion, the basis for the Ukrainian state's revival should be grounded onto the national culture achievements as customs, traditions, songs, fairy tales, games, toys. A kind of the folk art, which especially attracts teachers and cultural figures, is a doll. Craftsmen create modern artistic images of dolls, continuing the tradition. In the existing toys variety it is difficult to identify "dolls-amulets", "dolls-friends" and just favourite toys designed for everyday child's game. The folk doll is popular in the educational process for children, but the level of teachers'

competence regarding its importance, features and traditions of use remains insufficient due to the lack of necessary technologies' development.

Analysis of publications. The scientists' research have been devoted to the issues of folk toys in various aspects, e.g. as an object of material and spiritual culture; as a fun, a cultural weapon; as a type of applied and decorative arts; its origin, the history of development, the basis of artistic expression, its narrow-localized and general ethnic features.

Purpose. The purpose of the article is to identify the features of folk dolls of the Left Bank of the Kyiv region as a step towards the ethnic toys' promotion through the introduction of traditional Ukrainian doll making in the educational process.

Results. Among the unique Ukrainian folk toys, an attention is drawn to homemade cloth dolls of the Middle Dnipro river region. The conducted interrogation of old inhabitants of Pereiaslav region has opened up the undisclosed regional features of a rag doll (motanka) in the general Ukrainian tradition of its production. Such rag dolls were of great importance to children, also a part of everyday life. They were made for little children by grandmothers, mothers, and elder sisters by methods of rolling. Today such dolls are called home-made, they were made by own hands without the use of a needle, scissors, or knife. They were different, bigger or smaller, but always kept on the stove. The basis for them was a string of soft hay or fabric, twisted in a roller. This roller was covered by a piece of white cloth and laid in the middle of it. Then a doll's head was formed and its neck was made by twisting a thread tightly, but not tied, making many turns around the neck and tear it off, – one part of the roller became its head, and the other became the body of this doll. The dolls were made without knots. Also such dolls were "correct" if they had been rolled by the motion of the Sun. The dangling corners of the fabric were left not cut.

Then a coloured patch, wrapped around the neck, "dressing" a night gown up to the heels. Then a skirt was wound round a doll, but a bottom of its night gown was seen. The skirt was covered by a wounded apron. Then all its clothes were wrapped up with a long piece of fabric as a belt. Then a headdress was put on in the form of a ribbon or a chaplet for "dolls-girls", and a shawl for "dolls-mothers/grandmothers". The doll was "swaddled"; it was easy to transform such a doll into a baby, also it quickly amused the child who was indulging. Its face was empty, or coloured with charcoal, soot (eyes, nose) and beets (lips, cheeks). Occasionally, the details of its face were made in the technique of cross embroidery with red and black threads.

Conclusion. Thus, the research showed the world of the Ukrainian ethnos hidden in a folk doll that can only be opened for children by a talented teacher who understands the variety of the restored dolls by modern craftsmen, loves Ukrainianness in every its manifestation and is ready to pass it to future generations. Also, the doll is inseparable from children games of the Ukrainian village of the 20th century, which causes a scientific interest and is the prospective for a further study.

Key words: folk doll, knot doll, rag doll, Middle Dnipro river region, Pereiaslav oblast, educational process, upbringing.

Перекладено англійською мовою – Н.Ю.Сердюк, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди».

REFERENCES

1. Abramenkova V. V. (2006). Vo chto yhraet nash rebenok. Yhrushka y Antyyhrushka [What does our child play? Toy and Anti-toy V. V. Abramenkova]. M.: Lepta, Yauza. [in Russian].

2. Mukhyna V. S. (1988). Yhrushka kak sredstvo psykhycheskoho razvytyia rebenka [Toy as a means of mental development of the child]. *Voprosy psykholohyy. – Psychology issues*, 2, 127. [in Russian].
3. Novyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy. (2006). New [Explanatory Dictionary of the Ukrainian language]. 3, 784. K.: VD «Akonti». [in Ukrainian].
4. Naiden O. S. (1999). *Ukrainska narodna ihrashka: Istoriia. Semantyka. Obrazna svoieridnist. Funktsionalni osoblyvosti.* [Ukrainian folk toy: History. Semantics. Appearance originality. Functional features O. S. Naiden]. 139. K.: ArtEk. [in Ukrainian].
5. Uliukaieva I. H. (2016). *Istoriia doshkilnoi pedahohiky: pidruchnyk* [History of preschool pedagogy: textbook I. H. Uliukaieva]. 208. K.: Vydavnychyi Dim «Slovo». [in Ukrainian].
6. Zapysano avtorom vid Ye. I .Mostovoi 1948 r.n. u s.Vinyntsi, Pereiaslav-Khmelnyskoho raionu, Kyivskoi oblasti. [Written by the author of E.I.Mostova's birth in 1948 in the village of Vinninka, Pereyaslav-Khmelnitsky district, Kyiv region]. [in Ukrainian].
7. Naiden O. S. (1999). *Ukrainska narodna ihrashka: Istoriia. Semantyka. Obrazna svoieridnist. Funktsionalni osoblyvosti.* [Ukrainian folk toy: History. Semantics. Appearance originality. Functional features O. S. Naiden]. 141. K.: ArtEk. [in Ukrainian].
8. Zapysano avtorom vid O. I. Marchenko 1949 r. n. u s.Vinyntsi, Pereiaslav-Khmelnyskoho raionu, Kyivskoi oblasti. [It was written by the author O. I. Marchenko in 1949, born in the village of Vinninka, Pereyaslav-Khmelnitsky district, Kyiv region]. [in Ukrainian].
9. Zapysano avtorom vid H. H. Kovalenko 1951 r. n. u s.Letsky, Pereiaslav-Khmelnyskoho raionu, Kyivskoi oblasti. [Written by G. G. Kovalenko, born

- 1951 in the village of Lettsky, Pereyaslav-Khmelnytsky district, Kyiv region]. [in Ukrainian].
10. Zapsano avtorom vid H. Adamenko 1938 r. n. u s. Vinentsi, Pereiaslav-Khmelnytskoho raionu, Kyivskoi oblasti. [Recorded by the author from G. Adamenko born in 1938 in the village of Vienets, Pereyaslav-Khmelnytsky district, Kyiv region]. [in Ukrainian].
11. Naiden O. S. (1999). Ukrainska narodna ihrashka: Istoriia. Semantyka. Obrazna svoieridnist. Funktsionalni osoblyvosti. [Ukrainian folk toy: History. Semantics. Appearance originality. Functional features O. S. Naiden]. 144. K.: ArtEk. [in Ukrainian].
12. Hrushevskiyi M. (2006). Dytyna u zvychaiakh i viruvanniakh ukrainskoho narodu [A child in the customs and beliefs of the Ukrainian people M. Hrushevskiyi]. 6. K.: Lybid. [in Ukrainian].
13. Shushkevych A. F. (2014). Narodna lialka. Tekhnolohiia vyhotovlennia : navchalno-metodychnyi posibnyk [Folk doll Manufacturing technology: educational and methodical manual A. F. Shushkevych]. Ternopil : Navchalna knyha – Bohdan. [in Ukrainian].

(англійською перекладено особисто авторами статті)

УДК 159.922.76:37.091.21

ЖИТНІК Тетяна

канд. пед. наук, старший викладач кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь, Запорізька область, Україна, 72300

E-mail: zhytnik_tetiana@mdpu.org.ua

ПРОЕКЦІЯ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Анотація. Актуальність дослідження розглядається у площині змін в освітньому середовищі та потребами фахівців у новітніх інноваційних методах роботи з емоційною, міжособистісною та когнітивною сферами дітей з особливими освітніми потребами. Метою статті є аналіз проективної діагностики, як стимулюючого матеріалу у процесі роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Завданням дослідження є практичне визначення ступеня структурованості стимулюючого матеріалу у процесі роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; вивчення ролі стимулу в проективних методиках на емоційну, міжособистісну та когнітивну сфери дитини з особливими освітніми потребами; опис техніки роботи з асоціативними проективними картками з дітьми з особливими освітніми потребами (на прикладі авторських асоціативних проективних карток “Будинок”, “Пейзаж”). Визначено пріоритетні напрями подальших наукових та практичних пошуків щодо потенціалу мистецтва в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. А саме, використання асоціативних метафоричних карток, як ігрової технології у корекційній

© Житнік Т., 2018

роботі різних сфер (когнітивної, емоційної, міжособистісної, мотиваційно-вольової) з дітьми з особливими освітніми потребами.

Основні результати та висновки: пропонуються ігрові техніки роботи з авторськими асоціативними картками з дітьми з особливими освітніми потребами. Аналіз практики показав, що метафоричні асоціативні карти є унікальною проєктивною методикою для роботи з різною проблематикою дітей з особливими освітніми потребами з найширшим спектром застосування, а саме, когнітивною, емоційною, міжособистісною, мотиваційно-вольовою сферами дитини. З'ясовано, що асоціативні проєктивні картки дозволяють здійснити обхід раціонального мислення, зняти захист і внутрішній опір, створити умови для діалогу між зовнішнім і внутрішнім світом дитини, допомагають реконструювати соціальну або внутрішню подію, сформулювати і висловити її словами, трансформувати її.

Ключові слова: проєкція, асоціативні картки, діти з особливими освітніми потребами.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Значна увага науковців та практиків сучасності звертаються до досвіду використання арт-терапевтичних технологій, що забезпечують індивідуальний ігровий підхід до кожної дитини, її діагностику та корекцію [9].

Особливої актуальності використання методів арт-терапевтичних технологій набуває у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, які потребують особливих засобів та методів розвитку й формування їх особистості. Таким чином, проблемна ситуація постає у можливостях метафоричних карток у процесі роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та не одноставним, складним трактуванням змісту проєктивних методик в інклюзивній освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Стійкий інтерес психологів та педагогів до проективної діагностики зберігається вже понад півстоліття. Різні проективні методики широко використовуються в практиці дослідження особистості у всіх областях сучасної психології та педагогіки (Р. Бернс, А. Біне, Дж. Бук, Ф. Гальтон, С. Кауфман, Л. Корман, Е. Крамер, Д. Маховер, Е. Морісон, К. Роджерс, Г. Хоментаскас, А. Хілл, В. Хьюлс, З. Фрейд, К. Юнг.

Заслужують уваги наукові пошуки сучасних вітчизняних учених: А. Бодалева, І. Дмитрієвої, Т. Добровольскої, І. Ільченко, О. Іонова, З. Ленів, Л. Комиссарової, Л. Куненко, І. Левченко, І. Лисенкової, О. Медведєвої, О. Сороки, О. Філь, А. Хіля. Дослідники одностайні в тому, що в основі проективних методик лежить одвічно властиве людині прагнення тлумачити явища і предмети навколишньої дійсності у взаємозв’язку з його бажаннями, потребами, почуттями, особистісним світом особистості.

Формулювання цілей статті. Мета статті – визначення ступеня структурованості стимульного матеріалу у процесі роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; вивчення ролі стимулу в проективних методиках на емоційну, міжособистісну та когнітивну сферу дитини з особливими освітніми потребами. Поставлено завдання описати техніки роботи з асоціативними проективними картками з дітьми з особливими освітніми потребами (на прикладі авторських асоціативних карток “Будинок”, “Пейзаж”).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Перша проективна методика, тобто та, що ґрунтувалася на відповідній теоретичній концепції –

психологічній концепції проєкції, з'явилася у 1938 р. і належить американському психологу Г. Мюррею, автору знаменитого тесту тематичної апперцепції (ТАТ). Він розглядає проєкцію як природну тенденцію особистості діяти під впливом своїх потреб, інтересів.

Витоки проєктивної техніки слід шукати в дослідженнях Ф. Гальтона, який вивчав асоціативний процес. Пізніше К.Г. Юнг, звернувся до асоціацій, що дозволяв актуалізувати переживання – комплекси особистості. В кінці XIX - початку XX ст., прагнучи досліджувати уяву, А. Біне експериментував з аморфними кольоровими і монохромними чорнильними плямами, які нагадували людей та різні події життя. Поняття проєкції (від лат. *projectio* – викидання), як психологічне поняття, з'являється вперше в психоаналізі і належить З. Фрейду (1894). Інтерпретація цього поняття в психоаналізі пов'язане з захисними механізмами “Я”. Проєкція (поряд з витісненням, раціоналізацією, сублімацією і іншими захисними механізмами) розглядалася в якості одного із захисних механізмів. Існування проєкції в її класичному розумінні викликає дискусії і не може вважатися остаточно доведеною.

Основною особливістю та специфікою проєктивних методик є індивідуальність, неоднозначність, невизначеність використовуваних стимулів. Ця особливість стимулу вважається необхідною умовою для реалізації процесу проєкції. Визнаючи важливість ступеня структурованості стимулюючого матеріалу, потрібно зупинитися і на дискусійних питаннях, що виникають у зв'язку з вивченням ролі стимулу в проєктивних методиках.

Сприйняття не може бути пов'язано виключно зі стимулом. У розробці та використанні проєктивних методів, особливо на ранніх етапах, вважалося, що неструктуровані стимули сприяють найбільшою мірою прояву індивідуального в сприйнятті. Чим менше структурований стимул, тим яскравіше в процесі його інтерпретації проявляється особистість. З таким

розумінням проєктованого процесу можливо зустрітися і сьогодні. Таким чином, окремі стимули викликають у особистості специфічні супутні реакції. Однак, ми не можемо стверджувати які саме властивості стимулу обумовлюють ті чи інші реакції у особистості: існує залежність між відповідями і властивостями стимулу яку не можна не враховувати.

Метафоричні асоціативні карти є унікальною проєктивною методикою для роботи з різною проблематикою як індивідуально, так і в груповому режимі з найширшим спектром застосування, від психотерапії до сімейної гри, психодіагностики та психокорекції. Метафоричні асоціативні картки дозволяють здійснити обхід раціонального мислення, зняти захист і внутрішній опір, створити умови для діалогу між зовнішнім і внутрішнім світом особистості, допомагають реконструювати травматичну подію, сформулювати і висловити її словами, вербалізувати.

Метафоричні асоціативні картки володіють перевагами проєктивних методів та істотно розширюють терапевтичний арсенал психолога або педагога. Карти дозволяють отримати цілісну картину власного “Я” особистості, усвідомити актуальні переживання і потреби. Діапазон застосування метафоричних асоціативних карток як проєктивного стимульного матеріалу як в груповий, так і в індивідуальній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами величезний [1; 2].

Найбільшою заслугою метафоричних карток є той факт, що вони спонукають та мотивують до комунікації. Сюжети, що виникають під час сприйняття карток та розповідаються, є унікальними, особливими, внутрішніми, відтворюючими найбільш глибокі емоційні переживання. Зберігаючи у собі ключові особливості метафоричних карт, кожна з цих колод карток має свою специфіку і орієнтована на особливості психологічних проблем або специфічний підхід до роботи з образним світом дитини з

особливими освітніми потребами. Кожна колода унікальна, але може нескінченно комбінуватися у використанні з іншими колодами метафоричних асоціативних карток, відкриваючи нові можливості для ігор і створюючи нескінченний простір для гри уяви дитини.

Кожна карта – це трамплін в добре знайомий міф чи чарівну казку, або в історію, що ніхто раніше не розповідав. Картки висвітлюють життя світлом спонтанності і подиву, спогадів про нездійсненні дитячі фантазії. Їх зображення запрошують в подорож у світ казкових історій, фантазії, мрії.

У цих карток немає закріплених за кожною з них визначених значень. За допомогою карток ми можемо підібрати слова для створення універсального міфу. Картки з картинками стимулюють нашу інтуїцію і емоції (права півкуля головного мозку) за допомогою зображення збуджують нашу раціональну частину (ліва півкуля головного мозку) картою-словом, допомагаючи нам знайти шукане рішення.

Зображення використовуються з метою звернення до почуттів особистості та внутрішніх емоційних станів з метою зцілення, визволення. Крім того, за допомоги карток, можливі варіанти рішення позбавлення від негативних емоційних станів та отримання позитивних, звісно, за допомоги проєкції; за допомоги вмілого керування діалогу. Ілюстрації карток орієнтують дитину з особливими освітніми потребами до пошуку рішення, визначення учасників процесу поліпшення емоційного стану дитини.

Важливо пам'ятати, що розглянуті та запропоновані приклади роботи з асоціативними картками не є основними та вирішальними. Домінантних інструкцій, щодо єдиних вірних засобів використання карток не існує, так як кожна ситуація окрема, сама дитина своїми коментарями та розповідями допомагає педагогу або психологу формувати лінію діалогу, структуру пошуку рішення та визначення методів для допомоги. Педагог повинен

уважно слухати розповідь, їх характеристики, дії та т.п. Число використаних асоціативних карток, що можуть бути використаними, педагог обирає самостійно, або це робить дитина. Залежно від конкретних обставин, можливі будь-які поєднання карток. Педагог або психолог може створювати самостійні варіанти роботи, але обов'язково повинен залишатися в рамках етичних норм, зазначених раніше.

Отже, асоціативні метафоричні картки “Фантастичне дійство” (приклади деяких карток: Іл. 1-4), “Будинок” (приклади деяких карток: Іл. 5-8) – це барвисті малюнки у форматі А-5, що зображують героїв і події з країн і часів, яких до цього ніколи не існувало.

Набір карток (45 карток та 44 картки відповідно), що зображують героїв, чарівні предмети і сюжети різних казкових історій. Картки допомагають зануритися у світ фантазій, отримати доступ до необмежених можливостей уяви дитини з особливими освітніми потребами.

Іл. 1. Асоціативна метафорична картка “Фантастичне дійство”

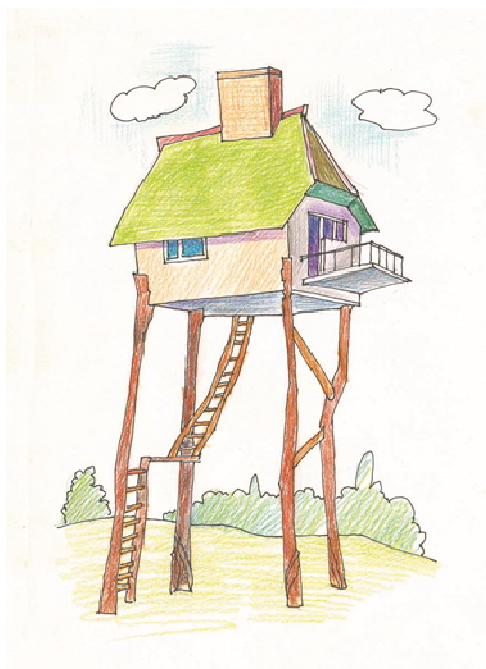
Іл. 2. Асоціативна метафорична картка “Фантастичне дійство”

Іл. 3. Асоціативна метафорична картка “Фантастичне дійство”

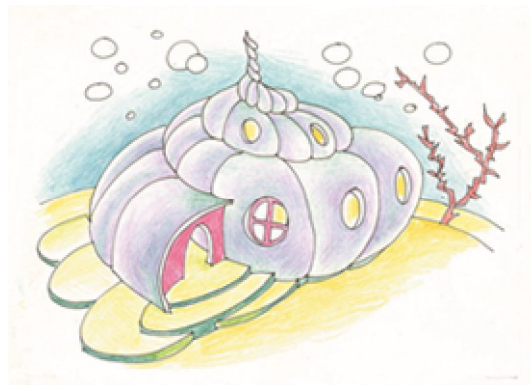
Іл. 4. Асоціативна метафорична картка “Фантастичне дійство”

Іл. 5. Асоціативна метафорична картка “Будинок”

Іл. 6. Асоціативна метафорична картка “Будинок”

Іл. 7. Асоціативна метафорична картка“Будинок”

Іл. 8. Асоціативна метафорична картка“Будинок”

Зберігаючи у собі ключові особливості метафоричних карт, кожна з цих колод карток має свою специфіку і орієнтована на особливості психологічних проблем або специфічний підхід до роботи з образним світом особистості. Кожна колода унікальна, але може нескінченно комбінуватися у використанні з іншими колодами метафоричних асоціативних карток, відкриваючи нові можливості для ігор і створюючи нескінченний простір для гри нашої уяви.

Зупинимося детальніше на *стандартній початковій техніці*, що може бути використана при роботі з дітьми з особливими освітніми потребами (на прикладі авторських асоціативних карток “Фантастичне дійство”, “Будинок”: дитина наосліп витягує з колоди одну або кілька карток (або обирає ту, що сподобалася/не сподобалася найбільш) відповідає на наступні питання: Що зображено на карті? Хто на карті – головний головний герой? Чим почалася і як закінчилася ця історія? Хто ти на цій карті? Хто я? Що ця карта означає для тебе? і т.п. Переліку стандартних питань не існує, сама дитина та її відповіді є орієнтиром бесіди.

Наступні запропоновані техніки є тільки орієнтовними, техніки можуть змінюватися, доповнюватися, варіюватися як на початку роботи (в залежності від поставленої мети), так і під час роботи з ними. Зазначимо, що під час гри-бесіди дитина може хотіти самостійно додати деталі до запропонованої ілюстрації, або, навпаки, зовсім змінити сюжет. Таким чином важливо додати (крім карток) чисті аркуші та кольорові або прості олівці, щоб дитина могла малювати.

Техніка роботи з відкритими метафоричними асоціативними картками “Фантастичне дійство”, “Будинок” [1; 3].

Розкласти картки в відкрити, вгору зображеннями. Попросити обрати свою картку-візитку або створити візитку з декількох карт, і представити її вам або групі. Додаткові питання можуть бути: Чи є серед решти карт ще якась, яка доповнить твій розповідь про себе?

Техніка роботи “Мій настрій” з закритими метафоричними асоціативними картками “Фантастичне дійство” [2].

Розкласти картки картинками вниз. Витягуючи картку не дивлячись, розповісти про подібність між собою, своїм настроєм, емоційним станом і зображенням на картці. Наприклад, “У мене був такий настрій сьогодні зранку. Тому що...”, “Такий настрій був у моєї мами...Тому що...”. Цю техніку можна запропонувати групі (наприклад, на етапі знайомства), де кожен учасник витягує свою карту і розповідає щось про себе групі через схожість із зображенням. Також техніка є ефективною під час індивідуальної роботи з емоційною та міжособистісною сферами дитини з особливими потребами.

Техніка “Теперішнє – майбутнє” з відкритими метафоричними асоціативними картками “Фантастичне дійство” схожа на попередню [2].

Запропонувати вибрати картку-картинку, що представляє теперішній емоційний стан дитини (декілька карток). Потім запропонувати вибрати картку, що найбільш повно відображає суть рішення проблеми, описати зв'язок між цими картками. Можливо відповідь зовсім не підходить до картинки. Ця відповідь теж приймається, адже її треба аргументувати.

Техніка “Де живе Мій друг” з відкритими метафоричними асоціативними картками “Будинок” [1].

Тут працює принцип відділення особистості від проблеми, можливість подивитися на ситуацію з іншого боку.

Попросіть обрати картку, яка уособлювала будинок друга чи знайомого дитини. Дайте завдання поговорити з ним, розпитати про справи, настрій, емоційний стан та події у житті. Інший підхід – підійти до картинки як до мудрого радника. “Що говорить тобі твій друг? Що він може і хоче зробити? А ти що можеш і хочеш зробити зараз?”. Так дитина отримує доступ до своїх же власних ресурсів.

Техніка “Подорож” з відкритими метафоричними асоціативними картками “Фантастичне дійство”, “Будинок” [1; 2].

Попросіть дитину бути режисером ситуації за допомогою метафоричних карт – оживляти і озвучувати картинку. “Що б ти сюди додав?”, “Кого взяв би із собою у подорож? Чому?”, “Під час подорожі у якому будинку хочеш/не хочеш зупинитися?”, “Що ти можеш зробити, щоб це сталося в твоєму житті?” тощо.

Техніка роботи “Я зараз живу тут...” з метафоричними асоціативними картками “Будинок” [1].

В основі техніки – яскравий образ незвичного будинку. Всі одержані від дитини обрані картки розкладаємо так, що “будинок в якому я живу зараз” зліва, а “будинок, в якому я хочу жити” - справа. Можна вибудувати

“хто мені потрібен, щоб жив поруч”. Можливо обрати картку, що є причиною такого стану, описати її, вийти на діалог. Важливо, щоб до закінчення зустрічі у дитини вишикувалася надійна структура, що підтримує його впевненість, дає сили.

Техніка роботи “Плануємо подорож” з метафоричними асоціативними картками “Фантастичне дійство” [2].

Один учасник обирає картку (куди він хоче потрапити, відправитися у подорож) і починає розповідь за своєю картою. Решта по черзі тягнуть карту і придумують ідеї щодо подорожі, шляхом інтерпретування тієї картки, яка у них на руках: “Я подорожую...тому що...”, “Мені б хотілося потрапити саме сюди...тому що...”. Після того як кожен озвучить свою ідею, а може навіть не одну, наступний учасник продовжує розповідь, або починає свою з новою картою.

Правила та техніки застосування метафоричних асоціативних карток є максимально гнучкими. Вони служать керівництвом для створення бажаного контексту, в якому дитина отримує доступ до свого творчого початку. Кожна колода унікальна, але її спільне використання з іншими колодами відкриває все нові і нові можливості для ігор уяви.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Метафоричні асоціативні карти є унікальною проєктивною методикою для роботи з дітьми з особливими потребами з різною проблематикою як індивідуально, так і в груповому режимі з найширшим спектром застосування. Отже, метафоричні асоціативні картки – це простота використання і безпека для особистості що знижує її внутрішній опір. Ігрова форма роботи також спонукає до зниження внутрішньої напруги. Карта слугує поштовхом у світ уяви дитини, дозволяє створювати безпечно творчо-ігрове поле для діалогу між

зовнішнім і внутрішнім світом особистості дитини. З внутрішнього поля цієї фантастичної реальності дитина може під іншим кутом побачити зовнішнє і переосмислити його.

Вербалізація події є терапією, карти дають можливість безпечно говорити про те, що заховане. Вихід на метафоричний рівень осмислення подій дозволяє “занурити” їх в інші слова. Нові слова дозволяють бачити ці події вже інакше. Погляд “по-новому” веде до іншого рішення. Реконструкція психотравмуючих подій на картах дозволяє уникнути додаткової ретравматизації дитини з особливими освітніми потребами, створює безпечний контекст пошуку та моделювання рішення, пошуку свого унікального шляху виходу з небажаної ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Асоціативні картки “Будинок” / Т. Житнік, – Мелітополь, ФОП Однорог Т. В. , 2016. – 44 картки.
2. Асоціативні картки “Фантастичне дійство” / Т. Житнік, – Мелітополь, ФОП Однорог Т. В. , 2016. – 45 карток.
3. Дмитрієва І. В. Корекція художнього сприймання розумово відсталих підлітків засобами образотворчого мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / І. В. Дмитрієва. – К., 2002. – 19 с.
4. Ільченко І. С. Арт-терапія: навчальний посібник для студентів. – Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2013. – 150 с.
5. Ионов О. А. Арт-терапия в комплексной реабилитации психически больных : автореф. дис. ... канд. мед. наук : 14.00.18 / О. А. Ионов. – М., 2005. – 23 с.
6. Ленів З. Корекція порушень усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами арт-терапії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / З. П. Ленів. – К., 2010. – 21 с.

7. Лисенкова І. П. Арт-терапія як засіб соціально-педагогічної підтримки молодших школярів із затримкою психічного розвитку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / І. П. Лисенкова. – Миколаїв, 2012. – 20 с.
8. Медведева Е. А. Социокультурное становление личности ребенка с проблемами психического развития средствами искусства в образовательном пространстве : автореф. дис. ... доктора психол. наук : 19.00.10 / Е. А. Медведева. – М., 2007. – 47 с.
9. Хіля А. Арт-терапія як об'єкт наукового дослідження у працях зарубіжних та вітчизняних учених Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2016, № 5 (59).
10. Morrison Amy. Understanding Children's Preferences in Art Making: Implications for Art Therapy : A dissertation : In partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy / Amy Morrison. – Lesley University, 2013. – 179 p.
11. Rogers C. R. Empatic: An Unappreciated Way of Being / C. R. Rogers // The Counseling Psychologist, 1975. – V. 5, N 2. – P. 2 – 10.

Стаття надійшла до редакції 28.01.2019.

ЖИТНИК Татяна

канд. пед. наук, старший преподаватель кафедры социальной работы, социальной педагогики и дошкольного образования, Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого (г. Мелитополь, Украина)

ул. Гетьманская, 20, г. Мелитополь, Запорожская область, Украина,
72300

E-mail: zhytnik_tetiana@mdpu.org.ua

ПРОЕКЦИЯ КАК ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН В РАБОТЕ С ДЕТЬМИ С ОСОБЕННЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Резюме. Актуальность исследования рассматривается в рамках изменений в образовательной среде и потребностями специалистов в инновационных методах работы с эмоциональной, межличностной и когнитивной сферами детей с особенными образовательными потребностями. Цель статьи – анализ проективной диагностики, как стимулирующего материала в процессе работы с детьми с особенными образовательными потребностями. Задачей исследования является практическое определение степени структурированности стимулирующего материала в процессе работы с детьми с особенными образовательными потребностями; изучение роли стимула в проективных методиках в процессе работы с эмоциональной, межличностной и когнитивной сферами ребенка с особенными образовательными потребностями; описание техники работы с ассоциативными проективными картами с детьми с особенными образовательными потребностями (на примере авторских ассоциативных метафорических карт “Дом”, “Пейзаж”). Определены приоритетные направления дальнейших научных и практических поисков относительно потенциала искусства в работе с детьми с особенными образовательными потребностями. А именно, использование ассоциативных метафорических карт, как игровой технологии в коррекционной работе различных сфер детей с особенными образовательными потребностями (когнитивной, эмоциональной, межличностной, мотивационно-волевой).

Основные результаты и выводы: предлагаются игровые техники работы с авторскими ассоциативными картами с детьми с особенными

образовательными потребностями. Анализ практики показал, что метафорические ассоциативные карты является уникальной проективной методикой в работе с различной проблематикой детей с особыми образовательными потребностями и с широким спектром применения (когнитивной, эмоциональной, межличностной, мотивационно-волевой сферами ребенка). Выяснено, что ассоциативные проективные карты позволяют осуществить обход рационального мышления, снять защиту и внутреннее сопротивление, создать условия для диалога между внешним и внутренним миром ребенка, помогают реконструировать социальное или внутреннее событие, сформулировать и выразить его словом, трансформировать его.

Ключевые слова: проекция, ассоциативные карты, дети с особыми образовательными потребностями.

ZHYTNIK Tetiana

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Social Work, Social Pedagogy and Preschool Education, Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Hetmanska Str. 20, Melitopol, Zaporizhzhya region, Ukraine, 72300

E-mail: zhytnik_tetiana@mdpu.org.ua

PROJECTION AS A PSYCHOLOGICAL PHENOMENON IN CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS DURING THE WORKING PROCESS

Summary. The article analyzes the practical definition of the structural level for the stimulating material in the frames of work with children who has special educational needs; it explores and describes the role of the stimulus in projective techniques on the emotional, interpersonal and cognitive spheres of a child with special educational needs; it carries out the description of the

techniques of individual and group work with associative projective cards for children with special educational needs (for example, the author's associative projective cards “House”, “Landscape picture”).

Key words: projection, associative cards, children with special educational needs.

Abstract. Introduction. The actuality of the study is considered in the area of changes connected with the educational environment and the needs of specialists in the latest innovative methods of working with the emotional, interpersonal and cognitive spheres of children with special educational needs. Methods of art-therapeutic techniques are particularly relevant in work with those children who has special educational needs.

Analysis of publications. Scientific researches of foreign and domestic scientists prove the relevance of the research theme (A. Binet, F. Galton, S. Kaufman, D. Mahover, E. Morison, C. Rogers, G. Hoomanuskas, A. Hill, V. Hills, S. Freud, K. Jung, I. Ilchenko, O. Ionov, I. Levchenko, I. Lisenkova, A. Khilya and others).

Purpose. The purpose of the article is to analyze the projective diagnostics as a stimulant in the process of working with children who has special educational needs. The objective of the study is to determine the structural level of the stimulating material during the working process with children who has special educational needs; to study the role of the stimulus in projective techniques on the emotional, interpersonal and cognitive spheres of a child with special educational needs; to describe the techniques of work with associative projective cards for the children with special educational needs (for example, the author's associative projective cards “House”, “Landscape picture”).

Results. The article determines prior directions of further scientific and practical searches according to the potential of art in working with children and their special educational needs. The use of associative metaphorical cards, in particular as gaming techniques during the correctional work in various spheres (cognitive, emotional, interpersonal and motivational-volitional) for children with special educational needs.

Conclusion. Our scientific work proposes the gaming techniques based on the author's associative cards for children with special educational needs. An analysis of practice shows that metaphorical associative maps are a unique projective method for dealing with different problems of children with special educational needs including the widest range of applications, namely cognitive, emotional, interpersonal, motivational-volitional spheres of a child. It reveals that associative projective cards allow: to bypass rational thinking, to remove protection and internal resistance, to create conditions for dialogue between the external and internal world of the child, to help reconstruct the social or internal events, to formulate and express it in words, to transform it.

Key words: projection, associative cards, children with special educational needs.

REFERENCES

1. Asotsiatyvni kartky “Budynok” / T. Zhytnik, – Melitopol, FOP Odnoroh T. V. , 2016. – 44 kartky.
2. Asotsiatyvni kartky “Fantastychne diistvo” / T. Zhytnik, – Melitopol, FOP Odnoroh T. V. , 2016. – 45 kartok.
3. Dmytriieva I. V. Korektsiia khudozhnoho sprymannia rozumovo vidstalykh pidlitkiv zasobamy obrazotvorchoho mystetstva : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.03 / I. V. Dmytriieva. – K., 2002. – 19 s.

4. Ilchenko I. S. Art-terapiia: navchalnyi posibnyk dlia studentiv. – Uman: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Vizavi», 2013. – 150 s.
5. Yonov O. A. Art-terapyia v kompleksnoi reabylytatsyy psykhychesky bolnikh : avtoref. dys. ... kand. med. nauk : 14.00.18 / O. A. Yonov. – M., 2005. – 23 s.
6. Leniv Z. Korektsiia porushen usnoho movlennia u ditei starshoho doshkilnoho viku zasobamy art-terapii : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.03 / Z. P. Leniv. – K., 2010. – 21 c.
7. Lysenkova I. P. Art-terapiia yak zasib sotsialno-pedahohichnoi pidtrymky molodshykh shkoliariv iz zatrymkoiu psykhychnoho rozvytku : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.03 / I. P. Lysenkova. – Mykolaiv, 2012. – 20 c.
8. Medvedeva E. A. Sotsyokulturnoe stanovlenye lychnosty rebenka s problemamy psykhycheskoho razvytyia sredstvamy yskusstva v obrazovatelnom prostranstve : avtoref. dys. ... doktora psykhol. nauk : 19.00.10 / E. A. Medvedeva. – M., 2007. – 47 s.
9. Khilia A. Art-terapiia yak ob'iekt naukovooho doslidzhennia u pratsiakh zarubizhnykh ta vitchyznianykh uchenykh Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii, 2016, 5 (59).
10. Morrison Amy. Rozuminnia dytiachykh upodoban u mystetskomu oformlenni: naslidky dlia art-terapii: Dysertatsiia: Chastkove vykonannia vymoh do stupenia doktora filosofii / Ami Morrison. - Universytet Lesli, 2013. - 179 s.
11. Rodzhers S. R. Empatic: Nedootsinenyi sposib buttia / S. R. Rodzhers // Psykholoh-konsultant, 1975. – V. 5, N 2. – S. 2 – 10.

(англійською переклав Є. Музя – кан. філол. наук, доцент кафедри англійської мови Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького)

УДК 373.2.015.31:[33+005.336.2]

КАЛУГІНА Юлія

аспірант кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти ДВНЗ «Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького»

вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь, Запорізька обл., Україна, 72312

E-mail: arita14@mail.ru

ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. Стаття є оглядовою, в якій обґрунтовано актуальність гри як засобу формування економічної компетентності дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти та сім'ї. Представлено трактування поняття «економічна компетентність», «компетентність» та «компетентний».

Проблема економічного виховання набуває нових рис, особливої актуальності, що відкриває можливості для дослідження її у сфері дошкільної освіти. Одним із завдань формування економічної компетентності дошкільників на сучасному етапі є формування основ економічної культури, що підкреслює взаємозв'язок економічного і фінансового виховання.

У наш час наука виділяє достатньо різних форм і методів, за допомогою яких можна сформувавши основи економічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку як в умовах дитячого навчального закладу, так і в умовах сім'ї.

© Калугіна Ю., 2019

Пошуки нових форм економічної освіти пов'язані сьогодні з розробкою і впровадженням ефективних технологій, в тому числі й ігрових.

У даній статті досліджується необхідність застосування ігрових форм навчання у процесі ознайомлення дітей з економікою. Проведено аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми формування основ економічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку за допомогою гри. Розкрито особливості підготовки дошкільників до засвоєння початкових знань з економіки та з'ясовано взаємозв'язок між економічним вихованням та грою, як провідною формою оволодіння дітьми знаннями в навколишньому розвивальному середовищі.

Гра — це форма спільної діяльності дітей, яка занурює їх в практичну ситуацію. Вона дає можливість сформувати мотивацію на навчання. Практичне закріплення матеріалу у досліджуваній галузі економічних знань без ігрових ситуацій досягти неможливо. Таким чином, у статті розглянуто формування основ економічної компетентності за допомогою сюжетно-рольової, дидактичної, сюжетно-дидактичної гри, гри-подорожі, рекламної гри та гри-стратегії.

Ключові слова: компетентність, компетентний, економічна компетентність, економічне виховання, економічна гра, діти старшого дошкільного віку.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасному інформаційному і технологічному суспільстві особливої актуальності набувають проблеми формування економічної компетентності дітей дошкільного віку.

Економічне виховання дошкільнят — відносно новий напрямок дошкільньої педагогіки. В останнє десятиліття постало питання про те, що будь-яка сучасна людина повинна володіти діловими якостями. Ці вимоги суспільства зробили проблему економічного виховання актуальною вже стосовно до дошкільного віку, оскільки дитина з малих років стикається з такими економічними категоріями, як гроші, речі, праця, вартість.

Час, в який ми живемо, вимагає від нас знань з різних областей суспільства. Ще недавно ніхто б і не замислювався про можливість навчити малюків основам економіки та фінансів. Будь-які знання, з якими дитина знайомиться та опановує з дошкільного віку через гру і закріплює на заняттях, дають паростки, які перетворюються в «щедрі плоди», і допомагають стати всебічно розвинутою людиною. Формування у малят дошкільного віку навичок, необхідних для успішного навчання – це також є частиною роботи вихователя, через навчання, вихователь має навчити дошкільнят, як правильно почути один одного, слухати викладача, проявляти себе, слідувати вказівкам і працювати з іншими людьми.

Дошкільник і економіка лише на перший погляд здаються далекими один від одного. Дитина мимоволі зустрічається з економікою, навіть якщо її не навчають цієї науки. Вона дізнається, що таке «мoje», «твое», «наше», «обмін», «гроші», «ціна», «купити», «дешево», «продати», «заробити». Чим раніше ми почнемо економічну освіту дітей, тим їх дії та вчинки будуть більш раціональними, усвідомленими, тому що саме в дошкільному віці діти набувають первинний досвід елементарних економічних відносин. Чим старше діти, тим більше вони активно беруть участь у вирішенні багатьох економічних проблем сім'ї: розподіл сімейного бюджету, складання меню, придбання покупок тощо.

Необхідність формування особистості дитини дошкільного віку як суб'єкта економічної соціалізації, економічної освіти актуалізує питання формування у дітей економічної компетенції, залучення дітей до дорослої економіки, як одного з чинників економічної соціалізації, яка безперечно впливає на ставлення дитини до духовних та матеріальних цінностей. Адже фундамент далекого фінансового майбутнього закладається вже сьогодні. Вивчення основ економіки допомагає дітям: розвинути економічне мислення; засвоїти певні економічні поняття: потреби, природні ресурси, товари тощо; набути елементарних навичок, необхідних для орієнтації та існування в сучасному ринковому світі; створити основи для подальшого більш глибокого вивчення економіки в старших класах; сформувати стимули до оволодіння економічними знаннями. Набуття різних видів компетенцій дитиною дошкільного віку відбувається в різних видах і вимагає практичного засвоєння дитиною системи елементарних (доступних) знань про себе та довкілля, моральних цінностей, умінь доречно застосовувати набуту інформацію. Життєво компетентний дошкільник поводить самостійно і конструктивно в різних соціальних і життєвих ситуаціях [4, с. 58].

Сучасні діти з раннього дитинства так чи інакше стикаються з економічними питаннями. Вони чують, як батьки обговорюють підвищення зарплати, зростання цін в магазинах. Бажання володіти дорогою іграшкою, яку мама і тато не можуть придбати — також зіткнення зі світом фінансів. Саме тому в дошкільній педагогіці не так давно з'явився інноваційний напрямок — економічне виховання. Педагог допоможе створити у малюка правильне уявлення про гроші, сімейний бюджет, виробництво, споживання та інші важливі поняття.

У наш час наука виділяє достатньо різних форм і методів, за допомогою яких можна сформувати основи економічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку як в умовах дитячого навчального закладу, так і в умовах сім'ї. Пошуки нових форм економічної освіти пов'язані сьогодні з розробкою і впровадженням ефективних технологій, в тому числі й ігрових.

Зміст економічної освіти найбільш повно висвітлюється в системі завдань національного виховання через формування у дітей почуття господаря й господарської відповідальності, підприємливості та ініціативи економічних знань, навичок і відносин [7, с. 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема формування основ економічної компетентності дітей старшого дошкільного віку за допомогою гри піднімається у багатьох дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених.

Оскільки, предметом дослідження визначено формування економічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, вважаємо необхідним з'ясувати педагогічну сутність поняття «компетентність», «компетентний», «економічна компетентність». Здійснивши аналіз зазначених термінів у словниках ми визначили, що поняття «компетентність» (лат. *competens*) визначається як певна сума знань особистості, що дозволяє їй висловлювати судження про що-небудь, висловлювати переконливу думку [12, с. 363]; «компетентний» – що володіє компетенцією [10, с. 234], а «економічна компетентність» – це сукупність економічних знань та практичних умінь, досвіду, економічної

культури та мислення, наявність стійкої потреби та інтересу до професійної компетентності (О.Ануфрієва) [5, с. 87].

Пошуки нових форм економічної освіти пов'язані сьогодні з розробкою і впровадженням ефективних технологій, в тому числі й ігрових. Філософські та педагогічні підходи до гри як особливому способу взаємодії людини зі світом, знайшли відбиток вже в працях стародавніх філософів (Аристотель, Платон), в роботах класиків педагогіки (Я. А. Каменського, Ж. Ж. Руссо та ін.).

Проблема формування основ економічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку за допомогою гри актуальна, їй присвячено багато посібників, робіт. Комплекс питань, пов'язаних із визначенням завдань, методів і прийомів ознайомлення дітей з економікою розглянуто в сучасних дослідженнях (Н. Грама, Г. Григоренко, Р. Жадан, Е. Кладієва Є. Курак, Л. Лохвицька, Т.П. Михайліченко, Н. Побірченко, І. Сасова, А. Сазонова, А. Смоленцева, А. Шатова та ін.). Вчені вказують про необхідність упровадження економічної освіти з дошкільного віку, коли діти отримують первинний досвід в елементарних економічних відносинах.

Формулювання цілей статті. Мета статті – визначити та схарактеризувати основні види гри, як провідної форми оволодіння дітьми старшого дошкільного віку основами економічної компетентності в розвивальному середовищі закладу дошкільної освіти і сім'ї.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сьогодні особлива увага приділяється проблемі формування знань з економіки у дітей старшого дошкільного віку. Не в кожній родині, та не в кожному дитячому навчальному закладі дитина отримує необхідні життєві навички розумного

споживача. «Чому нікого не дивує те, що, наприклад, математичне мислення ми починаємо формувати в дитини у 2-3-річному віці, а економічне – на п'ятнадцять років пізніше? Не всі стануть математиками, та всі будуть членами суспільства: відповідно виробниками чи споживачами, роботодавцями чи найманими працівниками, інвесторами чи лише тими, хто заощаджує кошти», – відзначає Ю. М. Лелюк [8, с. 63].

Як підкреслює Л. Лохвицька, надання дошкільникам споживчих знань є складовою повноцінного і всебічного їх виховання та успішного входження в соціальне середовище, яке необхідне реалізовувати як в умовах роботи дошкільних навчальних закладів, так і в родинному колі [9].

Формування економічної компетентності дітей дошкільного віку є важливим завданням сучасної дошкільної освіти, вирішення якого дозволяє не тільки наблизити дитину до реального до реального дорослого життя, навчити її орієнтуватися в сьогоденні, пробуджувати економічне мислення, давати знання про нові професії та вміння розповісти про них, а й сформувати ділові якості особистості: уміння правильно орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях, самостійно і творчо діяти та будувати своє життя більш організовано. Вже з молодшого віку діти починають бачити приклад використання фінансів в родині [11].

У наш час змінюються цілі та завдання, що стоять перед сучасною освітою, акцент переноситься з «засвоєння знань» на формування «компетентності», відбувається заміна педагогіки орієнтованої на засвоєння знань на особистісно-орієнтований підхід.

Скептики скажуть: економіка і дошкільнята занадто далекі один від одного. Але не поспішайте робити висновки. Будь-яка велика справа починається з дрібниць. Так і до економіки не підійти без засвоєння основ цієї науки. Діти повинні розуміти: щоб дістати гроші з кишені, їх спочатку

потрібно туди покласти. Щоб бути успішним в житті й професії, необхідно бути економічно грамотним - і навряд чи хтось стане сперечатися з цим. Ознайомлення з основами цієї науки слід починати вже у першій ланці системи освіти — дошкільному закладі, адже знання дітей з економіки і перші уявлення про гроші та їх призначення починають формуватися у віці 4-6 років.

Застосування різноманітних форм і методів формування економічної компетентності дає вихователю можливість проявити творчі якості, і водночас зробити процес пізнання економіки цікавим та доступним. Обов'язково треба розповідати дитині про світ економіки зрозумілою їй мовою. Тому, пріоритетними є форми ознайомлення, які будуть цікавими та пізнавальними, сприятимуть саморозвитку особистості та прояву індивідуальності.

Однією з ефективніших форм роботи у процесі ознайомлення дітей з економікою є економічні ігри. Саме через гру дитина освоює і пізнає світ. Навчання, яке здійснюється за допомогою гри є природним та близьким для дітей дошкільного віку. Гра дозволяє набути навичок прийняття правильних рішень в навчальній ситуації.

Актуально використовувати в рамках занять економічні настільні ігри. Вони можуть бути фабричними або зробленими самостійно педагогом або спільно з дітьми. У популярні економічні ігри грають і діти, і дорослі. Вони вчать економічному мисленню, фінансовій грамотності та правильному прийняттю управлінських рішень.

Зробити процес формування економічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку зрозумілим допомагають сюжетно-рольові ігри. Їх головна мета – надати можливість дитині спробувати власні сили та знання в різноманітних життєвих ситуаціях. У такому випадку діти самі

вирішують, які знання використовувати, яке рішення приймати та які будуть наслідки всього цього. Так, граючи в сюжетно-рольову гру «Професії», діти починають розуміти смисл праці, повторюють трудові процеси дорослих і одночасно оволодівають економікою. У сюжетно-дидактичних іграх відтворюються реальні життєві ситуації: операції купівлі-продажу, виробництва і збуту готової продукції та ін. З'єднання навчально-ігрової та реальної діяльності найбільш ефективно для засвоєння дітьми старшого дошкільного віку складних економічних знань.

В іграх «Магазин», «Ательє для маленьких красунь», «Рекламне агентство», «Пункт обміну валюти», «Будівництво будинку», «Супермаркет» і ін. створюються найбільш сприятливі умови для формування основ економічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, природне, наближене до реальності середовище, встановлюється відповідна віковим можливостям ситуація спілкування [11].

Діти залюбки грають в сюжетно-рольові та дидактичні ігри, мета яких — формування основ культури споживання та дбайливого ставлення до навколишнього світу, а також навчити дітей обдуманого використання як фінансів, так і природних ресурсів.

Знання та навички засвоюються дошкільниками у грі за умови ускладнення змісту інтелектуальних завдань. Ускладнення вимагає створення: проблемно-ігрових, проблемно-практичних, проблемно-пізнавальних ситуацій, що дозволяють виявити наскільки діти засвоїли ти чи інші економічні поняття.

У процесі сюжетно-дидактичної гри мовне спілкування протікає у формі діалогу. Педагог формулює чіткі, економічно грамотні питання, а діти вчаться ясно висловлювати свою думку. Процес спілкування дітей

один з одним та з дорослим в спільній ігровій діяльності супроводжується позитивними емоціями, що стимулює їх пізнавальну активність, сприяє розвитку мислення. З'єднання навчально-ігрової та реальної діяльності найбільш ефективно для формування основ економічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Дуже цікавлять дітей і рекламні ігри. Вони навипередки рекламують кращі товари, підкреслюючи їх привабливий зовнішній вигляд, багатофункціональність, переваги. Навіть коли в якості "об'єкта" пропонуються вживані, що мають не дуже привабливий вигляд іграшки, діти вигадують рекламу про те, як по іншому можна було би використовувати їх у побуті.

Опанування нових знань більш цікаво проводяться в ході гри-подорожі «Музей грошей», «Подорож по території дитячого садка» (з метою ознайомлення дітей з професіями працівників) та інші. Також, дають помітний результат і зацікавлюють дітей різні екскурсії, наприклад, у банк, до місць торгівлі, з метою розглянути зовнішню рекламу найближчих вулиць, що дозволяє познайомитися з реальними об'єктами.

На думку Н. В. Гавриш, інтерактивною формою навчання дошкільників є гра-стратегія, яка дозволяє спонукати формування суб'єктивності як надзвичайно важливої особистісної якості дитини. Вона є складною різнобічною діяльністю, яка передбачає не лише усвідомлення ігрового задуму, сюжетної лінії, а й послідовність сукупних дій усіх учасників гри. Тож гра-стратегія «Робимо покупки» (книжки, іграшки, продукти тощо) дозволяє дітям зробити вибір, що вони можуть та хочуть купити. Діти спочатку орієнтуються лише на «хочу», потім починають розуміти, що бажання повинно збігатися з можливостями. Таким чином, гра створює ситуацію необхідності вибору [3, с. 38-51].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, основною метою проведення ігор економічного спрямування з дітьми старшого дошкільного віку є ознайомлення їх з найпростішими економічними поняттями, формування уявлень про основні види суспільно-економічних відносин.

Так, розглянувши гру, як провідну форму оволодіння дітьми старшого дошкільного віку основами економічної компетентності, виділяються основні види, такі як: гра-стратегія, гра-подорож, сюжетно-рольова та дидактична гра.

Створені сприятливі, комфортні умови дозволяють кожній дитині знайти власний шлях до "економіки" через ігрову, рухову, пізнавальну, предметно-практичну діяльність, забезпечують формування потреби в пізнанні світу, сприяють особистісному розвитку.

Тож, головне – не забувайте, що гра є провідним видом діяльності дітей дошкільного віку, під час якої вони оволодівають певними знаннями, вміннями та навичками. Та є одним із найголовніших засобів під час формування основ економічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці методично обґрунтованих підходів щодо формування основ економічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти. Дослідження будуть зосереджені на вивченні досвіду інших країн стосовно цього питання, аналізі навчальних програм із проблеми та визначенні критеріїв, компонентів, показників та рівнів сформованості економічної компетентності дітей старшого дошкільного віку

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Науковий керівник: Богущ А.М., дійсний член НАПН України, проф., д. пед. наук; Авт. кол-в: Богущ А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. — Київ : Видавництво, 2012. – 26 с.
2. Большой энциклопедический словарь : в 2-х т. / под ред. Прохорова А. Москва : Советская энциклопедия, 1991. Т. 1. 863 с.
3. Гавриш Н.В. Гра в освітньому просторі дошкільного закладу: Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : навч. - метод. посіб. / за ред. Г. С. Тарасенко. – Київ : Слово, 2010. – 318 с.
4. Грама Н. Г. Започаткування основ економічного виховання дітей дошкільного віку. – Одеса : Наша школа : Науково-методичний журнал, 2003. – № 2 – С. 58-62.
5. Економічна компетентність в системі післядипломної педагогічної освіти: навч. посіб. / за ред. Дмитренка Г. А. – Київ : ЦППО, 2008. – 125 с.
6. Жадан Р. П., Григоренко Г. І. Економічна освіта дітей старшого дошкільного віку (перспективно-календарне планування занять з економіки). – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2006. – 116 с.
7. Концепція виховання дітей і молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник Мін. освіти України. – 1996. – № 13. – С. 2-13.
8. Лелюк Ю. М. Сучасні проблеми дошкільної економічної освіти в Україні // Економічна освіта: проблеми і перспективи. Матеріали

- II Міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси, 2001. – С. 63- 66.
9. Лохвицька Л. Формування споживчих знань як чинник соціалізації дітей дошкільного віку // Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 6. Серія : Філософія, педагогіка, психологія: збірник наукових праць. – Київ : Вид. Нац. пед. університету ім. М.П. Драгоманова, 2009. – С. 97-102.
10. Ожегов С. Словарь русского языка: 57000 слов / под ред. члена-корреспондента АН СССР Шведовой Н. Ю. – 20-е изд. Стереотип. – Москва : Русский язык, 1988. – 750 с.
11. Сільченко І. М. Формування економічної досвідченості дошкільників засобами гри. [Електронний ресурс] / І. М. Сільченко. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://teremok32.cherkassydnz.com/?p=1850>.
12. Словник іншомовних слів / за ред. Дубовенко Є., Ткаченко Ф. – Київ : Державне видання політ. літератури УРСР, 1955. – 829 с.
13. Шатова А. Д. Экономическое воспитание дошкольников. – Москва : Пед. общество России, 2005. – 256 с.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2019.

КАЛУГИНА Юлия

аспірант кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки і дошкільного образования ГВУЗ Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

ул. Гетманская, 20, г. Мелітополь, Запорожская обл., Україна, 72312

E-mail: arita14@mail.ru

**ИГРА КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ
ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО
ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА**

Резюме. Стаття являється обзорною, в якій обоснована актуальність гри як средства формування економічної компетентності дітей старшого дошкільного віку в умовах дитячого навчального закладу та родини.

В наше час наука виділяє багато форм і методів, за допомогою яких можна сформувати основи економічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, як в умовах дитячого навчального закладу, так і в умовах родини.

Проблема формування основ економічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку за допомогою гри актуальна, їй присвячено багато посібників, робіт. Комплекс питань, пов'язаних з визначенням завдань, методів, прийомів ознайомлення дошкільників з основами економічних знань розглянуто в сучасних дослідженнях (Н. Грамма, Г. Григоренко, Г. Жадан Е. Кладієва Е. Курак, Л. Лохвицька, Т.П. Михайличенко, Н. Побирченко, И. Сасова, А. Сазонова, А. Смоленцева, А. Шатова і др.). Висновки дослідників свідчать про необхідність впровадження економічної освіти з дошкільного віку, коли діти отримують первинний досвід в елементарних економічних відносинах.

Мета статті – визначити та охарактеризувати основні види гри, як ведучої форми оволодіння дітьми старшого дошкільного віку основами економічної компетентності в розвиваючій середі дошкільного навчального закладу та родини.

В даній статті досліджується необхідність застосування ігрових форм навчання в процесі ознайомлення дітей з економікою. Проведено аналіз останніх досліджень і публікацій по проблемі формування

основ экономической компетентности у детей старшего дошкольного возраста посредством игры.

Раскрыты особенности подготовки дошкольников к усвоению начальных знаний по экономике и выяснена взаимосвязь между экономическим воспитанием и игрой как ведущей формой овладения детьми знаниями в окружающей развивающей среде.

Игра — это форма совместной деятельности детей, которая погружает их в практическую ситуацию. Она дает возможность сформировать мотивацию на обучение. Практическое закрепление материала в исследуемой области экономических знаний без игровых ситуаций достичь невозможно. Таким образом, в статье рассмотрено формирование основ экономической компетентности с помощью сюжетно-ролевой, дидактической, сюжетно-дидактической игры, игры-путешествия, рекламной игры и игры-стратегии.

Ключевые слова: компетентность, компетентный, экономическая компетентность, экономическое воспитание, экономическая игра, дети старшего дошкольного возраста.

KALUHINA Yuliia

Postgraduate student at the Department of Social Work, Social Pedagogy and Preschool Education Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Melitopol, Ukraine

Hetmanska St., 20, Melitopol, Zaporizhia oblast, 72312

E-mail: arita14@mail.ru

THE GAME AS A MEANS OF FORMING ECONOMIC COMPETENCE IN CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE

Summary. The article gives a review justifying the importance of the game as a means of forming economic competence in children of senior

preschool age under the conditions of the children's educational institution and family.

The author reveals the features of preschoolers' training aimed at getting basic knowledge in economics and determines the interconnection between the economic upbringing and game as a leading form of children's getting knowledge in the learning environment.

The article also dwells on forming the basics of economic competence by means of socio-dramatic play, didactic, socio-didactic games, adventure games, advertising games and strategy games.

Abstract. Introduction. The article provides a research on the necessity of applying the methods of learning through play in the course of forming basics of economic competence in children.

Analysis of publications. A range of issues related to the outline of objectives, methods, techniques of providing preschoolers with the basics of economic knowledge is given in modern research works (N. Hrama, H. Hryhorenko, R. Zhadan, Ye. Kladijeva, Ye. Kurak, L. Lokhvytska, T. Mykhailichenko, N. Pobirchenko, I. Sasova, A. Sazonova, A. Smolentseva, A. Shatova and others). The conclusions made by the researchers prove the necessity to implement economic education from the preschool age when children obtain their first experience in basic economic relations.

Purpose. It is to determine and characterize the main types of the game as a leading form of getting the basics of economic competence by senior preschoolers within the learning environment of the preschool educational institution and family.

Results. Today special attention is drawn to the issue of forming knowledge of economics in senior preschoolers. The child cannot obtain all the

necessary life skills of the smart consumer in the family or children's educational institution.

As L. Lokhvytska points out, providing preschoolers with consumer knowledge is an essential part of their complete and well-rounded upbringing, as well as successful joining the social environment which ought to be realized both under the conditions of preschool educational institutions and in the family circle [9].

One of the most effective forms of work in the course of familiarizing children with economics is economics games. Learning which is realized through play is natural and familiar to the children of preschool age.

In order to make the process of forming economic competence in senior preschoolers understandable, one should use socio-dramatic play. Its major goal is to give the child an opportunity to try their abilities and knowledge in different socio-economic situations.

Children are also very much interested in advertising games. Chasing each other, they advertise the best goods stressing on their attractive look, multi-functionality, and advantages.

Obtaining new knowledge is better realized while playing the adventure game "The Museum of Money", "Touring the Nursery School" (aimed at telling the children about the staff's occupations) and others.

In N. V. Havrysh's opinion, the interactive form of preschoolers' learning is the strategy game which allows to develop subjectivity as the most important personal quality of a child [3, p. 38 – 51].

Conclusion. The main goal of the economics games with senior preschoolers is to familiarize them with the simplest economics terms, to give an idea of the basic types of socio-economic relations.

Thus, it is important to remember that the game is the major kind of activity for children of preschool age, during which they get certain knowledge, develop their abilities and skills. It is also one of the most important means of forming the basics of economic competence in children of senior preschool age.

Key words: competence, competent, economic competence, economic upbringing, economics game, children of senior preschool age.

REFERENCES

1. Bohush, A. M., Bieliienka, H. V., Bohinich, O. L. et al. (2012). Bazovyi component doshkil'noii osvity [The basic component of preschool education]. Kyiv: Vydavnytstvo [in Ukrainian].
2. Prokhorov, A. (Ed.) (1991). Bol'shoi entsyklopedicheskii slovar': v 2-kh t. T. 1. [Great encyclopedic dictionary: in 2 vol.]. Vol.1. Moscow: Sovetskaia entsiklopediia [in Russian].
3. Havrysh, N. V. (2010). Hra v osvitniomu prostori doshkil'noho zakladu: orhanizatsiia dytiachoi i hrovoi diial'nosti v konteksti nastupnosti doshkil'noii ta pochatkovoii osvity: navch.-metod. posib. Za red. H. S. Tarasenko. [The game in the learning environment of the preschool institution: organizing children's game activity in the context of continuity of preschool and elementary education: learning and methodological textbook. Ed. by H. S. Tarasenko]. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].
4. Hrama, N. H. (2003). Zapochatkuvannia osnov ekonomichnoho vykhovannia ditei doshkil'noho viku. [Launching the basics of economic upbringing for children of preschool age]. *Nasha shkola: Naukovo-metodychnyi zhurnal. – Our school: Scientific and methodological journal*, 2, 58–62 [in Ukrainian].
5. Dmytrenko, H. A. (Ed.) (2008). Ekonomichna kompetentnist' v systemi pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity: navch. posib. [Economic

- competence in the system of postgraduate pedagogical education: textbook]. Kyiv: TsIPPO [in Ukrainian].
6. Zhadan, R. P., Hryhorenko, H. I. (2006). *Ekonomichna osvita ditei starshoho doshkil'noho viku (perspektyvno-kalendarne planuvannia zaniat' z ekonomiky)*. [Economic education of senior preschoolers (advanced course scheduling of Economics lessons)]. Zaporizhia: TOV "LIPS" LTD [in Ukrainian].
 7. *Kontseptsiia vykhovannia ditei i molodi u natsional'ni systemi osvity* [Conception of educating children and youth in the national education system] (1996). *Informatsiinyi zbirnyk Ministerstva osvity Ukrainy. – Information collection of the Ministry of Education of Ukraine*, 13, 2–13 [in Ukrainian].
 8. Leliuk, Yu. M. (2001). *Suchasni problemy doshkil'noii ekonomichnoii osvity v Ukraini*. [Modern problems of preschool economic education in Ukraine]. *Ekonomichna osvita: problemy i perspektyvy. Materialy II Mizhnarodnoii naukovo-praktychnoi konferentsii. – Economic education: problems and prospects. Proceedings of II International scientific and practical conference*. Cherkasy, 63–66 [in Ukrainian].
 9. Lokhvytska, L. (2009). *Fomuvannia spozhyvchykh znan' yak chynnyk sotsializatsii ditei doshkil'noho viku*. [Formation of consumer knowledge as a factor of preschoolers' socialization]. *Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Serii: Filosofiia, pedahohika, psykholohiia: zbirnyk naukovykh prats'. – Bulletin of the Institute of the Child Development. Series: Philosophy, pedagogy, psychology: collection of research works*. Issue 6, 97–102 [in Ukrainian].

10. Ozhegov, S. (1988). Slovar' russkogo yazyka: 57000 slov. 20-e izd. [Dictionary of the Russian language: 57000 words. 20th ed.]. Moscow: Russkii yazyk [in Russian].
11. Silchenko, I. M. (2018). Formuvannia ekonomichnoii dosvidchenosti doshkil'nykiv zasobamy hry. [Formation of economic experience of preschoolers through play]. Retrieved from <http://teremok32.cherkassydnz.com/?=1850> [in Ukrainian].
12. Dubovenko, Ye., Tkachenko, F. (Eds.) (1955). Slovnyk inshomovnykh sliv. [Dictionary of foreign words]. Kyiv: Derzhavne vydannia polit. literatury URSR [in Ukrainian].
13. Shatova, A. D. (2005). Ekonomicheskoe vospitanie doshkol'nikov. [Economic upbringing of preschoolers]. Moscow: Ped. obshchestvo Rossii [in Russian].

(англійською переклала Н. В. Зіненко – старший викладач кафедри англійської філології та методики викладання англійської мови Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького)

УДК 373.2.015.311:796

КАНАРОВА Ольга

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь, Запорізька обл., Україна, 72312

E-mail: olga_mdpu@ukr.net

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. Стаття є інформаційно-аналітичним викладом матеріалу, де розглянуто проблему активізації інтелектуального розвитку дітей старшого шкільного віку. Здійснено її аналіз на сучасному етапі. Обґрунтовано систему педагогічних впливів з метою активізації інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку та необхідність формування правильних уявлень про доступні явища навколишньої дійсності; розвитку допитливості і пізнавального інтересу, а також розумових процесів, уяви, пам'яті та мовлення; сприяння навчанню способів пізнавальної діяльності, завдяки яким дитина здобуває знання. Одним із ефективних шляхів розв'язання запропоновано використання ігрових технологій. Проаналізовано ряд директивних документів, прийнятих останнім часом в Україні, де вказано, що гра є засобом виховання і навчання. Зазначено, що роль гри в педагогічному процесі зумовлена її функцією – «творчою інтеріоризацією дітьми власного досвіду пізнання навколишнього середовища». «Гра, – як зазначається у

© Канарова О., 2019

концепції, – сприяє формуванню у дітей ієрархічної структури мотивів, які становлять основу морального спрямування особистості. Вона є ніби першим шаблоном в досягненні моральних взаємин, підпорядкуванні мотивів, які реалізуються дітьми і поза грою. В роботі розкриваються ідеї та погляди вчених щодо ролі гри у розвитку інтелектуальної сфери дітей дошкільного віку. На їх думку, гра та інші види діяльності (навчальна, трудова, спілкування) розвиваються в умовах педагогічного процесу, побудованого на поєднанні вище розглянутих аспектів.

Впровадження ігрових технологій в навчально-виховний процес є важливим кроком для кращого засвоєння знань, вдосконалення вмінь та навичок. Визначено, що активізація інтелектуального розвитку в дошкільному віці позитивно впливає на розвиток особистості, що актуалізує проблему обґрунтування цілеспрямованої педагогічної діяльності щодо активізації інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами ігрових технологій.

Ключові слова: дитина дошкільного віку, психолого-педагогічні особливості, активізація інтелектуальної сфери, ігрові технології.

Постановка проблеми. Сучасні умови характеризуються гуманізацією освітнього процесу, зверненням до особи дитини, розвитку кращих його якостей, формуванню різнобічної і повноцінної особистості. Реалізація цього завдання об'єктивно вимагає якісно нового підходу до навчання і виховання дітей, організації всього освітнього процесу. Навчання повинно бути розвиваючим, захоплюючим, проблемно ігровим, забезпечувати суб'єктивну позицію дитини і постійне зростання його самостійності і творчості. Відповідно, повинні зазнати змін способи, засоби і методи навчання і виховання дітей.

У зв'язку з вище означем особливого значення набувають ігрові форми навчання та виховання. Гра є певним різновидом активного навчання, що має свої закономірності та особливості. Завдяки ігровій діяльності краще розвиваються індивідуальні здібності дітей, оскільки вони не відчують психологічного тиску відповідальності, як зазвичай буває під час навчальній діяльності. Впровадження ігрових технологій в навчально-виховний процес є важливим кроком для кращого засвоєння знань, вдосконалення вмінь та навичок. Використання ігрових технологій навчання у закладах дошкільної освіти дає можливість засвоювати знання не примусово, а зацікавити вихованців у їх вивченні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Традиція дослідження інтелекту та інтелектуального розвитку особистості досить чисельна. Так, теоретичні основи даної проблеми були розкриті в фундаментальних працях зарубіжних дослідників: А. Біне, А. Гезелл, Дж. Гілфорда, Ж. Піаже та інші. Також це питання цікавило таких знаних педагогів як, Я. А. Коменський, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський.

Проблема раннього розвитку пізнавальної активності дітей вже давно привертає увагу психологів та педагогів (Д. Б. Богоявленська, Л. О. Венгер, С. І. Волкова, О. М. Воронін, Е. О. Голубева, Є. С. Єрмакова, Д. Б. Ельконін, З. І. Калмикова, О. І. Кульчицька, Н. О. Менчинська, Я. О. Пономарьов, О. В. Проскура, С. В. Сафонцева, О. В. Скрипченко, Н. М. Столярова, О. П. Усова, М. О. Холодна, В. Д. Шадриков та ін.).

В останні роки вченими багато зроблено по розробці в загально дидактичному плані проблеми активізації інтелектуальної сфери особистості (Т. В. Кудрявцев, І. Я. Лернер, А. М. Матюшкин,

М. І. Махмутов, М. Н. Скаткин, та ін.), формування пізнавальних інтересів (О. К. Дусавицький, Н. А. Побірченко, Г. І. Щукіна).

Отже, слід зазначити, що проблема розвитку інтелектуальної сфери дитини старшого дошкільного віку, була і є актуальною на всіх етапах еволюції людства. Досі актуальним залишається пошук способів, засобів та методів, що спрямовані на активізацію інтелектуальної сфери старшого дошкільника, визначення дієвих педагогічних впливів, що забезпечуватимуть активізацію інтелектуальної сфери дітей старшого дошкільного віку.

Мета: висвітлення та аналіз специфіки впливу ігрових технологій на активізацію інтелектуальної сфери у дітей старшого дошкільного віку

Виклад основного матеріалу. Одне з найважливіших завдань сучасного виховання дитини дошкільного віку – розвиток її розуму, формування таких умінь і навичок, які дозволяють легко засвоювати нове. Розумовий розвиток дитини охоплює широке коло взаємозалежних завдань, від розв’язання яких залежить готовність дитини до навчання в школі. У дошкільника необхідно формувати правильні уявлення про доступні явища навколишньої дійсності; розвивати допитливість і пізнавальний інтерес, а також розумові процеси, уяву, пам’ять і мовлення; сприяти навчанню способів пізнавальної діяльності, завдяки яким дитина здобуває знання.

Однією з основних теорій розвитку інтелекту дитини є теорія Ж. Піаже. Ж. Піаже – швейцарський психолог, творець концепції інтелекта [4, с. 202]. Інтелектуальний розвиток, вчений розглядає як зміну пануючих розумових структур [13, с. 16]. Психолог розрізняє довербальний інтелект і операційне мислення. Довербальне мислення – це неодмінний атрибут стадії сенсомоторного інтелекту. Сенсомоторний інтелект знаходиться, за

Ж. Піаже, біля витоків мислення. І тим не менше між довербальним інтелектом і операційним мисленням пролягає, на думку автора, тривалий шлях. З появою мови починається період, який характеризується «розвитком символічного і допонятійного мислення». Вікові межі періоду – від 1,5-2 до 4 років [2, с. 72].

У питанні про закономірності інтелектуального розвитку дитини вітчизняна психологія висуває ряд теоретичних положень. По-перше, положення Л. С. Виготського про наявність у людини натуральних і культурних форм поведінки. По-друге, закон Л. С. Виготського про формування вищих психічних функцій і вищих (культурних) форм поведінки. По-третє, принцип єдності діяльності та свідомості. Психічні функції, що відрізняються довільністю, усвідомленістю і опосередкованістю, Л. С. Виготський назвав вищими. Вони складають культурний план діяльності дитини. Натуральні функції, дані дитині природою, за життя в суспільстві перетворюються у функції культурні [3, с. 11].

Л. С. Виготський сформулював закон формування вищих психічних функцій. Згідно з цим законом, кожна вища психічна функція (культурна форма поведінки, вища форма поведінки) народжується на світ двічі: спочатку як функція інтерпсихічна, в ситуації спілкування та спільної діяльності дитини з дорослим, а потім як функція інтрапсихічна, як внутрішнє надбання самої дитини. Це означає, що всяка психічна функція зароджується, формується і перетворюється спочатку в процесі спілкування та взаємодії з дорослим, а потім лише стає внутрішньо керованою самою дитиною [2, с. 74-79].

Основою успішної та результативної діяльності дитини є всебічний розвиток інтелектуальної сфери. Інтелектуальна сфера – це область

психіки, що характеризується видами мислення (творче, пізнавальне, наочно-дійове, наочно-образне та ін.), якостями розуму (кмітливість, гнучкість, самостійність, критичність, здатність діяти та ін.), пізнавальними процесами (сприйняття, мислення, мовлення), пізнавальними вміннями (вміння поставити питання, сформулювати проблему, висунути гіпотезу, довести її, зробити висновки, застосувати знання), вміннями вчитися, позапредметними знаннями й вміннями, предметними знаннями, вміннями і навичками, цілісною системою загальноосвітніх і спеціальних знань [15, с. 94-99]. Прояви інтелекту різноманітні, загальними є активізація всіх тих психічних функцій, що забезпечують пізнання навколишнього світу та адаптацію до нього.

Дошкільне дитинство – це час активної соціалізації дитини, входження в культуру, розвитку спілкування з дорослими і однолітками, пробудження моральних та естетичних почуттів [7, с. 87].

Дитина усвідомлює свій емоційний, побутовий, предметно-ігровий та комунікативний досвід, прагне відобразити його в грі, невмілих малюнках і повідомленнях «з особистого досвіду» [5]. Дуже суттєво, що вже в цей час дитина встановлює певні часові (логічні) зв'язки. На цьому будуються ігрові ланцюги, послідовність яких адекватна логіці реального життя.

Психічні процеси не тільки виявляються, але й формуються у різних специфічно дитячих видах діяльності. Провідною діяльністю залишається гра [10]. Зміст її дедалі більш інтелектуальний, відповідає рівню розумового розвитку старших дошкільників [1, с. 5-6]. У цьому змісті відображаються суспільні події, що їх починають усвідомлювати діти, етичні правила, якими регулюються взаємини між людьми, різні фантастичні сюжети. Змінюється і мотивація ігор [9]. Серед ігрових

мотивів значне місце посідають пізнавальні інтереси, потреба в порівнянні себе в якомусь відношенні з однолітками, у співробітництві з ними, самооцінка.

Так, в педагогічній енциклопедії гра трактується як: один із видів діяльності людини; засіб фізичного, розумового і морального виховання. Основна функція гри науковцями вбачається у відтворенні дій дорослих і взаємин між ними [12, с. 137].

У директивних документах, прийнятих останнім часом в Україні, таких як Закон України «Про дошкільну освіту», Концепція дошкільного виховання в Україні та ін. вказано, що гра є засобом виховання і навчання. У Концепції дошкільного виховання в Україні зазначається, що роль гри в педагогічному процесі зумовлена її функцією – «творчою інтеріоризацією дітьми власного досвіду пізнання навколишнього середовища». Гра та інші види діяльності (навчальна, трудова, спілкування), на думку сучасних дослідників, розвиваються в умовах педагогічного процесу, побудованого на поєднанні вищерозглянутих аспектів. «Гра, – як зазначається у концепції, – сприяє формуванню у дітей ієрархічної структури мотивів, які становлять основу морального спрямування особистості. Вона є ніби першим шаблоном в досягненні моральних взаємин, підпорядкуванні мотивів, які реалізуються дітьми і поза грою. Гру проводять для спонукання дітей до таких учинків, мотивів, взаємин, які не використані в реальній дійсності, для невимушеного усвідомлення знань, моральних норм, для застосування способів їхнього пізнання й перетворення. Крім того, гра – найлегший засіб для усвідомленого оволодіння надбанням культури, досвідом людських взаємин, знаннями, способами діяльності тощо» [6]. Отже, в педагогічному процесі важливо використати цей потенціал гри.

Високу оцінку гри давав В. О. Сухомлинський. Він писав: «Гра – це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що засвічує вогник допитливості. То що ж страшного в тому, що дитина вчиться писати граючись, що на якомусь етапі інтелектуального розвитку гра поєднується з працею, і вчитель не так уже часто говорить дітям: «Ну, пограли, а тепер будемо трудитися!» [14, с. 95].

Г. І. Лемко, аналізуючи виховну цінність гри, стверджує: «У дитячі роки гра є основним видом діяльності людини. За її допомогою діти пізнають світ. Без гри дітям жити нудно, нецікаво. Буденність життя може викликати у них захворювання. В грі діти й підлітки перевіряють свою силу і спритність, у них виникають бажання фантазувати, відкривати таємниці і прагнути чогось прекрасного. За вмілого використання гра може стати незамінним помічником педагога» [8, с. 47]. Гра, як підкреслює вчений, дарує щохвилинну радість, задовольняє актуальні невідкладні потреби, а ще – спрямована в майбутнє, бо під час гри у дітей формуються чи закріплюються властивості, вміння, здібності, необхідні їм для виконання соціальних, професійних, творчих функцій у майбутньому. І скрізь, де є гра, панує здоров'я, радість дитячого життя. Гра допомагає задовольнити дитячу допитливість, залучити дітей до активного пізнання навколишнього світу, оволодіти способами пізнання зв'язків між предметами та явищами.

Часто гру називають творчою діяльністю. На думку Г. І. Лемко, це пояснюється кількома аспектами гри:

- гра – це відображення життя. Все відбувається у штучно створеній умовній обстановці, але дії гравців реальні, їх почуття і переживання – справжні;

- наслідування в грі пов'язане з роботою уяви. Дитина не копіює дійсність, вона комбінує різні враження життя з особистим досвідом;

- дитяча творчість виявляється у задумі гри і в пошуку засобів для його реалізації. Однак учні довго не реалізують свій задум, не готуються до виконання ролей. Вони виражають свої прагнення в даний момент. Тому гра – завжди імпровізація, як би ретельно вона не була підготовлена [8].

Ігрові технології навчання – це система взаємопов'язаних елементів, які представляють собою комплекс вибіркового використання складових, де взаємодія та взаємовідносини набувають характеру взаємодії компонентів, спрямованих на досягнення запланованого дидактичного результату [11, с. 39].

Структурна модель ігрового навчання об'єднує в собі наступні складові:

- 1) суб'єкт педагогічної взаємодії;
- 2) об'єкт педагогічної взаємодії;
- 3) предмет по сумісній їх діяльності;
- 4) мета навчання;
- 5) засоби ігрової комунікації.

В основі ігрового навчання лежить гра. Вона представляє собою особливе ставлення дитини до оточуючого світу.

Функції гри обумовлюються її психологічними особливостями, виявленими та теоретично обґрунтованими в працях Л. С. Виготського, Д. Б. Ельконіна, С. Л. Рубінштейна, Г. П. Щєдровицького та ін. Гра виступає своєрідною формою діяльності, за допомогою якої вихованець не тільки перетворює дійсність, а й вдосконалює свої особистісні можливості

та здібності. Сутність гри полягає в тому, що в ній важливим є не стільки результат, скільки сам процес переживань, пов'язаних з ігровими діями.

Висновки. З вищезазначеного можна зробити висновок, що ігрові технології навчання – це активна пізнавальна діяльність, у процесі якої діти під керівництвом вихователя, являючись учасниками ігрової діяльності, виявляючи ініціативу, самодіяльність та змагальність, оволодівають уміннями, навичками, виявляють активну поведінку, активну життєву позицію і творчий стиль діяльності. У процесі розвитку дитини і формування її як особистості гра відіграє, безперечно, досить велике значення.

Перспективи подальших досліджень. Таким чином, подальшого дослідження потребують питання, які спрямовані на пошук методологічних підходів до дослідження інноваційних ігрових технологій для розвитку інтелектуальної сфери дитини у період підготовки до навчання у школі та подальшого розвитку наукової дискусії щодо проблем використання ігрових технологій у навчально-виховному процесі студентів спеціальності «Дошкільна освіта» вищих педагогічних закладів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурова А. Педагогічні інновації в дошкільній освіті / А. Бурова // Дошкільне виховання. – 1999. – № 7. – С. 5-6.
2. Варій М. Й. Загальна психологія : навчальний посібник / М. Й. Варій // 2-ге видан., випр. і доп. – К. : «Центр учбової літератури», 2007. – 968 с.
3. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6-ти т. / Л. С. Выготский; гл. ред. А. В. Запорожец – М.: Педагогика, 1982. – Т.4.: Детская психология. – 432 с.

4. Галицин В. Б. Познавательная активность дошкольников / В. Б. Галицин, Е. И. Щербакова // Советская педагогика. – 1991. – № 3. – С. 43-48.
5. Її величність гра: теорія і методика організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник статей / за ред. Г. С. Тарасенко. – Вінниця : ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 2009. – 322 с.
6. Концепція дошкільного виховання в Україні. – К.: Освіта, 1993. – 16 с.
7. Лаврентьєва Г. П. Практична психологія для вихователя / Г. П. Лаврентьєва, Т. М. Титаренко. – К. : ВІПОЛ, 1993. – Вип. 2. – 40 с.
8. Лемко Г. І. Значення гри для виховання дитини [Електронний ресурс] / Г. І. Лемко // Materialy IV Mezinarodni vedecko-prakticka konference «Zpravy vedecke ideje – 2008». – Dil 7. – Pedagogika. Psychologie a sociologie. Hudba a zivot. – Praha: Publishing House “Education and Science” s.r.o., 2008. – S. 47-50. – Режим доступу до статті: http://www.rusnauka.com/29_NNM_2008/Pedagogica/36107.doc.htm.
9. Мчедлидзе Н. Б. Место игры в педагогическом процессе детского сада / Н. Б. Мчедлидзе // Психология и педагогика игры дошкольника / Под ред. А. В. Запорожца, А. П. Усовой. – М., 1966. – 351 с.
10. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : навчально-методичний посібник / за ред. Г. С. Тарасенко. – К.: Слово, 2010. – 320 с.
11. Педагогічні технології / О. С. Падалка, А. М. Нісімчук, І. О. Смолюк, О. Г. Шпак. – К. : Українська енциклопедія, 1995. – 253 с.
12. Педагогическая энциклопедия. – М., 1965. – Т. 2. – 912 с.
13. Розвивальні ігри для дошкільників / Н. І. Нечипорук, О. П. Томей. – Х. : Основа, 2007. – 156 с.

14. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти томах. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 95-98, С. 176-185.
15. Яфаєва В. Педагогическая технология проектирования интеллектуального развития дошкольников / В. Яфаєва // Дошкольное воспитание; ежемесячный научно-методический журнал. – М. : Воспитание дошкольника. – 2009. – №6. – С. 94-99.

Стаття надійшла до редакції 28.01.2019.

КАНАРОВА Ольга

кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры социальной работы, социальной педагогики и дошкольного образования Мелитопольского государственного педагогического университета имени Богдана Хмельницкого

ул. Гетманская, 20, г. Мелитополь, Запорожская область, Украина, 72312

E-mail: olga_mdpu@ukr.net

ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СРЕДСТВО АКТИВИЗАЦИИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Резюме. Стаття являється інформаційно-аналітичним изложением материала, где рассмотрена проблема активизации интеллектуального развития детей старшего школьного возраста. Осуществлен ее анализ на современном этапе. Обоснована система педагогических воздействий с целью активизации интеллектуального развития детей старшего дошкольного возраста и необходимость формирования правильных представлений о доступных явлениях окружающей действительности; развития любознательности и

познавательного интереса, а также мыслительных процессов, воображения, памяти и речи; содействие обучению способов познавательной деятельности, благодаря которым ребенок приобретает знания. Одним из эффективных путей решения предложено использование игровых технологий. Проанализирован ряд директивных документов, где указано, что игра является способом воспитания и обучения. Отмечено, что роль игры в педагогическом процессе обусловлена ее функцией - «творческой интериоризацией детьми личного опыта познания окружающей среды». «Игра - как указано в концепции, - способствует формированию у детей иерархической структуры мотивов, которые составляют основу морального направления личности. Она является будто первой ступенью в постижении моральных взаимоотношений, упорядочивании мотивов, которые реализуются детьми и вне игры. В работе раскрываются идеи и взгляды ученых о роли игры в развитии интеллектуальной сферы детей дошкольного возраста. По их мнению, игра и другие виды деятельности (образовательная, трудовая, коммуникативная) развиваются в условиях педагогического процесса, построенного на объединении выше рассмотренных аспектов.

Внедрение игровых технологий в учебно-воспитательный процесс является важным шагом для лучшего усвоения знаний, совершенствования умений и навыков. Определено, что активизация интеллектуального развития в дошкольном возрасте положительно влияет на развитие личности, актуализирует проблему обоснования целенаправленной педагогической деятельности по активизации интеллектуального развития детей старшего дошкольного возраста средствами игровых технологий.

Ключевые слова: ребенок дошкольного возраста, психолого-педагогические особенности, активизация интеллектуальной сферы, игровые технологии.

KANAROVA Olga

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Social Work, Social Pedagogy and Pre-School Education at the Melitopol State Pedagogical University named after Bogdan Khmelnytsky

st. Getmanskaya, 20, Melitopol, Zaporozhye region, Ukraine, 72312

E-mail: olga_mdpu@ukr.net

Annotation. In the article the problem of activation of intellectual development of preschool children is considered. Its analysis is carried out at the present stage. The system of pedagogical influences is grounded in order to stimulate the intellectual development of preschool children. One of the effective ways to solve the problem is the use of gaming technology. It is determined that activation of intellectual development in preschool age positively influences the development of personality, which actualizes the problem of substantiation of purposeful pedagogical activity on activating intellectual development of preschool children by means of game technologies.

Abstract. Introduction. Modern conditions are characterized by the humanization of the educational process, the treatment of the children's personalities, the development of their best qualities, the formation of versatile and full-fledged personality. Education should be developing, exciting, problem gaming, to ensure the subjective position of the children and the constant growth of their independence and creativity.

Analysis of publications. Thus, the theoretical basics of this problem were developed in the fundamental works of foreign researchers: A. Bine, A. Gezell, J. Gilford, J. Piaget and others. In recent years, scientists have done a lot

to develop the problem of the personality (intellectual sphere) in the general didactic plan (T. V. Kudryavtsev, I. Ya. Lerner, A. M. Matiushkyn, M. I. Makhmutov, M. N. Skatkyn, etc.).

Purpose. Coverage and analysis of the specific gaming techniques and their influence on the intellectual sphere (its activation) in senior preschool age children.

Results. The most important tasks in modern upbringing for preschool age children are: the development of their intelligence, the formation of such skills that allow them to master the new ones easily.

The basis for the successful and productive children's activity is the comprehensive development of the intellectual sphere.

Mental processes are not only defined, but also formed in a variety of specific children's activities. The main activity is the game. This content reflects the social events that children begin to realize, ethical rules that control the relationships between people, and various fantastic story lines. Among the game motifs, a significant place is taken by: the cognitive interests, the need to compare themselves in some way with equals in age, cooperation with them, self-esteem.

Game-based teaching techniques are the systems of interrelated elements, which represent a complex of the component selective use, where interaction and relationships acquire the nature of the component interaction aimed at the achievement of the planned didactic results. The essence of the gaming techniques is that the importance is not so much in the result but in the process connected with game activities.

Conclusion. Game-based teaching techniques are active cognitive activities, where the children (the participants of the game activities) under the

guidance of the educator specify the initiative, self-activity and competitiveness, achieve skills, active behavior, active life position and creative style of activity.

Key words: preschool children, psychological and pedagogical peculiarities, activation of the intellectual sphere, game technologies.

REFERENCES

1. Burova A. Pedagogichni innovatsii v doshkilnii osviti / A. Burova // Doshkilne vykhovannia. – 1999. – № 7. – S. 5-6.
2. Varii M. Y. Zahalna psykholohiia: navchalnyi posibnyk / M. Y. Varii // 2 vydan., vypr. i dop. – K. : «Tsentr uchbovoi literatury», 2007. – 968 s.
3. Vygotskiy L. S. Sobraniye sochineniy: V 6 t. / L. S. Vygotskiy //: gl. red. A. V. Zaporozhets – M.: Pedagogika. 1982. – T.4.: Detskaya psikhologiya. – 432 s.
4. Galitsin V. B. Poznavatel'naya aktivnost doshkolnikov / V. B. Galitsin. E. I. Shcherbakova // Sovetskaya pedagogika. – 1991. – № 3. – s. 43-48.
5. Yii velychnist hra: teoriia i metodyka orhanizatsii dytiachoi ihrovoi diialnosti v konteksti nastupnosti doshkilnoi ta pochatkovoї osvity: zbirnyk statei / za red. H. S. Tarasenko. – Vinnytsia : VDPU im. M.Kotsiubynskoho, 2009. – 322 s.
6. Kontsepsiia doshkilnoho vykhovannia v Ukraini. – K.: Osvita, 1993. – 16 s.
7. Lavrentieva H. P. Praktychna psykholohiia dlia vykhovatel'ia / H. P. Lavrentieva, T. M. Tytarenko. – K. : VIPOL, 1993. – Vyp. 2. – 40 s.
8. Lemko H. I. Znachennia hpy dlia vykhovannia dytyny [Elektronnyi resurs] / H. I. Lemko // Materialy IV Mezhdunarodni vedecko-prakticka konferencie «Zpravy vedecke ideje – 2008. – Dil 7. – Pedagogika. Psychologie a sociologie. Hudba a zivot. – Praha: Publishing House “Education and Science” s.r.o., 2008. – S. 47-50. – Rezhym dostupu do statii: http://www.rusnauka.com/29_NNM_2008/Pedagogica/36107.doc.htm

9. Mchedlidze N. B. Mesto igry v pedagogicheskom protsesse detskogo sada / N. B. Mchedlidze // Psikhologiya i pedagogika igry doskolnika / Pod red. A. V. Zaporozhtsa. A. P. Usovoy. - M.. 1966. - 351 s.
10. Orhanizatsiia dytiachoi ihrovoi diialnosti v konteksti nastupnosti doskilnoi ta pochatkovoї osvity : navchalno-metodychnyi posibnyk / za red. H. S. Tarasenko. – K.: Slovo, 2010. – 320 s.
11. Pedagogicheski tekhnologii / O. S. Padalka, A. M. Nisimchuk, I. O. Smoliuk, O. H. Shpak. – K. : Ukrainska entsyklopediia, 1995. – 253 s.
12. Pedagogicheskaya entsyklopediya. – M.. 1965. – T. 2. – 912 s.
13. Rozvyvalni ihry dlia doskilnykiv / N. I. Nechyporuk, O. P. Tomei. – Kh. : Osnova, 2007. – 156 s.
14. Sukhomlynskyi V. O. Sertse viddaiu ditiam / V. O. Sukhomlynskyi // Vybrani tvory : v 5-ty tomakh. – K.: Rad. shkola, 1977. – T. 3. – S. 95-98, S. 176-185.
15. Yafayeva V. Pedagogicheskaya tekhnologiya proyektirovaniya intellektualnogo razvitiya doskolnikov / V. Yafayeva // Doshkolnoye vospitaniye; ezhemesyachnyy nauchno-metodicheskiy zhurnal. – M. : Vospitaniye doskolnika, 2009. - №6. - S. 94-99.

(переклад зроблено особисто автором статті)

УДК [373.3.016:78]:37.013.43

МАР'ЄВИЧ Наталія

канд. пед. наук, викладач музично-теоретичних дисциплін, Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського,

провул. Коцюбинського, 6/1, м. Бар, Вінницька обл., Україна, 23000

E-mail: natalia180267@gmail.com

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ФЕНОМЕН ГРИ В КОНТЕКСТІ ДЕФІНІТИВНИХ ПІДХОДІВ

Анотація. В оглядовій статті здійснено дефінітивний аналіз поняття гри як культурно-історичного феномену, окреслено роль гри в розвитку дитини, розкрито освітньо-виховний потенціал музичної гри в роботі з молодшими школярами та проаналізовано запропоновані науковцями креативні підходити до використання ігрових ситуацій як на уроках мистецтва, так і в процесі системної організації освітнього середовища початкової школи.

Висвітлено актуальність проблеми, яка в умовах реформування системи професійної освіти XXI століття потребує суттєвого вдосконалення мистецько-педагогічної підготовки вчителя початкових класів, уміння створювати таке виховне середовище, що сприяє особистісному розвитку учнів через поетапне включення їх до різноманітних видів діяльності, зокрема, ігрової.

Здійснено аналіз останніх досліджень і публікацій, який свідчить про те, що учитель Нової української школи повинен усвідомити синкретичний характер гри, що бере свій початок від ідей Платона до філософських,

психолого-педагогічних теорій XIX – XXI століть. Обґрунтовано наскрізне значення гри в розвитку основних культурних форм людства – не лише у мистецтві, а й філософії, науці, політиці, юриспруденції, військовому ремеслі. Висвітлено погляди вчених на народні ігри як засіб виховання дітей, досліджено витоки створення українського музично-ігрового репертуару для дітей. Опрацьовано праці вчених, які доводили важливу роль гри в естетичному вихованні дітей у цілому та музичному зокрема. Проаналізовано різні концепції ігрової діяльності, які були розроблені, узагальнені, системно представлені й продовжені в сучасних наукових розробках видатних психологів-науковців, а саме: біологізаторські, генетичні, соціологізаторські та значення гри в гармонійному розвитку особистості. Досліджено погляди сучасних науковців, що розглядають особливості використання гри в умовах гуманізації та гуманітаризації сучасної початкової освіти, доводять ефективність організації ігрової діяльності в контексті реалізації наступності початкової й дошкільної освіти.

У статті висвітлено доцільність синтезу музики та гри, обґрунтовано її значення щодо формування основ музичної культури молодших школярів, здійснено теоретичний аналіз наукових класифікацій ігор у цілому та музичних ігор зокрема, проаналізовано конкретні методичні розробки різних видів музичних та художньо-мистецьких ігор. Виявлено неоднозначність трактування вченими гри як музично-педагогічної дефініції та здійснено теоретичне трактування *музичної гри*, як специфічного способу комунікативно-мистецької взаємодії дітей, що забезпечує створення емоційно наповненого мистецько-ігрового поля задля всебічного розвитку особистості молодшого школяра завдяки синкретизму музично-ігрової діяльності, шляхом поєднання гри, музики, танцю, поезії, музично-ритмічних рухів, драматизації тощо.

Ключові слова: гра, феномен гри, музична гра, класифікація ігор, молодші школярі, учитель початкових класів, навчально-виховний процес.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Реформування системи професійної освіти XXI століття, посилення її культурологічного спрямування потребує суттєвого вдосконалення мистецько-педагогічної підготовки вчителя початкових класів, який повинен не лише якісно забезпечувати викладання шкільних дисциплін відповідно до навчального плану, але й уміти створювати виховне середовище, що гартується особистісний розвиток учнів завдяки поетапному залучення їх у різноманітні види діяльності, зокрема, ігрову.

Гра є не лише провідним видом діяльності дошкільників, але й зберігає свої розвивально-виховні позиції в освітній роботі з молодшими школярами, перетворюючись на своєрідний місток для безболісного переходу учнів зі світу дошкільного дитинства у світ шкільного життя. Педагог початкової школи не має права нехтувати грою, вважаючи її марнотратством сил і часу. Натомість він повинен бути готовим реалізувати найважливіші функції ігрової діяльності учнів (креативну, комунікативну, діагностичну, коригувальну тощо), адже гра уможливорює ефективність процесів навчання, розвитку і виховання школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Феномен гри протягом усієї історії людства привертав до себе увагу визначних мислителів (Я. Коменський, Дж. Локк, Й. Песталоцці, Ф. Фребель, Ф. Шіллер та ін.). Зарубіжна педагогіка, психологія, культурологія (В. Акслайн, Ф. Бонтейдайк, В. Вундт, К. Гросс, К. Левін,

Д. Мід, М. Монтессорі, Д. Селлі, Г. Спенсер, З. Фрейд, Й. Гейзінга) активно досліджувала соціально-психологічну роль та культурно-функціональне поле гри.

Наукове осмислення природи ігрової діяльності, закономірностей та чинників її педагогічного впливу значною мірою ґрунтується на психологічних дослідженнях гри, здійснених у ХІХ – ХХ століттях. Плідні думки про гру як метод навчання і виховання знаходимо в науковій спадщині П. Блонського, В. Верховинця, П. Каптерєва, Я. Корчака, А. Макаренка, С. Русової, В. Сороки-Росинського, В. Сухомлинського, К. Ушинського тощо. Глибоке розуміння ігрової діяльності започатковане в працях відомих вітчизняних психологів: Л. Виготського, О. Запорожця, В. Зіньковського, Д. Ельконіна, О. Леонтєва, С. Рубінштейна, Б. Теплова.

І сьогодні дослідники активно вивчають природу гри та можливості її використання в навчально-виховному процесі початкової школи, (Т. Агейкіна-Старченко, Н. Бібік, В. Бондар, Н. Гавриш, І. Гудзик, Н. Кудикіна, Б. Нестерович, Н. Підгорна, О. Савченко, Г. Тарасенко, В. Тищенко та ін.).

Формулювання цілей статті. Мета статті – здійснити дефінітивний аналіз поняття гри як культурно-історичного феномену та окреслити її роль в розвитку дитини, зокрема розкрити освітньо-виховний потенціал музичної гри в роботі з молодшими школярами.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Учитель Нової української школи, готуючись до використання гри у своїй роботі з молодшими школярами, повинен усвідомити її синкретичний характер, що бере свій початок від ідей Платона до філософсько-педагогічних теорій ХІХ – ХХІ століть.

Дефінітивний аналіз філософських джерел засвідчує, що сьогодні відбувається уточнення традиційних функцій гри, які підлягали історичній модифікації, починаючи з античних часів. Так, видатний філософ античності Платон першим почав тлумачити дитячі ігри як засіб підвищення ефективності навчання, пізнавальної активності учнів, формування в них соціальних якостей і бажання працювати, відводив значну роль грі як методу діагностування особистості, що сприяє виробленню відповідних знань, умінь, навичок. Римський оратор М. Ф. Квінтіліан, трактував гру, як важливий засіб розумового розвитку дітей, стверджуючи, що під час гри найлегше розпізнавати їхній характер.

Цікавий матеріал для осмислення функцій гри дає етимологічний аналіз. У давніх євреїв слову «гра» відповідали поняття «жарт», «сміх». У римлян гра також означала радість, веселощі. Для німців давньогерманське слово «гра» знаменувало легкий, плавний рух, начебто хитання маятника. Пізніше у всіх європейських мовах словом «гра» стали позначати досить широке коло дій людини, – з одного боку таких, що не претендують на важку роботу, з іншого, таких, що приносять людям веселощі і задоволення [1].

Початок розробки теорії гри, як правило, пов'язують з іменами таких мислителів XIX ст., як В. Вундт, К. Гросс, Г. Спенсер, Ф. Фребель, Ф. Шіллер. Опрацьовуючи свої філософські, психологічні і, головним чином, естетичні погляди, вони в декількох положеннях торкалися й гри як одного з найпоширеніших явищ життя, пов'язуючи виникнення гри з виникненням мистецтва. Особливу цінність становлять погляди учених, які доводили важливу роль гри в естетичному вихованні дітей у цілому та музичному зокрема. Даючи грі глибоку загальну характеристику, називають її теорією вправи чи самовиховання, що має важливе значення для розвитку людини.

Цілеспрямовані розробки психологічної сутності гри активізувалися в другій половині XIX – на початку XX ст. в контексті досліджень психічних процесів. Видатні психологи розробили різні концепції ігрової діяльності, які узагальнено, системно представлено й продовжено в сучасних наукових розробках: біологізаторські (К. Грос, Г. Спенсер, С. Холл та ін.); генетичні (К. Бюлер, Е. Клапаред, Ж. Піаже та ін.); соціологізаторські (Є. Берн, А. Валлон, В. Штерн та ін.); значення гри в гармонійному розвитку особистості (І. Сікорський та ін.).

Датський історик, філософ культури, професор Гроніченського, Лейденського університетів Й. Гейзінга [2]. У трактаті «Homo ludens» («Людина, яка грає») обґрунтував наскрізне значення гри у розвитку основних культурних форм людства – не лише у мистецтві, а й філософії, науці, політиці, юриспруденції, військовому ремеслі. Й. Гейзінга переконливо доводить, що людська культура виникає і розгортається в грі. Він вважає гру старшою за культуру. З його погляду, гра прикрашає життя, змістовно заповнює його і тому має свою виразну цінність, духовність. Це відносно самостійна діяльність дітей і дорослих, що забезпечує потребу людей у відпочинку, розвагах, пізнанні, у розвитку духовних і фізичних сил.

Знаменно, що Й. Гейзінга наділив гру певними ознаками, перша з яких – її добровільність. Гру Гейзінга резонно дорівнював до свободи. З цією ознакою безпосередньо пов'язана й друга ознака – її умовність (гра все-таки відрізняється від «звичайного» чи «справжнього» життя). Третя важлива ознака гри – її обмеженість (вона «розігрується» в певних часових і просторових межах. Її перебіг і сенс містяться у ній самій). Учений виокремив ще одну, вельми позитивну рису гри: вона творить лад, порядок (у життєве сум'яття вона приносить тимчасову довершеність). Найвищою формою гри Й. Гейзінга вважав музику. Отже, гра, з погляду дослідника, по праву є

всеосяжним способом людської діяльності, універсальною категорією людського існування.

Цікавий погляд на гру та її функціональне поле продукує етнопедагогіка. Народні ігри своїм корінням сягають в доісторичні, ще язичницькі часи. У той час гра була складовою частиною магічного ритуалу, що мав на меті вплинути на явища природи і життя. Уславлення божеств піснями, танцями та іграми мало під собою практичну основу – задобрити оточуючу природу і таким чином забезпечити собі достаток і благополуччя.

Народні ігри як засіб виховання дітей високо оцінювали К. Ушинський, Є. Водовозова, Є. Тихєєва, Г. Ващенко, О. Усова, В. Верховинець, а також перші записувачі та збирачі українських народних ігор Н. Маркевич, П. Чубинський, О. Богданович. Одним із основоположників створення українського музично-ігрового репертуару для дітей стає видатний український педагог-композитор В. Верховинець, який радить використовувати в навчально-виховному процесі народні ігри з танцями та хороводами для учнів молодших і старших класів. Чимало уваги приділяла дитячій грі С. Русова. Вона визначала гру як засіб виховання, розглядала вимоги до керування нею, наголошувала, що педагог повинен знати специфіку ігор дітей різного віку, народні ігри, вказуючи на поступовий перехід на певному етапі розвитку від гри до праці [3, с. 251].

Із середини ХХ століття в психології сформувався комплексний підхід до вивчення гри, який об'єднує її дослідження як культурно-історичного феномена, трактування її соціальної сутності та розробку психологічних механізмів гри як діяльності дитини. Значний вплив справили праці відомих психологів: Б. Ананьєва, Л. Виготського, О. Запорожця, Д. Ельконіна, В. Зеньківського, О. Леонтєва, Г. Люблінської, С. Рубінштейна та ін. У цей період гра також розробляється в контексті теорії провідного виду діяльності,

показується її важливе значення в становленні особистості дитини дошкільного та молодшого шкільного віку.

Плідні думки про гру як метод навчання і виховання, її значення у формуванні особистості дитини знаходимо в науковій спадщині видатних вітчизняних педагогів ХХ століття. Зокрема, К. Ушинський відносив гру до шести головних вихователів, яка є вільною і творчою діяльністю дитини, цікавішою за дійсність, що її оточує [4]. А. Макаренко [5] порівнював гру і працю, справедливо показавши спільне й відмінне між ними. В. Сухомлинський закликав дорослих шукати шлях до серця дитини за допомогою казки, фантазії, гри, неповторної дитячої творчості. Для педагога гра була іскрою, яка запалювала вогник дитячої допитливості, цікавості [6].

На початку ХХ ст. К. Орф, Г. Рошаль, Л. Розанов, Н. Шер, Ф. Шіллер у своїх працях обстоювали необхідність поєднання гри і вільної творчості в художньому вихованні дітей; розкривали значення ігор-драматизацій у навчанні молодших школярів, наголошували на необхідності поєднання драматизації та музики як двох форм виховання; стверджували, що саме краса стимулює гру; саме з красою потрібно грати, бо вона не допускає утилітарного ставлення до себе. К. Орф створив комплексну систему музичного виховання дітей, задумав ввести «гру в музику», музичну гру-імпровізацію, яка могла б підготувати дітей до подальшого музичного розвитку і дати поштовх творчому мисленню на роки вперед.

Системні розробки гри в контексті особистісно зорієнтованого підходу були започатковані у 80-х роках ХХ століття. Автори «соціо-ігрової педагогіки» О. Єршова та В. Букатов стверджують, що їхній підхід – це стиль усього навчання і виховання, стиль роботи вчителя і дітей, сенс якого – не стільки полегшити дітям саму роботу, скільки дозволити їм, зацікавившись, добровільно і глибоко втягнутися в неї. На думку С. Шмакова, гра, як

феномен культури, є «школою життя й моралі», «практикою розвитку», «сферою соціальної творчості» дитини [7, с. 6].

Датський філософ Й. Гейзінга підкреслював, гра має всі ознаки прекрасного, вона пройнята ритмом і гармонією, естетичними почуттями [2]. Теоретичний аналіз педагогічної літератури виявив неоднозначність трактування вченими гри як музично-педагогічної дефініції. Так, у музично-естетичній концепції Д. Кабалевського [8] гра виступає як форма музично-ігрової діяльності та знаходить реалізацію в іграх-інтерпретаціях, в іграх на дитячих музичних інструментах, в ігровій передачі ритму, відтворенні в рухах емоційно-образного змісту музичного мистецтва різних епох, стилів, жанрів тощо.

Аксіологічну цінність у підготовці майбутніх учителів мають системні підходи до використання гри в педагогічному процесі, вивчення яких сприятиме формуванню в студентів потреби використовувати гру на всіх етапах навчання й виховання молодших школярів. На думку вчених (Н. Анікєєва, С. Карпова, Л. Лисюк, А. Недужий, С. Новосьолова, А. Співаковська та ін.), гра – педагогічний метод, котрий розглядається як спосіб розв'язання актуальних завдань розвитку, навчання і виховання учнів молодшого шкільного віку шляхом цілеспрямованої організації ігрової діяльності.

У контексті гуманізації та гуманітаризації сучасної початкової освіти науковці обґрунтовують особливості використання гри (Н. Бібік, В. Бондар, Г. Ващенко, Н. Гавриш, Н. Кудикіна, Н. Підгорна, О. Савченко, Г. Тарасенко та ін.), доводять ефективність організації ігрової діяльності в контексті реалізації наступності початкової й дошкільної освіти, пропонуючи конкретні методичні розробки різних видів ігор, у тому числі й художньо-мистецьких

[9], наголошують на необхідності організації інформаційно-ігрової творчості дітей [10].

Доцільність синтезу музики та гри, тенденцію до їх зближення, встановлення зв'язків між ними обґрунтовано в психологічних, педагогічних і музикознавчих дослідженнях (М. Бахтін, Ю. Лотман, Л. Столович та ін.). Процес творення музики дослідники порівнюють із грою, у якій беруть участь композитор і слухач. Процес сприймання музики, діяльність слухача в системі сучасної музичної комунікації трактується як особливий вид ігрових відносин, ігрового партнерства.

Важливого значення гри у формуванні основ музичної культури молодших школярів надає О. Лобова, визначає гру «як надійний засіб активізації уваги й інтересу» учнів [11, с. 321], як «своєрідний код» музично-дидактичної системи [11, с. 322]; уживає терміни «ігрові музичні моменти» [11, с. 321], «ігрова форма постановки завдань» [11, с. 322]. Дослідники (Л. Артемова, Г. Ватаманюк, О. Газман, Б. Брилін, Н. Кудикіна, Б. Нестерович, Ю. Перенчук, Л. Розанов, Н. Яременко та ін.) проводять наукові розробки особливостей використання гри у сфері дозвілля, при цьому визначають музичне мистецтво як необхідну умову для ефективного проведення ігрової діяльності з вихованцями [1].

Науковець Г. Ватаманюк наголошує, що музична гра, поєднуючи музику, хореографію, образотворче мистецтво, виходить за межі кожного з них, адже це прослідковується у виразному мовному інтонуванні, ритмічних рухах, тембровій, шумовій, руховій імпровізації, виконанні ролей творців і виконавців. Отже, музично-ігрову діяльність розуміється як процес збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвитку музично-творчих здібностей, шлях пізнання і спосіб удосконалення рухових, слухацьких та виконавських умінь і навичок [12, с. 6].

Проведений нами теоретичний аналіз наукових класифікацій ігор у цілому та музичних ігор зокрема дає підставу об'єднати всі ігри у дві системоутворювальні групи. Насамперед, це суто *музичні ігри*, під час організації яких музично-ігрова діяльність присутня на всіх етапах, у всіх її видах (слуханні музики, співі, інструментальному музикуванні, ознайомленні з теоретичними основами музичного мистецтва), до яких відносимо: музично-дидактичну, хороводну, рухливу музично-ритмічну, пісенно-мовну гру, гру-пісню, гру-танець тощо. До другої групи належать *ігри з елементами музичної діяльності*, під час проведення яких музичне мистецтво використовується епізодично й виконує допоміжну функцію, є мистецько-педагогічним засобом поряд з іншими засобами: гра-інсценізація, гра-драматизація, гра-змагання, сюжетно-рольова, рухлива гра, народні малі ігрові форми.

Найбільш повно представлені в науково-методичних розробках музично-дидактичні ігри, які, за класифікацією Н. Кудикіної [13], належать до ігор за правилами. Ці ігри об'єднують усі види музичної діяльності: спів, слухання, рух під музику, гру на інструментах. Зазначені види діяльності зможуть «оживити» музично-педагогічний процес, зробити його нестандартним, цікавим для учнів за умови використання вчителем на уроці різноманітних ігор.

Як метод еколого-гуманістичного виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку Г. Тарасенко [9, с. 73] пропонує творчі ігри з використанням музичного матеріалу: сюжетно-рольові, режисерські, ігри-драматизації, ігри-подорожі. У своїй виховній технології дослідниця розробляє не лише теоретичний аспект, а й пропонує методичні розробки творчих музичних ігор.

Виховний потенціал мають ігри-драматизації, створені на музичному матеріалі, як театралізовані ігри, в яких зміст відтворює події за сюжетом музичного твору (або групи творів однієї тематики) [14, с. 74]. Б. Нестерович відзначає, що мистецько-виховний ресурс містить така синтетична форма позакласної роботи, як гра-подорож, котра «надає можливість організувати музично-творчу діяльність дітей на тривалому відрізку часу» [14, с. 83].

На наш погляд, використання музичної гри в навчально-виховному процесі початкової школи може бути в трьох напрямках: розвиток здатності учнів вступати в ігровий контакт з музикою під час різних видів музичної діяльності; використання в «драматургії» уроку-гри як методу чи засобу; використання гри як форми навчання й виховання, проведення «ігро-уроків», ігрових виховних програм.

У результаті здійсненого теоретичного аналізу *музичну гру* ми тлумачимо як специфічний спосіб комунікативно-мистецької взаємодії дітей, що забезпечує створення емоційно наповненого мистецько-ігрового поля задля всебічного розвитку особистості молодшого школяра завдяки синкретизму музично-ігрової діяльності, шляхом поєднання гри, музики, танцю, поезії, музично-ритмічних рухів, драматизації тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, на сучасному етапі наукових досліджень склалася цілісна теорія гри як окрема галузь наукового знання, яка формує можливості і процедури заміни реальних систем умовними. Нині спостерігається цілком об'єктивне пожвавлення інтересу вчених до гри як педагогічного методу, звучать високі оцінки її розвивально-виховного потенціалу, публікуються системні науково-методичні дослідження використання гри в освітньому процесі. Зокрема, музична гра сьогодні стала предметом численних психолого-педагогічних досліджень: як вид діяльності,

як педагогічний метод (стимулювання й організації діяльності дітей у цілому, навчально-пізнавальної зокрема; контролю в навчанні й вихованні); як засіб навчання та виховання; як форма організації навчально-виховного процесу. Учитель початкових класів у процесі фахової діяльності зобов'язаний системно спиратися на науково-теоретичні основи організації музично-ігрової діяльності учнів, креативно підходити до використання ігрових ситуацій як на уроках мистецтва, так і в процесі організації освітнього середовища початкової школи.

Потребує подальшої розробки і впровадження мистецький ракурс наскрізного використання вчителем музичної гри на уроках в школі 1 ступеня та в процесі організації учнівського дозвілля з метою формування творчої особистості молодшого школяра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Яременко Н. В. Дозвіллезнавство : навч. посіб. / Н. В. Яременко – Фастів : Поліфаст, 2007. – 460 с.
2. Гейзінга Й. Homo Ludens / Йоган Гейзінга ; [пер. з англ. О. Мокровольського]. – К. : Основи, 1994. – 250 с.
3. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори / С. Ф. Русова. – К. : Освіта, 1996. – 304 с.
4. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения : в 6 т. / К. Д. Ушинский. – М. : Педагогика, 1988. – Т. 6. – 528 с.
5. Макаренко А. С. Гра / А. С. Макаренко // Твори : в 7 т. – К. : Радянська школа, 1954. – Т. 4. – С. 366 – 376.
6. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – К. : Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 7–279.
7. Шмаков С. А. Игры учащихся – феномен культуры / С. А. Шмаков. – М. : Новая школа, 1994. – 240 с.

8. Кабалевский Д. Б. Воспитание ума и сердца : кн. для учителя / Д. Б. Кабалевский. – М. : Просвещение, 1984. – 206 с.
9. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : навчально-методичний посібник / За ред. Г. С. Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 320 с.
10. Гавриш Н. Калейдоскоп інформаційно-ігрової творчості дітей : методичний посібник / Н. Гавриш, О. Безсонова. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. – 256 с.
11. Лобова О. В. Формування основ музичної культури молодших школярів: теорія та практика : [монографія] / О. В. Лобова. – Суми : ВВП «Мрія», 2010. – 516 с.
12. Ватаманюк Г. П. Формування комунікативних умінь старших дошкільників у процесі музично-ігрової діяльності: практичний аспект : навч. посіб. / Г. П. Ватаманюк. – Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друк-Сервіс», 2014. – 160 с.
13. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі : [монографія] / Н. В. Кудикіна – К. : КМПУ, 2003. – 272 с.
14. Нестерович Б. І. Педагогічні основи позакласної музично-виховної роботи в школі : навч. посіб. / Б. І. Нестерович. – Вінниця : ФОП Данилюк В. Г., 2010. – 260 с.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2019.

МАРЬЕВИЧ Наталя

канд. пед. наук, преподаватель музыкально-теоретических дисциплин,
Барський гуманитарно-педагогический колледж имени Михаила
Грушевского,

переул. Коцюбинского, 6/1, г. Бар, Винницкая обл., Украина, 23000

E-mail: natalia180267@gmail.com

КУЛЬТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН ИГРЫ В КОНТЕКСТЕ ДЕФИНИТИВНЫХ ПОДХОДОВ

Резюме. В обзорной статье осуществлен дефинитивный анализ понятия игры как культурно-исторического феномена, определена роль игры в развитии ребенка, раскрыто образовательно-воспитательный потенциал музыкальной игры в работе с младшими школьниками и проанализированы предложенные учеными креативные подходы к использованию игровых ситуаций как на уроках искусства, так и в процессе системной организации образовательной среды начальной школы.

Раскрыта актуальность проблемы, что в условиях реформирования системы профессионального образования XXI века требует существенного усовершенствования художественно-педагогической подготовки учителя начальных классов, умения создавать воспитательную среду, в которой закаляется личностное развитие учащихся благодаря поэтапному введению их в различные виды деятельности, в том числе в игровую.

Осуществлен анализ последних исследований и публикаций, который свидетельствует о том, что учитель Новой украинской школы должен осознать синкретический характер игры, что берёт своё начало от идей Платона до философских, психолого-педагогических теорий XIX – XXI веков. Обоснованно всестороннее значение игры в развитии основных культурных форм человечества не только в искусстве, но и в философии, науке, политике, юриспруденции, военном ремесле. Раскрыты взгляды ученых на народные игры как средство воспитания детей, исследованы истоки создания украинского музыкально-игрового репертуара для детей. Исследованы труды ученых, которые доказывали важную роль игры в эстетическом и музыкальном воспитании детей.

Проанализированы различные концепции игровой деятельности, которые были разработаны, обобщены, системно представлены и продолжены в современных научных трудах выдающихся психологов, а именно: биологизаторские; генетические; социологизаторские; значение игры в гармоничном развитии личности. Исследованы взгляды современных ученых, рассматривающих особенности использования игры в условиях гуманизации и гуманитаризации современного начального образования, которые доказывают эффективность организации игровой деятельности в контексте реализации преемственности начального и дошкольного образования.

В статье освещены целесообразность синтеза музыки и игры, обосновано значение игры для формирования основ музыкальной культуры младших школьников, осуществлен теоретический анализ научных классификаций игр в целом и музыкальных в частности, проанализированы конкретные методические разработки различных видов музыкальных и художественно-творческих игр. Раскрыта неоднозначность определения учеными игры как музыкально-педагогической дефиниции. Осуществлено теоретическое определение музыкальной игры, как специфического способа коммуникативно-художественного взаимодействия детей, что, в свою очередь, обеспечивает создание эмоционально наполненного художественно-игрового поля для всестороннего развития личности младшего школьника, благодаря синкретизму музыкально-игровой деятельности, через объединение игры, музыки, танца, поэзии, музыкально-ритмических движений, драматизации.

Ключевые слова: игра, феномен игры, музыкальная игра, классификация игр, младшие школьники, учитель начальных классов, учебно-воспитательный процесс.

MARIEVICH Nataliia

Candidate of Science, teacher of music theoretical disciplines

Bar Humanitarian Pedagogical college after Mikhailo Hryshevsky,

M. Kotsiubynsky Lane, 6/1, t. Bar, Vinnitsa Region, Ukraine, 23000

E-mail: natalia180267@gmail.com

**CULTURAL AND HISTORICAL PHENOMENON OF THE GAME
IN THE CONTEXT OF DEFINITIVE APPROACHES**

Summary. The article defines the concept of the game as a cultural-historical phenomenon, outlines the role of the game in the development of the child, reveals the educational potential of the musical game in working with junior schoolchildren, and analyzes the creative approaches proposed by the scientists to the use of game situations both in art lessons, and in the process of systematic organization of the educational environment of primary school.

Abstract. Formulation of the problem. The game is not only a leading activity of preschoolers, but also retains its educational and educational position in educational work with junior high school students. The teacher of primary school has no right to neglect the game, considering it a waste of resources and time.

Analysis of recent research and publications. The phenomenon of the game throughout the history of mankind attracted the attention of prominent thinkers, psychologists, culturologists and educators from different countries of the world. The scientific understanding of the nature of gaming activity, the laws and factors of its pedagogical influence is largely based on psychological and pedagogical studies of the game, carried out in the 19-20th centuries. And today, researchers are actively studying the nature of the game and the possibility of its use in the educational process of primary school.

Formation of the purposes of the article. To make a definitive analysis of the concept of the game as a cultural-historical phenomenon and to outline its role

in the development of the child, in particular, to reveal the educational potential of the musical game in working with junior pupils.

Presentation of the main research material. A definitive analysis of philosophical sources testifies that today is the refinement of the current functions of the game, which were subject to historical modification, since ancient times. Thinkers of the nineteenth century, touched the game as one of the most widespread phenomena of life, linking the emergence of a game with the emergence of art, that human culture emerges and unfolds in the game (J. Geysing). An interesting look at the game and its functional field produces ethnopedagogy. Fruitful thoughts about the game as a method of teaching and education, its significance in the formation of the child's personality find in the scientific heritage of outstanding native teachers of the twentieth century (P. Blonsky, V. Verhovinets, P. Kapterev, Y. Korchak, A. Makarenko, S. Rusova, V. Soroki-Rosinsky, V. Sukhomlynsky, K. Ushinsky etc.) In their writings, researchers argue for the need to combine the game and free creativity in the artistic education of children.

In the context of humanization and humanization of modern primary education, academics substantiate the peculiarities of using the game in the context of the implementation of the continuity of primary and preschool education, propose to conduct creative games as a method of ecological and humanistic education of children, using musical material, emphasize the need for organizing children's informational and creative work, recommend specific methodological developments of various types of games, including artistic , in which the music game combines music, choreography, fine art, theatrical art, etc.

Conclusions. At the present stage of numerous psychological and pedagogical studies there is a completely objective increase in the interest of scientists to the game as a pedagogical method. It is the teacher of primary school, in the process of professional activity, is obliged to creatively approach to the use

of music games both at art lessons, and in the process of systematic organization of the educational environment of primary school.

Key words: the New Ukrainian School, musical-pedagogical definition, the theoretical interpretation, music game, primary school teacher, primary and pre-school education.

REFERENCES

1. Yaremenko N. V. (2007). Dozvillieznavstvo [Recreation]. Fastiv: Polifast. [in Ukrainian].
2. Heizinha Y. (1994). Homo Ludens [Homo Ludens]. [per. z anhl. O. Mokrovolskoho]. K.: Osnovy. [in Russian].
3. Rusova S. F. (1996). Vybrani pedahohichni tvory [Selected pedagogical works]. K.: Osvita. [in Ukrainian].
4. Ushinskii K. D. (1988). Pedagogicheskie sochineniia : v 6 t. T. 6. [Pedagogical works: in 6 v. V. 6]. M.: Pedagogika. [in Russian].
5. Makarenko A. S. (1954). Hra. Tvory : v 7 t. T. 4. [Game. Works: in 7 v. V. 4.]. K.: Radianska shkola, 366-376. [in Ukrainian].
6. Sukhomlynskyi V. O. (1977). Sertse viddaiu ditiam [I give my heart to children]. Vybrani tvory : v 5 t. T. 3. K.: Rad. shkola, 7-279. [in Ukrainian].
7. Shmakov S. A. (1994). Igry uchashchikhsia – fenomen kultury [Student Games – A Culture Phenomenon]. M.: Novaia shkola. [in Russian].
8. Kabalevskiy D. B. (1984). Vospytanye uma y serdtsa : kn. dlia uchytelia [Education of the mind and the heart: book. for the teacher]. M.: Prosveshchenye. [in Russian].
9. Tarasenko H. S. (2010). Orhanizatsiia dytiachoi ihrovoi diialnosti v konteksti nastupnosti doshkilnoi ta pochatkovoї osvity : navchalno-metodychnyi posibnyk [Organization of children's gaming activities in the context of

- continuity of preschool and primary education: a teaching manual]. К.: Vydavnychi Dim «Slovo». [in Ukrainian].
10. Havrysh N., Bezsonova O. (2015). Kaleidoskop informatsiino-ihrovoi tvorchosti ditei : metodychnyi posibnyk [Kaleidoscope of information and game creativity of children: a methodical manual]. К.: Vydavnychi Dim «Slovo». [in Ukrainian].
11. Lobova O. V. (2010). Formuvannia osnov muzychnoi kultury molodshykh shkolariv: teoriia ta praktyka [Formation of the basics of musical culture of junior pupils: theory and practice]: [monohrafiia]. Sumy: VVP «Mriia». [in Ukrainian].
12. Vatamaniuk H. P. (2014). Formuvannia komunikativnykh umin starshykh doshkilnykiv u protsesi muzychno-ihrovoi diialnosti: praktychnyi aspekt [Formation of communicative skills of senior preschool children in the process of musical-gaming activity: practical aspect]. Kamianets-Podilskyi: TOV «Druk-Servis». [in Ukrainian].
13. Kudykina N. V. (2003). Ihrova diialnist molodshykh shkolariv u pozaurochnomu navchalno-vykhovnomu protsesi [Game activity of junior pupils in extra-curricular educational process]. К.: KMPU. [in Ukrainian].
14. Nesterovych B. I. (2010). Pedagogichni osnovy pozaklasnoi muzychno-vykhovnoi roboty v shkoli [Pedagogical bases of extra-curricular music-educational work at school]. Vinnytsia: FOP Danyliuk V. H. [in Ukrainian].

(англійською переклала Л. Хорошун – викладач іноземних мов Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського)

УДК 373. 3. 035 : 331

МОРИН Олег

канд. пед. наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник лабораторії трудового виховання Інституту проблем виховання НАПН України

вул. Максима Берлінського, буд. 9; м. Київ, Україна, 04060

e-mail: morin_oleg@ukr.net

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація. Важливим аспектом у вихованні зростаючої особистості є трудове виховання, яке набуває особливої значущості для учнів початкових класів. Використання різноманітних ігрових технологій навчання в освітній діяльності може виступати дієвим засобом трудового виховання молодших школярів. Метою статті є розгляд аспектів застосування ігрових технологій як засобу трудового виховання молодших школярів. Згідно мети визначено завдання, провести огляд аспектів застосування ігрових технологій в освітній діяльності, загальну класифікацію ігор, загальну структуру ігрової діяльності, способів використання ігор, вимоги до їх проведення та визначити потенціал ігрової діяльності у забезпеченні *трудового виховання молодших школярів*.

Метою трудового виховання молодших школярів є формування, у межах вікових можливостей, комбінації наскрізних знань, умінь та системи цінностей, які у динамічному розвитку визначають їхню здатність успішно здійснювати освітню діяльність, розв'язувати практичні завдання у власному побуті, закладають основи для побудови у майбутньому

професійної траєкторії. Ігрова діяльність в повній мірі забезпечує досягнення окресленої вище мети. Гра в ненав'язливій формі сприяє засвоєнню знань, розуміння фактів, подій, процесів, набуття умінь, навичок, способів практичної діяльності, сприяє розвитку здібностей учнів застосовувати отримані знання на практиці, в процесі освітньої діяльності та вирішенні завдань в життєвих ситуаціях, забезпечує, опосередковано, ознайомлення молодших школярів зі світом праці та професій.

Застосування *ігрових технологій навчання* загалом позитивно впливає і опосередковано забезпечує здійснення трудового виховання учнів в основних її напрямках, тобто, відбувається виховання вміння і потреби вчитися, формуються уміння і навички, необхідні у практичній діяльності, розвивається здатність безпосереднього застосування отриманих знань для вирішення практичних завдань.

Ключові слова: ігрові технології навчання, трудове виховання, молодші школярі.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Динамічний розвиток усіх сфер життя українського суспільства, викликаний об'єктивними чинниками реформування політико-економічного та соціального-культурного життя країни, зумовлює поступовий перехід системи освіти до європейських стандартів.

Означені зміни обумовлюють необхідність оновлення змісту освітньої галузі на нових засадах, впровадження новітніх освітніх технологій, розвиток науково-методичного та матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу.

Сучасна система освіти все активніше звертається до інноваційних форм і методів психолого-педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього

процесу, спонукає до використання різноманітних ігрових технологій навчання [6].

Однак, означені вище перетворення відбуваються не достатньо швидко, і тому у системі освіти до цього часу неподолані протиріччя між традиційною методикою викладання навчальних предметів, яка спрямована на “механічну” передачу знань в “готовому вигляді” від педагога до учня, суть якої полягає у отриманні, запам'ятовуванні і подальшому відтворенні ним готових знань, і потребою в розвитку креативної особистості, що вільно реалізує свої здібності. Між зарегламентованим характером освітньої діяльності, спрямованим на розвиток зовнішньої мотивації, і потребою у розвитку особистості учня, що володіє внутрішньою мотивацією і морально-вольовою регуляцією пізнавальних мотивів. На нашу думку, одним з засобів усунення означених протиріч та одним із дієвих засобів переходу від “знаннєвої” парадигми освіти до “компетентісної”, є застосування ігрових технологій навчання.

У грі учень виступає не пасивним “споживачем” знань а завзятим їх здобувачем. Участь у грі значно підвищує загальну мотивацію освітньої діяльності учнів, їх пізнавальну активність, реалізує ті загальні аспекти діяльності, які не знаходять застосування і розвитку у повсякденному житті. Крім того, набувається досвід спільної, колективної діяльності, виникає відчуття товариської підтримки, взаємної поваги, співпраці, без якої неможлива будь-яка ефективна професійна діяльність у людському суспільстві. Означене вище загалом позитивно впливає і опосередковано забезпечує здійснення трудового виховання учнів в основних її напрямках, тобто, відбувається виховання вміння і потреби вчитися, формуються уміння і навички, необхідні у практичній діяльності, розвивається здатність безпосереднього застосування отриманих знань для вирішення

практичних завдань. Таким чином, на нашу думку, у процесі освітньої діяльності учнів ігрові методи навчання можуть виступати як дієвий засіб трудового виховання.

Один з важливих акцентів у вихованні має бути поставлено батьками і вчителями на формуванні у дітей молодшого шкільного віку ціннісного ставлення до праці [7, с. 99]. Дійсно, особливу значущість трудове виховання набуває для учнів початкових класів. Саме в цей віковий період закладаються основи ціннісного ставлення до праці [11, с. 189].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Теоретико-методологічну основу дослідження окресленої проблеми складають роботи у яких розглядається: феномен гри як фактор розвитку особистості, її соціалізації (Ф. Бентендейх, К. Берк, Е. Берн, В. Біблер, Х. Данкен, Д. Ельконін, І. Кант, К. Левін, У. Макдауголл, Г. Мерфі, Дж. Мід, Ж. Піаже, Ж. Жуссо, С. Сліозберг, Й. Хейзінг, В. Штерн та ін.); класифікація ігор, яка застосовуються у навчальному процесі (Ю. Бабанський, А. Вербицький, І. Данилович М. Кларін, Ю. Кулюткін, П. Підкасистий, Г. Сухобська та ін.); значення технологій гри в навчанні, дидактичні питання застосування ігрових технологій (Ш. Амонашвілі, В. Беспалько, Л. Виготський, О. Газман, М. Кларін, А. Макаренко, Г. Селевко, В. Сухомлинський, Ж. Хайдаров, С. Шатський, С. Шмаков та ін.).

Проведений аналіз публікацій останнього часу, дозволив окреслити коло робіт як науковців, так і практиків, які на нашу думку, найбільш точно відображають аспекти проблеми застосування *ігрових технологій навчання*, а саме присвячені: загальним питанням застосування ігрових

методів навчання О. Барнінець [1], В. Бондаренко [4], Ю. Бондаренко [4], С. Виговська [5], М. Ланских [4], П. Щербань [20]; впливу ігрових методів навчання на пізнавальну активність, соціальний розвиток, на формування ключових компетентностей учнів В. Корнійко [10], І. Стерчо [13], О. Чернякова [16], В. Шахрай [17], С. Шкарлат [18]; застосування ігрових технологій у початковій школі Л. Гриценок [6], О. Бескорса [2], Г. Біличенко [3], Г. Павлович [2], Н. Салань [12], І. Толмачова [14], Т. Шумейко [19], О. Ходій [15].

Формулювання цілей статті. Метою статті є розгляд аспектів застосування ігрових технологій як засобу *трудового виховання молодших школярів*. Згідно мети визначено завдання, провести огляд аспектів застосування ігрових технологій в освітній діяльності, загальну класифікацію ігор, загальну структуру ігрової діяльності, способів використання ігор, вимоги до їх проведення та визначити потенціал ігрової діяльності у забезпеченні *трудового виховання молодших школярів*.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ігрова діяльність – це динамічна система взаємодії дитини з навколишнім середовищем, у процеси якої відбувається його пізнання світу, засвоєння культурно-історичного досвіду людства, формування особистості. Використання ігрової діяльності з метою оптимізації освітнього процесу зумовило необхідність створення ігрових технологій навчання. Ігрова технологія навчання – це системний спосіб організації навчання, спрямований на оптимальну побудову освітнього процесу та реалізацію його завдань [9].

Ігрова технології навчання спираються на педагогічне керівництво ігровою діяльністю, яке розглядається як спосіб досягнення мети освітнього процесу шляхом застосування системи педагогічних прийомів,

адекватних завданням конкретної гри та спрямованих на задоволення актуальних дитячих потреб і реалізацію особистісного потенціалу учнів.

Педагог виступає модератором гри як колективної форми навчальної діяльності, керує нею, передбачає її результати, позитивний вплив на особистісний розвиток дитини, що виявляється в збагаченні усіх основних сфер особистості учня (мислення, діяльність, суб'єктний досвід), тощо.

За таких умов ігрова діяльність реалізується як педагогічний метод. Ігровий метод – це спосіб взаємодії суб'єктів освітнього процесу, зумовлений грою, що веде до реалізації дидактичних задач і цілей навчання.

Варто зазначити, у грі відбувається самореалізація дитини. Для неї гра виступає як важлива царина реалізації себе як особистості. Саме в цьому плані учню важливий сам процес гри, конкуренція в її процесі, а не її результат, чи досягнення будь-якої мети [4].

Поняття “ігрові педагогічні технології” містить досить велику групу методів і прийомів організації педагогічного процесу у формі різних педагогічних ігор.

Місце і роль ігрової технології в навчальному процесі, поєднання елементів гри і навчання, багато в чому залежать від розуміння вчителем функцій і класифікації педагогічних ігор. В першу чергу слід розділити ігри по виду діяльності на фізичні (рухові), інтелектуальні (розумові), трудові, соціальні й психологічні [13].

Ми виходимо з класифікацію ігор, основаної на восьми критеріях:

- мета гри (формування навичок, вмінь, ставлень);
- характер комунікаційної взаємодії між учасниками (комунікативні, умовно-комунікативні, некомунікативні);

- спрямованість на отримання або видачу інформації (рецептивні, репродуктивні і продуктивні);
- рівень управління діями учасників (з повним, частковим, мінімальним);
- наявність рольового компонента (з рольовим і без нього);
- змагальність між учасниками (зі змагальністю і без неї);
- рухливість (рухливі і статичні);
- використання предметів (з використанням і без них) [8].

Структура ігрової діяльності включає такі компоненти:

- спонукальний (потреби, мотиви, інтереси, прагнення, які формують бажання брати участь у грі);
- орієнтувальний (вибір засобів і способів ігрової діяльності);
- виконавчий (дії, які уможливають реалізацію ігрової мети);
- контрольньо-оцінний (коригування і стимулювання активності в ігровій діяльності) [12].

Серед усього різноманіття видів ігор, саме дидактичні найтісніше пов'язані з освітнім процесом. Дійсно, ігри, які застосовуються в освітній діяльності, характеризуються чітко визначеною дидактичною метою, ціннісною і цільовою спрямованістю завдань, реалізація яких дозволяє підвищити рівень мотивації учнів до навчання. Дидактичні ігри спираються на усвідомлену учнями потребу в засвоєнні знань і умінь, на сформовані на їх основі ставлення, що у наслідку впливає на загальну результативність практичної діяльності.

За допомогою дидактичної гри легше зосередити увагу молодшого школяра, залучити його до активної роботи. Дидактична гра є ефективним методом навчання, оскільки за допомогою гри засвоєння і

запам'ятовування навчального матеріалу відбувається ефективніше, в учнів розвивається інтерес, підвищується мотивація до навчання [12].

Зазначимо, що дидактична гра – це форма організації навчання, виховання і розвитку особистості, яка здійснюється педагогом на основі цілеспрямовано організованої діяльності учнів за спеціально розробленим ігровим сценарієм, спираючись на максимальну самоорганізацію учнів при моделюванні досвіду людської реальності [12].

Дидактичні ігри класифікують за навчальним змістом, ігровими діями і правилами, організацією учнів, роллю вчителя тощо.

Педагогам, які працюють у початковій школі варто врахувати такі психолого-педагогічні вимоги до проведення дидактичних ігор:

- під час гри у групі гравців потрібно створити атмосферу довіри, впевненості учнів у власних силах, яку можна налагодити тільки завдяки доброзичливості і тактовності вчителя, схваленню дій учнів тощо;

- кожен гру слід належно спланувати і підготувати;

- учитель має заздалегідь визначати ступінь підготовленості дітей до гри та за необхідності спрямовувати їхню діяльність, допомагати, інструктувати тощо;

- при виборі складу ігрової групи необхідно до кожної з них залучити школярів різного рівня підготовки, а на чолі команди поставити лідера [12].

Оптимальними способи використання ігрових технологій в освітньому процесі є:

- увесь урок проводиться як сюжетно-рольова гра (наприклад, уроки-мандрівки);

- гра використовується під час уроку як його структурний елемент;

● під час уроку варто кілька разів створювати ігрові ситуації (за допомогою казкового персонажа, іграшки, незвичного способу постановки завдання, елементів змагальності, тощо) [12].

При проведенні дидактичної гри необхідно дотримуватися низки загальних вимог:

- ігри мають відповідати навчальній програмі;
- ігрові завдання мають бути не надто легкими, але й не дуже складними;
- ігри мають враховувати вікові особливості дітей;
- потрібно забезпечити різноманітність ігор;
- залучення до ігрової діяльності слід залучати всіх учнів [12].

Проведення дидактичної гри та реалізація ігрових прийомів і ситуацій під час її здійснення, відбувається за такими основними напрямками: перед учнями ставиться певна мета у формі ігрової задачі, освітня діяльність підкоряється заздалегідь визначеним, чітким правилам, а навчальний матеріал використовується в якості її засобів [13].

Дидактична гра містить обов'язкові компоненти: дидактичне завдання, ігровий задум, ігровий початок, правила гри, ігрові дії, підбиття підсумків. Специфічними ознаками дидактичної гри є заздалегідь продумана форма проведення, наявність навчальних цілей і передбачуваного результату [14].

До переваг використання дидактичної гри віднесено: безпосередній вплив на формування навчальної мотивації учнів; стимулювання ініціативи та творчого мислення; включення у навчальну діяльність практично всіх школярів; набуття ними досвіду співробітництва; встановлення міжпредметних зав'язків; створення “неформального середовища” для учіння та сприятливих передумов для формування різноманітних стратегій

розв'язання завдань; прояв учнями вольових зусиль при розв'язанні поставлених завдань; “структурування” знань, які можуть застосовуватися в різноманітних галузях; об'єднання розрізнених уявлень у складну та збалансовану картину світу тощо [14].

У науковій літературі запропоновано низку дидактичних умов успішного використання дидактичної гри:

- органічне включення гри у структуру уроку;
- посилення її розвивальної спрямованості;
- вміле керівництво педагогом процесом ігрової діяльності;
- правильний добір та використання ігрового обладнання;
- захоплюючі назви;
- наявність справді ігрових елементів;
- поступове зростання складності дидактичних ігор із урахуванням рівня навченості учнів і ступеня їх підготовленості;
- урахування індивідуальних та вікових особливостей учнів;
- зв'язок дидактичної гри з іншими видами діяльності на уроці, тощо [14].

Варто зазначити, учень спостерігає і бере участь у навчальній грі, через гру активно впливає на оточуючі предмети, самостверджується у ній, що у наслідку спонукає його до відповідних змін позиції у ставленні до людей і навколишнього світу, практично формується потреба не тільки освоювати навколишній світ, а і змінювати його, розвиваються інтелектуальні, моральні і вольові якості, тобто відбувається розвиток особистість в цілому.

Гра виступає як засіб соціалізації дитини, що включає в себе як соціально контрольовані процеси цілеспрямованого впливу на становлення

особистості, засвоєння знань, духовно-оральних цінностей суспільства, так і інші, іноді спонтанні процеси [4].

Варто зазначити, у ігровому спілкуванні проявляється толерантність, яка позначає готовність надавати іншій людині допомогу, поважати її права, захищати свободу думки і дії. Навчальна гра молодших школярів виконує також функцію самоорганізації колективу, що у наслідку забезпечує продуктивність особистісного розвитку кожного, реалізується у самоствердженні і самореалізації особистості кожного молодшого школяра, які беруть в ній участь.

Метою трудового виховання молодших школярів є формування, у межах вікових можливостей, комбінації наскрізних знань, умінь та системи цінностей, які у динамічному розвитку визначають їхню здатність успішно здійснювати освітню діяльність, розв'язувати практичні завдання у власному побуті, закладають основи для побудови у майбутньому професійної траєкторії. Ігрова діяльність в повній мірі забезпечує досягнення окресленої вище мети трудового виховання.

При цьому провідними формами діяльності молодших школярів, що стимулюють процес трудового виховання, можуть виступати: допомога вчителям у підготовці інформаційного і наочного матеріалів до навчальних ігор, в тому числі створення, відповідно до вікових можливостей, візуальних та аудіальних матеріалів ілюстративного характеру; безпосередня участь у підготовці, організації та проведенні ігор, тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Використання гри в освітній діяльності надає можливість молодшим школярам відчувати позитивні емоції, інтерес до самого процесу, мати можливості для прояву самостійності, креативності та творчості. Під час підготовки та проведення гри має бути

створена дружня атмосфера спілкування, атмосфера колективного пошуку істини, подолання труднощів, які у підсумку дозволили досягти певного результату. Також в учнів має виникати відчуття співпричетності з діяльністю педагога, переживання задоволеності від спільної справи, корисності і новизни отриманої в процесі гри інформації.

У ігрової діяльності, відбувається обмін особистісними смислами між учасниками, рефлексія як прояв навчальної самостійності, розвиток креативності, духовно-моральної сфери, тощо. Гра вводить учня в складний контекст реальних людських відносин, а ігрове товариство, що утворюється, виступає як організаційний осередок стосовно до кожного окремого гравця, у якому виникає безліч комунікативних зав'язків, що сприяє формуванню навичок колективної праці, сприяє розвитку здатності взаємодіяти з оточуючими, ефективно працювати в групі та колективі, разом з однолітками і дорослими.

Гра являє собою модель соціальної взаємодії, є засобом засвоєння дитиною соціальних установок, надбання соціальної компетентності. Вона синтетична за своєю природою і зачіпає раціональну, ірраціональну, інтелектуальну і емоційну сфери особистості. Гра в ненав'язливій формі сприяє засвоєнню знань, розуміння фактів, подій, процесів, набуття умінь, навичок, способів практичної діяльності, сприяє розвитку здібностей учнів застосовувати отримані знання на практиці, в процесі освітньої діяльності та вирішенні завдань в життєвих ситуаціях, забезпечує, опосередковано, ознайомлення молодших школярів зі світом праці та професій.

З огляду на суттєві зміни, що відбуваються у теоретико-методологічному, нормативно-правовому і матеріально-технічному забезпеченні діяльності освітньої галузі, складності і неоднозначності самого процесу трудового виховання, залежності його перебігу від

одночасного впливу багатьох факторів, актуальними залишаються подальші наукові розвідки у напрямках осучаснення а частіше повного оновлення програмно-методичного забезпечення трудового виховання учнів, розробки інноваційних форм і методів освітньої діяльності молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барнінець О. Класифікація ігрових методів навчання історії з погляду компетентнісного підходу / О. Барнінець // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2011. – № 3. – С. 14-20.
2. Бескорса О. Дидактична гра як метод формування германомовної комунікативної компетентності молодших школярів / О. Бескорса, Г. Павлович // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – 2016. – Вип. 1. – С. 37-40.
3. Біличенко Г. В. Інтерактивна гра як умова соціально-педагогічного супроводу розвитку комунікативної культури молодших школярів у загальноосвітніх школах-інтернатах / Г. В. Біличенко // Інноваційна педагогіка. – 2018. – Вип. 5. – С. 149-152.
4. Бондаренко В.В., Ланских М.В., & Бондаренко Ю.В. Современные педагогические технологии как объективная потребность: Учебно-методическое пособие. – Харьков: ХНАДУ, 2011. – 146 с.
5. Виговська С. В. Застосування ігрових методів навчання під час викладання дисципліни “Педагогіка” / С. В. Виговська, О. В. Багинська // Вісник Національного університету оборони України. – 2014. – Вип.5. – С. 21-24.
6. Гриценок Л. І. Організаційно-діяльнісна гра в школі як засіб підвищення ефективності трудового виховання молодших школярів / Л.

- І. Гриценко // Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. КНУ імені Т. Шевченка “Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології”. – Київ. – С. 54-58.
7. Гуцан Л. А. Формування ціннісних орієнтацій молодших школярів в умовах модернізації системи освіти / Л. А. Гуцан Л. А. // Матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2016 рік. В. 5. – Івано-Франківськ : НАІР, 2017. – С. 94-100.
8. Данилович І. А. Система ігрових вправ для молодшої школи / І. А. Данилович // Іноземні мови у школі. – 1999. – №2. – С. 14-18.
9. Її величність гра: теорія і методика організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: зб. ст. / Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. Михайла Коцюбинського / Г. С. Тарасенко (ред.) – Вінниця : ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 2009. – 322с.
10. Корнійко В. Гра як один із методів активного навчання на уроках української мови та літератури / В. Корнійко // Українська література в загальноосвітній школі. – 2012. – № 11. – С. 32-34.
11. Охріменко З. В. Виховання ціннісного ставлення молодших школярів до праці у сім'ї як педагогічна проблема / З. В. Охріменко // Матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2016 рік. В. 5. – Івано-Франківськ : НАІР, 2017. – С. 189.
12. Салань Н. В. Застосування ігрових технологій на уроках математики та інформатики у початковій школі / Н. В. Салань // Фізико-математична освіта. – 2016. – Вип. 4. – С. 108-111.
13. Стерчо І. П. Вплив ігрових методів навчання на пізнавальну активність і якість знань учнів при вивченні неорганічної хімії в школі / І. П. Стерчо

// Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Хімія. – 2015. – Вип. 1. – С. 93-96.

14. Толмачова І. М. Дидактична гра як засіб формування математичної компетентності у молодших школярів / Матеріали II Міжнародної наук.-практ. конф. “Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика”. (м. Хмельницький, 16-17 жовтня 2015 року). – Херсон : Видавничий дім “Гельветика”, 2015. – С. 81-83.
15. Ходій О. О. Ігрові методи навчання лексиці на уроках англійської мови в початковій школі / О. О. Ходій // Таврійський вісник освіти. – 2013. – № 4. – С. 191-196.
16. Чернякова О. І. Ігрові методи як основа здійснення навчального процесу вивчення іноземної мови / О. І. Чернякова // Психолінгвістика. – 2014. – Вип. 15. – С. 193-202.
17. Шахрай В. Організація театральної-ігрової діяльності школярів як засобу їх соціального розвитку в процесі навчання / В. Шахрай // Рідна школа. – 2012. – № 1-2. – С. 33-38.
18. Шкарлат С. І. & Литовка В. К. Формування ключових компетентностей на уроках математики за допомогою дидактичних ігор / С. І. Шкарлат, В. К. Литовка // Математика в школах України. – 2016. – № 34-36. – С. 14-19.
19. Шумейко Т. Ігрові технології навчання на уроках української мови в першому класі / Т. Шумейко // Імідж сучасного педагога. – 2014. – № 1. – С. 58-59.
20. Щербань П. Становлення ігрових технологій як інноваційної форми навчання / П. Щербань // Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 60. – С. 102-108.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2019.

МОРИН Олег

канд. пед. наук, старший научный сотрудник, старший научный сотрудник лаборатории трудового воспитания Института проблем воспитания НАПН Украины

ул. Максима Берлинского, дом. 9; г. Киев, Украина, 04060

E-mail: morin_oleg@ukr.net

ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ КАК СРЕДСТВО ТРУДОВОГО ВОСПИТАНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Резюме. Трудовое воспитание приобретает особую значимость для учащихся начальных классов. Использование различных игровых технологий обучения в образовательной деятельности может выступать эффективным средством в этом процессе.

Целью статьи является рассмотрение аспектов применения игровых технологий как средства трудового воспитания младших школьников. Согласно цели определены задачи, провести обзор аспектов применения игровых технологий в образовательной деятельности, общую классификацию игр, общую структуру игровой деятельности, способов использования игр, требования к их проведению и определить потенциал игровой деятельности в обеспечении трудового воспитания младших школьников.

Целью трудового воспитания младших школьников является формирование в пределах возрастных возможностей, комбинации знаний, умений и системы ценностей, которые в динамичном развитии определяют их способность успешно осуществлять образовательную деятельность, решать практические задачи в повседневном быту, закладывают основы для построения в будущем профессиональной траектории. Игровая деятельность в полной мере обеспечивает достижение намеченных выше

целей. Игра в ненавязчивой форме способствует усвоению знаний, пониманию фактов, событий, процессов, приобретению умений, навыков, способов практической деятельности, способствует развитию способностей учащихся применять полученные знания на практике, в процессе образовательной деятельности и решении задач в жизненных ситуациях, косвенно обеспечивает, ознакомление младших школьников с миром труда и профессий.

Применение игровых технологий обучения в целом положительно влияет на осуществление трудового воспитания учащихся в основных ее направлениях, то есть, происходит воспитание умения и потребности учиться, формируются умения и навыки, необходимые в практической деятельности, развивается способность непосредственного применения полученных знаний для решения практических задач. Использование различных игровых технологий обучения в образовательной деятельности может выступать действенным средством трудового воспитания младших школьников.

Ключевые слова: игровые технологии обучения, трудовое воспитание, младшие школьники.

MORIN Oleh

candidate of pedagogic sciences (Ph. D.), Senior Researcher, Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

9, M. Berlynskoho Str., Kyiv, 04060, Ukraine

E-mail: morin_oleg@ukr.net

**GAMES OF TECHNOLOGY OF EDUCATION AS A MEANS OF
LABOR EXERCISE OF YOUNG SCHOOLS**

Summary. In the article it is noted, the important aspect in the education of a growing person is labor education, which acquires special significance for primary school students. The educational game facilitates the acquisition of knowledge, skills, and methods of practical activity by students, promotes the development of the skills to apply the acquired knowledge in practice, in life situations, which indirectly provides functions of labor education. Using a variety of gaming technologies education can be an effective means of labor education for younger students.

Abstract. Introduction. An important aspect in the education of a growing personality is labor education, which acquires special significance for elementary school students. Using a variety of gaming technologies in education can be an effective means of labor education for younger students activities.

Analysis of publications. The analysis of recent publications allowed us to outline the scope of the work of both scholars and practitioners, which in our opinion most accurately reflect the aspects of the problem of the use of gaming learning technologies, namely those devoted to: the general issues of the use of game teaching methods O. Barninets, V. Bondarenko, Yu. Bondarenko, S. Vygovskaya, M. Lansky, P. Scherban; the influence of game teaching methods on cognitive activity, social development, on the formation of key competencies of students V. Korneyko, I. Stercho, O. Chernyakova, V. Shakhrai, S. Scarlet; application of gaming technologies in elementary school L. Gritsenko, O. Beskoras, G. Bilichenko, G. Pavlovich, N. Salan, I. Tolmachova, T. Shumeiko, O. Hodiya.

Purpose. The purpose of the article is to consider aspects of the application of gaming technologies as a means of labor education for junior pupils. According to the goal, the task is defined, to review the aspects of the use of gaming technologies in educational activities, the general classification of

games, the general structure of gaming activities, the ways of using games, the requirements for their conduct, and determine the potential of gaming activities in ensuring the labor education of junior pupils.

Results. The purpose of labor education of junior pupils is the formation, within the limits of age, of combinations of cross-cutting knowledge, abilities and system of values, which in a dynamic development determine their ability to successfully carry out educational activities, solve practical tasks in their own life, lay the foundations for constructing in the future a professional trajectory. Game activity fully ensures achievement of the above-stated goal of labor education. The game in unobtrusive form helps to assimilate knowledge, understand the facts, events, processes, acquire skills, skills, methods of practical activity, promote the development of students' abilities to apply the acquired knowledge in practice, in the process of educational activities and solving problems in life situations, provides indirectly familiarization of junior pupils with the world of work and occupations.

Conclusion. Application of game technology teaching in general positively affects and indirectly ensures the implementation of labor education of students in its main directions, that is, the education of skills and needs to learn, formed the skills and skills necessary in practice, develop the ability to directly use the knowledge to solve practical problems. Thus, in the educational process of students, gaming learning technologies can act as an effective means of labor education.

Key words: game technologies learning, labor education, primary schoolchildren.

REFERENCES

1. Barninec, O. (2011). Klasifikaciya igrovih metodiv navchannya istorii z poglyadu kompetentnisnogo pidhodu [Classification of game teaching

- methods for teaching history in terms of competency approach]. *Problemi pidgotovki suchasnogo vchitelya*. 3, 14-20 [in Ukrainian].
2. Beskorsa, O. & Pavlovich, G. (2016). Didaktichna gra yak metod formuvannya germanomovnoï komunikativnoï kompetentnosti molodshih shkolyariv [Didactic game as a method of formation of German-speaking communicative competence of junior pupils]. *Naukovij visnik Uzhgorodskogo nacionalnogo universitetu. Seriya: Pedagogika. Socialna robota*. 1, 37-40 [in Ukrainian].
 3. Bilichenko, G.V. (2018). Interaktivna gra yak umova socialno-pedagogichnogo suprovodu rozvitku komunikativnoï kulturi molodshih shkolyariv u zagalnoosvitnih shkolah-internatah [Interactive game as a condition of socio-pedagogical support for the development of a communicative culture of junior schoolchildren in general-education boarding schools]. *Innovacijna pedagogika*. 5, 149-152 [in Ukrainian].
 4. Bondarenko, V.V., Lanskih, M.V., & Bondarenko, Yu.V. (2011). Sovremennye pedagogicheskie tehnologi kak obieektivnaia potrebnost: Uchebno-metodicheskoe posobie. [Modern pedagogical technologies as an objective need: Educational and methodical manual]. Kharkov: KhNADU, 146 [in Ukrainian].
 5. Vigovska, S.V. & Baginska, O.V. (2014). Zastosuvannya igrovih metodiv navchannya pid chas vikladannya disciplini "Pedagogika" [Application of game teaching methods during the teaching of the discipline "Pedagogy"]. *Visnik Nacionalnogo universitetu oboroni Ukraïni*. 5, 21-24 [in Ukrainian].
 6. Gricenok, L.I. (2018). Organizacijno-diyalnisna gra v shkoli yak zasib pidvischennya effektivnosti trudovogo vihovannya molodshih shkolyariv [Organizational-activity game in school as a means of increasing the efficiency of labor education of junior pupils]. *Materiali IV Mizhnar. nauk.-*
-

- prakt. konf. KNU imeni T. Shevchenka "Rozvivalnij potencial suchasnoj socialnoj roboti: metodologiya ta tehnologii"*. Kіiv. 54-58 [in Ukrainian].
7. Hutsan, L.A. (2017). Formuvannya cinnisnih orientacij molodshih shkolyariv v umovah modernizacii sistemi osviti [Formation of value orientations of junior pupils in conditions of modernization of the education system]. *Materiali zvit. nauk.-prakt. konf. In-tu problem vihovannya NAPN Ukraїni za 2016 rik*. Ivano-Frankivsk: HAIP. 5, 94-100 [in Ukrainian].
 8. Danilovich, I.A. (1999). Sistema igrovih vprav dlya molodshoi shkoli [The system of games exercises for the junior school]. *Inozemni movi u shkoli*. 2, 14-18 [in Ukrainian].
 9. Tarasenko, G.S. et al. (Eds.) (2009). Īi velichnist gra: teoriya i metodika organizacii dityachoi igrovoi diyalnosti v konteksti nastupnosti doshkilnoi ta pochatkovoї osviti: zb. st. [Her Majesty Game: Theory and Methodology of Organizing Children's Games in the Context of the Consequence of Preschool and Primary Education]. *Vinnickij derzh. pedagogichnij un-t im. Mihajla Kocyubinskogo*. Vinnicya: VDPU im. M. Kocyubinskogo. 322 [in Ukrainian].
 10. Kornijko, V. (2012). Gra yak odin iz metodiv aktivnogo navchannya na urokah Ukraїnskoї movi ta literaturi [The game is one of the methods of active learning in the Ukrainian language and literature lessons]. *Ukraїnska literatura v zagalnoosvitnij shkoli*. 11, 32-34 [in Ukrainian].
 11. Ohrimenko, Z.V. (2017). Vihovannya cinnisnogo stavlennya molodshih shkolyariv do praci u simi yak pedagogichna problema [The upbringing of the value attitude of junior pupils to work in the family as a pedagogical problem]. *Materiali zvit. nauk.-prakt. konf. In-tu problem vihovannya NAPN Ukraїni za 2016 rik*. Ivano-Frankivsk: HAIP. 5, 189 [in Ukrainian].
-

12. Salan, N.V. (2016). Zastosuvannya igrovih tehnologij na urokah matematiki ta informatiki u pochatkovij shkoli [Application of gaming technologies in mathematics and computer science classes in elementary school]. *Fiziko-matematichna osvita*. 4, 108-111 [in Ukrainian].
13. Stercho, I.P. (2015). Vpliv igrovih metodiv navchannya na piznavalnu aktivnist i yakist znan uchniv pri vivchenni neorganichnoï himii v shkoli [Influence of game teaching methods on cognitive activity and quality of knowledge of students in the study of inorganic chemistry in school]. *Naukovij visnik Uzhgorodskogo universitetu. Seriya: Himiya*. 1, 93-96 [in Ukrainian].
14. Tolmachova, I.M. (2015). Didaktichna gra yak zasib formuvannya matematichnoï kompetentnosti u molodshih shkolyariv [Didactic game as a means of forming mathematical competence in junior pupils]. *Materiali II Mizhnarodnoï nauk.-prakt. konf. "Suchasna pedagogika: teoriya, metodika, praktika" (m. Hmelnickij, 16-17 zhovtnya 2015 roku)*. Herson: Vidavnichij dim "Gelvetika". 81-83 [in Ukrainian].
15. Hodij, O.O. (2013). Igrovi metodi navchannya leksici na urokah anglijskoï movi v pochatkovij shkoli [Game teaching methods for vocabulary lessons in English at elementary school]. *Tavrijskij visnik osviti*. 4, 191-196 [in Ukrainian].
16. Chernyakova, O.I. (2014). Igrovi metodi yak osnova zdijsnennya navchalnogo procesu vivchennya inozemnoï movi [Game methods as the basis for the implementation of the educational process of learning a foreign language]. *Psiholingvistika*. 15, 193-202 [in Ukrainian].
17. Shahraj, V. (2012). Organizaciya teatralno-igrovoï diyalnosti shkolyariv yak zasobu ih socialnogo rozvitku v procesi navchannya [Organization of theatrical and gaming activity of pupils as a means of their social

development in the process of learning]. *Ridna shkola*. 1-2, 33-38 [in Ukrainian].

18. Shkarlat, S.I. & Litovka, V.K. (2016). Formuvannya klyuchovih kompetentnostej na urokah matematiki za dopomogoyu didaktichnih igor [Formation of key competencies in mathematics lessons using didactic games]. *Matematika v shkolah Ukraïni*. 34-36, 14-19 [in Ukrainian].
19. Shumejko, T. (2014). Igrovi tehnologiiï navchannya na urokah Ukraïnskoï movi v pershomu klasi [Game technologies of teaching Ukrainian lessons in the first class]. *Imidzh suchasnogo pedagoga*. 1, 58-59 [in Ukrainian].
20. Scherban, P. (2014). Stanovlennya igrovih tehnologij yak innovacijnoï formi navchannya [The formation of gaming technology as an innovative form of learning]. *Pedagogichni nauki*. 60, 102-108 [in Ukrainian].

(англійською перекладено особисто автором статті)

УДК 373.2:37.091.21-058.64(075)

ПОВОРОЗНЮК Світлана

канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри методик та технологій дошкільної освіти, НПУ імені М. П. Драгоманова

вул. Тургенєвська, 8/14, м. Київ, Україна, 01054

E-mail: s_povoroznjuk@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОДИН УЧАСНИКІВ АТО І ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Анотація. У науково-методичній статті охарактеризовано поняття соціалізації як процес залучення до соціального життя шляхом засвоєння

© Поворознюк С., 2019

норм і правил комфортного співіснування в суспільстві, особливостей соціально сформованих світоглядних цінностей, переконань, стереотипних уявлень і стандартів, етнонаціональної духовної та матеріальної культурної спадщини як важливого здобутку суспільства, усвідомлення і ефективного виконання власної соціальної ролі; охарактеризовано особливості соціальної адаптації як однієї з форм соціалізації дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб. Обґрунтовано ефективність використання українських народних іграшок у процесі соціальної адаптації дітей визначеної категорії, зокрема, виокремлено й охарактеризовано основні функції їх використання як ефективних етнокультурних засобів залучення дітей до нового соціального середовища (навчальну, розвивальну, виховну, естетичну, культурологічну, національно-патріотичну, функцію соціалізації, психотерапевтичну, розважальну й захисну).

Автором запропоновано методичні рекомендації щодо використання усіх різновидів української народної іграшки з метою здійснення корекційно-виховної роботи із забезпечення успішної адаптації дітей до нових умов, їх ресоціалізації.

Визначено, що українська народна іграшка є поліфункціональним етнокультурним засобом, що втілює в собі найважливіші інтелектуальні, творчі здобутки і досвід, духовні норми й цінності українського народу, завдяки чому її використання у роботі з дітьми дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб справляє позитивний вплив на загальний психологічний стан дітей, формує духовно багату і емоційно розвинену особистість, сприяє гармонізації їхнього ставлення до себе, своїх батьків, однолітків, інших дорослих з найближчого оточення, забезпечує для дітей, які пережили психотравмівну ситуацію, створення комфортного середовища в умовах закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: соціалізація, соціальна адаптація, діти з родин учасників АТО, діти з родин внутрішньо переміщених осіб, українська народна іграшка.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі активного політичного, науково-технічного та соціального розвитку української держави особливого значення набуває проблема формування соціально адаптованої та соціально активної особистості, яка б, вступаючи у різноманітні соціальні відносини, не тільки виконувала певну соціальну функцію, відтворюючи набутий соціальний досвід, а й зберігала власну індивідуальність і ефективно реалізовувала в соціальному середовищі свій духовно-творчий потенціал. Розв'язання такої проблеми здійснюється шляхом активної взаємодії особистості з соціумом, під час якої і здійснюється її соціалізація як представника цього суспільства. З появою нової соціальної категорії громадян України, які беруть/брали участь в антитерористичній операції або вимушені були змінити місце проживання у зв'язку з бойовими діями на Сході України чи в результаті окупації території Автономної Республіки Крим, нагальною стала потреба реалізації особливого підходу до виховання дітей із родин цих громадян, а також оновлення арсеналу засобів для виконання цього завдання. Зокрема, особливого значення набула необхідність дослідження особливостей здійснення виховного впливу на дітей цих категорій засобами етнокультури, які за своїми ознаками, властивостями та функціями здатні забезпечити швидку адаптацію дітей до нового соціального середовища шляхом створення позитивного настрою, відновлення емоційної рівноваги, зниження загальної тривожності як наслідку пережитої психотравмівної

ситуації, налаштування в подальшому на оптимістичне сприйняття навколишнього світу, як природного, так і соціального.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема соціалізації дітей дошкільного віку в сучасній педагогічній науці привертала увагу багатьох дослідників. Зокрема, було охарактеризовано теоретико-методичні засади соціалізації дітей дошкільного віку як соціально-педагогічної проблеми (І. Бех, Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Грицишина, І. Рогальська, М. Сопко та ін.); обґрунтовано роль закладу дошкільної освіти в соціалізації дітей дошкільного віку (Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.); досліджено педагогічні засади соціалізації дітей дошкільного віку в сім'ї (О. Бобак); частково розглянуто теоретичні і практичні проблеми допомоги дітям, постраждалим внаслідок воєнного конфлікту (Н. Яремчук, Н. Пророк, С. Гончаренко, Л. Кондратенко та ін.), а також сформульовано концепцію, визначено теоретичні аспекти психолого-педагогічного супроводу виховання та розвитку дітей зазначених категорій, запропоновано методику, розробки технологій психолого-педагогічного супроводу, що сприятимуть успішній реабілітації та адаптації дітей цих категорій і гармонізації їхнього розвитку (І. Луценко, В. Кузьменко, А. Богуш, Л. Калмикова, С. Поворознюк, О. Рейпольська).

Українську народну іграшку охарактеризовано як феномен української культури, запропоновано варіанти класифікації українських народних іграшок (О. Найден, Т. Поніманська); виявлено виховний вплив іграшки на особистість дитини дошкільного віку (А. Богуш, Г. Кільова, Л. Сорочук, К. Поліщук); досліджено особливості формування

комунікативно-мовленнєвої компетентності дошкільників засобами української народної іграшки (С. Ласунова, О. Трифонова, Ю. Самоделова); запропоновано шляхи популяризації української народної іграшки в сучасній дошкільній освіті (Н. Дем'яненко) та ін.

Формулювання цілей статті. Мета статті – конкретизувати поняття «соціальна адаптація», охарактеризувати особливості використання українських народних іграшок як ефективних етнокультурних засобів соціальної адаптації дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Процес соціалізації особистості, тобто її залучення до соціального життя шляхом засвоєння норм і правил комфортного співіснування в суспільстві, особливостей соціально сформованих світоглядних цінностей, переконань, стереотипних уявлень і стандартів, етнонаціональної духовної та матеріальної культурної спадщини як важливого здобутку суспільства, усвідомлення і ефективного виконання власної соціальної ролі, починається з раннього дитинства і триває протягом всього життя людини в соціумі. «Суспільство є вирішальним фактором соціального становлення індивіда, оскільки відкриває перед людиною можливість її універсального розвитку, акумулює людську духовність у відповідних соціальних формах, прискорює темпи їх гуманізації» [1, с. 15].

У дошкільному дитинстві відбувається первинне становлення особистості, формуються її базова культура, оволодіння соціальним простором, «виховання людського в людині», начала самоорганізації, ініціативності, зацікавленість у подіях, фактах соціальної дійсності, а також навички суспільної поведінки [2, с. 13 – 14]. Первинна соціалізація

дитини дошкільного віку може відбуватися спонтанно (у процесі усвідомлення дитиною особливостей життєвих обставин і її найближчого оточення, як природного, так і соціального) і регульовано (як результат цілеспрямованого освітнього впливу з метою формування соціальної компетентності дитини, тобто «інтегральної якості особистості, що складається з комплексу емоційних мотиваційних, характерологічних особливостей і виявляється у соціальній активності та гуманістичній спрямованості особистості» [3, с. 98]). Як зазначає І. Рогальська, у сучасній соціокультурній ситуації головною домінантою є соціалізація особистості як результат її соціального розвитку та виховання, досягнення оптимальної форми соціальної активності та компетентності, що дає змогу дитині бути активним перетворювачем власного життя та довкілля, мати право свободи вибору і ставати суб'єктом власної життєдіяльності. У зв'язку з цим, закладу дошкільної освіти відводиться особлива роль – спільно з сім'єю стати провідною соціальною інституцією соціалізації, яка забезпечує запровадження соціально-педагогічного супроводу соціалізації особистості у дошкільному дитинстві, спрямовує на розвиток соціально та індивідуально вагомих рис особистості та її успішне функціонування як суб'єкта власної життєдіяльності у суспільному довкіллі [1]. «Соціальний розвиток дитини постає як взаємозв'язок соціалізації, тобто оволодіння соціокультурним досвідом, його засвоєння і відтворення, та індивідуалізації – набуття самостійності, відносної автономності» [4, с. 24].

Особливістю соціального розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб є те, що етап їхньої первинної соціалізації переважно здійснюється у формі соціальної адаптації. Поняття соціальної адаптації охоплює «пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи відносин із

соціальними об'єктами, рольову пластичність поведінки, інтеграцію особистості у соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії» [5]. Для дітей зазначеної категорії це насамперед адаптація до нових сімейних обставин, які склалися внаслідок участі членів родини в проведенні антитерористичної операції, або до нових умов проживання, зумовлених внутрішнім переміщенням родини; вона «ускладнена тим, що ці діти тривалий час знаходилися під впливом несприятливого ворожого середовища, деякі з них стали свідками бойових дій, назавжди втратили друзів, домівку, близьких. Всі ці події залишили свій відбиток на вразливій дитячій психіці, а не до кінця прожиті психотравмівні ситуації і далі впливають на поведінку дітей, перешкоджаючи їх соціалізації в умовах нового співтовариства» [6]. Наслідками пережитої психотравмівної ситуації дітей дошкільного віку є виникнення таких негативних психічних станів, як нервові напруження, стресові розлади, образливість, замкненість, тривожність, агресивність. Задля їх подолання, запобігання процесам формування посттравматичного симптомокомплексу, успішної реабілітації, адаптації малюків до нового середовища, необхідний моніторинг психічного стану дітей. Можливим наслідком травмівних подій можуть бути і процеси протилежного спрямування – активізація внутрішніх захисних механізмів, підвищення рівня самосвідомості та саморегуляції поведінки, пришвидшення процесів ієрархізації цінностей, формування життєвих смислів і світоглядних уявлень [7]. У зв'язку з цим, основними завданнями фахівців закладу дошкільної освіти в роботі з дітьми дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб є створення позитивного, комфортного психологічного клімату в групах дітей, а також забезпечення індивідуально

орієнтованого психолого-педагогічного супроводу їх виховання та розвитку. Швидкість та ступінь перебігу соціальної адаптації в дітей зазначених категорій значною мірою залежить і від засобів, що використовуються в цьому процесі. Особливого значення набуває використання етнокультурних засобів виховання та розвитку дошкільників, зокрема й української народної іграшки, яка «зберігає в собі інформацію етнонаціонального культурного середовища, сформованого людиною відповідно до характеру розумової і практичної діяльності та потреб духовного існування у сфері вірувань, культів, уявлень» [8].

Серед українських народних іграшок виділяють такі різновиди (за класифікацією О. Найдена): 1) за функціональним призначенням: а) іграшки, у яких основною рисою є художньо-естетичні фактори (ляльки, коники, баранці, олені, цапки, вершники, птахи тощо); б) іграшки, основною функцією яких є результат здійснення певної механічної дії (деркачі, фуркала, калатала, свищики, брязкальця, керамічні тарахкальця «хихички», іграшки-каталки, рухомі іграшки тощо); 2) за матеріалом, з якого вони виготовлені: а) іграшки з дерева (деркачі, вітрячки, фуркала, свищики, тарахкальця, сопілки, скрипки, дзиги тощо); б) іграшки з глини (свищики у вигляді птахів або свійських тварин, зокрема окарина «Зозулька» тощо); в) ляльки з тканини («вузлові», або «неодягнені», – виконані способом крутіння, завивання; «вдягнені» – оздоблені максимально натуралізованими елементами одягу та етнічно характерними рисами обличчя); г) іграшки з сиру або тіста (виліплені або випечені до певних календарно-обрядових дійств фігурки птахів, свійських і диких тварин); д) іграшки з сіна, соломи, трави, плодів різних рослин (різноманітні брязкальця, тарахкальця, фігурки бичків, оленів, коників, ляльок і «павучків»); 3) за образно-ігровими і типажно-функціональними

ознаками: а) антропоморфні образи-ляльки; б) зооморфні образи – свійські і дикі тварини: бички, цапки, свинки, баранці, козлики, корівки тощо; в) іграшки, які імітують «дорослі» меблі, посуд, інші предмети побуту, знаряддя праці: шафи, столи, стільці, лавки, миски, глечики, колиски, візки, граблі тощо [8, с. 5 – 6].

У психологічних дослідженнях виокремлюються такі різновиди: 1) звукові (сенсорні) іграшки – брязкальця, дзвіночки тощо; 2) образні іграшки – ляльки, іграшкові тварини; 3) технічні іграшки – машинки, літаки, візочки; 4) театралізовані іграшки – улюблені персонажі казок; 5) спортивно-моторні іграшки; 6) іграшки-саморобки; 7) іграшки-забави [9].

У вихованні дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб можна використовувати все різноманіття української народної іграшкової культури як ефективний засіб корекційно-виховної роботи, що здійснюється для забезпечення успішної адаптації дітей до нових умов, їх ресоціалізації. При цьому основними функціями української народної іграшки є такі:

- *навчальна*: за допомогою іграшки дитина пізнає навколишній світ, красу українського декоративно-ужиткового мистецтва, усвідомлює художні особливості української народної іграшки та набуває елементарних практичних художніх умінь із її декорування та виготовлення;
- *розвивальна*: засобами народних іграшок забезпечується розвиток художньо-пізнавальної активності, допитливості дітей, формування комунікативних умінь і театралізовано-мовленнєвих здібностей (театралізовані народні іграшки); стимулювання розвитку технічного мислення (технічні іграшки: яворівські дерев'яні іграшки-каталки у вигляді птаха, коника, візочка, кóлеса; деркачі-тріскунці та ін.); формування творчих здібностей, розвиток дрібної моторики (іграшки-

- саморобки: ляльки-мотанки, ляльки з тріпаного льону або соломи, пташки-витинанки, іграшки з тіста та сиру); розвиток почуття гумору в дітей (іграшки-забави: різноманітні брязкальця, тарахкальця, іграшки-свистунці та ін.);
- *виховна*: використання народної іграшки в роботі з дітьми дошкільного віку спрямоване на засвоєння ними основних морально-етичних якостей, норм і правил співжиття людей в суспільстві; важливим при цьому є здійснення різноманітних маніпулятивних дій з образною іграшкою, насамперед з лялькою-мотанкою, що дозволяє наслідувати поведінку батьків, усвідомлювати власні ролі в родині та найближчому оточенні, опановувати елементарні побутові навички;
 - *естетична*: українська народна іграшка є високоестетичним витвором українського мистецтва, використання якого сприяє формуванню естетичних почуттів, смаків у дітей дошкільного віку, прищепленню любові до прекрасного;
 - *культурологічна*: народна іграшка є ефективним засобом ознайомлення дитини зі культурою рідного народу, її художніми особливостями, що виникли на різних етапах розвитку етносу відповідно до пріоритетних видів виробничо-господарської та святково-обрядової діяльності конкретного регіону України; вона є носієм історичної, родинно-побутової та обрядово-космологічної пам'яті народу;
 - *національно-патріотична*: в процесі ознайомлення з народними іграшками дитина долучається до національного культурного спадку, вчиться цінувати та оберігати творчі надбання попередніх поколінь, поважати майстерну працю українських народних митців, а відповідно – пишатися рідним народом, ставати справжнім патріотом України;

-
- *функція соціалізації*: використання народної іграшки в освітньому процесі допомагає дітям засвоїти елементарні соціальні норми і правила, апробувати різноманітні соціальні ролі (матері – батька, чоловіка – дружини, матері – доньки (сина), вихователя – дитини, лікаря – пацієнта, водія – пасажера, продавця – покупця та ін.); формувати власне ціннісне ставлення до навколишнього світу з позицій традиційного соціально усталеного світогляду та світосприйняття, соціально зумовлених ціннісних орієнтацій і стереотипних уявлень. «Метафоричність, образність іграшки роблять її універсальним засобом соціальної адаптації на певному етапі розвитку людини, вона допомагає оволодівати вмінням будувати і підтримувати стосунки з людьми, освоювати культурні, моральні, естетичні та інші норми» [10, с. 68]. Завдяки такому виховному впливові народна іграшка виконує важливу роль в процесі адаптації дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб до нових соціальних умов, пов'язаних із тимчасовою відсутністю чи втратою рідної людини або зі зміною місця проживання. Використання народної іграшки сприятиме налагодженню комунікативних контактів із однолітками та дорослими з нового соціального оточення, допоможе дитині усвідомити нову соціальну реальність, частково компенсуватиме дитині недостатність батьківської уваги як наслідку необхідності забезпечувати комфортні матеріальні умови проживання родини;
- *психотерапевтична*: народна іграшка, а саме: образна іграшка, лялька-мотанка, – справляє позитивний вплив на психологічний стан дитини, адже використання ляльки в грі дозволяє їй поділитися своїми хвилюваннями, розповісти про найпотаємніші страхи, що допомагає зняти емоційну напруженість дитини, знизити рівень її тривожності,
-

частково компенсувати психологічний дискомфорт, спричинений психотравмівною ситуацією, учасником або свідком якої могла стати дитина, а використання текстильних матеріалів у її виготовленні забезпечить дитині приємні тактильні відчуття. «Виготовлення ляльки-мотанки – це свого роду психотерапія, яка бере свої витoki в глибокій давнині, яка допомагає зняти певні психічні травми» [8, с. 187];

- *розважальна*: використання народної іграшки спрямоване також і на те, щоб розважити дітей, відволікти від неприємних, а часто й страшних спогадів і хвилювань, приносити їм задоволення від виконання різноманітних маніпулятивних дій з певною іграшкою, надихнути на позитивне сприйняття навколишнього світу;
- *захисна (оберегова, апотропеїчна)*: споконвіку українці наділяли традиційні іграшки насамперед обереговим значенням, тобто кожний різновид іграшок виконував своєрідну захисну функцію. Наприклад, дерев'яні іграшки були призначені для того, щоб відганяти від дитини злі сили; лялька-мотанка наділялася здатністю забирати хворобу в дитини, тому українці її традиційно клали в колиску новонародженого немовляти, а в майбутньому вона ставала заporукою щасливого одруження і сімейних стосунків.

Для закріплення оптимістичного настрою, позитивного сприйняття навколишнього світу дітям дошкільного віку з родин учасників АТО і ВПО слід пропонувати звернути увагу на особливості яворівської дерев'яної іграшки (коник, візок, пташка), косівських та опішнянських глиняних іграшок (пташка, баранець, поросятко, півник), розглянути традиційні для цих іграшок орнаментальні мотиви червоного, жовтого і зеленого кольорів, а також орнамент петриківського розпису на іграшках-свистунцях. При цьому виховувати в дітей здатність емоційно сприймати красу твору

українського декоративно-ужиткового мистецтва, милуватися нею, емоційно реагувати на побачене.

Дітей варто зацікавлювати іграшками, плетеними з соломи (брязкальця, тарахкальця, бички, олені, коники, ляльки та ін.) та лози (дитячі меблі, брязкальця, кошики, колиски для ляльок-немовлят), які є справжніми екологічними іграшками, безпечними для дітей, надійними, приємними на дотик і такими, що позитивно впливають на їх психічний розвиток.

Особливий інтерес, позитивні емоції викликають у дітей яскраво декоровані та смачні народні іграшки, виготовлені з тіста (обрядове фігурне печиво у вигляді тварин (корівок, свинок, баранців, зайців, коней, жайворонків, сорок, голубків) і людських постатей («пань», «богинь»)) та із сиру (сирні баранці, коники, козлики, олені тощо).

Оскільки діти з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб дуже часто бувають замкненими, відмовляються спілкуватися як із вихователем, так і з іншими дітьми в групі, змістом роботи вихователя є створення позитивного емоційно-чуттєвого фону сприйняття дитиною нового навколишнього середовища, мимовільне встановлення з нею комунікативного контакту, заохочення дитини до здійснення активної комунікативної діяльності з однолітками та дорослими людьми. Тому важливо ознайомити дітей цієї категорії також і з тканинною лялькою – лялькою-мотанкою, адже «лялька посідає особливе місце серед образних іграшок, між нею та дитиною складаються певні відносини, розгортається спілкування, що сприяє розвитку самосвідомості дитини, зокрема такої її якості, як діалогічність» [11, с. 732]. Саме лялька сприймається дитиною як ідеальний друг і співрозмовник, якому можна довірити свої найпотаємніші думки; в грі з лялькою дитина здатна проектувати свої хвилювання і

обігравати їх в різних сюжетних ситуаціях, таким чином виявляючи власні як позитивні, так і тривожні психологічні якості. Крім того, граючись із ляльками, зокрема з лялькою-мотанкою, діти засвоюють і апробують основні моделі поведінки у родині, в найближчому мікросоціумі (з однолітками та дорослими), норми і цінності нового соціального середовища, набувають елементарного побутового досвіду.

Ознайомлення дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб з дитячими інструментами-іграшками, а саме: різноманітними брязкальцями і калаталами, керамічними таракальцями («хихичками»), деркачами-тріскунцями тощо – не тільки сприяє засвоєнню ними особливостей звучання цих українських інструментів, розширює слухацький досвід, збагачує їхні музичні уявлення, розвиває музичний слух і впливає на розвиток їхньої емоційно-вольової сфери, а насамперед забезпечує створення емоційно комфортного середовища в умовах закладу дошкільної освіти, відновлення в дітей активного діяльнісного ставлення до найближчого оточення, бажання брати участь у спільній діяльності з однолітками та дорослими людьми.

Висновки з проведеного дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Українська народна іграшка є поліфункціональним етнокультурним засобом, що втілює в собі найважливіші інтелектуальні, творчі здобутки і досвід, духовні норми й цінності українського народу, завдяки чому її використання у роботі з дітьми дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб справляє позитивний вплив на загальний психологічний стан дітей, формує духовно багату і емоційно розвинену особистість, сприяє гармонізації їхнього ставлення до себе, своїх батьків, однолітків, інших дорослих з найближчого оточення, забезпечує для дітей, які пережили

психотравмівну ситуацію, створення комфортного середовища в умовах закладу дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Рогальська І. П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук: спец. : 13.00.05 «Соціальна педагогіка» [Електронний ресурс] / Інна Петрівна Рогальська. – Луганськ, 2009. – 45 с. – Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?...2...
2. Грицишина Т. І. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку як соціально-педагогічна проблема / Т. І. Грицишина // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2016. – № 12 (55). – грудень. – С. 12 – 15.
3. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / А. М. Богущ, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш та ін. ; наук. ред. А. М. Богущ ; за заг. ред. Н. В. Гавриш. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 368 с.
4. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ : монографія / Н. Гавриш, О. Рейпольська та ін.; за заг.ред. О. Рейпольської. – К. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. – 280 с.
5. Тюптя Л. Т. Соціальна робота: Теорія і практика [Електронний ресурс] / Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова. – К. : ВМУРОЛ «Україна», 2004. – 408 с. – Режим доступу: https://pidruchniki.com/158407207079/sotsiologiya/sotsialna_robota
6. Яремчук Н.Л. Соціальна адаптація дітей-переселенців в умовах дошкільного навчального закладу. Методичний посібник [Електронний ресурс] / Н.Л. Яремчук. – Вінниця: КУ «ММК», 2017. – 77 с. – Режим

доступу :

file:///C:/Users/007/Downloads/Yaremchuk_Socializaciya_olrp3w_olrvfe.pdf

7. Психолого-педагогічний супровід виховання і розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб: концепція, методика, технології: навчально-методичний посібник / І. О. Луценко, А. М. Богуш, Л. О. Калмикова, В. У. Кузьменко, С. І. Поворозніук, О. Д. Рейпольська; за наук. редакцією І. О. Луценко. – К. : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – 210 с.
8. Українська народна іграшка: Каталог. – К. : Видавничий дім «Стилос», 2006. – 48 с.
9. Павелків Р. В. Дитяча психологія : навчальний посібник [Електронний ресурс] / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – К. : Академвидав, 2008. – 432 с. – Режим доступу : <https://westudents.com.ua/knigi/498-dityacha-psihologiya-pavelkv-rv.html>
10. Маховська С. Міфологічна семантика традиційної народної іграшки / С. Маховська // Наукові виклади. – 2009. – №1. – С. 66 – 69.
11. Щербак Т.І. Психологія народної іграшки [Електронний ресурс] / Щербак Т. І. // Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Випуск 30. – 2015. – С. 727 – 739. – Режим доступу: <http://problemps.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/58/2016/12/30-63.pdf>

Стаття надійшла до редакції 07.02.2019.

ПОВОРОЗНЮК Светлана

канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри методик и технологий дошкільного образования, НПУ имени М. П. Драгоманова

ул. Тургеневская, 8/14, м. Киев, Украина, 01054

E-mail: s_povoroznjuk@ukr.net

**ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ УКРАИНСКОЙ
НАРОДНОЙ ИГРУШКИ В ПРОЦЕССЕ СОЦИАЛЬНОЙ
АДАПТАЦИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ИЗ СЕМЕЙ
УЧАСТНИКОВ АТО И ВНУТРЕННЕ ПЕРЕМЕЩЕННЫХ ЛИЦ**

Резюме. В научно-методической статье охарактеризовано понятие социализации как процесса приобщения к социальной жизни путем усвоения норм и правил комфортного сосуществования в обществе, особенностей социально сложившихся мировоззренческих ценностей, убеждений, стереотипных представлений и стандартов, этнонационального духовного и материального культурного наследия как важного достижения общества, осознание и эффективного выполнения своей социальной роли; охарактеризованы особенности социальной адаптации как одной из форм социализации детей дошкольного возраста из семей участников АТО и внутренне перемещенных лиц. Обоснована эффективность использования украинских народных игрушек в процессе социальной адаптации детей этой категории, в частности, выделены и охарактеризованы основные функции их использования в качестве эффективных этнокультурных средств приобщения детей к новой социальной среде (учебная, развивающая, воспитательная, эстетическая, культурологическая, национально-патриотическая, функция социализации, психотерапевтическая, развлекательная и защитная). Автором предложены методические рекомендации по использованию всех видов украинской народной игрушки с целью осуществления коррекционно-воспитательной работы по обеспечению успешной адаптации детей к новым условиям, их ресоциализации. Определено, что украинская народная игрушка является полифункциональным этнокультурным средством, воплощает в себе важнейшие интеллектуальные, творческие достижения и опыт, духовные

нормы и ценности украинского народа, благодаря чему ее использование в работе с детьми дошкольного возраста из семей участников АТО и внутренне перемещенных лиц оказывает позитивное влияние на общее психологическое состояние детей, формирует духовно богатую и эмоционально развитую личность, способствует гармонизации их отношения к себе, своих родителей, сверстников, других взрослых из ближайшего окружения, обеспечивает для детей, переживших психотравмирующую ситуацию, создание комфортной среды в условиях учреждения дошкольного образования.

Ключевые слова: социализация, социальная адаптация, дети из семей участников АТО, дети из семей внутренне перемещенных лиц, украинская народная игрушка.

POVOROZNIUK Svitlana

Associate Professor, Candidate of Philology, Associate Professor of the Preschool Education Methodologies and Technologies Department, National Pedagogical Dragomanov University,

Turgenevska Street, 8/14, Kyiv, Ukraine, 01054

E-mail: s_povoroznjuk@ukr.net

FEATURES OF THE USE OF THE UKRAINIAN FOLK TOY IN THE PROCESS OF SOCIAL ADAPTATION OF PRESCHOOL AGE CHILDREN FROM THE FAMILIES OF ANTITERRORISTS PARTICIPANTS AND INTERNAL DISPLACED PERSONS

Abstract. Introduction. The article is characterized the features of social adaptation of preschool age's children in connection with the emergence of families whose members participate in combat operations in the ATO zone, as well as those who have the status of internally displaced persons. It is

substantiated the main functions of using Ukrainian folk toys as effective ethnocultural means of involving children in the new social environment.

Analysis of publications. The study of the problem of socialization of preschool children in pedagogical science was carried out by such scholars as I. Bech, L. Artemov, A. Bogush, N. Havrysh, T. Grytsyshina, I. Rogalskaya, O. Reipolskaya, O. Bobak, N. Yaremchuk, N. Prophet and others; and in the aspect of the upbringing and development of preschool age children from the families of antiterrorist operation participants and internally displaced persons – I. Lutsenko, V. Kuzmenko, S. Povorozniuk and others. The Ukrainian folk toy, as a phenomenon of Ukrainian culture and a means of raising of preschool age children was studied by Naiden, A. Bogush, G. Kilova, S. Lasunova, O. Tryfonova, Y. Samodelova, and others.

Purpose. To specify the concept of "social adaptation", to characterize the features of the use of Ukrainian folk toys as effective ethnocultural means of social adaptation of preschool age children from the families of antiterrorist operation participants and internally displaced persons.

Results. The article describes the features of social adaptation as one of the forms of socialization of preschool age children from the families of antiterrorist operation participants and internally displaced persons; the effectiveness of using Ukrainian folk toys in the process of social adaptation of children of a certain category is substantiated and the main functions of their use as effective ethno-cultural means of involving children in the new social environment are singled out. The author also suggested methodical recommendations on the use of all varieties of Ukrainian folk toys in order to carry out corrective and educational work to ensure the successful adaptation of children to new conditions, their resocialization.

Conclusions. The Ukrainian folk toy is a multifunctional ethnocultural instrument that embodies the most important intellectual, creative achievements and experiences, spiritual norms and values of the Ukrainian people, which makes its use in working with children of preschool age from the families of antiterrorist operation participants and internally displaced persons positively influences the general the psychological state of children, forms a spiritually rich and emotionally developed personality, contributes to the harmonization of their attitude towards themselves, their parents, peers, other adults from the immediate environment, provides for children who have survived a psycho-traumatic situation, creating a comfortable environment in a preschool setting.

Key words: socialization, social adaptation, children from families of antiterrorist operation participants, children from families of internally displaced persons, Ukrainian folk toy.

REFERENCES

1. Rohalska I. P. (2009). Teoretyko-metodychni zasady sotsializatsii osobystosti u doshkilnomu dytynstvi [Theoretical and methodical principles of socialization of the individual in preschool childhood] *Extended abstract of candidate's thesis*. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?...2... [in Ukrainian].
2. Hrytsyshyna, T. I. (2016). Sotsializatsiia ditei starshoho doshkilnoho viku yak sotsialno-pedahohichna problema [Socialization of children of senior preschool age as a socio-pedagogical problem]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti – Education and development of gifted personality*, 12 (55), 12-15. [in Ukrainian].
3. Bohush, A. M., Varianytsia, L. O., Havrysh, N. V. et al. (Eds.). (2006). Dity i sotsium: Osoblyvosti sotsializatsii ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho

- viky [Children and society: Features of socialization of children of preschool and junior school age]. Luhansk: Alma-mater. [in Ukrainian].
4. Havrysh, N., Reipolska, O. et al. (Eds.). (2018). Sotsializatsiia ditei starshoho doshkilnoho viku v umovakh DNZ [Socialization of children of the senior preschool age in conditions of preschool educational institution]. K.-Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. [in Ukrainian].
 5. Tiuptia, L. T., Ivanova, I. B. (2004). Sotsialna robota: Teoriia i praktyka [Social work: Theory and practice]. Retrieved from https://pidruchniki.com/158407207079/sotsiologiya/sotsialna_robota [in Ukrainian].
 6. Iaremchuk, N. L. (2017). Sotsialna adaptatsiia ditei-pereselentsiv v umovakh doshkilnoho navchalnoho zakladu [Social adaptation of migrant children in pre-school educational institutions]. Retrieved from file:///C:/Users/007/Downloads/Yaremchuk_Socializaciya_olrp3w_olrvfe.pdf . [in Ukrainian].
 7. Lutsenko, I. O., Bohush, A. M., Kalmykova, L. O., Kuzmenko, V. U., Povorozniuk, S. I., Reipolska, O. D. (2018). Psykholoho-pedahohichniy suprovid vykhovannia i rozvytku ditei doshkilnoho viku z rodyn uchasnykiv ATO i vnutrishno peremishchenykh osib: kontseptsii, metodyka, tekhnolohii [Psychological and pedagogical support of upbringing and development of children of preschool age from the families of ATO participants and internally displaced persons: concept, methodology, technology]. K. : Vydavnytstvo NPU imeni M. P. Drahomanova. [in Ukrainian].
 8. Ukrainska narodna ihrashka [Ukrainian folk toy] (2006). K.: Vydavnychiy dim "Stylos". [in Ukrainian].
 9. Pavelkiv, R. V., Tsyhypalo, O. P. (2008). Dytiacha psykholohiia [Child psychology]. K. : Akademvydav. Retrieved from
-

<https://westudents.com.ua/knigi/498-dityacha-psiholohiya-pavelkv-rv.html>. [in Ukrainian].

10. Makhovska, S. (2009). Mifolohichna semantyka tradytsiinoi narodnoi ihrashky [Mythological semantics of traditional folk toys]. *Naukovi vyklady – Scientific presentations*, 1, 66 – 69. [in Ukrainian].
11. Shcherbak, T.I. (2015). Psykholohiia narodnoi ihrashky [Psychology of folk toys] *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of modern psychology*, 30, 727-739. Retrieved from <http://problemps.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/58/2016/12/30-63.pdf>. [in Ukrainian].

(англійською переклала В. Л. Романюк – старший викладач кафедри методики викладання іноземних мов НПУ імені М. П. Драгоманова)

УДК 373.2.091.3:688.72

ПОЛІЩУК Катерина

Старший викладач кафедри методик та технологій дошкільної освіти, Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова

вул. Пирогова, 9, м.Київ, Україна

E-mail: katika42@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНОЇ ІГРАШКИ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ УЯВЛЕНЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. Статтю присвячено проблемі реалізації можливостей сучасної іграшки у роботі з дітьми дошкільного віку, з урахуванням її соціокультурних характеристик. Визначено та охарактеризовано педагогічні умови, які можуть забезпечити ефективне використання таких іграшок у формування світоглядних уявлень дітей старшого дошкільного

© Поліщук К., 2019

віку: готовність вихователів та батьків до використання сучасної іграшки у формуванні світоглядних уявлень дітей старшого дошкільного віку; планування та проектування різних видів діяльності дітей старшого дошкільного віку з ефективним використанням сучасної іграшки; дотримання єдиних вимог до організації ігрового середовища у ЗДО та сім'ї. У контексті зазначеної теми описано складові готовності вихователів закладів дошкільної освіти та батьків до організації педагогічного супроводу ігрової діяльності дошкільників з використанням сучасної іграшки, яка включає низку компонентів. Зокрема, визнання дорослими учасниками педагогічного процесу дитини-дошкільника особистістю, що будує власну динамічну систему уявлень про оточуючий світ та уже в старшому дошкільному віці може пояснити її функціонування; врахування впливу стилю батьківського виховання на визначення переважаючого типу взаємодії дошкільника з оточуючим світом; усвідомлення особливої ролі іграшки у розвитку дитини-дошкільника; вміння аналізувати характеристики сучасної іграшки, прогнозувати результати її впливу на формування особистісних якостей дитини та способів взаємодії з оточенням; організація співпраці педагогічних працівників закладу дошкільної освіти та батьків. Окреслено основні принципи створення ігрового середовища у групі ЗДО та у сім'ї (природо- та культуровідповідності, динамічності та варіативності, спільної активності), вимоги до вибору сучасної іграшки з метою забезпечення позитивного впливу на формування світоглядних уявлень дитини старшого дошкільного віку: технічні, психолого-педагогічні та соціокультурні.

Ключові слова: сучасна іграшка, педагогічні умови, світоглядні уявлення дітей старшого дошкільного віку.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Дошкільне дитинство – унікальний період розвитку особистості, який характеризується пізнанням дитиною оточуючого світу та формуванням ставлення до нього. Основним новоутворенням цього вікового періоду є поява першої упорядкованої системи уявлень про навколишню дійсність, яка активно будується самою дитиною, є результатом її творіння, а не копією світу дорослих. Змістове наповнення та емоційне забарвлення цих світоглядних уявлень, як основи світогляду зрілої особистості, залежать від власного досвіду взаємодії та результату його переосмислення дитиною дошкільного віку [5].

Для дитини-дошкільника найбільш природним способом пізнання та вираження нею свого ставлення до оточуючого світу є гра, невід'ємним атрибутом якої є іграшка. Остання є завдяки своїм соціокультурним характеристикам та потенційним можливостям впливу на формування світоглядних уявлень дітей дошкільного віку потребує окремої уваги дорослих та педагогічного супроводу [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Висвітленню змістового наповнення та функціонування феномену світогляду на різних вікових етапах розвитку особистості присвячені роботи А. Азархіна, Є. Андроса, Р. Арцишевського, В. Демиденко, Г. Залеського, Н. Менчинської, Т. Мухіної, Н. Непомнящої, О. Паладянц, М. Ратко, О. Сокурєнко, В. Сухомлинського, С. Якименко та ін. У зазначеному контексті старший дошкільний вік відзначається як якісно своєрідний (Л. Виготський,

М. Лісіна, М. Зінов'єва, Ж. Піаже). Саме у цьому віці дитина намагається збагнути походження і будову світу, сутність речей та взаємозв'язки в природі, а вікові особливості розвитку сприяють формуванню першого схематичного обрисів цілісного дитячого світогляду - одного з основних новоутворень дошкільного дитинства (Д. Ельконін, О. Кононко).

Окремим аспектом у науковій літературі постає проблема пошуку ефективних засобів впливу на формування цієї упорядкованої системи уявлень дошкільника про оточуючий світ, що перебуває в центрі уваги таких дослідників як Н. Гавриш, Г. Кисельова, О. Кононко, К. Морозова, Е. Музенітова, Л. Ніконорова, та ін. Вагоме місце у науковій дискусії займає питання визначення місця і ролі іграшки (як народної так і сучасної), реалізації її функцій та можливостей у формуванні світоглядних уявлень дітей старшого дошкільного віку, як основи повноцінного світогляду. Особливості іграшки як невід'ємного атрибуту дитинства, специфіка її використання у роботі з дошкільниками висвітлені у наукових доробках В. Абраменкової, Т. Авдулової, О. Батухтіної, О. Вовчик-Блакитної, Н. Гавриш, С. Онощенко, С. Поворознюк, О. Смірної та інших і потребують подальшого вивчення. Так, зокрема, досить актуальним є визначення педагогічних умов, які забезпечать ефективне використання сучасної іграшки у формуванні світоглядних уявлень у дітей старшого дошкільного віку.

Формулювання цілей статті. Мета статті – обґрунтувати педагогічні умови реалізації можливостей сучасної іграшки як засобу формування світоглядних уявлень дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Актуальними в контексті теми дослідження педагогічними умовами можна вважати

наступні: готовність вихователів та батьків до використання сучасної іграшки у формуванні світоглядних уявлень дітей старшого дошкільного віку; планування та проектування різних видів діяльності дітей старшого дошкільного віку з ефективним використанням сучасної іграшки; дотримання єдиних вимог до організації ігрового середовища у ЗДО та сім'ї.

Перша зазначена педагогічна умова - готовність вихователів та батьків до використання сучасної іграшки у формуванні світоглядних уявлень дітей старшого дошкільного віку - передбачає низку вимог до професійної підготовки та особистісних якостей усіх значимих дорослих, сферу їх обізнаності та відповідальності. В контексті окресленої теми готовність вихователів та батьків можна розглядати як низку взаємопов'язаних невід'ємних складових: визнання дорослими учасниками педагогічного процесу дитини-дошкільника особистістю, що будує власну динамічну систему уявлень про оточуючий світ та уже в старшому дошкільному віці може пояснити її функціонування; врахування впливу стилю батьківського виховання на визначення переважаючого типу взаємодії дошкільника з оточуючим світом; усвідомлення особливої ролі іграшки у розвитку дитини-дошкільника; уміння аналізувати характеристики сучасної іграшки, прогнозувати результати її впливу на формування особистісних якостей дитини та способів взаємодії з оточенням; організація співпраці педагогічних працівників закладу дошкільної освіти та батьків.

Аналіз психолого-педагогічної літератури підтверджує, що перший педагогічний вплив на формування майбутньої особистості відбувається в умовах сімейного виховання. Все набуто в сім'ї у дитячі роки, дитина зберігає протягом подальшого життя, а дитячі уявлення про навколишній

світ емоційно забарвлені особливостями сприйняття цього світу близькими дорослими. За висновками сучасних психологів (М. Зінов'єва, О. Козлюк, Т. Кравченко В. Поліщук та ін.) на формування особистості дитини дошкільного віку, а отже і її світоглядних уявлень в умовах сьогодення впливають: особистісні якості батьків, прийняття, розподіл та реалізація ними сімейних ролей, освіченість батьків, рівень їх культури та стиль спілкування, склад сім'ї, її матеріальне забезпечення, стиль батьківського виховання, оцінка дій та очікування батьків, особливості взаємодії між членами сім'ї. Охарактеризовані виховні можливості сім'ї у формуванні світоглядних уявлень дитини дошкільного віку зумовлені відносною автономністю даного соціального інституту, в системі суспільних відносин, віковими особливостями дитини-дошкільника, тривалим часом перебування малюка в сім'ї, що сприяє реалізації близькими дорослими можливості регуляції та контролю впливу інших факторів.

Зазначене вище та аналіз наукової літератури, дають підстави констатувати, що заклад дошкільної освіти має значно менший вплив на формування світоглядних уявлень дитини, проте є досить вагомим фактором цього процесу. Організація життєдіяльності дитини в ньому кардинально відрізняється від умов сімейного виховання та передбачає цілеспрямований педагогічний вплив на формування особистості дитини. На нашу думку, до ефективних, не доступних в умовах сімейного виховання чинників формування світоглядних уявлень дитини, в умовах закладу дошкільної освіти, можна віднести: особистість вихователя, як авторитетного для дошкільника дорослого та професійного організатора освітнього процесу в групі; організоване за віковим принципом, а не за бажанням дитини, товариство однолітків, значення якого для неї поступово зростає; організовані відповідним чином різні види діяльності

дитини старшого дошкільного віку; предметно-ігрове середовище дошкільного закладу, яке завдяки включенню в різні види діяльності сприяє пізнавальному розвитку дитини та допомагає взаємодіяти з однолітками. Отже, заклад дошкільної освіти для дитини-дошкільника можна вважати джерелом отримання якісно нового та життєво необхідного досвіду у пізнанні закономірностей функціонування оточуючої дійсності.

Запорукою ефективного використання сучасної іграшки у цьому процесі є цілеспрямована взаємодія вихователів та батьків, яка передбачає обізнаність близьких дорослих з особливостями сприйняття об'єктів природної та соціальної дійсності дітьми старшого дошкільного віку, змістом їх світоглядних уявлень, механізмом формування та факторами впливу на цей процес в умовах сімейного та суспільного виховання, визнання особливої ролі і місця сучасної іграшки у житті дошкільника. Останнє потребує від дорослих знань про образні характеристики, психологічні аспекти, педагогічні можливості та технічні особливості сучасних іграшок, уміння передбачити можливі варіанти та результати взаємодії з ними. Основними засадами ефективної взаємодії значимих для дитини дорослих можна вважати: усвідомлення мети формування світоглядних уявлень дітей старшого дошкільного віку; розуміння місця сучасної іграшки у житті дитини; визнання позиції партнерства; взаємоповагу та взаємодовіру; позитивні міжособистісні стосунки між усіма учасниками.

Друга педагогічна умова - планування та проектування різних видів діяльності дітей старшого дошкільного віку з ефективним використанням сучасної іграшки - передбачає виважене поєднання організованого та самостійного, вільного типів діяльності в умовах сімейного та суспільного виховання. Планування роботи у закладі дошкільної освіти має за мету

гармонійний, різнобічний розвиток особистості дитини з орієнтацією на її цінності та інтереси. Його сутність полягає у визначенні конкретних цілей, завдань, змісту, форм, методів, засобів їх досягнення на певний відрізок часу, розробці змісту педагогічного процесу, його систематизації й уточненні, окресленні методів і способів його реалізації [6, с. 404]. Однією з ефективних форм планування у закладі дошкільної освіти є проектування, зокрема психолого-педагогічне. На думку Т. Піроженко, воно передбачає гармонійне поєднання бажань і прагнень дітей із завданнями педагога, які впливають з програми, варіативність форм, методів, засобів та дій вихователя і дітей. Результати їх спільної діяльності, з активним залученням батьків до цього процесу, мають вигляд завершених проєктів, система яких відображає наявні знання дітей дошкільного віку про оточуючу дійсність [2].

Підготовка до організації будь якої діяльності дітей дошкільного віку передбачає планування дорослими – вихователями і батьками - змістовного, сюжетного їх наповнення та забезпечення відповідним атрибутами. Сучасна іграшка, як і народна є ефективним етнокультурним засобом, якому властиві аналогічні характеристики [3, с.104]. Використання сучасної іграшки як невід’ємного елемента організованої чи самостійної діяльності створює можливості для розкриття усіх її функцій: світоглядної (оволодіння соціальним нормами, пізнання власного «Я», формує особистість дошкільника відповідно до ідеалу носієм якого вона є); евристичної (відкриття нових сторін життя, відчуття радості пізнавальної діяльності); комунікативної (засіб налагодження ігрового контакту); етичної (допомагає засвоювати етичні поняття і уявлення, сприяє формуванню моральних якостей); естетичної (опора на позитивні емоції, пов’язані з іграшкою дозволяють педагогові розкрити для дитини красу

оточуючого світу, навчити насолоджуватись прекрасним); креативної (сприяє розвитку уяви, формуванню нестандартних способів вирішення різноманітних задач); діагностичної (допомагає діагностувати емоційний стан та соціальні уподобання, що дає можливість прогнозувати поведінкові реакції та допомогти дитині у подоланні життєвих проблем); компенсаторної (дозволяє спроектувати ситуацію, в якій дитини може вільно змінювати свій соціальний статус) [1, с.51].

Проте повноцінна їх реалізація можлива лише за умови знання дошкільниками потенціалу даної іграшки. Формування уявлень про нього у дітей включає знайомство з іграшкою (або ж вивчення її нових аспектів) та інформаційне насичення ігрових сюжетів з нею. Особливої уваги вихователя та батьків потребує планування розвитку ігрової діяльності. Організація та педагогічний супровід дитячих ігор з використанням сучасних іграшок передбачають збагачення тематики, розширення знань і вражень дітей (читання творів дитячої літератури, спостереження, екскурсії, виготовлення ігрових атрибутів тощо), розвиток дитячих взаємин.

В умовах закладу дошкільної освіти саме на вихователя лягає відповідальність за організацію мікроклімату в дитячому середовищі у різних видах діяльності. Важливе значення мають як його особистісні якості, так і стиль взаємовідносин у системі «педагог-діти». Позитивне ставлення до інших, повага, співчуття, у разі необхідності – допомога, справедливість та об'єктивність в оцінюванні ситуацій поступово стають прикладом для наслідування. Відмова від авторитарного стилю виховання створює в групі дітей атмосферу доброзичливості та довіри. За таких умов, створених вихователем, відчуття внутрішньої свободи дає дітям можливість самостійно обирати партнера по грі, вільно приймати участь в

дискусіях, висловлюючи власну думку, виявляти ініціативу у виборі сюжетів та спрямованості різних видів власної діяльності [8]. Важливим компонентом закріплення таких досягнень дошкільника є його підтримка батьками. Дотримання аналогічних принципів спілкування та взаємодії з дитиною в умовах сімейного виховання позитивно позначиться на формуванні системи уявлень дітей про оточуюче природне та суспільне довкілля.

Реалізація третьої педагогічної умови - дотримання єдиних вимог до організації ігрового середовища у ЗДО та сім'ї - передбачає усвідомлення необхідності єдності вимог до організації відповідного предметно-ігрового середовища, уміння визначати вихователями та батьками технічні, психолого-педагогічні, соціокультурні характеристики наявного асортименту сучасних іграшок та визначення можливостей їх впливу на формування особистості дитини, а, отже, і світоглядних уявлень у сучасній соціокультурній ситуації.

Оновлений примірний перелік ігрового та навчально-дидактичного обладнання для закладів дошкільної освіти, створений з урахуванням вимог Базового компонента дошкільної освіти і чинних комплексних програм розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку [7]. Він пропонує орієнтовний перелік обладнання, необхідного для оптимального оснащення освітнього процесу в усіх вікових групах закладів дошкільної освіти, де виховуються діти від народження до 6(7) років. Перелік структурований за віковими категоріями вихованців та основними видами дитячої діяльності. Для гри, як провідного виду діяльності дітей дошкільного віку, у ЗДО та вдома, будуть цікавими: ляльки, фігурки тварин та людей; предмети лялькового вжитку; побутова техніка та засоби зв'язку, будівельна та сільськогосподарська техніка,

ігрові споруди; імітаційні інструменти; настільні ігри; м'яко-набивні іграшки, народні іграшки, механічні/інерційні іграшки, цифрові, з елементами живлення, іграшки для ігор з піском, водою та вітром, сенсорні іграшки, ігрове обладнання, музичні іграшки (озвучені іграшки та імітаційні інструменти), оптичні, конструкторсько-будівельні іграшки.

Усі перераховані види іграшок здатні забезпечити позитивний вплив на формування світоглядних уявлень дитини старшого дошкільного віку за умови дотримання технічних (міцність, якість виготовлення, безпека використання матеріалів для здоров'я дитини; вказана виробником вікова адресність, назва підприємства-виробника і його реквізити, чітка інформація про догляд за іграшкою, способи санітарно-гігієнічної обробки та про можливу небезпеку, пов'язану з експлуатацією іграшки), психолого-педагогічних (відповідність віку та інтересам дошкільника, поліфункціональність, спрямованість на спільну гру з однолітками та дорослими, зрозумілі для дитини орієнтири для самостійної діяльності) та соціокультурних (реалістичність зображуваного образу; максимальне наближення до особливостей та цінностей рідного народу; пропагування загальнолюдських цінностей; спрямованість на формування доброзичливого ставлення до навколишнього світу) вимог в процесі їх вибору. Саме це, на нашу думку, дозволяє віднести усі види іграшок до засобів формування світоглядних уявлень дітей старшого дошкільного віку.

Створення ігрового середовища у групі ЗДО, як і у сім'ї, повинно базуватися на спільних принципах: природо- та культуровідповідності, динамічності та варіативності, спільної активності. Принцип природо- та культуровідповідності передбачає врахування вікових та індивідуальних особливостей розвитку дітей старшого дошкільного віку, наявного соціокультурного досвіду взаємодії. Він спрямований на розширення та

збагачення уявлень про оточуюче середовище, пропагування та збереження національних цінностей рідного народу. Принцип динамічності та варіативності покликаний забезпечити трансформацію змісту наявної інформації про досліджуване явище або предмет шляхом легкої та доступної перебудови ігрового оточення та його елементів. Принцип окреслює умови для прийняття дитиною самостійних рішень у пізнанні, створенні та перетворенні уявлень про навколишню дійсність. Принцип спільної активності відображає можливості взаємодії суб'єктів у цій площині. Взаємини та спільні дії, як дитини з дорослим так і дітей між собою, у визначених видах діяльності проектують систему гармонійних або ж дисгармонійних стосунків з оточуючим світом.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Сучасна іграшка завдяки своїм характеристикам є одночасно предметом захопленого інтересу, джерелом інформації та яскравих емоцій для дітей старшого дошкільного віку. На нашу думку, як невід'ємний атрибут більшості видів їх діяльності, за умови готовності значимих дорослих, іграшка шляхом реалізації власного механізму впливу, може допомогти розширити змістове наповнення інформаціо-орієнтувального компонента світоглядних уявлень, збагатити емоційно-ціннісний та забезпечити позитивну спрямованість діяльнісного. Усі зазначені педагогічні умови покликані забезпечити зміни у ставленні значимих дорослих до планування різних видів діяльності дітей старшого дошкільного віку, прогнозування результатів будь-яких педагогічних впливів, врахування власних особистісних якостей та вчинків у повсякденній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Онощенко С. В. Игрушка как средство формирования социального опыта дошкольников: дис. ...кандидата пед наук: 13.00.02 / Онощенко Светлана Владимировна.- Тамбов, 2009.- 238с.
2. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку: Науково-методичний посібник [Текст] / Т. О. Піроженко. — Тернопіль: Мандрівець, 2010. — 140 с.
3. Поворознюк С. І. Українська іграшка як етнокультурний засіб виховання дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб / С. І. Поворознюк // Освітній дискурс : Гуманітарні науки : збірник наукових праць . – Київ : Видавництво «Гілея», 2018. – Вип. 9 (11-12). С. 103-111
4. Поліщук К. М. Світоглядні уявлення дітей дошкільного віку: сутність та особливості прояву / К. М. Поліщук // Наукові записки: [збірник наукових статей] (Серія педагогічні та історичні науки) / М-во освіти і науки України; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова; укл. Л. Л. Макаренко. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. LXXXVII (87). – С. 112-122.
5. Поліщук К. М. Сучасна іграшка дітей дошкільного віку: соціокультурні характеристики / К. М. Поліщук // Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць / [За заг. ред. проф. В. І. Сипченка]. – Вип. LIX. – Ч. II. – Слов'янськ : СДПУ, 2012. – С. 176-184.
6. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навч. посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Т.І. Поніманська – К.: «Академ-видав», 2006. – 456 с.
7. Примірний перелік ігрового та навчально-дидактичного обладнання для закладів дошкільної освіти // Наказ Міністерства освіти і науки

України від 19 грудня 2017 р. № 1633. Режим доступу:
https://drive.google.com/file/d/1zY_4cY7C5IMyWNGjgfseLYY8slBife19/view

8. Репина Т. А. Социально-психологическая характеристика группы детского сада/ Репина Т. А. - М.: Педагогика, 1988. – 14 п.л. (монография)

Стаття надійшла до редакції 04.02.2019.

ПОЛИЩУК Катерина

старший преподаватель кафедры методик и технологий дошкольного образования, Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова (г. Киев, Украина)

ул. Пирогова, 9, Киев, Украина

E-mail: katika42@gmail.com

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ ИГРУШКИ КАК СРЕДСТВА ФОРМИРОВАНИЯ МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИХ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Резюме. Статья посвящена проблеме реализации возможностей современной игрушки в работе с детьми дошкольного возраста, с учетом ее социокультурных характеристик. Определены и охарактеризованы педагогические условия, которые могут обеспечить эффективное использование таких игрушек в формирование мировоззренческих представлений детей старшего дошкольного возраста: готовность воспитателей и родителей к использованию современной игрушки для формировании мировоззренческих представлений детей старшего дошкольного возраста; планирование и проектирование различных видов деятельности детей старшего дошкольного возраста с эффективным

использованием современной игрушки; соблюдение единых требований к организации игровой среды в учреждениях дошкольного образования и семьи. В контексте данной темы описано составляющие готовности воспитателей учреждений дошкольного образования и родителей к организации педагогического сопровождения игровой деятельности дошкольников с использованием современной игрушки, которая включает ряд компонентов. В частности, признание взрослыми участниками педагогического процесса ребенка-дошкольника личностью, которая строит собственную динамическую систему представлений об окружающем мире и уже в старшем дошкольном возрасте может объяснить ее функционирования; учета влияния стиля родительского воспитания на определение преобладающего типа взаимодействия дошкольника с окружающим миром; осознание особой роли игрушки в развитии ребенка-дошкольника; умение анализировать характеристики современной игрушки, прогнозировать результаты ее влияния на формирование личностных качеств ребенка и способов взаимодействия с окружающими; организация сотрудничества педагогов учреждения дошкольного образования и родителей. Определены основные принципы создания игровой среды в группе учреждения дошкольного образования и в семье (природо- и культуросообразности, динамичности и вариативности, общей активности), требования к выбору современной игрушки с целью обеспечения положительного влияния на формирование мировоззренческих представлений ребенка старшего дошкольного возраста: технические, психолого-педагогические и социокультурные.

Ключевые слова: современная игрушка, педагогические условия, мировоззренческие представления детей старшего дошкольного возраста.

POLISHCHUK Katerina

Senior Lecturer of the Department of Methods and Technologies of
Preschool Education

National Pedagogical University named after MP Drahomanov, Kiev,
Ukraine

street Pirogov, 9, Kiev, Ukraine

E- mail: katika42@ gmail.com

**PEDAGOGICAL CONDITIONS OF THE USE OF A MODERN
TOY AS A MEANS OF FORMING WORLD OUTLOOK OF CHILDREN
OF THE SENIOR PRESCHOOL AGE**

Summary. The article defines and describes the pedagogical conditions that can ensure the effective use the modern toys in the formation of outlook representations of children of the senior preschool age: the readiness of educators and parents to use modern toys in the formation of ideological notions of children of the senior preschool age; planning and designing of various types of activity of children of the senior preschool age with the effective use of modern toys; compliance with the common requirements for the organization of the game environment in preschool education and family.

Abstract. Introduction. Preschool children is a unique period of human development, which is characterized by claim and knowledge child outward and forming attitude. In the senior preschool ages with is the first well-organized system of representations of reality, which is actively built the child is the result of its creation, not a copy of the adult world. The toy is an important attribute of children's games in this age. Due to its socio-cultural characteristics and potential influence on the formation of ideological ideas of children of preschool age, special attention is required for adults and pedagogical support.

Analysis of publications. A separate aspect in the scientific literature is the problem of finding effective means of influencing the formation of this orderly system of pre-school children's representations about the surrounding world, which is at the center of attention of such researchers as N. Gavrish, G. Kiselev, O. Kononko, K. Morozova, E. Muzenitova and others.

Features of toys as an integral attribute of childhood, the specifics of its use in working with preschoolers are highlighted in scientific editions of V. Abramenkova, T. Avdulova, O. Batuchtina, N. Gavrish, S. Onoschenko, S. Povoroznyuk, O. Smirnova and others and need further study.

Purpose. The purpose of the article is to substantiate the pedagogical conditions of realization of the possibilities of a modern toy as a means of forming outlook representations of children of the senior preschool age.

Results. Actual in the topic study pedagogical conditions can be considered as follows. The readiness of educators and parents to use modern toys in shaping ideological ideas of the preschool age - presupposes a number of requirements for professional training and personal qualities of all meaningful adults, their area of awareness and responsibility. Planning and designing of various types of activity of children of the senior preschool age with the effective use of modern toys - aims at a balanced mix of organized and independent, free types of activities in the conditions of family and social education, planning by adults - educators and parents - content, thematic content and providing appropriate attributes. Compliance with the uniform requirements for the organization of the gaming environment in the pre-school education institution and family - implies awareness of the need for the unity of the requirements for the organization of the relevant subject-playing environment, the ability to identify educators and parents technical, psychological and pedagogical, socio-cultural characteristics of the existing range of modern toys

and determine their capabilities influence on the formation of the child's personality, and, consequently, ideological ideas in the contemporary socio-cultural situation.

Conclusion. The modern toy is at the same time a subject of enthusiastic interest, a source of information and bright emotions for older children of pre-school age. In our opinion, as an inalienable attribute of most types of its activities, subject to the availability of significant adults, the toy, through the implementation of its own mechanism of influence, can positively affect the formation of ideological notions of children of the senior preschool age.

Key words: modern toy, pedagogical conditions, outlook representations of children of the senior preschool age.

REFERENCES

1. Onoshchenko, S. V. (2009). Igrushka kak sredstvo formirovaniia sotsialnogo opyta doshkolnikov [Toy as a means of forming the social experience of preschoolers]. -*Extended abstract of candidate's thesis.*-Tambov: Tambov State University named after GR Derzhavina. [in Russian].
2. Pirozhenko, T. O. (2010). Osobystist doshkilnyka: perspektyvy rozvyt-ku: Naukovo-metodychnyi posibnyk [Tekst] [Preschooler's Person: Perspectives for Development: Scientific and Methodical Manual [Text]]. Ternopil: Mandrivets. [in Ukrainian].
3. Povorozniuk, S. I. (2018). Ukrainska ihrashka yak etnokulturnyi zasib vykhovannia ditei doshkilnoho viku z rodyn uchasnykiv ATO i vnutrishno peremishchenykh osib [Toy as an Ethno-Cultural Means of Teaching Pre-school Children from Families of Participants of ATO and Internally Displaced Persons]. *Osvitnii dyskurs : Humanitarni nauky : zbirnyk naukovykh prats - Educational Discourse: Humanities: Collection of Scientific Works*, 9 (11-12). 103-111. Kyiv: Publishing House "Gilea" [in Ukrainian].

4. Polishchuk, K. M. (2010). Svitohliadni uiavlennia ditei doshkilnoho viku: sutnist ta osoblyvosti proiavu [Worldview views of preschool children: the essence and peculiarities of manifestation]. *Naukovi zapysky: [zbirnyk naukovykh statei] (Seriiia pedahohichni ta istorychni nauky) / M-vo osvity i nauky Ukrainy; Nats. ped. un-t imeni M. P. Drahomanova – Scientific notes: [collection of scientific articles] (Series of pedagogical and historical sciences) / Ministry of Education and Science of Ukraine. 87.112-122. [in Ukrainian].*
5. Polishchuk, K. M. (2012). Suchasna ihrashka ditei doshkilnoho viku: sotsiokulturni kharakterystyky[Contemporary Toy of Preschool Children: Socio-Cultural Characteristics]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu: zbirnyk naukovykh prats / [Za zah. red. prof. V. I. Sypchenka] – Humanization of the Educational Process: a Collection of Scientific Works / [For the Society. edit prof. V. I. Sypchenko].49. 176-184. [in Ukrainian].*
6. Ponimanska, T.I. (2006). Doshkilna pedahohika: Navch. posibnyk dlia studentiv vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv [Preschool Pedagogy: Teaching. a manual for students of higher pedagogical educational institutions]. K.: "Academician-edited". [in Ukrainian].
7. Prymirnyi perelik ihrovoho ta navchalno-dydaktychnoho obladnannia dlia zakladiv doshkilnoi osvity // Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 19 hrudnia 2017 r. № 1633 [A sample list of game and teaching-didactic equipment for preschool education institutions / Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated December 19, 2017, No. 1633/] Retrieved from https://drive.google.com/file/d/1zY_4cY7C5IMyWNGjgfseLYY8slBife19/view [in Ukrainian].

8. Repina, T. A. (1988). Sotsialno-psikhologicheskaja kharakteristika grupy detskogo sada [The socio-psychological characteristics of the kindergarten group].- M.: Pedagogika, Moscow: Pedagogy. [in Russian].

(англійською переклала: Мельник Ю.О. – вчитель іноземної мови ЗОШ №256 м. Києва.)

УДК 373.2.016:81'233

РУДКІВСЬКА Наталія

викладач кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

E-mail: rudkovskayanata@gmail.com

СЮЖЕТ ІЗ ІГРАШОК ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ СИНТАКСИЧНОЇ БУДОВИ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. Стаття присвячена технології формування в дітей старшого дошкільного віку навичок побудови словосполучень і речень з метою розвитку в них основ синтаксичної компетенції. Стаття є науково-методичною. *Науковий* аспект цієї статті полягає у висвітленні педагогічної технології, основною ідеєю якої є застосування психолінгвістичного підходу до реалізації педагогічних і лінгводидактичних завдань з розвитку мовлення дітей дошкільного віку. *Методичний* аспект цієї статті полягає в розкритті й презентації суті технології використання перцептивних сюжетів, створених вихователем або дітьми з образних та інших іграшок, які допомагають їм використати в мовленні різні синтаксичні конструкції й одиниці (сполучення,

© Рудківська Н.Л., 2019

словосполучення, речення), які складають зону найближчого – перспективного мовленнєвого розвитку дітей.

Ключові слова: словосполучення, речення, синтаксична будова мовлення дошкільника, сюжет із іграшок, відображення сюжету в мовленні.

Постановка проблеми. У всебічному психічному розвитку дітей дошкільного віку важливу роль відіграє цілеспрямована робота в ЗДО, спрямована на розширення й поглиблення з розвитку монологічного мовлення дітей. Основою цієї роботи є увага до сформованості синтаксичних навичок у дітей старшого дошкільного віку на достатньому для спілкування рівні, актуальність чого засвідчується останніми дослідженнями лінгводидактів і психолінгвістів.

Аналіз мовлення дітей, які вступають у 1-й клас, засвідчує, що переважна більшість першокласників затрудняється скласти розповідь, синтаксично правильно побудувати речення, довше за 3 – 4 слова. Причиною такого явища є те, що в дітей дошкільного віку не достатньо сформована синтаксична будова їхнього усного розмовного мовлення, бо в ЗДО, практично, не проводиться належна системна робота над словосполученням – мінімальної синтаксичної одиниці, необхідної для набуття міцних навичок лінгвістично коректної побудови речень. Тому вкрай важливо розробити лінгводидактичні технології роботи над словосполученням, які б спиралися на положення психолінгвістики.

Аналіз останніх досліджень. Одна з причин недостатнього стану розвиненості синтаксичної будови мовлення дітей старшого дошкільного віку полягає у тому, що до цього часу відповідно до програм дошкільної освіти не передбачається робота над словосполученнями – базовою мовною одиницею синтаксичного ладу будови мовлення. До цього часу не здійснені дослідження, присвячені цій проблематиці. Можна виокремити

лише поодинокі наукові праці, які розкривають педагогічні підходи до роботи над словосполученням у ЗДО та формування в дітей дошкільного віку синтаксичної будови мовлення. Серед цих малочисельних публікацій – навчальний посібник Л.О. Калмикової [1], в якому розкриваються оригінальні методи збагачення мовлення дітей словосполученнями й реченнями та методичні рекомендації В.Л. Сухар [2] з активізації вживання дітьми різноманітних словосполучень у процесі дидактичних ігор.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в презентації технології роботи над словосполученням і реченням у закладі дошкільної освіти в процесі використання сюжетів, створених із образних та інших іграшок.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У дошкільному віці достатньо розповсюджене спілкування дітей з іграшками, яке виступає не тільки предметом гри, а й опорою для внутрішнього діалогу з «партнером» по життю [3]. У переважній кількості випадків такими партнерами стають образні іграшки, а саме: ляльки, ведмедики, песики, котики, лисички, білочки тощо.

Близькість такого товариша полегшує дітям переживання небезпеки або самотності, надає відчуття своєї потрібності або самостійності [4]. Особливу роль такі улюблені м'які іграшки відіграють для них у тяжкі моменти їх життя, коли вони не відчують себе самостійними та потребують допомоги й захисту. Наприклад, перед сном, коли хворіють, коли опиняються в незнайомій ситуації або в період адаптації дитини до ЗДО.

Особливо потребують присутності м'якої іграшки діти з ускладненою адаптацією, які відчувають у нових обставинах явний дискомфорт, тривогу, напруженість [3]. Іграшки дають їм відчуття захищеності й безпеки.

Образно іграшка стає для малюків реальним партнером з комунікації. Діти достатньо часто звертаються до своїх улюбленців з висловлюваннями, проханнями, запитаннями, на які самі ж відповідають. Вони наділяють їх своїми почуттями й переживаннями. Дитина ніби переносить себе в іграшку, й вона стає втіленням її «Я» [4]. В той же час це не є спраглим відображенням самого себе, а іншим «Я» дитини, оскільки будь-яка образна іграшка завжди несе свій образ. Розмова з іграшкою – це розмова одного «Я» з іншим, втіленим у матеріальному предметі [3].

Спілкування з іграшкою – це важливий етап формування внутрішнього діалогу, який стає основою для становлення й розвитку внутрішнього мовлення особистості дошкільника. Це своєрідний перехідний етап від інтерпсихічної, тобто розмежованої між дитиною й дорослим, до інтропсихічної, тобто внутрішньої форми дій, коли дитина розділяє своє життя і свої переживання з одухотвореною нею ж самою істотою [1,4,5]. Образна іграшка може стати опорою для внутрішнього світу дитини, яка неспинно розвивається в цьому віці, а також суб'єктом її душевного життя. Отже, іграшка для багатьох дітей дошкільного віку є одним з найважливіших засобів комунікації й набуття досвіду вербальної взаємодії та основою становлення внутрішнього мовлення.

Проте значення іграшки в розвитку особистості дошкільника не обмежується лише спілкуванням. Велику роль відіграють іграшки і в розвитку синтаксичної будови мовлення дітей. Виконуючи різноманітні дії з іграшками й супроводжуючи ці дії мовленням, діти в такий спосіб

відображають реальні зв'язки, відношення, які існують між предметами та явищами дійсності за допомогою мовних засобів, якими вони вже володіють. Крім того, потреба дитини в більш складних формах спілкування, а також відображення в мовленні різноманітніших зв'язків і відношень, які виникають між нею й оточуючим предметним і соціальним світом, спонукають до оволодіння новими, не існуючими в її мовному досвіді, граматичними формами. Відсутність у дітей достатньої кількості мовних засобів, необхідних для відображення в мовленні реальних зв'язків і відношень, в які вона вступає і які спостерігає, є рушійною силою розвитку її синтаксичної будови мовлення, прагнення комунікувати (навіть з іграшкою) більш виразніше й насиченіше.

О.Р. Лурія, наприклад, вважає, що генетичне коріння мови слід шукати в тих формах конкретних людських дій, у яких реалізується відображення зовнішнього світу та здійснюється формування суб'єктивного образу реальності, основних прийомів спілкування дитини з навколишнім світом тощо. Саме тому «глибинні синтаксичні структури» слід вважати відображенням основних реальних відношень, що існують у дійсності та проявляються в усьому, в тому числі й у мовленнєвій діяльності людини [6].

На думку О.М. Шахнаровича, компоненти мови засвоюються дитиною поступово під час діяльності мовленнєвого спілкування (мовної практики) на основі знаряддєвих дій та предметної діяльності [7].

Компетентність у мові є результатом розвитку її практичного застосування в мовленнєвій діяльності. Лише в процесі активного відображення дійсності й активного спілкування в дитини виникає розуміння мови та здатність висловлювати в індивідуальному мовленні

власні наміри, бажання, прагнення, емоції, мрії, творчі фантазії, устремління [8].

Так, співвіднести слово з предметом, а словосполучення й речення – з об'єктивно існуючими логічними зв'язками означає зрозуміти лексичне й граматичне значення. Але таке розуміння мовних значень є інтуїтивним, підсвідомим. Засвоєння їх дитиною на рівні інтуїції (розуміння змісту інформації, яка сприймається через відтворення за допомогою мовних засобів образу світу, образної мислеформи уявної ситуації) можливе завдяки тому, що нею відчуті, сприйняті, пережиті ті явища чи зв'язки між ними, які відповідають позначеним одиницям мови [9]. Саме оволодіння граматичними значеннями (на рівні інтуїції, неусвідомлено) робить людину істотою мислячою, – пише Г.О. Фомічова [10].

Враховуючи тісний зв'язок між зв'язками й відношеннями, які існують між предметами, явищами, процесами, якостями, обставинами та словоформами для вираження цих зв'язків за допомогою словосполучень і речень, доцільно використовувати й можливості з дидактичною метою для розвитку в старших дошкільників синтаксичної будови мовлення. Мається на увазі створення з іграшок різних іграшкових сюжетів і спонукання дітей до відтворення їх в усному мовленні. Якщо при створенні лінгводидактично зумовлених ситуацій йти шляхом від вибору мовних засобів, які знаходяться в зоні найближчого синтаксичного розвитку дітей, до створення відповідних цим мовним засобам іграшкових сюжетів, то вони будуть сприяти актуалізації в мовленні дітей тих мовних засобів, які необхідні їм саме на цьому етапі розвитку їхньої мовної компетенції. Такий лінгводидактичний підхід, що враховує психолінгвістичні закономірності, є сприятливим для синтаксичного розвитку дітей як з огляду на необхідність врахування дошкільних – ігрових методів, так і з

огляду на можливість самостійного добору дітьми доречних у кожній конкретній ігровій ситуації мовних засобів, необхідних для їх відображення.

З-поміж розмаїття мовних засобів розвитку синтаксичної будови мовлення, мислення й спілкування дітей базовою складовою має стати словосполучення, оскільки воно – це найменша синтаксична одиниця, з якої вибудовуються й поширюються речення. Проте, як зазначає Л.О. Калмикова, з певних причин словосполучення до цього часу не увійшло до змісту чинних програм дошкільної освіти, не стало тією мовною одиницею, якою мають оволодівати діти дошкільного віку під керівництвом вихователя. Не визначені в повному обсязі розділи програм, присвячені формуванню граматичної будови мовлення з огляду на види словосполучень, які мають використовувати старші дошкільники в своєму мовленні. Як вже нами зазначалося, відсутність уваги до роботи над словосполученнями й реченнями зумовлює штучне вилучення практичного опанування дітьми законами й правилами сполучуваності слів із загальної системи навчання дітей рідної мови, як і роботи з формування в них синтаксичної будови мовлення [1]. Від того, наскільки кожний дошкільник на комунікативному рівні оволодіє різними видами словосполучень і способами граматичного зв'язку (керування, прилягання, узгодження) між словами, залежатиме його спроможність продукувати міркування, розповіді, описи з використанням доречного синтаксичного матеріалу. Вживання в реченнях різних видів словосполучень є також і показником розвитку мислення дитини, її вміння співвідносити одиниці мови з явищами дійсності: зв'язками та відношеннями, що існують реально (часу, місця, причини, способу дії та ін.).

Синтаксичну будову мовлення дитини розуміємо як: а) взаємне розташування слів у реченнях, а речень – у висловлюваннях відповідно до засвоєних нею способів сполучуваності слів і мовних засобів міжфразового зв'язку; б) структуру речень і висловлювань, притаманних індивідуальному мовленню тієї чи тієї дитини; в) своєрідне розміщення слів (їх порядок) у реченнях, а останніх – у висловлюваннях у тієї чи тієї дитини. Синтаксична будова мовлення дітей дошкільного віку відображає рівень сформованості їхньої мовно-мовленнєвої здатності (компетенції) [11].

Процес формування в дітей старшого дошкільного віку синтаксичної будови мовлення розглядаємо як цілеспрямований вплив на мовно-почуттєву сферу їхньої психіки засобами спеціально організованого мовленнєвого середовища з високим розвивальним потенціалом та гри для приведення структури словосполучень, речень і висловлювань, які використовують діти в індивідуальному усному мовленні, до мовних норм сполучуваності слів і міжфразових зв'язків у висловлюваннях [11].

Мета формування в дітей синтаксичної будови мовлення полягає в збагаченні імпресивного й експресивного мовлення дітей різними видами словосполучень і речень рідної мови.

Завдання формування в дітей синтаксичної будови мовлення пов'язані з такими напрямками роботи з розвитку мовлення старших дошкільників:

– досягти розуміння дітьми значень різних видів синтаксичних одиниць, передбачених змістом формування синтаксичної будови мовлення;

– актуалізувати в їхньому мовленні різні види цих мовних одиниць;

– забезпечити вільне використання дітьми різних видів словосполучень і речень у монологічному мовленні.

Зміст формування синтаксичної будови мовлення вибраний з урахуванням необхідності розвитку синтаксичних навичок дітей, а саме:

1) поєднувати повнозначні частини мови через поширення іменника або прикметника: а) іменником (*лист товариша*); б) прикметником (*цікава казка*); в) займенником (*моя лялька*); г) порядковим числівником (*третій поверх*); г) дієприкметником (*розкрита книга*); д) прислівником (*будинок навпроти*); е) інфінітивом (*прагнення малювати*); є) поширення прикметника прислівником (*вечерно повна*); ж) іменником (*червоний від перезбудження*);

2) використання багатозначних прийменників: **в (у)** – зі знахідним відмінком для позначення напрямку всередину (*покласти в корзину*); з родовим – для позначення змісту дії (*грати в м'яча*); з місцевим – для позначення ознаки предмета (*сукня в плямах*) тощо; **з** – із родовим відмінком для вираження відокремлення, віддалення (*прибрати тарілку зі столу*); з орудним – для вираження сукупності (*млинці з медом*);

3) дотримання норм граматичних зв'язків: а) прилягання (*купувати оптом, йти повільно, говорив впевнено, дуже гарно, бажання слухати*); б) дієслівного безприйменникового керування (*купити морозиво, малювати пензлем, подякувати другу, зустріти товариша*); в) дієслівного прийменникового керування (*говорити про відпустку, бути в гуморі, відпочивати від роботи, бігти через галявину, їсти без хліба, скривитися від болю, гуляв з собакою, пурхала над квіткою, сидить за кермом, грати на баяні*); г) іменникового безприйменникового керування (*берег річки, стук дятла, ширина стола, шматок сала, щастя матері, сміх дитини, укус собаки, навчання дітей, стук дощу*); г) іменниково-прийменникового

керування (*щітка для чищення, смородина на варення, курка з курчатами, усмішка від радості, борщ з квасолею, стілець під столом, температура через хворобу, салат на сніданок, сукня в клітинку, відпочинок перед роботою*); д) узгодження (*блакитне небо, другий провулок, гарна чашка, освіжаючий напій, зварена каша, мої брати*);

4) вживання різних видів словосполучень: а) іменних (*дах будинку, дві подруги, блідий від страху, дві краплі, один з них*); б) дієслівних (*розмовляли з сусідом, виразно декламує*); в) інфінітивних (*хвалити дітей, доглядати дитину, думати про майбутнє*); г) прислівникових (*дуже некрасиво, далеко від домівки*); ґ) дієприслівникові (*дивлячись на нього, придумуючи неблиці*) [11].

Суть технології формування в дошкільників навичок використання різних видів словосполучень у реченнях засобами сюжетів, створених із образних та інших іграшок, полягає в тому, що вихователь заздалегідь продумує різноманітні ситуації з іграшок, якими діти найчастіше граються та які викликають у них позитивні емоції й актуалізують мовленнєво-мисленнєві процеси. Це сприяє тому, що вихователь, придумуючи певний сюжет, може спрогнозувати той синтаксичний матеріал (різні види словосполучень), який діти зможуть використати в мовленні завдяки сюжету, створеному з іграшок, який вони будуть спостерігати і в якому зможуть брати безпосередню участь як суб'єкти цього творчого процесу. Цією технологією передбачено поступове ускладнення сюжетів, а також кілька різновидів їх створення, зокрема:

Варіант №1. Вихователь придумує сюжет із іграшок, добирає доречний мовний матеріал (словосполучення) для його образного й виразного озвучування, а потім презентує дітям заздалегідь підібрані словосполучення, наприклад, *клишоногий ведмедик*, показуючи на обрану

іграшку, *запахний липовий мед, діжка з медом*, показуючи на іграшкову діжку. Далі вихователь будує речення, вводячи в нього названі словосполучення: «Клишоногий ведмедик сидить біля діжки з медом. Його привабив запах запашного липового меду. Він розмірковує, як відкрити цю діжку з медом».

Варіант №2. Вихователь продумує сюжет, підбирає до нього адекватні йому словосполучення з урахуванням того, які види словосполучень діти не вживають у своєму мовленні, щоб забезпечувати перспективний синтаксичний мовленнєвий розвиток дітей, використовуючи, наприклад, такий сюжет: «Зайчик прийшов у гості до ляльки Каті й привіз їй на машині цілий кузов моркви». Вихователь називає такі словосполучення: *лялька з блакитними очима, лялька в полосатій спідничці, лялька в червоній кофтині, радісно і привітно зустрічає, сірий довговухий заєць, кузов моркви, вантажна машина*. Далі він рекомендує дітям скласти речення, враховуючи унаочнену іграшкову ситуацію та почуті від нього слова на означення ляльки, зайця та машини.

Варіант №3. Вихователь придумує сюжет із іграшковими персонажами, добирає відповідно до нього (сюжету) важливі з огляду на розвиток мовлення старших дошкільників словосполучення, озвучує їх, наприклад, *хитра лисиця, лисиця з довгим пухнастим рижим хвостом, ступає м'яко, крадучись, краде курку, рухається швидко, тихо й непомітно*. Далі вихователь пропонує дітям, спираючись на сюжетну й вербальну наочність, відтворити цей сюжет у короткій невеличкій розповіді, побудувавши 3 – 5 речень з використанням названих словосполучень.

Варіант №4. Вихователь створює іграшковий сюжет, виділяє головні персонажі й об'єкти цього сюжету та рекомендує дітям дати їм назви-означення, а відтак побудувати власне словосполучення. Термін

«словосполучення» не використовується, а для того, щоб діти правильно побудували їх, застосовуються формально-граматичні запитання на зразок: «який?», «як?», «з ким?», наприклад, у такому іграшковому сюжеті, який відображає, як пройшла зустріч песика й кошеняти. При затрудненнях дітей можна задавати поширені запитання: «який колір шерсті в песика?», «яка в нього шерсть?», «які в песика лапки?», «як він зустрічає кошеня?», «яке кошеня?», «як воно зреагувало на песика?» Назвемо деякі словосполучення, які створили діти, а саме: *плямиста шерсть, коротколапий песик, хвіст бубликом, зустрічає насторожено й гавкаючи, зустрічає з бажанням познайомитися, мале кошеня, злякане кошеня, пухнасте, біле з чорним, кошеня скуйовджене, вигнулося дугою.*

Варіант №5. Вихователь дає завдання дітям самостійно придумати сюжет із образних та інших іграшок і назвати ті влучні слова, які охарактеризують учасників і предмети сюжету. Для ускладнення завдання можна запропонувати дітям після утворення словосполучень скласти окремі речення за поданими запитаннями, наприклад, «з ким потоваришував сірий вовк?». Завершити цю роботу можна складанням розповіді за сюжетами, створеними дітьми.

У подальшому доцільно ускладнювати самі сюжети, подаючи в них інших персонажі та залучаючи інші іграшки з метою, щоб дошкільники змогли назвати більшу кількість різноманітних відношень (атрибутивних, часових, місця, способу дії тощо) й побудувати більшу кількість речень. Наприклад, можна створити такий сюжет, в якому до ляльки Тані прийшли на чай з лимоном і малиновим варенням її друзі, лялька Софійка, лялька Марійка, лялька Іринка. Оскільки створена та чи інша ситуація визначатиме специфіку добору відповідного мовного матеріалу, то доречно варіювати його добір, що необхідно для подальшого

перспективного мовленнєво-мисленнєвого розвитку старших дошкільників, їх вербального інтелекту.

Якщо необхідно навчити дітей будувати іменникові словосполучення, тоді краще створювати такі ситуації, які спонукатимуть майбутніх першокласників називати ознаки предметів і суб'єктів ситуації, наприклад: м'яч коричневий, м'яч зі шкіри, легковий автомобіль, різнокольорові кубики. При побудові дієслівних словосполучень краще створювати такі ситуації, які відображають напрям дії, місце знаходження, зміст дії, наприклад: зайшов у будинок», витяг з кошика, грати в шахи та інші.

Для того, щоб діти навчилися виражати в мовленні (плаття в клітинку, спідниця в складку, кофтина в горошок), а також ознаку дії (говорить гучно, сміється заливаючись, крокує повільно) необхідно використовувати дієслівні? словосполучення.

Дуже важливо при застосуванні цієї технології використовувати різноманітні прийоми й способи розвитку мовлення дітей, зокрема: а) зразок вихователя, як будувати словосполучення; б) за поданою аналогією; в) побудова словосполучень із двох слів, поданих дітям окремо, нарізно; г) на основі наочності, граматичних ігор, методів створення ігрових ситуацій тощо.

У процесі використання технології формування синтаксичної будови мовлення варто орієнтуватися не тільки на організацію занять з розвитку мовлення, а й використовувати інші форми роботи та різні режимні моменти. Використання цих технологій може бути доцільним як при загально груповій взаємодії, при креативній роботі невеличкими підгрупами, так і в індивідуально-пошуковій діяльності. Особливо важливо добирати такі образні та предметні іграшки, які відрізняються

яскравим кольором, різнобарвністю, динамічністю, функціональною асоціативністю і багатокomпонентністю. Це необхідно для того, щоб увиразнювати сюжети, розширювати простір для актуалізації мислення (а отже, розвитку нейронів головного мозку й уяви дітей), а також закріплення в мовленні дошкільників різних видів словосполучень – іменникових, прикметникових, прислівних, дієслівних та ін.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, запропонована нами технологія, що спрямована на оволодіння старшими дошкільниками елементами синтаксичної будови мовлення, відкриває нові можливості для: а) пояснення дітям граматичного значення слова, словосполучень і оволодіння ними; б) розвитку в дітей синтаксичних навичок побудови різних видів словосполучень; в) набуття досвіду поширення речень різними видами словосполучень; в) розвитку навичок усного монологічного мовлення з дотриманням літературних норм української мови.

Означена технологія створена з урахуванням положень психолінгвістики розвитку, які засвідчують існуючі співвідношення між зв'язками й відношеннями предметного світу з мовним матеріалом, який є багаторівневою базою для вираження, типологізації та номінації цих зв'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Калмикова Л.О. Психологія формування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку. Монографія – Київ, Україна: Вид-во Фенікс, 2008. 497 с.
2. Сухар В.Л. Придумай слово: мовні ігри для дошкільнят / В.Л. Сухар. – Х. : Вид-во «Ранок», 2011. 16 с.

3. Абраменкова В.В. Развитие коллективистской идентификации и персонализация в детском возрасте // Психология развивающейся личности / Под ред. А.В. Петровского. М., 1987. 246 с.
4. Петровский В.А. Эмоциональная идентификация в группе и способ ее выявления // К вопросу о диагностике личности в группе. М., 1973. 150 с.
5. Kagan I. The concept of identification (1958). Psychol. Rev. T. 65. No. 5.
6. Лурия А.Р. Письмо и речь: Нейролингвистические исследования. – М. : Академия, 2002. 346 с.
7. Шахнарович А.М., и Лендел Ж. «Естественное» и «социальное» в языковой способности человека // Изв. АН СССР. – М., 1978. – Т.37. – №3. С. 240 – 250.
8. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. – М. : Академия, 2002. – 381 с.
9. Федоренко Л.П., Фомичева Г.А., Лотарев В.К., и Николаичева А.П. Методика развития речи детей дошкольного возраста. – М. : Просвещение, 1984. 274 с.
10. Фомичева Г. А. Работа над словосочетанием и предложением в начальных классах. Пособие для учителей. – М. : Просвещение, 1981. 159 с.
11. Рудківська Н.Л. Технологія формування синтаксичної будови мовлення в дітей старшого дошкільного віку в процесі гри. Збірник наукових праць «Педагогічні науки», Том I (LXXXII), Херсон, 2018. С. 76 – 81.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2019.

РУДКОВСКАЯ Наталия

преподаватель кафедры психологии и педагогики дошкольного образования ГУВЗ Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды (г. Переяслав-Хмельницкий, Украина)

Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницький, Киевская обл.,
Украина, 08401

E-mail: rudkovskayanata@gmail.com

СЮЖЕТЫ ИЗ ИГРУШЕК КАК СПОСОБ РАЗВИТИЯ СИНТАКСИЧЕСКОГО СТРОЯ РЕЧИ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Резюме. Статья посвящена технологии формирования у детей старшего дошкольного возраста навыков построения словосочетаний и предложений с целью развития у них основ синтаксической компетенции. Статья является научно-методической. *Научный* аспект этой статьи состоит в освещении педагогической технологии, основной идеей которой является использование психолингвистического подхода к реализации педагогических и лингводидактических заданий по развитию речи детей дошкольного возраста. *Методический* аспект этой статьи состоит в раскрытии и презентации сути технологии использования перцептивных сюжетов, созданных воспитателем или детьми из образных и других игрушек, которые помогают им использовать в речи разные синтаксические конструкции и единицы (соединения, словосочетания и предложения), которые составляют зону ближайшего перспективного речевого развития речи.

Ключевые слова: словосочетание, предложение, синтаксический строй речи дошкольника, сюжет с игрушек, отображение сюжета в речи.

RUDKIVSKA Nataliia

lecturer of the Chair of Psychology and Pedagogy of Pre-School Education, "Pereiaslav-Khmelnytsky Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University"

Sukhomlynskiy str., 30, Pereiaslav-Khmelnytsky, Ukraine, 08401

E-mail: rudkovskayanata@gmail.com

THE PLOT FROM THE TOYS AS A WAY OF DEVELOPMENT OF SYNTACTIC CONSTRUCTION OF SPEECH OF CHILDREN OF THE SENIOR PRESCHOOL AGE

Annotation. The article is devoted to the technology of forming the skills of constructing phrases and sentences in children of the senior preschool age in order to develop the basics of syntactic competence in them. The article is scientific and methodical. The scientific aspect of this paper is to highlight pedagogical technology, the main idea of which is the application of a psycholinguistic approach to the implementation of pedagogical and linguodidactic tasks for the development of speech for preschool children. The methodical aspect of this article is the disclosure and presentation of the essence of the technology of the use of perceptual plots created by the educator or children of figurative and other toys that help them to use different syntactic constructions and units in the speech (combinations, phrases, sentences) that make up the zone of the nearest promising speech development of children.

Abstract. Formulation of the problem. In the comprehensive mental development of children of preschool age, an important role is played by purposeful work in the pre-school education institutions, aimed at widening and deepening the development of monolithic speech of children. The basis of this work is attention to the formation of syntactic skills in preschool children at a sufficient level for communication, the relevance of which is evidenced by recent studies of linguodidactics and psycholinguists.

Analysis of recent research. So far, no research has been done on this issue. It is possible to single out only a few scientific works, which reveal pedagogical approaches to work on the phrasing in pre-school educational institutions and the formation of syntactic structure of speech in children of

preschool age. Among these small publications - the textbook of L.O. Kalmykova [1], in which the original methods of enriching the speech of children with phrases and sentences and the methodical recommendations of V.L. Sukhar [2] to intensify the use of children of various phrases in the process of didactic games.

Formulating the goals of the article. The purpose of the paper is to present the technology of working on phrases and sentences in the institution of preschool education in the process of using stories created from figurative and other toys.

Presenting main material. Due to the diversity of linguistic means for the development of the syntactic structure of speech, thinking and communication of children, the basic component should be a phrase, since it is the smallest syntactic unit from which sentences are constructed and distributed. From the fact that each preschooler at the communicative level acquires various types of phrases and methods of grammatical communication (control, adjoining, concordance) between words, his ability to produce thoughts, narratives, and descriptions with the use of appropriate syntax will depend on the words. The use of sentences in various types of phrases is also an indicator of the development of child thinking, its ability to correlate the units of language with the phenomena of reality: ties and relationships that are real (time, place, cause, mode of action, etc.).

The essence of the technology of forming preschoolers' skills in using different types of phrases in sentences using scenes created from figurative and other toys is that the educator pre-designs the various situations of toys that children play most often and which cause them positive emotions and actualize speech- mental processes. This contributes to the fact that the instructor, inventing a certain plot, can predict the syntax (various types of phrases) that

children can use in speech through the plot created from the toys that they will observe and in which they can directly participate as subjects this creative process. This technology provides a gradual complication of the plot, as well as several varieties of their creation.

Conclusions Thus, our proposed technology, aimed at mastering older preschoolers with the elements of the syntactic structure of speech, opens up new opportunities for: a) explaining to children the grammatical meaning of a word, phrases and their acquisition; b) the development of syntactic skills in children for the construction of different types of phrases; c) gaining the experience of spreading sentences with different types of phrases; c) development of the skills of oral monologue broadcasting in accordance with the literary norms of the Ukrainian language.

This technology is created taking into account the provisions of psycholinguistic development, which testify to the existing relations between the connections and relations of the subject world with the linguistic material, which is a multi-level basis for expression, typology and nomination of these connections.

Key words: phrase, sentence, syntactic structure of preschool children speech, plot of toys, reflection of the plot in speech.

REFERENCES

1. Kalmykova L.O. (2008). Psychology of the formation of speech activity in children of preschool age. Kyiv, Ukraine: Phoenix, 497. [in Ukraine].
2. Sukhar V.L. (2011). Invent the word: language games for preschoolers V.L. Kyiv, Ukraine: Ranok, 16. [in Ukraine].
3. Abramenkova V.V. (1987). Development of collectivist identification and personalization in childhood. Psychology of the developing personality. Ed. A.V. Petrovsky. [in Russia].

4. Petrovsky V.A. (1973). Emotional identification in the group and the method of its identification. On the question of diagnosing the person in the group. [in Russia].
5. Kagan I. The concept of identification (1958). Psychol. Rev. T. 65. No. 5.
6. Luria A.R. (2002). Letter and Speech: Neurolinguistic Studies. Ed. Academy, 346. [inRussia].
7. Shakhnarovich A.M., and Landel Zh. (1978). "Natural" and "social" in the language ability of man. Out AN USSR. – M., 240 – 250. [inRussia].
8. Luria A.R. (2002). Fundamentals of neuropsychology. Moscow, Russia: Ed. Academy, 381. [inRussia].
9. Fedorenko L.P., Fomicheva G.A., Lotarev V.K., and Nikolayceva A.P. (1984). Methods of speech development in preschool children. – M.: Enlightenment, 274. [inRussia].
10. Fomicheva G.A. (1981). Work on the word combination and sentence in the elementary classes. – M.: Enlightenment, 159. [inRussia].
11. Rudkivska N. L. (2018). Technology of formation of the syntactic structure of speech in children of the senior preschool age during the game. Collection of scientific works "Pedagogical sciences", Volume I (LXXXII), 76 – 81. [in Ukraine].

(англійською переклала М. Пангелова – викладач іноземної мови ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»).

УДК 373.2.091.33-027.22]:80

САВЧИН Олександр

викладач кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти, ДВНЗ Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

E-mail: sam111@ukr.net

ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ СТІЙКИХ УМІНЬ СТВОРЮВАТИ РОЗПОВІДІ ВСІХ ТИПІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ІГРАШКИ ТА ГРИ

Анотація. Стаття загострює увагу читачів щодо дефіциту дієвих педагогічних технологій, зокрема за допомогою іграшки й гри, по формуванню у дітей старшого дошкільного віку умінь створювати розповіді всебічної типізації. Це значно знижує ефективну підготовку дітей до школи, комунікування маленької особистості з оточенням.

Дошкільна освіта ХХІ сторіччя не може бути осторонь сучасних викликів щодо зміни смаків дошкільнят до іграшок та ігор у вигляді різноманітних електронних гаджетів, які пропонує нам світова промисловість, ігор – квестів на основі осучаснених і новітніх кіно – , аніме – та літературних героїв, яких пропагує світова розваг. Саме тому на успіх у втіленні педагогічних технологій приречені ті педагоги, які постійно цікавляться новими та новітніми тенденціями у даній царині й оперативно вносять корективи в свої програми, методи та прийоми щодо організації освітньо – мотиваційної атмосфери як під час занять, так і в повсякденному спілкування дошкільнят з оточенням однолітків і дорослих.

© Савчин О., 2019

Автор пропонує до розгляду власну педагогічно-мотиваційну технологію формування у дітей старшого дошкільного віку стійких умінь будувати розповіді всіх типів за допомогою іграшки та гри, яка полягає у створенні такої взаємоповажної атмосфери довіри між педагогом і вихованцями та між однолітками, при якій висловлювання кожного буде вислухане, почуте й сприйняте, не зважаючи на те, чи буде воно вірним чи помилковим, потребує грамотної корекції / поради (фасилітаційне середовище), де дорослий не є диктатор/ментор, а виступає дитячим товаришем, який і сам потребує підтримки й поради від маленьких особистостей, під час пошуку оптимальних рішень на шляху прилаштування до реалій повсякденної дійсності, але не забуваючи про власну навчально – виховну місію (тьютор, коучер, модератор).

Отримані результати, під час експериментальної педагогічної роботи з дітьми старшого дошкільного віку по формуванню у них умінь створювати розповіді різного типу, вимагають створення таких додаткових самостійних типів розповіді як «розповідь – презентація» та «розповідь – інструкція», які знадобляться вихователеві та дитині – лідеру для ефективної організації / проведення гри, яка відтворює справжнє життя.

Ключові слова: авторська педагогічно – мотиваційна технологія, фасилітаційне середовище, модератор, коучер, розповідь – презентація, розповідь – інструкція.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Педагогіка ХХІ сторіччя вимагає від сучасного вихователя умінь організувати процес навчання дітей старшого дошкільного віку в ЗДО (закладах дошкільної освіти) будь-якої форми власності, таким чином, щоб кожен вихованець був би гідно вислуханим, а головне – почутим, сприйнятим. Разом з тим,

на педагога покладено – педагогічні, лінгвістичні та дидактичні завдання щодо формування, зокрема й за допомогою іграшки та гри, у старших дошкільнят стійких умінь при створенні та обранні певного, доцільного типу розповіді для ефективного комунікування як з однолітками, так і з дорослими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми та на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Мовленнєва готовність старшечків до школи досліджувалася такими українськими вченими як А.Богущ, М.Вашуленко, Н.Гавриш, А.Іваненко, Л.Калмикова, Н.Маліновська, Н.Шиліна та ін..

Формулювання цілей статті. Мета статті – оцінка ролі іграшки та гри в процесі формування у дітей старшого дошкільного віку стійких умінь щодо створення розповідей всіх типів. Виходячи з цього, автором пропонується педагогічно – мотиваційна технологія, яка покликана стати дієвим інструментарієм педагогічних працівників, орієнтованих на результативність їх професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Оволодіння рідною мовою є одним із найважливіших надбань дитини в дошкільному віці – найбільш сензитивному для засвоєння мови. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні визначає важливим завданням сучасного дошкільного закладу формування мовленнєвої компетенції дітей, орієнтує на активну позицію дитини в процесі опанування мови [1].

Мовленнєва підготовка дітей до школи передбачає оволодіння практичними мовленнєвими навичками, вдосконалення комунікативних форм і функцій мовленнєвої дійсності, формування її усвідомлення.

Мовленнєва підготовка це змістовний науково місткий аспект програмам з розвитку мовлення та навчання дітей мовленню за допомогою рідної мови й здійснюється протягом всього перебування вихованців у ЗДО (закладах дошкільної освіти). Так, Л.Калмикова зазначає, що з вихованцями проводиться спеціальна підготовка, що починається з «повідомлення дітям елементарних знань про мову, формування початкових спеціальних знань мовленнєвих умінь» [7].

Як зазначав О.О. Леонтєв, механізм мовленнєвої здатності формується на основі вроджених психофізіологічних особливостей людини та під впливом мовленнєвого спілкування. Лінгвістична здатність (здібність) – це сукупність мовленнєвих навичок та умінь, що сформувалися на основі повноцінних передумов їх розвитку [8, с.124].

Мовлення – найсуттєвіший інструмент реалізації мислення, спілкування й усвідомлення особистістю рівня буттєвості світу, основний чинник самоідентифікації в соціальному середовищі та слугує «засобом творчого перетворення матеріального світу у світ духовний» [4, с. 346].

Мовлення – вербальне спілкування за допомогою мовних знакових одиниць (слів, синтаксичних конструкцій, тексту, інтонацій), нерідко за підтримки невербальних засобів. Воно ґрунтується на правильному розумінні та передаванні думок і переживань через систему засобів мовлення та має три різних значення: мовлення як діяльнісний процес, мовлення як продукт мовної діяльності, мовлення як ораторський жанр. [5, с.14].

В лінгвістичних словниках "усне мовлення" визначається як: "форма мовлення, тип мовленнєвої діяльності, при якому мовленнєва інформація передається за допомогою звуків"; "ситуативне мовлення, що створюється у процесі спілкування, розраховане на слухове сприйняття та залежить від реакції слухачів...; передбачає безпосередньо присутність адресата

мовлення, що дає можливість мовцеві змінювати своє мовлення залежно від реакції слухача... підготовлене (сплановане) та спонтанне; звучне, вимовне, як форма існування мови, протиставлена писемній мові"; "мова, втілена у звуках, сприймана на слух, одна з двох (писемна) форм реального існування мови як засобу комунікації"; "мовлення, якому характерне прагнення до самостійності, предикативності (дієслівності) відрізків мовлення, менших, ніж речення"; "мовлення, яке характеризується більш вільним відношенням до літературної норми" [9, с.83].

Так, за А.Х. Баранником, усне мовлення – це "вербальне (словесне) узагальнення за допомогою мовних засобів, що сприймаються на слух. У процесах народження усного мовлення виокремлюються ланки орієнтування, одночасного планування (програмування), мовленнєвої реалізації та контролю" [2, с.174].

Мовленнєва особистість розвивається ефективно лише тоді, коли вона включена у повноцінну мовленнєву діяльність, в якій дорослий відіграє головну, провідну роль. Завдання дорослого – усіляко сприяти мовленнєвому розвитку дитини, активізувати та стимулювати його, обираючи для цього доступні та найбільш ефективні шляхи. Бо саме формування активного мовлення дитини починається з мовленнєвого наслідування й є ефективним лише за умов емоційного підйому.

Мовлення дітей, за твердженням Л.О. Калмикової, у період дитинства – виняткове явище. Багато дослідників мовленнєвої діяльності замислювались над тим, як дитина протягом шести років оволодіває складною системою рідної мови, які неусвідомлені дії дають їй змогу безпомилково дотримуватися закономірностей словотворення, формотворення, синтаксису та навіть стилістики; які мовленнєво-інтелектуальні механізми допомагають дитині за стислий період

практично оволодівати рідною мовою й монологічним мовленням на рівні, достатньому для повноцінного спілкування й орієнтування в навколишньому світі [5, с.57].

На відміну від діалогічного мовлення, яке носить ситуативний характер, монологічне мовлення взагалі, та розповідне мовлення старших дошкільників зокрема, повинно характеризуватися розгорнутістю, організованістю, довільністю. Це вимагає від дитини обмірковування мовленнєвого висловлювання, здатності віднайти відповідну мовленнєву форму для побудови розповіді, обравши доцільний тип відповідно побутово - соціальної ситуації [6, с.239].

У дошкільному віці діти опановують лише два види мовленнєвої діяльності: слухання та говоріння. Слухання, тобто аудіювання – це сприймання мовлення на слух і його розуміння. Результатом цього є розуміння або нерозуміння тексту. Говоріння – це продуктивний вид активної мовленнєвої реалізації, активний процес здійснення спілкування, зовнішнє вираження способу формування та формулювання думки засобами мови [1; 3, с.389].

Дитина у віці п'яти – шести років, вже повинна вміти складати розповіді за картинками, з власного досвіду, про іграшки, творчі розповіді на тему, розповіді – етюди, мініатюри, передавати зміст переглянутих мультфільмів, фільмів, вистав, почутих казок, оповідань тощо [1; 5]. Якісним новоутворенням дітей старшого дошкільного віку є поява планувальної та регулювальної функцій розповідного мовлення.

Важливу роль в говорінні відіграє *мовленнєва комунікація*, основною одиницею якої є розгорнуті висловлювання. Науковцями доведена теза про те, що діти можуть обирати різні стратегії оволодіння мовою, йти дещо відмінними шляхами (інтенсивно, екстенсивно): немає й бути не може

єдиної стратегії розвитку мовленнєвого механізму для всіх дітей. Одночасно висловлюються припущення, що в процесі становлення мовленнєвих навичок діти можуть змінювати такі стратегії [5, с. 80].

Сучасна педагогічна наука розглядає мовленнєву діяльність дітей, компетентність (здібність) у мові й застосування мови (мовну активність) як взаємозалежні явища мовлення. Компетентність у мові є результатом розвитку її практичного застосування в мовленнєвій діяльності; лише в результаті активного відображення дійсності й активного спілкування в дитини виникає розуміння мови та здатність висловлювати в індивідуальному мовленні власні наміри, бажання, прагнення, спрямування [1; 3, с. 88].

Центральним завданням у дошкільному дитинстві є розвиток зв'язного мовлення, під час якого реалізується головна функція мовлення — комунікативна. Адже дитина для власного особистісного розвитку та успішної соціалізації мусить спілкуватися з тим, хто поруч, тобто стати зрозумілою, переконливою, а також навчитися пізнавати світ за допомогою мови й мовлення, розвинути свідоме, у міру своїх можливостей, ставлення до мовної дійсності.

Якість зв'язного мовлення залежить від рівня розвитку всіх сторін мовлення (фонетичного, лексичного, граматичного), у ньому виявляються всі досягнення дошкільника в опануванні мовлення, отже, не менш значущим є структурний напрям, пов'язаний із розвитком фонетичного, лексичного та граматичного мовлення.

Розвиток зв'язного мовлення передбачає формування діалогічного та монологічного мовлення. Розвиток зв'язного монологічного мовлення передбачає: навчання дітей переказу текстів; оволодіння різними типами розповіді (опис, повідомлення, міркування) на основі елементарних

увалень про структуру, функціональне призначення тексту, засоби образності; формування якостей самостійного зв'язного висловлювання: цілності, змістовності, логічної послідовності, образності, креативності.

Аналіз мовленнєвих умінь дітей старшого дошкільного віку будувати різні за типами розповіді рідною мовою виявляє брак виразності, логічної довершеності, порушення часової послідовності, відсутність зв'язності її цілності, дефіцит мовних засобів. Несформованість цих умінь у дитини ускладнює перебіг комунікативно – доцільних мовленнєвих процесів збіднює спілкування з однолітками та дорослими, уповільнює когнітивний і комунікативний розвиток, не забезпечуючи, відтак, необхідний рівень інтелектуальної готовності дитини до школи.

Як стверджує Л. Калмикова: «Навчально-мовленнєва діяльність – це цілеспрямований процес оволодіння дітьми навичками й умінями використання мови під впливом спеціально - організованого мовленнєвого середовища з високим розвивальним потенціалом та інших педагогічних заходів задля засвоєння соціально – культурного досвіду, норм рідної мови, довільного й усвідомленого опанування процесуальності мовлення, встановлення доцільної вербальної комунікації» [6, с. 272]. Структурними компонентами, покликаними сприяти ефективному формуванню умінь будувати розповіді типи розповідей у дітей старшого дошкільного віку визначено когнітивний, мотиваційний, операційний.

Відповідно до сутності поняття «розповідь» визначено критерії та показники сформованості умінь продукувати різнотипові розповіді старшими дошкільнятами: когнітивний (сформованість знань про особливості використання розповідей всієї типової гами у повсякденному житті маленької особистості при комунікуванні з різновіковим соціумом); мотиваційно-ціннісний (вмотивованість до оволодіння стійкими умінями

майстерно продукувати розповіді різноманітної типізації, усвідомлення особистісного сенсу та значущості, таких типів розповідей, як розповідь – презентація та розповідь – інструкція для налагодження професійної діяльності (налагодження комунікації з представниками будь-яких верств населення; прагнення професійного самовдосконалення, як запоруки самореалізації, як кар’єрно-професійної, так і життєво-особистісної); технологічно-результативний (наявність операційних умінь; володіння навичками аналізувати інформацію, виокремлювати головне та синтезувати (пропонувати) варіанти рішень, за допомогою доцільних типів розповідей (включаючи розповіді – презентації та розповіді – інструкції, як ефективний інструмент переконання).

Для успішного оволодіння дітьми старшого дошкільного віку стійкими вміннями створювати розповіді будь-якого доцільного типу в умовах розвиваючих ігор та іграшок, завданням дорослих є створення ефективного мотиваційного середовища (мовленнєвої ситуації), яка, в свою чергу, визначається такими обставинами, які змушують старшечків брати участь у мовленнєвій діяльності. Під *мовленнєвою ситуацією* пропонується розуміти комплекс зовнішніх умов спілкування та внутрішніх реакцій маленької особистості, що знаходять вираження у висловлюванні. Інакше кажучи, для виникнення мовлення необхідні мета, причина, тема, місце, час мовлення та адресат. Всім цим вимогам відповідає такий дієвий мовленнєвий інструментарій як розповідь у всьому її типовому різноманітті під час тематичної гри, елементи та прийоми театру, учасником якої є іграшка.

Все вищезазначене покликана забезпечити авторська педагогічно – мотиваційна технологія, яка полягає у створенні такої взаємоповажної, атмосфери довіри між педагогом і вихованцями та між однолітками, при

якій думка кожного буде вислухана та почута й сприйнята, не зважаючи на те, чи буде вона вірною чи помилковою, потребуючої грамотної корекції / поради (фасилітаційне середовище від англ. Facilitate – допомагати, полегшувати, сприяти), де дорослий не є диктатор/ментор, а виступає дитячим товаришем, який і сам потребує підтримки й поради від маленьких особистостей, під час пошуку оптимальних рішень на шляху прилаштування до реалій повсякденної дійсності, але не забуваючи про власну навчально – виховну місію (тьютор, коучер, модератор).

Досвід практичної та наукової роботи з вихованцями ЗДО міста Переяслав-Хмельницький Київської області дозволяє авторові констатувати недостатність використання традиційних методів навчання старших дошкільнят розповідного монологічного мовлення взагалі та різнотипового розповідання зокрема. Для того, щоб зацікавити вихованців, організувати процес навчання максимально цікавим, емоційно насиченим, необхідні нестандартні, інноваційні технології. В цьому відношенні за допомогою інформаційно – комунікаційних технологій, зокрема використання навчальних комп'ютерних ігрових завдань відкриваються нові можливості в навчанні дошкільнят розповідного монологічного мовлення.

Навчально-розвиваючі комп'ютерні технології дозволяють забезпечити доступність, привабливість, квестові елементи в процесі навчання дітей створювати розповіді всіх типів, закріплюючи ці навички в стійкі уміння.

Але не забуваймо, що електронні гаджети можуть здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на формування особистості дитини в залежності від того, наскільки грамотно й екологічно організований процес включення старшачків в освоєння комп'ютерних технологій: слід враховувати санітарні правила та норми використання інформаційно-комунікативних технологій, обов'язково дотримуючись рекомендованих

годин дня для занять дітей з гаджетами, робити перерви, проводити фізкультхвилинки (доречі теж у вигляді гри), зорову гімнастику для розслаблення очей (із застосуванням іграшки для концентрації). Головний індикатор міри – позитивний емоційний настрій дітей, їх ініціативність у мовленнєвих висловлюваннях. Завдання, що містять гаджети (комп'ютери, ноутбуки, планшети, мультимедійні прилади) викликають виражений інтерес старших дошкільнят, оскільки проводяться в ігровій формі, з огляду на провідну навчальну лінію спілкування. Педагог бере на себе роль провідника в цьому процесі. На заняттях з розвитку мовлення електронні ігри та завдання надають можливості подати дітям інформацію не традиційним способом, а за допомогою цікавої відеографіки. Діти з цікавістю виконують завдання створюючи той чи інший тип розповіді, прагнучи висловлювати своїми словами враження, складаючи творчу розповідь, тим самим закріплюючи стійкість сформованих умінь розвиваючи, розповідне монологічне мовлення [5, с. 176].

Разом з тим, навчально – розвиваючі комп'ютерні ігри не можуть замінити традиційну форму навчання з організацією міжособистісного спілкування педагога та дітей, спілкування дітей один з одним. Комп'ютерні ігрові завдання, на відміну від реальної ігрової діяльності, де є спільність, співпраця дітей, не містять реальну взаємодію гравців. Оскільки в комп'ютерних іграх втрачається багатство комунікації, інформаційно – комунікаційні технології можуть використовуватися тільки як додатковий метод роботи з розвитку розповідного монологічного мовлення старших дошкільників.

В процес розвитку розповідного мовлення старших дошкільнят слід інтегрувати такі дієві формувальні аспекти як анімація, графіка, музика, театр, дизайн [3, с. 512].

Отримані результати під час експериментальної педагогічної роботи з дітьми старшого дошкільного віку по формуванню умінь створювати ними розповіді різного типу вимагає створення таких додаткових самостійних типів розповіді як *«розповідь – презентація»* (виклад інформації про переваги живої / неживої природи, предметів та явищ у побутово-соціальному середовищі) та *«розповідь – інструкція»* (виклад інформації, яка містить перелік конкретних дій, дотримання яких гарантує успіх у досягненні поставленої мети / результату) [10, с. 16], які знадобляться вихователеві та дитині – лідеру для ефективної організації / проведення гри, яка відтворює справжнє життя.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Метою сучасної педагогіки на етапі дошкільного дитинства є виховання, через гру та іграшку, мовної особистості, яка адекватно, доречно, вільно та творчо застосує мовлення рідною мовою в різних ситуаціях буття, задля реалізації власних мовленнєвих завдань, комунікування, самореалізації.

Використання комп'ютерних програм, навчальних ігор, розвиваючих квестів дозволяє змістити акцент з існуючих методів навчання на пошуковий, творчий метод в освоєнні дітьми монологічного мовлення, що дозволяє залучити пасивних дітей до активної діяльності, зробити навчальний процес цікавим, забезпечити емоційну включеність вихованців, активізувати їх пізнавальну діяльність, розумові та мовленнєві здібності, реалізуючи особистісно – орієнтований, диференційований підхід в навчанні дошкільнят. Педагог в цьому процесі в більшій мірі стає помічником, провідником, що супроводжує кожну дитину в нову для нього галузь знань і досвіду, тренером по модулюванню та подоланню ризиків / викликів.

Разом з тим, всі запропоновані форми, методи та прийоми, «приречені» на успіх при умові створення педагогом в дитячому середовищі фасилітаційної атмосфери, яка спиратиметься на взаємоповагу, підтримку однолітків, коли дорослий виступає тренером і надійним порадиником у подоланні викликів, які висуває сучасність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція)/журнал «Вихователь-методист дошкільного закладу». – К., 2012. – С. 6-9.
2. Баранник *Д.Х.* Усне монологічне мовлення: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. філолог. наук / Д.Х. Баранник. – К., 1969. – 305 с.
3. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: хрестоматія : навчальний посібник для студ. пед. вузів. / упоряд. А. М. Богуш. - К.: СЛОВО, 2005. – 720 с.
4. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. – М., Прогрес, 1985. – 448 с.
5. Калмикова Л.О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психологічний та лінгвістичний аспекти: навч. посіб. для студ. ВНЗ / Л. Калмикова – К., 2003. – 300 с.
6. Калмикова Л.О. Психологія формування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку: Монографія – К.: Фенікс, 2008. – 497 с.
7. Калмикова Л.О. Сучасні проблеми наступності й перспективності та шляхи їх упровадження / Л.О. Калмикова // Дитинство: Наступність і перспективність. – Переяслав – Хмельницький, 2000.
8. Леонтьев А.А. Основы психолінгвистики: учебник / А.А.Леонтьев. – 3-е издание. – Москва: Смысл; Санкт-Петербург: Лань, 2003. – 287 с.
9. Розенталь Д.Э. Словарь – справочник лингвистических терминов / Д.Э. Розенталь, М.А. Теленкова. – М., 1986. – 513 с.

10. Савчин О.М. Формування у дітей старшого дошкільного віку умінь будувати розповіді різних типів / О.М. Савчин // Педагогічний процес: теорія і практика. – К., 2019. – №4, с. 16.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2019.

САВЧИН Александр

преподаватель кафедры психологии и педагогики дошкольного образования, ГБУЗ Государственное высшее учебное заведение «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,

ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницький, Киевская обл., Украина, 08401

E-mail: sam111@ukr.net

ФОРМИРОВАНИЕ У ДІТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА СТОЙКИХ УМЕНИЙ СОЗДАВАТЬ РАССКАЗЫ ВСЕХ ТИПОВ ПРИ ПОМОЩИ ИГРУШКИ И ИГРЫ

Резюме. Стаття обостряє увагу читачів щодо дефіциту дійсних педагогічних технологій, в частині при допомозі і гри, по формуванню у дітей старшого дошкільного віку умінь створювати розповіді всібічної типізації. Це значно зменшує ефективну підготовку дітей до школи, комунікації маленької особистості з оточенням.

Дошкільне навчання ХХІ століття не може бути в стороні від сучасних викликів щодо змін у смаках дошкільників до іграшок і ігор у вигляді різноманітних електронних гаджетів, які пропонує нам світова промисловість, ігор – квестів на основі сучасних і новітніх фільмів – , анімацій – і літературних героїв, яких пропагує світова індустрія розваг. Саме тому

на успех во внедрении педагогических технологий обречены те педагоги, которые постоянно интересуются новыми и новейшими тенденциями в данной области и оперативно вносят коррективы в свои программы, методы и приёмы при организации образовательно – мотивационной атмосферы как во время занятий, так и в повседневном общении дошкольников с окружением сверстников и взрослых.

Автор предлагает к рассмотрению авторскую педагогически – мотивационную технологию формирования у детей старшего дошкольного возраста стойких умений создавать рассказы всех типов при помощи игрушки и игры, в основе которой создание такой взаимоуважительной атмосферы доверия между педагогом и воспитанниками, а также между сверстниками, при которой высказывание каждого ребёнка будет выслушано, услышано и воспринято, не смотря на то, будет ли оно верным или ошибочным, требующим грамотной коррекции / совета (фасилитационная среда), где взрослый является не диктатором / ментором, является детским товарищем, который и сам нуждается в поддержке и совете со стороны маленьких личностей, во время поиска оптимальных решений на пути адаптации к реалиям повседневной действительности, однако памятуя о личной учебно – воспитательной миссии (тьютор, коучер, модератор).

Полученные результаты, во время экспериментальной педагогической работы с детьми старшего дошкольного возраста по формированию у них умений создавать рассказы разного типа, требуют создания / внедрения таких дополнительных самостоятельных типов рассказов как «рассказ – презентация» и «рассказ – инструкция», которые понадобятся и воспитателю и ребёнку – лидеру для эффективной организации / проведения игры, которая отображает реальную жизнь.

Ключевые слова: авторская педагогически – мотивационная технология, фасилитационная среда, модератор, коучер, рассказ – презентация, рассказ – инструкция.

SAVCHYN Alexander

Teacher of the Department of Psychology and Pedagogy of Preschool Education, State Pedagogical Institute State Higher Educational Institution "Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University named after Gregory Skovoroda"

street Sukhomlynsky, 30, m. Pereyaslav-Khmelnytsky, Kyiv region., Ukraine, 08401

E-mail: sam111@ukr.net

FORMATION OF SUCCESSFUL CHILDREN OF AN EARLY NURSING AGE TO CREATE ALL TYPES OF TIPS BY TOYS AND GAME

Summary. The lack of effective pedagogical technologies and in particular by means of toys and games, the formation of the skills of senior preschool children to build stories of comprehensive typing considerably reduces the effective preparation of children for school, the communication of a small person with the environment. The author suggests considering own pedagogical and motivational technology of forming of the senior preschool children of persistent skills to build stories of all types with the help of toys and games.

Abstract. The article sharpens the attention of readers regarding the lack of effective pedagogical technologies, in particular with the help and games, on the formation of the teachings of comprehensive typing among the children of senior preschool age. This significantly reduces the effective preparation of children for school, communicating a small person with the environment.

Pre-school education of the 21st century cannot be apart from modern challenges regarding changes in the tastes of preschoolers to toys and games in the form of various electronic gadgets offered by world industry, games — quests based on modern and newest cinema, anime, and literary heroes, which promotes the global entertainment industry. That is why those teachers who are constantly interested in new and latest trends in this field and promptly make adjustments to their programs, methods and techniques in organizing educational and motivational atmosphere both during classes and in everyday communication of preschoolers are doomed to success in introducing pedagogical technologies. with peer and adult surroundings.

The author offers for consideration the author's pedagogical - motivational technology of forming persistent abilities in older preschool children to create stories of all types with the help of toys and games, based on the creation of such a mutually respectful atmosphere of trust between the teacher and the pupils, as well as between peers, where each child's statement will be heard, heard and perceived, regardless of whether it will be true or erroneous, requiring competent correction / advice (facilitation environment), where a tall one is not a dictator / mentor, is a children's comrade who himself needs support and advice from small personalities during the search for optimal solutions in adapting to the realities of everyday reality, but bearing in mind the personal educational and educational mission (tutor, coach, moderator).

The obtained results, during experimental pedagogical work with older preschool children on the formation of their ability to create stories of different types, require the creation / implementation of such additional independent types of stories like "story - presentation" and "story - instruction", which will be necessary for both the teacher and child - the leader for the effective organization / conduct of the game, which displays the real life.

Analysis of publications. Speech readiness of the senior to school was studied by such Ukrainian scholars as A. Bogush, M. Vashulenko, N. Havrysh, A. Ivanenko, L. Kalmykova, N. Malinovska, N. Shilina and others.

Purpose. Assessment of the role of toys and games in the process of formation of persistent skills for the creation of stories of all types in children of the senior preschool age. Proceeding from this, the author proposes pedagogical - motivational technology, which is intended to become an effective toolkit for pedagogical workers, focused on the effectiveness of their professional activities.

Results. For the successful mastery of children of senior preschool age with persistent skills to create stories of any appropriate type in the conditions of developing games and toys, the task of adults is to create an effective motivational environment (speech situation), which, in turn, is determined by circumstances that make the students participate in speech activity. Under the speech situation it is proposed to understand the complex of external conditions of communication and internal reactions of the small person, who find expression in the statement. In other words, for the origin of speech necessary purpose, reason, theme, place, time of speech and the addressee. All these requirements correspond to such a powerful linguistic toolkit as a story in all of its typical variety during a thematic game, which the participant has a toy.

All of the above is intended to provide the author's pedagogical and motivational technology, which is to create such an interpersonal, atmosphere of trust between the teacher and the pupils and peers, in which everyone's opinion will be heard and heard and perceived, regardless of whether it is true or false, needing competent correction / counseling (facilitation environment), where the adult is not a dictator / mentor, and acts as a children's comrade who needs self-help and advice from young people, while seeking optimal solutions. Sheng on

the path of attachment to the realities of everyday reality, but not forgetting about their own educational and educational mission (tutor, coach, moderator).

Conclusion. The purpose of modern pedagogy at the stage of preschool childhood is the upbringing, through the game and the toy, a linguistic person who adequately, appropriately, freely and creatively applies speech to his native language in different situations of being, for the purpose of realizing his own speech tasks, communicating, and self-realization.

All the proposed forms, methods and techniques are "doomed" to success, provided that the teacher creates a facilitative atmosphere in a child's environment, based on mutual respect, peer support, when the adult acts as a trainer and a reliable advisor in overcoming the challenges posed by the present.

Key words: author's pedagogical and motivational technology, facilitative environment, moderator, couter, story - presentation, story - instruction.

REFERENCES

1. Basic component of preschool education (new edition) / magazine "Educator-methodist of preschool institution". - K., 2012. - P. 6-9.
2. Baranik D.K. Oral monologue speech: dis. for the sciences. the degree of dr. philologist. Sciences / D.H. The bartender - K., 1969. - 305 c.
3. Bogush A.M. Preschool lingvodidactics: textbook: a tutorial for the studio. ped high schools / order A. M. Bogush. - K. : WORD, 2005 - 720 p.
4. Humboldt V. Language and Philosophy of Culture. - M., Progress, 1985. - 448 pp.
5. Kalmykova L.O. Formation of speech skills in children: psychological and linguistic aspects: teaching. manual for the stud University / L. Kalmykova - K., 2003. - 300 p.

6. Kalmykova L.O. Psychology of the formation of speech activity in preschool children: Monograph - К. .: Phoenix, 2008. - 497 p.
7. Kalmykova L.O. Modern problems of continuity and prospects and ways of their implementation / L.O. Kalmykova // Childhood: Continuity and perspective. - Pereyaslav - Khmelnytsky, 2000.
8. Leontiev AA Fundamentals of Psycholinguistics: A Textbook / AA Leont'ev. - 3rd edition. - Moscow: Meaning; St. Petersburg: Lan, 2003. - 287 pp.
9. Rosenthal D.E. Dictionary - reference book of linguistic terms / D.E. Rosenthal, MA Telenkova - Moscow, 1986. - 513 с.
10. Savchin O.M. Formation in children of senior preschool age abilities to build stories of different types / O.M. Savchin // Pedagogical Process: Theory and Practice. - К., 2019. - № 4, p. 16

(англійською перекладено особисто автором статті)

ЗМІСТ

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

ГАВРИШ Наталія, СТАЄННА Олена	4
ОРГАНІЗОВАНА ТА ВІЛЬНА ГРА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	
КРУТІЙ Катерина.....	26
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІЛЬНОЇ ГРИ ДИТИНИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ «ДНЯ БЕЗ ІГРАШОК»	
ЛОХВИЦЬКА Любов, МОНКЕВІЧЕНЕ ОНА, ЙОНІЛЕНЕ Марія	45
МЕТОД ІГРОВОГО ВКЛЮЧЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ У ВИХОВНІ МОРАЛЬНІ СИТУАЦІЇ: ПСИХОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ	
ЛЯПУНОВА Валентина, ДОБРОВОЛЬСЬКА Лариса	69
ВПЛИВ ІГРАШОК НА ПЕРЕБІГ ПРОЦЕСІВ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ДІТЕЙ	
ЛУЦЕНКО Ірина.....	89
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОБОРУ ІГРАШОК ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ РОДИН УЧАСНИКІВ АТО ТА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	
АНДРЕЄВА Тамара, ДЗЮБЕНКО Олена	105
ІГРАШКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	
ВОЛІК Наталія.....	122
ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДОШКІЛЬНИКА	
ДЕМ'ЯНЕНКО Світлана, ДЕМ'ЯНЕНКО Наталія.....	142
ЩО ПОТРІБНО ЗНАТИ ПРО НАРОДНУ ЛЯЛЬКУ	
ЖИТНІК Тетяна.....	164
ПРОЕКЦІЯ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН У РОБОТІ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	

КАЛУГІНА Юлія	183
ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	
КАНАРОВА Ольга	203
ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	
МАР'ЄВИЧ Наталія	220
КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ФЕНОМЕН ГРИ В КОНТЕКСТІ ДЕФІНІТИВНИХ ПІДХОДІВ	
МОРИН Олег	240
ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	
ПОВОРОЗНЮК Світлана	262
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ В ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОДИН УЧАСНИКІВ АТО І ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	
ПОЛЩУК Катерина	283
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНОЇ ІГРАШКИ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ УЯВЛЕНЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	
РУДКІВСЬКА Наталія	302
СЮЖЕТ ІЗ ІГРАШОК ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ СИНТАКСИЧНОЇ БУДОВИ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	
САВЧИН Олександр	322
ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ СТІЙКИХ УМІНЬ СТВОРЮВАТИ РОЗПОВІДІ ВСІХ ТИПІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ІГРАШКИ ТА ГРИ	

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

До уваги авторів!

Збірник наукових праць “Гуманізація навчально-виховного процесу” є фаховим виданням із педагогічних наук (Затверджено Рішенням Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України від 30.06.2015 р.). Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 21279-11079ПР, видано 26.03.2015 р. Державною реєстраційною службою України.

Фахове друковане періодичне видання зареєстровано в базі даних Міжнародного Центру ISSN в Парижі, йому присвоєно ISSN 2077-1827.

Періодичність видання – 6 разів на рік: лютий, квітень, червень, вересень, жовтень, грудень.

Містить наступні розділи: ВИЩА ШКОЛА; ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ; ЗАГАЛЬНА ШКОЛА; ПОЧАТКОВА ШКОЛА; ВИХОВАННЯ; ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ; ПСИХОЛОГІЯ; СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА; ДЕФЕКТОЛОГІЯ.

Перш ніж подати статтю до друку уважно прочитайте вимоги та неухильно їх дотримуйтесь. У публікації повинні відповідати поля, шрифт, інтервал, структурні елементи, список використаної літератури тощо. Деякі автори оформлюють статті, згідно вимог, які надають інші фахові видання або на власний розсуд.

Набір тексту статті здійснюється у форматі Microsoft Word (*.doc, docx, rtf), на папері формату А 4 (книжковий), береги скрізь по 2,5 см., вирівнювання по ширині, абзац – 1,25, шрифт 14 TNR, через 1,5 інтервали.

НЕ: користуйтеся для форматування тексту пробілами, табуляцією й автоматичним переносом; ставте переноси вручну; використовуйте колонтитули, зноски та автоматичні перекладачі.

Обсяг статті – 8–20 аркушів (до 40 000 знаків із пробілами). Мінімальний обсяг основного тексту (без анотації, ключових слів і літератури) від 8 сторінок.

Згідно Постанови Президії ВАК України № 7–05/1 від 15.01.2003 року „Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України”, а також ДСТУ 7152:2010 „Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках” до друку приймаються лише статті, де присутні необхідні елементи:

1. УДК. Кожній новій статті присвоюється своя УДК. Надається довідково-бібліографічним відділом бібліотеки ВНЗ, де ви працюєте. За правильність надання УДК несуть відповідальність працівники бібліотеки.

2. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я (мовою публікації).

3. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія – подається за скороченою формою згідно ДСТУ 3582-97: <https://kis.mon.gov.ua/sites/default/files/stup.pdf>, а також Бюлетеню ВАК України, № 10, 2010 (див. табл. 3, с. 8) та за правилами ділової української мови, місце роботи – вказується повністю, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча (мовою публікації).

4. Назва статті (мовою публікації).

5. Анотація (мовою публікації) обсягом не менш як 1800 знаків (наказ МОН України „Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України” № 32 від 15.01.2018 р.).

В анотації чи в основному тексті потрібно позначити вид публікації (наприклад, що стаття є оглядовою, науково-методичною, аналітичною, дослідною, практичною, інформаційною тощо) (наказ МОН України „Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України” № 32 від 15.01.2018 р.).

6. Ключові слова: 5–8 слів чи словосполучень (мовою публікації).

7. Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями.

8. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

9. Формулювання цілей статті (постановка завдання).

10. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Текст має бути уважно вичитаний і перевірений. Статті друкуються в авторській редакції. Відповідальність за допущені помилки та неточності несуть автори публікацій.

11. Список використаної літератури розміщують у кінці статті за порядком цитування. Дотримуйтесь встановленим вимогам щодо оформлення літератури (ДСТУ 8302:2015 „Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання” <http://lib.pu.if.ua/files/dstu-8302-2015.pdf>). Джерела подаються у квадратних дужках [1, с. 3]. Посилання на роботи, що не публікувались неприпустиме. Для нумерації використовуйте список. Не ставте цифри вручну та не оформлюйте літературу в таблиці.

12. Знак охорони авторського права (ДСТУ 4861 „Видання. Вихідні відомості” п. 7.1.1.7) розміщують унизу першої сторінки публікації (© Кучер С., 2018).

Таблиці, формули, ілюстрації повинні бути з арабською нумерацією (Бюллетень ВАК України. – 2007. – № 6. – С. 12–13).

Увага! Незалежно від наукового ступеня, звання, посади до статті додається внутрішня рецензія, завірена підписом і печаткою начальника відділу кадрів навчального закладу. Наукові публікації також проходять незалежне рецензування.

Російською мовою

13. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я.

14. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча.

15. Назва публікації.

16. Резюме обсягом не менш 1800 знаків (наказ МОН України № 32 від 15.01.2018).

17. Ключові слова.

Англійською мовою

18. Відомості про автора (ів) – прізвище та ім'я.

19. Вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи, адреса, назва країни, e-mail: особиста або робоча.

20. Назва публікації.

21. Анотація (Summary) має містити 500 символів (70 слів або 7–8 рядків).

22. Реферат (Abstract) має бути не менш як 1800 знаків (наказ МОН України № 32 від 15.01.2018) до 2800 знаків. Його структура включає в себе всі елементи, що повинні бути у статті (Постанова Президії ВАК України № 7–05/1 від 15.01.2003 р.): 1) постановка проблеми... (Introduction); 2) аналіз останніх досліджень і публікацій... (Analysis of publications); 3) формулювання цілей статті (постановка завдання) (Purpose); 4) виклад основного матеріалу дослідження... (Results); 5) висновки... (Conclusion).

23. Ключові слова (Keywords).

24. Список використаної літератури (References) оформлюється за міжнародним бібліографічним стандартом APA (Американська психологічна асоціація): <http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>). З прикладами оформлення можна ознайомитися на сайті: <http://psychling.phdpu.edu.ua/images/recenzent/Oformlenya%20literatryu.pdf>

Можна скористатися online-сервісами для складання бібліографічних посилань:

- 1) <http://www.citationmachine.net>;
- 2) <http://www.neilstoolbox.com/bibliography-creator/>;
- 3) <http://www.citethisforme.com/walkthrough>;
- 4) <http://wikindx.sourceforge.net>;
- 5) <http://www.easybib.com>.

Для транслітерації літератури з державної мови на латинку пропонуємо скористатися сервісом <http://translit.kh.ua/?passport#lat/passport>, а з російської – <http://ru.translit.net/?account=mvd>. Іншомовні видання перекладу підлягають.

25. Згідно ДСТУ 7152:2010 вказують ініціали і прізвище перекладача (переклав на англ. А. Петров – вчене звання, вчений ступінь, посада, професія, місце роботи).

Сподіваємось на порозуміння і подальшу співпрацю.

Алгоритм подання матеріалу:

1) Статті подаються повністю підготовленими до друку на електронну скриньку кафедри педагогіки вищої школи Донбаського державного педагогічного університету – kaf.phsdspu@gmail.com.

2) Технічний редактор перевіряє публікацію на відповідність до вимог. Потім стаття проходить зовнішнє рецензування фахівцями відповідного профілю.

3) Друк здійснюється за рахунок авторів публікацій. 1 сторінка коштує 40 грн. Вартість 1 збірника 40 грн.

Плата за публікацію статті здійснюється після її рекомендації до друку. Вам буде відправлено повідомлення електронною поштою суму для оплати і номер рахунку.

Вітчизняні доктори наук публікуються безкоштовно. Якщо стаття разом із докторантом, аспірантом, студентом чи колегою, то співавтори сплачують 50% від вартості всієї статті.

4) На окремому аркуші подається довідка про автора (не рахується як друкована сторінка, не входить в оплату за статтю).

Довідка про автора

Прізвище, ім'я, по батькові	
Домашня адреса (або Нової пошти)	
Контактні телефони	

Друковане видання надсилається авторові поштою за вказаною адресою у довідці.

6) Копія чеку про оплату за статтю.

Отже, автор надсилає електронною поштою файли:

1. Стаття для друку (назва файлу: Кучер С (стаття).doc.).
2. Довідка про автора (назва файлу: Кучер С. (довідка про автора).doc.).
3. Фотокопія (сканована) рецензій у форматі pdf., jpeg. (назва файлу: Кучер С. (рецензія зовн.pdf.).
4. Ксерокопія (сканер) чеку про сплату за статтю у форматі pdf., jpeg. (назва файлу: Кучер С. (скан.чеку).pdf.).

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ (фрагмент)

УДК 378.147.88:74

КУЧЕР Світлана

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та методики технологічної освіти, ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет»

просп. Гагаріна, 54, м. Кривий Ріг, Дніпропетровська обл., Україна, 50086

E-mail: kucher.svit.leon@gmail.com

СИСТЕМА ДИЗАЙН-ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАСАДАХ ЕТНОДИЗАЙНУ

Анотація. У статті досліджується проблема здійснення професійної підготовки вчителів технологій на засадах етнодизайну як педагогічної системи. Розкрито особливості фахової підготовки майбутніх учителів технологій та з'ясовано взаємозв'язок між: змістом професійної компетентності вчителя технологій, задачами технологічної освіти та можливостями етнодизайну як джерела нових концепцій проектно-перетворювальної діяльності...

Ключові слова: фахова компетентність, учитель технологій, етнодизайн, національний дизайн, система.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. В парадигмі проектної технології навчання вчитель повинен вміти вирішувати багато завдань, пов'язаних із розробкою творчих проектів, що в свою чергу потребує виконання ескізів, об'єктів праці з елементами новизни та художньої осмисленості, використання засобів проектної графіки, комп'ютерних технологій, макетування, сучасних технологій виготовлення продуктів дизайну, а також підготовкою педагогічного і методичного супроводу процесу художньо-практичної діяльності учнів. ...

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема формування професійної компетентності майбутнього фахівця (зокрема вчителя технологій) піднімається у багатьох дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених. Теоретичні засади вітчизняної технологічної освіти зробили внесок П. Атутов, А. Вихрущ, Р. Гуревич, О. Коберник, М. Корець, Л. Оршанський, В. Сидоренко, В. Стешенко, Г. Терещук, О. Торубара, Д. Тхоржевський та ін. ...

Формулювання цілей статті. Мета статті – визначення ролі етнодизайну як ціннісної та змістової основи формування компетентності майбутніх учителів технологій у процесі дизайн-підготовки. Згідно системного підходу до дизайн-підготовки поставлено завдання визначити можливості використання концепції етнодизайну в реалізації неперервної дизайн-підготовки студентів в університеті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття фахової компетентності вчителя виражає єдність його теоретичної та практичної готовності до професійної діяльності в цілісній структурі особистості й характеризує його професіоналізм. Виходячи з цього, компетентність проявляється не лише у знаннях та вміннях, але й у самостійній, відповідальній, ініціативній взаємодії особистості фахівця в зі світом. Завдяки інтегративному характеру власне компетентність поєднує професійні та особистісні якості, спрямовує їх на опанування знань, цілеспрямоване застосування їх у плануванні

© Кучер С., 2018

і реалізації діяльності, активізує людину до розвитку власних здібностей, самореалізації в соціально корисній діяльності, забезпечує професійне становлення.

На нашу думку, обов'язковою умовою формування належного рівня професійної компетентності майбутнього вчителя технологій є реалізація системи дизайн-підготовки протягом навчання в університеті, результатом якої має бути сприяння усвідомленню студентами рівня власної компетентності в навчальному предметі і прагнення до його підвищення.

Як будь яке комплексне утворення, професійна компетентність вчителя складається з певних елементів, формування яких у взаємозв'язку має утворити своєрідну структуру, систему і послідовність. Зазвичай дослідники виділяють наступні загальні компоненти професійної компетентності: мотиваційно-ціннісний (що передбачає ціннісне ставлення до обраної професії), когнітивний (змістово-понятійний), операційно-діяльнісний. Розглянемо детальніше можливості формування названих компонентів при вивченні етнодизайну студентами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Етнодизайн, як ціннісна та змістова основа формування компетентності майбутніх учителів технологій у процесі дизайн-підготовки, має вплив не лише на когнітивну сферу особистості, а й на мотиваційно-ціннісну...

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мамаев В.А. Аксиологический подход в воспитании студенчества // Вестник ЮУрГУ. – 2012. – № 41. – С. 134–136. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/aksiologicheskiy-podhod-v-vospitanii-studentstva>.
2. Нариси з історії українського дизайну ХХ століття : зб. статей / Ін-т проблем сучасного мистецтва НАМ України; за заг. ред. М. І.Яковлева; редкол. : В.Д. Сидоренко (голова), А. О. Пучков, О. В. Сіткарьова та ін. – К. : Фенікс, 2012. – 256 с. : іл.
3. Руденченко А. А. Методологічні основи навчання етнодизайну у вищих мистецьких закладах // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – Чернігів : ЧНПУ, 2013. – Вип.110. – С. 278–282.
4. Оршанський Л. Етнодизайн як інноваційний художньо-естетичний компонент технологічної освіти // Молодь і ринок. – 2011. – №1. – С.38-41.
5. Бровченко А.І. Формування фахової компетентності з основ етнодизайну у майбутніх учителів трудового навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика трудового навчання» / А.І. Бровченко. – К., 2011. – 21 с.
6. Исаев И. Ф. Аксиологический и культурологический подходы к исследованию проблем педагогического образования в научной школе В. А. Сластенина / И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов // Известия Рос. академии образования. – 2000. – № 3. – С. 193–208.
7. Сиваш І. О. Теоретико-методологічні підходи до розуміння етнодизайну на сучасному етапі культури творчості // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2016. – № 2. – С. 105-109.
8. Фалько В.П. Формирование художественно-проектной компетенции педагога профессионального обучения в области дизайна: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук.; спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / В.П. Фалько. – Екатеринбург: Рос. гос. проф.-пед. ун-т, 2009. – 27 с.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2018.

КУЧЕР Светлана

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедры педагогики и методики технологического образования, ГВУЗ Криворожский государственный педагогический университет (г. Кривой Рог, Украина)

просп. Гагарина, 54, г. Кривой Рог, Днепропетровская обл., Украина, 50086

E-mail: kucher.svit.leon@gmail.com

СИСТЕМА ДИЗАЙН-ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ТЕХНОЛОГИЙ НА ОСНОВЕ ЭТНОДИЗАЙНА

Резюме. В статье исследуется проблема осуществления профессиональной подготовки учителей технологий на основе этнодизайна как важной составляющей содержания технологического образования. Раскрыто содержание профессиональной подготовки будущих учителей технологий на основе этнодизайна и выяснено взаимосвязь между: содержанием профессиональной компетентности учителя технологии, задачами технологического образования и возможностями этнодизайна как источника новых концепций проектно-преобразовательной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность учителя технологий, этнодизайн, национальный дизайн, система.

KUCHER Svitlana

Candidate of Pedagogic Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Department of Pedagogy and Methods of Technologies

Kryvorizhian state pedagogical university, Kryvyi Rih, Ukraine

Naharina Ave, 54, Kryvyi Rih, Dnipropetrovs'ka oblast, 50086

E-mail: kucher.svit.leon@gmail.com

SYSTEM DESIGN OF PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGIES ON THE BASIS OF ETHNICDESIGN

Abstract. Introduction. The article solves the problem of studying ethnic design in the system of design training of future technology teachers.

Analysis of publications. The theoretical fundamentals of domestic technological education were contributed by P. Atutov, A. Vichrusch, R. Gurevich, O. Kobernik, M. Korets, L. Orshansky, V. Sidorenko, V. Steshenko, G. Tereshchuk, O. Torubara, D. Tcherzhevsky etc. The formation of the professional competence of a technology teacher is the subject of research by scholars O. Goncharenko, K. Vlasenko, A. Malikhina, O. Sevastianova, A. Brovchenko.

Purpose. Determination of the role of ethnodizaina as a content and procedural basis for the formation of competence of future technology teachers in the design process.

Results. The essence of the concept of "ethnic design" is clarified in comparison with the decorative arts and design. The main ways of organizing design training on the material of ethnic design are related to the composition of the professional competence of the teacher of technology and the objectives of technological education. The peculiarities of the training of future technology teachers on the basis of ethno-design are revealed, and the relationship between: the content and capabilities of ethnodizaina as a source of new concepts of design and transformation activity are clarified.

The professional activity of the technology teacher on the basis of ethnic design presupposes the presence: a thesaurus of knowledge on folk decorative arts and design; possession of traditional technology of making products; creative approach to project development.

The development of the professional competence of the technology teacher on the basis of national (polyethnic) culture, a way to think creatively, to offer new ideas, to use non-standard solutions will make his professional work perfect.

Conclusion. The possibilities of using the concept of ethnic design in the system of design training students according to the components of the professional competence of the technologies teachers are determined: formation of the motivational-value sphere in the study of the achievements of folk artists and the value of decorative art recognized by the world; the development of the cognitive sphere in the process of mastering the history, traditions and symbols of folk art; basing the activity component on the active use of folk culture studies in their own design projects.

Key words: professional competence, the technology teacher, ethnic design, national design, system.

REFERENCES

1. Mamaev V.A. (2012). Aksiologicheskiiy podkhod v vospitanii studenchestva [Axiological approach in the education of students] Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/aksiologicheskiiy-podhod-v-vospitanii-studenchestva> [in Russian].
2. Yakovlev, M. I., Sidorenko V.D. et al. (Eds.). (2012). *Narysy z istoriyi ukrayin's'koho dyzaynu XX stolittya* [Essays on the history of Ukrainian design of the twentieth century]. *Institute of Modern Art Problems of Ukrainian National Academy of Sciences*. K.: Phoenix. [in Ukrainian].
3. Rudenchenko, A. A. (2013). Metodolohichni osnovy navchannya etnodyzaynu u vyshchyykh mystets'kykh zakladakh [Methodological bases of ethnodizaine training in higher artistic institutions]. *Visnyk Chernihivs'koho natsional'-noho pedahohichnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka. – Bulletin of the Chernigov National Pedagogical University named after TG Shevchenko*, 110, 278-282. [in Ukrainian].
4. Orshans'kyy, L. (2011). Etnodyzayn yak innovatsiynyy khudozhn'o-estetychnyy komponent tekhnolohichnoyi osvity [Ethnodizayn as an innovative artistic and aesthetic component of technological education]. *Molod' i rynek – Youth and Market*, 1, 38-41. [in Ukrainian].
5. Brovchenko, A.I. (2011). Formuvannya fakhovoyi kompetentnosti z osnov etnodyzaynu u maybutnikh uchyteliv trudovoho navchannya [Formation of professional competence on the basics of ethnodizaina in future teachers of labor education]. *Extended abstract of candidate's thesis*. K.: National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov. [in Ukrainian].
6. Isaev, I.F., Shiyarov E. N. (2000) Aksiologicheskiiy i kul'turologicheskiiy podkhody k issledovaniyu problem pedagogicheskogo obrazovaniya v nauchnoy shkole V. A. Slastenina [Axiological and culturological approaches to the study of the problems of pedagogical education in the scientific school of VA Slastenin] *Izvestiya Ros. akademii obrazovaniya – News of the Rus. Academy of Education*, 3, 193-208. [in Russian].
7. Sivash, I.O. (2016). Teoretyko-metodolohichni pidkhody do rozuminnya etnodyzaynu na suchasnomu etapi kul'turo tvorchosti [Theoretical and methodological approaches to the understanding of ethnodizaina at the present stage of the culture of creativity]: *Visnyk Natsional'noyi akademiyi kerivnykh kadrov kul'tury i mystetstv – Bulletin of the National Academy of Cultural and Arts Management*, 2, 105-109. [in Ukrainian].
8. Falco V.P. (2009). Formirovaniye khudozhestvenno-proyektnoy kompetentsii pedagoga professional'nogo obucheniya v oblasti dizayna [Formation of the artistic and design competency of the teacher of professional training in the field of design]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ekaterinburg, Russian State Professional and Pedagogical University. [in Russian].

(англійською переклала Н. Гриняєва – викладач іноземних мов Криворізького коледжу економіки та менеджменту Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана)

**Перелік
наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук**

Затверджено
наказами Міністерства
освіти і науки України
від 12.05.2015 № 528
від 13.07.2015 № 747

№	Назва видання	Засновник (співзасновники)	Галузь науки	Дата включення, поновлення (внесення змін)	Дата попереднього включення
216.	Гуманізація навчально-виховного процесу	ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»	педагогічні	13.07.2015	10.02.10

Збірник наукових праць “Гуманізація навчально-виховного процесу” зареєстровано в міжнародній базі даних: ISSN 2077-1827 (англ. International Standard Serial Number). Кожному друкованому засобу надається унікальний номер у Міжнародному Центрі в Парижі, який дозволяє ідентифікувати періодичне видання.

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Збірник наукових праць

Виходить 6 разів на рік
Заснований у вересні 1996 р.

№ 1 (93) 2019

За загальною редакцією доктора педагогічних наук,
доцента С.А. САЯПНОЇ

Відповідальний за випуск:
Швидкий С.М. – доктор історичних наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи ДДПУ

Макет і верстка – *Черкашина Л.А.*

З матеріалами збірників можна ознайомитися на сайтах:
<http://www.slavdpu.dn.ua/index.php/nauk/naukbooks/694-gnvp>;
http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_collection_of_scientific_labours/;
<http://www.nbu.gov.ua>.

Підписано до друку 28.02.2019 р.
Формат 60x84/16.
Ум.-друк. арк. 19,94. Обл.-вид. арк.13,90.
Наклад 100 пр. Зам. № 421

Видавець:

ТОВ «Видавництво НТМТ»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1748 від 15.04.2004 р.
пр. Науки, 58, к. 106,
м. Харків, 61072,
тел.: (057) 763-03-80, (057) 763-03-72,
факс: +38(057) 763-03-72
E-mail: ntmt@tns.kharkov.ua

Виготовлювач:

ТОВ «Цифрова типографія»
вул. Данилевського, б. 30,
м. Харків, 61058,
тел.: (050) 326-14-40
E-mail: cyfra_druk@i.ua